

**T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**TARİH-İ ÇİN-İ MAÇİN ADLI ESERİN
TRANSKRİPSİYONU VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Derya ZEYLAN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Murat AĞARI**

**Karabük
EKİM/2019**

**T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**TARİH-İ ÇİN-İ MAÇİN ADLI ESERİN
TRANSKRİPSİYONU VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Derya ZEYLAN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Murat AĞARI**

**Karabük
EKİM/2019**

İÇİNDEKİLER

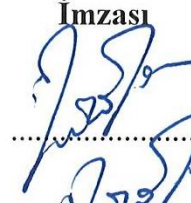

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY FORMU.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR LİSTESİ.....	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	11
ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE YÖNTEMİ.....	11
GİRİŞ	12
1. BİRİNCİ BÖLÜM	15
YÖNTEM ve DEĞERLENDİRME	15
1.1. Yöntem	15
1.2. Değerlendirme	16
1.2.1. Çin Hakkında.....	16
1.2.1.1. Çin'in İsmi, Sınırları, Taksimatı ve Nüfusu	17
1.2.1.2. Çin'de Yetiştirilen Ürünler	19
1.2.1.3 Çin'in İki Büyük Irmağı: Yangü ve Za'feran	21
1.2.1.4. Madenleri.....	22
1.2.1.5. Çin Tıbbı ve Tabipleri Üzerine	23
1.2.1.6. Halkın İnançları.....	24
1.2.1.7. Çin'de Kullanılan Ölçüler	24
1.2.1.8. Hükümdarları.....	25
1.2.1.8.1. Divan Çeşitleri	25
1.2.1.9. Çin Duvarı	26
1.2.1.10. Ejderha.....	27
1.2.1.11. Çin'deki Tatarlar Hakkında	27
1.2.2. Çin'in Memleketleri Hakkında	29
1.2.2.1. Beking (Şuntin/ Hanbalık/ Pekin).....	30

1.2.2.2. Şansi.....	32
1.2.2.3. Şinsi	33
1.2.2.4. Şantung	35
1.2.2.5. Hunan.....	36
1.2.2.6. Siguan.....	37
1.2.2.7. Hugung.....	39
1.2.2.8. Kiansi.....	40
1.2.2.9. Nanking	42
1.2.2.10. Kiking.....	43
1.2.2.11. Fukin	45
1.2.2.12. Gungtung	46
1.2.2.13. Gulgu	48
1.2.2.14. Yunnan.....	49
1.2.2.15. Liyaotung	50
1.2.2.16. Korya Adası.....	51
1.2.2.17. Beyan Adası	51
2. İKİNCİ BÖLÜM.....	53
TARİH-İ ÇİN-İ MAÇİN ADLI ESERİN TRANSKRİPSİYONU	53
SONUÇ	218
KAYNAKÇA	220
EKLER	224
ÖZGEÇMİŞ	233
SÖZLÜK.....	234

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Derya ZEYLAN'a ait "Tarih-i Çin-i Maçin Adlı Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Tarih Yüksek Lisans programı tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	: Prof. Dr. Murat AĞARI	
Danışman Üye	: Prof. Dr. Murat AĞARI	
Üye	: Prof. Dr. Barış SARIKÖSE	
Üye	: Prof. Dr. Seyfullah KARA	

Tez Sınavı Tarihi: 07.10.2019

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Adı Soyadı : Derya ZEYLAN

İmza :

ÖNSÖZ

Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi'nden temin ettiğimiz “*Tarih-i Çin Maçin*” adlı eser H.18 Rebi’ül-evvel 1136 (M. 16 Aralık 1724) tarihinde, talik yazı çeşidi ile kaleme alınmıştır. Müellifi belli olmayan bu eser, on dokuz bölümden oluşmaktadır. Eserin birinci bölümünde Çin’in coğrafyası, ziraatı, madenleri, inançları, tıbbı, tarihi, divan çeşitleri ve bölgede hüküm süren Tatarlar gibi Çin bölgesini ilgilendiren genel konular üzerinde durulurken; ikinci bölümden itibaren Çin’in memleketleri anlatılmıştır.

Eserin giriş kısmında Martino isimli bir kişinin “*Kitab-ı Atlas*” adında kitabından bahsedilmiştir. Kitab-ı Atlas’ta, Çin Coğrafyası geniş bilgilere yer verilerek detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Müellifin bahsettiği bu eser, Hollandalı ünlü haritacı Joan Blaeu’nun Latince yayınladığı ve on bir ciltten oluşan *Atlas Mior’un* onuncu cildir. Atlas Mior’un onuncu cildini oluşturan kişi ise İtalyan Misyoner Martino Martini’dir. Martini, Asya Kıtası’nı ayrıntılı şekilde anlattığı *Novis Atlas Sinensis* adlı eserinde on yedi harita bulunmaktadır. Kısaca özetleyecek olursak Martino Martini, on yedi harita içeren ve Çin coğrafyasını ayrıntılı şekilde ele aldığı eseri *Novi Atlas Sinensis*, J.Blaeu’un *Atlas Mior* adlı eserinde yayınlanmıştır. Müellif, eserini oluştururken Martini’nin kitabından ve haritalarından faydalanmıştır.

Çalışmamızın giriş bölümünde eser hakkında bilgi verdikten sonra Martino Martin ve eserinden kısaca bahsettik. Girişten sonra çalışmamızı iki bölümden oluşturduk. Birinci bölümde, eserin yöntem ve değerlendirmesini ele aldık. Yöntem kısmında eserde uyguladığımız metodu belirttik. Değerlendirme kısmında ise eseri iki ana başlık altında inceledik. Birinci başlık, Çin Hakkında olup on iki alt başlık altında değerlendirirken ikinci başlıkta Çin’in Memleketleri’ni değerlendirdik.

Çalışmam boyunca, her zaman yardım ve desteğini esirgemeyen danışmanım Sayın Prof. Dr. Murat AĞARI’ya, diğer hocalarım Prof. Dr. Seyfullah KARA’ya ve Prof. Dr.Bariş SARIKÖSE’ye, Çin Kültür Merkezi’ne, Çin Dostluk Vakfı’na ve Karabük AÇSH İl Müdürlüğü’ne yardımlarını esirgemedikleri için teşekkürlerimi borç bilirim. Eğitim hayatım boyunca maddî ve manevî desteklerini benden esirgemeyen aileme de her türlü fedakârlıklarından dolayı teşekkür ederim.

Derya ZEYLAN

KARABÜK-2019

ÖZ

Güneydoğu Asya'da yer alan ve dünyanın en eski uygarlıklarından biri olan Çin, geniş bir coğrafyaya hâkimdir. Bu coğrafya üzerinde zengin bir tarih ve köklü bir medeniyet oluşturmuştur. Oluşan medeniyet üzerinde tarih boyunca Çin topraklarında meydana gelen değişiklik ile Çin bölgesinin farklı zamanlarda şekillenmesine sebep olmuştur. Bugün Çin ve memleketlerinin sınırları büyük çoğunlukla Ming Hanedanı döneminde şekillenmiştir.

Müellif, on dokuz bölümden oluşan Tarih-i Çin Maçin adlı eserin ilk bölümünde tüm Çin bölgesini ilgilendiren konular üzerinde durmuştur. Sonraki bölümlerde Çin'in memleketleri anlatılmıştır. Müellif, Çin'in on beş memleketle bölündüğünü, kuzeyinde yeralan altı memleketin bulunduğu bölgeye “*Hita*”, güneyinde yeralan dokuz memleketin bulunduğu bölgeye de “*Mençin*” denildiğini açıklamıştır. Bu açıklamaya uygun olarak eserimizde ele alınan memleketler de önce Hita, sonra Mençin bölgesinde yer alan memleketler anlatılmıştır.

Ahnatar Kelimeler: Çin, Çin Coğrafyası, Hita, Mençin, Za'feran Nehri, Yangü Irmağı, Beking, Çin Duvarı.

ABSTRACT

China, one of the world's oldest civilizations in Southeast Asia, dominates a wide geography. It has formed a rich history and a deep-rooted civilization on this geography. Over the course of history, the Chinese civilization has been shaped by the change in Chinese soil throughout the history, and the borders of China and their hometown were mostly shaped during the Ming Dynasty.

In the first part of his 19-part History of China Match, the author has dwelled on issues of interest to the entire Chinese region. The chapters of China are described in the following sections. The author explained that China was divided into fifteen countries, the region of the lower country located in the north was called "*Hita*" and the region of nine countries in the south was called "*Mençin*". In accordance with this explanation, the countries that are discussed in our work are explained first in Hita and then in Mençin.

Key Words: China, Geography of China, Hita, Mençin, Za'feran River, Yangü River, Beijing, The Great Wall of China.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Tarih-i Çin-i Maçın Adlı Eserin Transkripti ve Değerlendirilmesi
Tezin Yazarı	Derya ZEYLAN
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Murat AĞARI
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	07.10.2019
Tezin Alanı	Tarih
Tezin Yeri	KABÜSBE – KARABÜK
Tezin Sayfa Sayısı	234
Anahtar Kelimeler	Çin, Çin Coğrafyası, Hita, Mençin, Za'feran Nehri, Yangü Irmağı, Beking/Pekin, Çin Duvarı

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Transcription and Evaluation of the Manuscript Named Tarikh-i Chin Machin
Author of the Thesis	Derya ZEYLAN
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. Murat AĞARI
Status of the Thesis	Master Thesis
Date of the Thesis	07.10.2019
Field of the Thesis	History
Place of the Thesis	KABÜSBE – KARABÜK
Total Page Number	234
Keywords	China, Geography of China, Hita, Mençin, Za'feran River, Yangü River, Beijing, The Great Wall of China

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Edit	: Editör
g	: gram
H.	: Hicri
km.	: Kilometre
m.	: metre
M.	: Mîladî
M.S	: Milattan Sonra
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜBAR	: Türklük Bilimi Araştırmaları
vb.	: ve benzeri
vs	: ve saire
yy.	: yüzyıl

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Asya Kıtası üzerinde geniş bir alana hâkim olan Çin, kuzey ve güney memleketleri olarak iki kısma ayrılmıştır. Kuzeyinde yeralan memleketlerin bulunduğu bölgeye Hıta, güneyinde yeralan memleketlerin bulunduğu bölge ise Mençin denilmiştir. Eser, ilk önce tüm Çin ülkesini ilgilendiren konular üzerinde durmuştur. Daha sonrasında ise Çin'in kuzeyinde ve güneyinde yer alan toplamda on beş memleket ile ardında iki ada anlatılmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Dokuzuncu asırda coğrafya üzerine değerli eserlerin kaleme alınmasıyla bu alana olan ilgi artmıŐtır. Bu eserler dönemin şehirleri, dağları, denizleri, ırmakları, gölleri yanında bölgenin toplum yapısı, kültürel değerleri, ekonomisi, yetiştirilen ürünleri, madenleri, inanışları gibi daha birçok alanda bilgiler vermektedir. Bu alana katkı sağlayan eserlerden biri de 18.yy' da kaleme alınan *Tarih-i Çin Maçin* isimli eserdir. Bu eser Çin coğrafyası ele alınarak bölge üzerine birçok alanda değerli bilgiler vermektedir.

ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE YÖNTEMİ

Topkapı Sarayı Yazma Eserler Kataloğu'ndan temin ettiğimiz, "TSMK H.1566" envanter numaralı "*Tarih-i Çin Maçin*" adlı eser, seksen iki (kapaklar ve ön-arka boş sayfalar hariç) varak olup H.18 Rebi'ül-evvel 1136 (M. 16 Aralık 1723) tarihinde, talik yazı çeşidi ile kaleme alınmıştır. Eserin transkripti yapılırken diline sadık kalınmıŐ ve yazarın üslubu korunmuŐtur. Çalışmamız boyunca, metnimizin çevirisinde Ferit Develioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat'ı, Kamus-i Türkî, Çin Simgeleri Sözlüğu gibi birkaç sözlükten ve yeri geldikçe TDV İslâm Ansiklopedisi'nden faydalanılmıŐtır. Metinde verilen Çin'in memleketlerinin hem isimlerini hem de yerlerini tesbit ederken İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi'nin 7.cildinde (Çin) yer alan haritalardan, J.Blaue'nın Atlas Mior adlı eserinin Asya bölümü (cilt:10) Martino Martin'in tarafından oluşturulan ve bu bölümde "Novus Atlas Sinensis" olarak adlandırılan eserin elektronik ortama aktarılan haritalarından ve Wolfram Eberhard'ın Çin Tarihi gibi eserlerinden yararlanılmıŐtır.

GİRİŞ

Çalıştığımız eser, Topkapı Sarayı Yazma Eserler Kataloğu'nda yer alan, "TSMK H.1566" envanter numaralı "*Tarih-i Çin Maçin*" adlı eserdir. Bu eser seksen iki (kapaklar ve ön-arka boş sayfalar hariç) varak olup H.18 Rebi'ül-evvel 1136 (M. 16 Aralık 1723) tarihinde, talik yazı ile kaleme alınmıştır. Toplamda seksen dokuz dijital görüntü halinde elimizde bulunan bu eserin kapaktan sonraki sayfanın üst kısmın orta hizasında el yazısı ile "*Tarih-i Çin ve Acâibhâ-yı Çin Maçin*" yazılıdır. Sayfanın sol tarafında bir mühür yer almaktadır. Bu mührün içerisinde "*Kadriyle Mümtâz-ı Akrân Eyle Ya Râb Ahmedî*" şeklinde okuduğumuz bir yazı ve onun hemen üzerinde "*Sâhib ve Mâlik Ahmed Bey b.Osman Paşa*" yazılmıştır. Ayrıca sayfanın sağ altına doğru (٢٣٣ ٨٦٨٥٦) "*Topkapı Sarayı Tahrir Komisyonu*" yazılmış ve sayfanın sağ en alt köşesinde ise latin harflerle "*HAZİNE TKS. Müzesi H.KH 1566*" şeklinde eserin envanter numarası belirtilmiştir

Müellifi belli olmayan bu eser on dokuz bölümden oluşturulmuştur. Birinci bölümde Çin hakkında bilgiler verilmiş ve Çin coğrafyası genel olarak tanıtılmıştır. Otuz beş başlık altında aktarılan birinci bölümün bazı başlıkları "*Der-beyân-ı İklîm-i Çin, İhtilâf-ı İsmi Çin, Evsâf-ı Çin, Der-beyân-ı Maden, Der-beyân-ı Miktar-ı Ahâli-yi Çin, Der-beyân-ı Ahvâl-i Divân-ı Padişâh, Ahvâl-i Divar-ı Çin, Tevârih-i Mülûk-i Çin, Ehl-i Çin Hesabları, Der-beyân-ı Ahvâl-i Tatar-ı Şark*" şeklindedir. İkinci bölüm ***Beking/Pekin***, üçüncü bölüm ***Şansi***, dördüncü bölüm ***Şinsi/Şensi***, beşinci bölüm ***Şantung***, altıncı bölüm ***Hunan***, yedinci bölüm ***Siguan***, sekizinci ve dokuzuncu bölüm ***Hugung***, dokuzuncu bölüm ***Kiansi***, onuncu bölüm ***Nanking***, on birinci bölüm ***Kiking***, on ikinci ***Fukin***, on üçüncü ***Gungdeng /Gungdong***, on beş ***Gulgu***, on altıncı ***Yunnan***, on yedinci ***Liyaoteng***, on sekizinci bölüm ***Korya*** ve son olarak on dokuzuncu bölümde ***Beyan Adası*** anlatılmıştır. Ayrıca bölüm başlıkları Arapça olarak verilmiştir. (Faslü's Sâlis, El-Faslü'r-Râbi', Fasl-ı Hâmis, vb.)

Bu kısımda müellifin başlık yanlışlığından kaynaklanan hatalarını belirtmek istiyoruz. Sekizinci bölümde Hugung memleketini anlatan müellif bir önceki Siguan memleketinde yazdığı bilgileri burada da tekrar yazmış ve bunu fark edince dokuzuncu bölüm Hugung başlığını atmıştır. Hugung memleketinden sonra gelen Kiansi memleketine de dokuzuncu bölüm Kiansi diye yazmıştır. Yani iki defa dokuzuncu

bölüm (El-Faslu't-Tâsi) başlığına yer verilmiştir. Bir diğer başlık hatası ise on üçüncü bölümden (Fasl-ı Sâlis Aşer) sonra on dördüncü bölüm yerine, on beşinci bölümün (Fâsl-ı Hâmis Aşer) yazılması olmuştur.

Müellif, eserin hemen giriş kısmında Martino isimli bir kişinin “*Kitab-ı Atlas*” adındaki kitabından bahsetmiştir. Martino’nun açıklamalı olarak hazırladığı en iyi kitabının “*Kitab-ı Atlas*” olduğunu ve burada Çin Coğrafyasını geniş bilgilere yer vererek ve detaylı bir şekilde ele aldığını ifade etmiştir.¹ Biz bu kişinin ünlü İtalyan misyoner Martino Martin ve bahsedilen kitabın ise “*Novus Atlas Sinensis*” olduğunu düşünmekteyiz. Eserimizde verilen bilgilere yer yer “*sâhib-i kitâb der ki ya da musânnif-i kitâb der ki...*” ifadelerini kullanarak bilgiler aktaran müellifin Kitab-ı Atlas/ Atlas Kitabı’ndan faydalandığını anlıyoruz.

Martino Martin ve eserinden kısaca bahsetmek gerekirse; burada müellifin Martinos olarak belirttiği kişi ünlü İtalyan Cizvit² misyoneri Martino Martin’dir. 1614 yılında Trento’da doğan Martin, lise eğitimini burada aldıktan sonra Roma Koleji’nde eğitimini tamamlamıştır. Astronomi ve matematiğe büyük ilgi duyan Martin, Athanasius Kircher buyruğu altında çalışmaya başlamıştır. 1640 yılında Portekiz’den ayrılarak görevlendirildiği Çin’e gitmiş ve 1651 yılına kadar Çin’de başarılı çalışmalarda bulunmuştur. Hatta Alman coğrafyacı Ferdinand von Richthofen, Martin için “Çin coğrafyasının babası” tabirini kullanmıştır. 1651’de Çin’den, Çin Misyon Şefinin Temsilcisi olarak Roma’ya gönderilmiştir. Döndüğünde Çin hakkındaki keşiflerini Anvers, Viyana ve Münih’teki matbaacılarda çalışmalarını bastırmıştır. Ayrıca yetenekli haritacı olan Martin, 1653’te Amsterdam’a geldiğinde derlemiş olduğu el yazması koleksiyonunu Johannes Blaeu’ya teslim etmiştir. Blaeu, ünlü “Atlas Maior” adlı eserinde Martin’in çalışmalarına dayanarak 17 harita ile birlikte

¹ Tarih-i Çin Maçin, s.53.

² Cizvit tarikatının kurucusu olan Ignatius Loyala kurduğu cemiyete “İsa Cemiyeti” adını vermiştir. Tarikatın amacı bütün insanlığı Hıristiyanlaştırmak ve Hıristiyan olanların inançlarını taviz vermeden yaşamalarını sağlamak olmuştur. 1540 yılında Papa III. Paul tarikatın kurulmasını kabul etmiş ve yedi ay sonra Loyola tarikatın başkanı seçilmiştir. 1551 yılında din adamı yetiştirmek için Roma’da Roma Koleji ve Almanya’da ise Alman Koleji kurulmuştur. 16 -17 yy.da tarikat hızlı bir şekilde yayılmaya başlamış ve farklı ülkelerde teşkilatlanmıştır. Bu ülkelerden biride Çin’dir. Çin’de kurdukları teşkilat ile Çinlilerin inançlarına karşı hoşgörülü davranarak tarikata karşı ilgilerini çekmek istemişlerdir. Bkz.: Günay Tümer, “Cizvitler”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.8. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul-1993, s.40-41.

171 sayfalık Çin metni yayınlamıştır. Çin üzerine detaylı bilgiler veren bu kısım Atlas Maior'un onuncu cildinde "*Novus Atlas Sinensis*" adında oluşturulmuştur.³

³(<https://www.raremaps.com/gallery/detail/47168/china-atlas-novus-atlas-sinensis-a-martino-martinio-so-i-blaeu-martini>,<https://www.martinomartinicenter.org/martino-martini.html>,<https://maps.nls.uk/atlas/blaeu-maior/vol/10>) (Erişim Tarihi 24.08.19)

1. BİRİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM ve DEĞERLENDİRME

1.1. Yöntem

Eserimizin kolay anlaşılabilmesi açısından iki ana başlığa ayırıp alt başlıklar halinde değerlendirmeyi uygun gördük. Bunu yaparken eserin orijinaline sadık kaldık. Birinci başlıkta tüm Çin bölgesini ilgilendiren konular üzerinde durup, ikinci başlıkta Çin'in memleketlerini ayrı bir şekilde ele alıp değerlendirdik.

Eserin transkriptinde akıcılığı sağlamak amacıyla bazı kelimeleri günümüz Türkçesine uygun şekilde kullandık. Bu kelimelerden bazılarını *divar/duvar*, *zokak/sokak*, *anın/onun*, *bağçe/bahçe*, *güğercin/güvercin*, *dir ki/der ki*, *itdiler/ettiler*, *yiğirmi/yirmi*, *imdi/şimdi* şeklinde düzelttik. Kelimelerin â, û, î seslerinde yer alan imlaları kullanmaya dikkat ettik.

Birden fazla anlamı karşılayan “*tûl* ve “*arz*” kelimeleri metinde aksi belirtilmedikçe “*uzunluk*, *uzaklık* ve *genişlik*” anlamlarında kullanılmıştır.

Metinde geçen “*kal'a*” ve “*kalice*” gibi kelimeleri ilk geçtiği yerde dipnotta belirttik ve metin içerisinde değişiklik yapmadık.

Değerlendirme kısmında kullandığımız “*bölge*” kelimesini bazı yerlerde Çin coğrafyasını yani Çin ülkesini tabir etmek için bazı yerlerde ise Çin'in memleketlerini ifade etmek için kullandık.

Eserimizde, müellifin kullandığı “*memleket* ve *nâhiye*” gibi kavramlar günümüzde Çin'in eyaletlerini ve şehirlerini, “*Çin Duvarı*” Çin Seddi'ni “*Ming Devleti*”, Ming Hanedanlığı'nı, “*padişah*” kelimeside imparator ya da kral kelimelerini karşılamaktadır. Biz de değiştirme gereği duymadık ve müellifin üslubuna sadık kalmak istedik.

Müellif, metinde “*Hita* ve *Mençin*” tabirleri üzerinde durmuştur. Çin'in kuzeyinde yeralan altı memleketin bulunduğu bölgeye “*Hita*”, güneyinde yeralan dokuz memleketin bulunduğu bölgeye “*Mençin*” denildiğini ifade etmiştir. İlk önce

Hıta memleketlerini ardından Mençin memleketlerini anlatmıştır. Biz de çalışmamızda müellifin anlatımına uygun olarak önce Hıta sonra Mençin memleketlerini ele aldık.

Metnimizde, Çin memleketlerinin her birinden padişah için, senelik halktan alınan mahsuller belirtilmiştir. Bizde bu mahsullerin incelenilmesini kolaylaştırmak için tablolaştırdık.

Metin içerisinde memleketler ele alınırken her bir nâhiyesi hakkında bilgi verilmiştir. Biz değerlendirme kısmında memleketlerin tüm nâhiyeleri yerine gerekli gördüğümüz birkaç nâhiyesinden bahsettik.

Çalışmamız boyunca metnin orijinal halini bozmamaya özen gösterdik. Gerekli gördüğümüz yerleri dipnotlarla açıkladık. Metnimizin çeviri sürecinde Ferit Develioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat'ı, Kamus-i Türkî, Çin Simgeleri Sözlüğü gibi birkaç sözlükten ve yeri geldikçe TDV İslâm Ansiklopedisi'nden faydalandık. Metinde verilen Çin'in memleketlerinin hem isimlerini hem de yerlerini tespit ederken Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi'n de yer alan haritalardan, J.Blaue'nın Atlas Maior adlı eserinin Asya bölümünü (Cilt:10) "Novus Atlas Sinensis" oluşturan Martino Martin'in elektronik ortama aktarılan haritalarından ve Wolfram Eberhard'ın Çin Tarihi eserlerinden faydalandık. Ayrıca yer isimlerini müellifin telaffuzuna göre yaptık.

1.2. Değerlendirme

1.2.1. Çin Hakkında

Asya Kıtası'nın büyük bir bölümünü oluşturan Çin'in öneminden bahseden müellif, bölgenin önemini vurgularken Atlas Kitabı'nda yer alan bilgiye vurgu yaparak görüşünü desteklemiştir. Hz.Adem'in cennetten kovulduktan sonra ilk buraya gönderildiğini ve bundan dolayı insanların da bu bölgeden yayıldığını açıklamıştır. Hatta harflerin, okuma-yazmanın, ibadetin, felsefenin, siyasetin ilk bu bölgede meydana geldiğini bu yüzden ilmin de Çin'den yayıldığını belirtmiştir.⁴

Eserin birinci bölümünde Çin'in ismi, sınırları, taksimatı, nüfusu, ziraatı, madenleri, halkının inançları, divan çeşitleri, Çin Duvarı, Çin'in hükümdarları,

⁴ Çin Maçin, s.53.

kullanılan ölçü ve derece hesapları, Çin’de yer alan Tatarlar gibi birçok başlığa yer verilmiştir. Biz burada bazı başlıkların verilmesini uygun gördük ve bunu yaparken konu bağlantısı olan bazı başlıkları da birleştirip tek başlık altında almaya çalıştık.

Burada verilen bilgileri on iki başlık altında toparlayıp değerlendirmeyi uygun gördük.

1.2.1.1. Çin’in İsmi, Sınırları, Taksimatı ve Nüfusu

Çin tarih boyunca çeşitli isimler ile adlandırılmıştır. Bazı tarihçiler tarafından Çin’e “*Sirka* ya da *Sinin*”,⁵ Hind tüccarları tarafından “*İklim-i Cibe*”⁶, Arap dilinde “*Çin*”, Tatar dilinde ise “*Çin veya Mençin*” şeklinde söylendiği belirtilmiştir. Müellif, bunun yanında Tatarlar tarafından kullanılan “*Mençin*” kelimesinin “*yoğun ve ahmak*” anlamına geldiğini bunu da Çin ahalisini aşağılamak ve alay etmek için kullandığını ifade etmiştir.⁷

Müellif, bazı Çin padişahlarının isimlerinin zaman zaman bölgeye isim olarak verildiği üzerinde de durmuştur. Tay Ming padişahının devletinin eski ismi “Tay Ming” şeklinde adlandırılırken sonraları “Tay Çing” şeklinde anılmıştır. Daha sonrasında ise “Çin” adında bir padişahın gelmesiyle bu bölge “Çin” olarak adlandırılmıştır.⁸

Bu kısımda Çin’in sınırlarından bahsedilmiştir. Şöyleki kuzeyinde Çin Duvarı’nın, (Tatar memleketlerinden olan Tayno saltanatı ile sınır oluşturduğunu), doğusunda Bo-Haî Denizi’nin yer aldığını, bu denize Çin halkının “*Bahr-i Dong*” dediklerini ve “*Dong*” kelimesinin ise “doğu” anlamına geldiğini açıklamıştır. Ciristan, Tibet, Seyfan, Hepin, Li-ğö, Laos, Tunkinik ve Koçin adlı yerlerin Çin bölgesine sınırlarının olduğunu belirtmiştir. Çin’in kuzeyinden güneyine olan mesâfe 25 derece, doğusundan batısına uzanan mesâfenin ise 18 derece olduğunu da vurgulamıştır.⁹

Çin coğrafyasının düşmana karşı korunaklı bir yapıya sahip olduğunu ifade eden müellif, Çin’in batısından doğusuna doğru sıra dağların uzandığını, batı ve güney

⁵ Çin Maçin, s.53.

⁶ Çin Maçin, s.54.

⁷ Çin Maçin, s.53.

⁸ Çin Maçin, s.54.

⁹ Çin Maçin, s.54.

taraflarında özellikle Çin ile Hindistan arasında yüksek dağların yer aldığı, deniz tarafında kıyıların sık olmasından dolayı donanmanın yanaşmasına engel oluşturduğunu ve kuzeyine Çin Duvarı'nın inşa edilmesi ile çetin bir bölge meydana getirdiğini ifade etmiştir.¹⁰

Tarihsel süreç içerisinde toprak sınırlarında meydana gelen değişiklik Çin bölgesinin farklı şekillerde taksim edilmesine sebep olmuştur. Örneğin bazı padişahların döneminde Çin bölgesi, on iki memleket iken bazı padişahların döneminde dokuz memlekete ayrılmış ve daha sonraki süreçte güney taraflarının da alınmasıyla Çin bölgesinin on sekiz memlekete taksim edilmiştir.¹¹

Eserimizde Çin on beş memlekete taksim edilmiştir. Müellif bu kısımda on beş memleketin taksimini şu şekilde belirtmiştir; deniz tarafında altı memleketin; Beking, Şantung, Nanking, Kiyang, Fukin ve Gungtung; kuzey tarafında beş memleketin; Guangsi, Kiyangsi, Huguan, Hunan, Şansi; batı tarafına dört memleketin; Şinsi, Siguan, Guirkiyur ve Yunnan memleketlerinin yer aldığını belirtmiştir. Bu memleketlerin dışında Otung memleketinin ve Korya adasının da Çin'nin sınırlarında olduğunu söylemiştir. Ayrıca Çin'e ait birçok adanın bağlı olduğundan bahseden müellif, bunların içerisinde Hainan ve Fomaza gibi birkaç adanın ismine eserinde yer vermiştir.¹²

Çin'in en büyük 150 şehrinin, bunlardan küçük de 1226 şehrinin olduğunu ve Çin halkının büyük şehirlerine "*Fu*" küçük şehirlerine "*Kü ya da Çin*" kasabalarına da "*Kin*" dediklerini belirtmiştir.¹³

Çin'in nüfusunu belirten müellif, Kitab-ı Atlas (Atlas Kitabı)'ta yer alan bilgiyi aktarmıştır. Sadece Çin halkının 58.914.284 olduğunu ama devlet ricâli, askeri, kadını, erkeği ayrımsız toplamda 200.000.000 olduğunu açıklamıştır. Buna rağmen nüfus sayımının zor olmadığını söylemiştir. Çünkü her evde ne kadar kişi yaşıyorsa isimleri bir tahta üzerine yazılıp kapıların üzerine asıldığını, her on evde ne kadar isim yazılmış ise bu on evde yazılanların hepsi bir araya toplanıp onuncu kapının üzerine

¹⁰ Çin Maçın, s.55.

¹¹ Çin Maçın, s.55-56.

¹² Çin Maçın, s.56.

¹³ Çin Maçın, s.58-59.

asıldığını belirtmiştir. Eğer yazmayan ev sahibi olursa elinin kesilmesi üzerine sert bir uygulama yapıldığını açıklamıştır.¹⁴

1.2.1.2. Çin’de Yetiştirilen Ürünler

Çin iklimi hakkında bilgi veren müellif, bazı yerlerin ılıman, bazı yerlerin soğuk ve bazı yerlerin de sıcak olduğunu söylerken bu farklılığın enlem-boylam (arz ve tül) etkisinden kaynaklandığını vurgulamıştır. Örneğin kuzey taraflarının karlı ve soğuk olması, kış mevsimlerinde ırmakların donmasına yol açarken; güney kesimlerinin sıcak olduğunu ifade etmiştir. Bu farklılık beraberinde envai çeşit mahsulün yetiştirilmesini sağlamıştır.¹⁵

Çin’in kuzeyinde üzüm, incir, kestane, fındık, elma, şeftali ve armut yetiştirilmiştir. Güneyinde ise hurma, ceviz, hind yemişi, ananas gibi meyveler yetiştirilirken bölge genelinde pirinç, buğday, arpa gibi bakliyatlar yaygın olarak üretilmiştir.¹⁶

Zeytin ve bademin¹⁷ yetiştirilmediğini belirten müellif yetiştirilmeyen mahsullerin ise başka yerlerden getirildiğini örneğin öd bitkisinin Hindistan’dan getirildiğini¹⁸ ve Avrupa’dan ise biber tohumunun alınıp Çin ikliminde biberin yetiştirildiğini açıklamıştır.¹⁹

Biz bu kısımda müellifin verdiği bilgilere dayanarak Çin’in memleketlerinde hangi ürünlerin genel olarak yetiştirildiğini ve mahsullerin yetiştirilmesinde toprağın verimli olmasını sağlayan ve arazilerinin sulanmasında etkili olan ırmakların ya da denizleri isimleriyle belirtmeye özen gösterdik.

Beking’de havanın soğukluğunu anlatırken kasım ayının on beşinden sonra sularının aniden donup, mart ayına kadar sularının buzlu kaldığını, dört ay boyunca ırmakların donduğu hatta üzerinden arabaların geçtiği örnek verilerek açıklanmıştır.²⁰ Müellif, Beking memleketinde tarım oranının düşük olmasının sebebinin bölgede hem

¹⁴ Çin Maçın, s.58.

¹⁵ Çin Maçın, s.55.

¹⁶ Çin Maçın, s.55.

¹⁷ Çin Maçın, s.57.

¹⁸ Çin Maçın, s.55.

¹⁹ Çin Maçın, s.57.

²⁰ Çin Maçın, s.82.

karasal iklim özelliklerinin görülmesine hem de burada yaşayan insanların genelinde asker olmasına bağlamıştır.²¹ Karasal iklime hâkim olan bölgenin genelinde elma, armut, erik, ceviz, incir, kestane ve üzüm gibi mahsuller yetiştirilmiştir.²²

Şansi'den geçen Za'feran Irmağı toprakların verimli olmasını sağlamış ve bölgede buğday, darı ve üzüm yetiştirilmiştir.²³ Şinsi memleketinde de Za'feran Irmağı'nın etkisi ile oluşan verimli arazilerde arpa, darı ve buğday yetiştirilmiştir.²⁴

Şantung memleketi, Bohai Denizi ve Sarı Deniz ile çevrili olduğundan verimli topraklara sahip olmuştur. Tarım arazilerinin sulanması bakımından sıkıntı yaşanmayan bu bölgede buğday, pirinç, arpa, börülce gibi çeşitli bakliyatların yanında ceviz ve kestane yetiştirilmiştir.²⁵

Hunan memleketinden geçen Za'feran ve Sin ırmaklarının etkisinden dolayı buğday ve pirinç üretimi yaygındır.²⁶ Siguan memleketinin ortasından geçen King Irmağı, sulak arazi yapısını meydana getirmiş ve bölge genelinde pirinç yetiştirilmiştir.²⁷ Hugung memleketinden geçen King Irmağı ile bölgenin su sıkıntısı giderilmiş; bölgede pirinç, arpa, buğday yetiştirilmiştir.²⁸ Nanking memleketinden geçen Kiyang Irmağı ile tarım arazilerinin su ihtiyacı karşılanmış ve ipeğin ve penbe/pamuk üretimi yaygınlaşmıştır.²⁹

Kiansi memleketinde, pirinç ve ipek üretilmiştir.³⁰ Kiking'de dut ağaçlarının yaygın olması ipek üretimini etkilemiştir.³¹ Güney Çin Denizi kıyısında olan Fukin memleketinde de pirincin ve ipeğin yaygın olduğu görülmüştür.³² Yine bu deniz kenarında yer alan Gungtung memleketinde ise nar, üzüm, armut, kestane, erik, elma, ceviz ve turunç gibi meyveler yetiştirilmiştir.³³ Liyaotung memleketinden Yalu, Linhoang, Liyaotung ve Za'feran gibi ırmakların etkisi ile verimli bölge olan

²¹ Çin Maçın, s.83.

²² Çin Maçın, s.86.

²³ Çin Maçın, s.91-92.

²⁴ Çin Maçın, s.99.

²⁵ Çin Maçın, s.110.

²⁶ Çin Maçın, s.116.

²⁷ Çin Maçın, s.123.

²⁸ Çin Maçın, s.134.

²⁹ Çin Maçın, s.156.

³⁰ Çin Maçın, s.148.

³¹ Çin Maçın, s.168.

³² Çin Maçın, s.178.

³³ Çin Maçın, s.186.

Liyaotung'da buğday, arpa, darı, pirinç gibi bakliyatlar, elma ve armut gibi meyveler yaygın olarak yetiştirilmiştir.³⁴ Korya memleketinde ise pirinç ve buğday yetiştirilmiştir.³⁵

1.2.1.3 Çin'in İki Büyük Irmağı: Yangü ve Za'feran

Müellif, Çin bölgesinde dört çeşit ırmağın bulunduğu bahsetmiştir. İlki büyük ırmak olup akış hızı yavaş olan, ikincisi küçük ırmak olup akış hızı fazla, üçüncüsü küçük ırmak fakat akış hızı yavaş olan ırmaktır. Dördüncüsü ise yağmur ve dere sularından beslenen ırmaklardır. Bu ırmak çeşitlerinden ilkinde ve ikincisine örnek oluşturan Çin'nin iki önemli ırmağı üzerinde durulmuştur.³⁶

Çin'in iklimini, bitki örtüsünü etkileyen ve biçimlendiren iki büyük ırmaktan ilki ve en büyük ırmağı "*Yangü Irmağı*" dır. Bu ırmağa "*deniz kurbu*" anlamına gelen "*Kiyang*" da denilmiştir. Çin'in batısından doğusuna doğru akan Yangü Irmağı'nın, Messen Dağı'ndan çıkıp Siguan memleketine akıp oradan sırasıyla Huguang, Tunking Gölü, Kiangsi, Poyang Gölü, Nanking memleketlerini aşip Çenknig şehri yakınında büyük boğazdan Doğu Çin Denizi'ne karıştığı açıklanmıştır.³⁷

İkinci ırmak ise Za'feran Irmağı'dır. Bu ırmağa Çin lisanında "*Hung*" denilmiş ve bu kelimenin de "*bulanık*" anlamına geldiği belirtilmiştir. Bu ırmağın kaynağı Kunlun Dağı'nda yüz gözden çıkan "*Senkspu*" adındaki büyük bir göl oluşturmuştur. Sonra bu ırmak kuzey ve doğu semtine doğru Seygan ve Tayno memleketlerine akıp oradan Lingau ve Ning şehirlerinin ardından Çin Duvarı'nı geçip, Şinsi ve Şansi memleketlerinin arasından Şantung'a ulaştığını oradan da Nanking ve Huinan'a akıp Çin Denizi'ne karıştığı belirtilmiştir.³⁸

Yukarıda anlatılan Yangü ve Za'feran ırmakları Çin'in büyük ve önemli ırmakları olan günümüzde "Yangtze/Yangçe(Gök Irmak)" ile "Huongho/(Sarı Irmak)" isimleri ile bilinen ırmaklardır.

³⁴Çin Maçin, s.209.

³⁵Çin Maçin, s.211.

³⁶Çin Maçin, s.68.

³⁷Çin Maçin, s.68.

³⁸Çin Maçin, s. 69.

1.2.1.4. Madenleri

Müellif, Liyaotung memleketi haricinde hemen hemen her memlekette bir maden çeşidinin olduğundan bahsetmiştir. Çin'in memleketlerinde yer alan maden çeşitleri şu şekildedir: Beking'de altın³⁹, gümüş⁴⁰, bakır⁴¹, tuz⁴² ve taş⁴³; Şansi'de lacur⁴⁴, kırmızı toprak⁴⁵ ve somaki mermeri⁴⁶; Şinsi'de firuze⁴⁷, seng-i ferh⁴⁸, tenzo⁴⁹; Şantung'da ve hadid⁵⁰; Hunan'da nuhas⁵¹ ve laciverd⁵²; Siguan'da kalay⁵³, kurşun⁵⁴; Hugung'da billur⁵⁵, talk⁵⁶, zibak⁵⁷; Kiansi'de, fidda⁵⁸, şab⁵⁹ ve güherçile⁶⁰; Kiking'de bakır⁶¹; Fukin'de cevahir⁶², demir⁶³; Gulgu'da kırmızı boya⁶⁴; Yunnan'da yakut⁶⁵, yeşil taş⁶⁶, mermer⁶⁷, kehribar⁶⁸ gibi madenlerinin yer aldığı belirtilmiştir.

Görüldüğü üzere Çin'in yer altı kaynakları bakımından çeşitli ve zengin maden yataklarına sahip olmasına rağmen işletilmesine izin verilmemiştir. Bunun sebebi insanların maden kazarken toprak altında kalmaları görülmüş ve engel olmak için madenlerin çıkartılmasına müsaade edilmemiştir.

³⁹Çin Maçin, s.84.

⁴⁰Çin Maçin, s.84.

⁴¹Çin Maçin, s.84.

⁴²Çin Maçin, s.87.

⁴³Çin Maçin, s.90.

⁴⁴Çin Maçin, s.95.

⁴⁵Çin Maçin, s.96.

⁴⁶Çin Maçin, s.95.

⁴⁷Çin Maçin, s.100.

⁴⁸Çin Maçin, s.100.

⁴⁹Çin Maçin, s.106.

⁵⁰Çin Maçin, s.113.

⁵¹Çin Maçin, s.120.

⁵²Çin Maçin, s.120.

⁵³Çin Maçin, s.122.

⁵⁴Çin Maçin, s.122.

⁵⁵Çin Maçin, s.135.

⁵⁶Çin Maçin, s.142.

⁵⁷Çin Maçin, s.143.

⁵⁸Çin Maçin, s.147.

⁵⁹Çin Maçin, s.154.

⁶⁰Çin Maçin, s.154.

⁶¹Çin Maçin, s.173.

⁶²Çin Maçin, s.178.

⁶³Çin Maçin, s.178.

⁶⁴Çin Maçin, s.196.

⁶⁵Çin Maçin, s.199.

⁶⁶Çin Maçin, s.199.

⁶⁷Çin Maçin, s.200.

⁶⁸Çin Maçin, s.206.

Madenler üzerine ilgimizi çeken bir husus madenlerin kullanım alanları olmuştur. Bazı bölgelerde siyah bir taş ısınmak için odun yerine kullanılmıştır.⁶⁹ Bazı yerlerde ise madenin ismi verilmemiş fakat hangi amaç için kullanıldığı açıklanmıştır. Mesela Şinsi bölgesinden bahsederken rengi mavi olan bir çeşit madenin var olduğu bunun boya yapımında kullanıldığı,⁷⁰ yine bu bölgede bir çeşit taş madenin olduğu ve bundan da yağ çıkartıldığı olmuştur.⁷¹

Diğer bir husus ise kimi yerde verilen maden başka bir yerde farklı isim ile verilmiştir. Şöyle ki Hugung memleketinde gümüş⁷² olarak verilirken Kiansi memleketinde fidda⁷³ ya da Yunnan memleketinde sim⁷⁴ olarak yazılmıştır.

1.2.1.5. Çin Tıbbı ve Tabibleri Üzerine

Çin toplumunda insan ömrünün uzun olması önemli görülmüş ve hep bir ölümsüzlük iksirini bulma arayışında olunmuştur. Bundan dolayı Çin halkının hem tıp hem de kimya alanında iyi olduğu bilinir. Bunun için bir takım taşların, iksirlerin ve çeşitli bitkilerin karışımları ile elde edilen ilaçlar ve alternatif tıp yöntemleriyle ilgilenerek kendilerini bu alanda geliştirmişlerdir.

Müellif, bu alanda; tabiblerinin bilgili olduklarını basit şeylerle ilaç elde ettiklerini ve eski bir tıp kitabına sahip olduklarını belirtmiştir. Taze ot, taş ve çeşitli bitkilerden oluşan karışımlarla her hastalığa göre ilaç yapmışlardır. Bunun dışında tabiblerinin nabızdan insan vücudunda olan hastalığı tespit ettiklerini açıklamıştır. Hasta olan kişinin nabzını yarım saat tutarak ne çeşit rahatsızlığının olduğunu tespit edip ona göre ilaç hazırlamışlardır. Bunların üçü yüksek üçü düşük olmakla beraber altı çeşit nabız olduğu ve ilk üç nabızdan tespit edilen hastalığın belirtisi açıklanmıştır. İlk nabızdan kalpte olan rahatsızlığın, ikincisinden dalak, böbrek ve ciğerde oluşan rahatsızlığın, üçüncüsünden de karın bölgesinde olan hastalığın tespit edildiğini ifade etmiştir.⁷⁵

⁶⁹ Çin Maçın, s.86.

⁷⁰ Çin Maçın, s.102.

⁷¹ Çin Maçın, s.108.

⁷² Çin Maçın, s.142.

⁷³ Çin Maçın, s.147.

⁷⁴ Çin Maçın, s.202.

⁷⁵ Çin Maçın, s.60.

1.2.1.6. Halkının İnançları

Çin toplumunda üç inanç çeşidi yer almaktadır. Bunlar felsefe, putperestlik ve dehriliktir. Bunların içinde en fazla ilgi felsefeye gösterilmiştir. Felsefenin ne derece önemli olduğu, müellifin felsefe bilmeyen kişiye hâkimlik ve devlet hizmeti verilmediğini söylemesinden anlaşılmaktadır.⁷⁶

Felsefenin semâdan nâzil olduğuna inanmışlardır. Ayrıca felsefeye inanan insanlar için beş şeyin lâzım olduğunu belirten müellif, bunları; dine itaat edilmesi, erkeğin eşine karşı güzel davranması, halkın padişahlarına karşı muhabbetli olması, insanların birbirleriyle iyi geçinmeleri ve küçük kardeşin büyük kardeşe itaat etmesi gerektiği şeklinde açıklamıştır.⁷⁷

Tabi olunan ikinci inançları putperestliktir. Müellif, bu inançta puta tapmanın ibadet sayıldığını ve Çin lisanında puta tapmaya “*şikyavud*” denildiğini ve ayrıca bu inanca mensup kişilerde tenasüh inancının da bulunduğunu belirtmiştir.⁷⁸

Üçüncü inançları ise dehriliktir. Müellif, dehricilerin öldükten sonra hayatın olmadığını ve ölümlerle birlikte insan zevklerinin de sonlandığına inandıklarını belirtmiştir. Bu yüzden dehrilik inancında olan kişiler; insanların her daim zevk ve sefa üzerine yaşaması, ne yapmak istiyorlarsa onu yapmaları gerektiği görüşünü savunmuşlardır. Dehriciler için insan ömrünün uzun olması önemli görülmuş ot ve şerbetlerle ilaç yapmaya önem vermişlerdir.⁷⁹

1.2.1.7. Çin’de Kullanılan Ölçüler

Müellif, Çin’in ölçü hesaplarından bahsederken karşılaştırma yaparak, şu ifadeler ile açıklamıştır; “*bizde ölçü hesaplarında arşın, adım, mil gibi hesaplar kullanılırken Çin’de po, kan, li gibi farklı ölçüler kullanılmıştır.*”⁸⁰

Bu ölçülerden en küçüğüne “li”denildiğini ve bunlardan başka kavin, gün/gûn, keh, her, ham, pod, penli, istaryum, taka gibi ölçülerin bulunduğunu ve her birinin

⁷⁶ Çin Maçin, s.60-61.

⁷⁷ Çin Maçin, s.61.

⁷⁸ Çin Maçin, s.61.

⁷⁹ Çin Maçin, s.61-62.

⁸⁰ Çin Maçin, s.72-73.

hangi ölçüye denk geldiğini de belirtmiştir. Örneğin her 10 kavine 1 gün/gün, her 10 gün/güne 1 keh, her 10 kehe 1 ham denildiği şeklinde açıklamıştır⁸¹.

1.2.1.8. Hükümdarları

Müellif bu başlık altında Çin'nin hükümdarları tarihini, olaylara ve detaylı bilgilere yer vermeden kısa bir şekilde açıklamıştır. Şöyle ki başlarda Çin'e yedi hükümdar hükmetmiş ve bu yedi hükümdarın içinden bir kişi hepsinin başı kabul edilmiştir. İyu adında bir padişah başa geçtikten sonra her yeri ele geçirmeye başlamıştır. Ardından sırasıyla Senga, Kiyu, Şiyu ya da Çine padişahları başa geçmiştir. Daha sonra beş padişahın aralarında çıkan mücadelede Tunga padişahı galib gelerek Çin'i zapt etmiş ve bu dönemde fitne ve seferlerin artmasıyla yerine Sunga padişahı geçmiştir. Tatarlar, gelib padişah ve padişahın çocuklarını katletmiştir. Burayı Tatarlardan Eboyna adında bir padişah zapt etmiştir. Daha sonra kendi neslinden dokuz padişah hüküm sürmüştür. Bu sıralarda Çin'in hırsızlarından “Ku” adında biri şehri zapt edip padişah olmuş ve “Hongu” adıyla meşhur olmuştur. Nanking şehrini tahtgâh edinen Ku “Tay Ming” adını verdiği devletini kurmuştur.⁸²

1.2.1.8.1. Divan Çeşitleri

Çin'in altı çeşit divanından bahsedilmiştir. Her divana bir paşa tayin edilmiş ve tüm saltanata bu altı paşa hükmetmiştir. Bu kişiler padişaha yakın olup, olan biten her durum için padişahı bilgilendirmişlerdir. Paşalara “padişah yardımcısı” anlamına gelen “külaoye da köytatan” denilmiştir.⁸³

Burada müellif divan çeşitlerinin isimlerini ve Çin lisanında geçtiği şekliyle belirtmiştir. Yani altı çeşit divandan, ilkinin Umûr-ı Âmme olduğu onların (Çinliler tarafından) bu divana Li-pu denildiği şeklinde açıklamıştır.⁸⁴

Tablo içerisinde verdiğimiz altı divan çeşidini müellif Çin dilinde geçtiği şekliyle belirtmiştir. Bu kısımda divanların Çin dilindeki karşılıklarını ve divanların görevlerini yazarken Lin Yih-Min'in “Ali Ekber'in Hıtayname Adlı Eserinin Çin Kaynakları ile Mukayese ve Tenkidi” adlı doktora tezi çalışmasından faydalandık.

⁸¹ Çin Maçın, s.73.

⁸² Çin Maçın, s.71-72.

⁸³ Çin Maçın, s.66.

⁸⁴ Çin Maçın, s.66.

Ayrıca eserimizde siyaset divanı olarak belirtilen “Heng-pu” Lin Yih-Min’in çalışmasında “Hsing-Pu” olarak geçmektedir. Bu farklılığın sebebinin telaffuz ya da çeviri kaynaklı olabileceğini düşünüyoruz.⁸⁵

Tablo 1: Çin’in Divan Çeşitleri

Divan Çeşitleri	Çin Lisanında	
Umûr-i Amme	Li-pu	Memur İşleri
İrad ü Masrafı	Her-pu	Maliye Bakanlığı
Edyan	Lib-yu	Merasim İşleri Bakanlığı
Sündüsî	Ping-pu	Milli Savunma Bakanlığı
‘İmaretler	Kong-pu	İnşaat ve Malzeme İşleri
Siyaset	Heng-pu	Ceza İşleri Bakanlığı

Padişahları hakkında verilen bir diğer bilgi ise, Çin halkı arasında “*Tingü*” ve “*Havanceti*” adında iki ayrı padişaha inanıldığıdır. Birinci padişah *Tingü*’yu yüceltmek ve saygı göstermek anlamında “*İbnü’s Sema*” ya da “gökten gelen” anlamında “*Şementi*” denildiği, ikinci padişahlarına ise “balçıktan ve topraktan” gelen anlamında “*Havanceti*” denildiğini açıklamıştır.⁸⁶

1.2.1.9. Çin Duvarı

Bugün Çin’de dünyada eşi benzeri olmayan, yapımı yıllarca süren ve bu süreçte birçok insanın hayatına mâl olan ve insan gücünün önemli bir örneğini sunan “Çin Seddi”, eserimizde “Çin Duvarı” olarak verilmiştir. Biz de hem eserin diline sadık kalmak için hem de orjinallliğini bozmamak için “Çin Duvarı” tabirini kullandık.

Müellif, Çin Duvarı’nı uzun uzun anlatmak yerine kısa ve öz bir şekilde aktarmıştır. Şiyu padişahı tarafından yapımına başlanan bu duvar, Korya ve Liaoteng arasında sınır oluşturan Yalu Irmağı’ndan başlayıp Kin şehrinin Kin Dağı’nda son bulmuştur. Uzunluğu yaklaşık 1650 mil ve otuz yedi konak mesâfesinde olan duvarın Liaoteng, Beking, Şansi ve Şinsi gibi dört büyük memleketten kıvrımlı bir şekilde geçtiğini belirtmiştir. Duvarın ölçülerini verirken yüksekliğinin 30 arşın, genişliğinin

⁸⁵Lin Yih-Min, *Ali Ekber’in Hitayname Adlı Eserinin Çin Kaynakları ile Mukayese ve Tenkidi*, Tai-Pei-1967, s.26.

⁸⁶Çin Maçın, s.66.

ise bazı yerlerinin 15, bazı yerlerinin de 12 arşın olduğunu ifade etmiştir. Yapım aşaması beş yıl süren duvarın beş yıl içinde tamamlandığını ve yapım aşamasında birçok insanın hayatını kaybettiğini dile getirmiştir. Öyleki müellifin, her on kişiden üçünün, toplamda ise 18 milyona yakın kişinin öldüğünü belirtmesi dikkat çekici bir rakam olmuştur.⁸⁷

1.2.1.10. Ejderha

Ejderhanın Çin halkı tarafından kutsal olarak görüldüğünü söyleyen müellif, ejderhanın gezdiği ve uğradığı dağların kutsal olarak kabul edildiğini, bu dağlara defnedilen kişilerin kaderlerinin ve bahtlarının iyi olduğuna inanıldığını, bu yüzden ölümlere iyiliğin dokunması için bu dağlara defnedildiğini söylemiştir. Bununla birlikte uğur getirmesi için kabirlerinin üzerindeki değerli taşlara da ejderhanın başını, borkünü ve kuyruğunu tasvir ettiklerini, ejderhanın geçtiği yerlerde -o yıl içerisinde- ucuzluğun olacağına bundan dolayı halkının rahat edeceğine inanıldığından da bahsedilmiştir.⁸⁸

1.2.1.11. Çin'deki Tatarlar Hakkında

Eserimizin bu bölümünde müellif, Çin bölgesinde hüküm sürmüş olan bazı Tatar saltanatlarından bahsetmiş ve bunları sekiz ayrı başlık altında anlatmıştır. Bunlar Şark Tatarları, Tatar-ı Sahra Nişin, Yenol Han, Tanyu, Yin Han, Saygan, Laos ve Ganan saltanatlarıdır. Bahsedilen bu Tatarları tek başlık altında toplayıp değerlendirmeyi uygun gördük. Bu Tatarları incelediğimizde ağırlıklı olarak Tatarların adetleri, gelenekleri, inançları, savaşçı yapıları, giysileri, yemekleri kısacası sosyo-kültürel özellikleri üzerinde durulmuştur.

En başta şark Tatarlarından bahseden müellif, buldukları memleketin Tang'a padişahı zamanında "Viygü", Tay Ming padişahı zamanında da "Yenola" olarak adlandırıldığını söylemiştir. Bu Tatarların özelliklerini şöyle sıralamıştır: Evleri yeraltındadır. Giysilerini hayvanların derilerinden elde etmişlerdir. Yiğit insanları

⁸⁷ Çin Maçın, s.70-71.

⁸⁸ Çin Maçın, s.67-68.

sevmiş, hırsızlık ve yağmalamak gibi kötü davranışlar makbul karşılanmıştır. Ok atmada ve avcılıkta iyilerdir. Çiğnek et yiyip darıyı su ile içmişlerdir.⁸⁹

Şark Tatarlarının ikinci memleketlerinin Yuli saltanatı olduğunu ifade eden müellif, bunları Çin'in büyük düşmanı olarak görüldüğünü söylemiştir. Çin'e doğru yürüyüp Liyaotung, Beking, Şansi, Şinsi, Şantung bölgelerini istila ettiklerini ve bunun üzerine batı Tatarlarının da güney tarafından Çin'e girip bu doğu Tatarlarını kaçırarak Çin'i zapttiklerini anlatmıştır.⁹⁰

Konar-göçer olan Sahra Tatarları'nı açıklarken müellif, onlar hakkında; şark Tatarları gibi yeraltında evlerinin bulunduğunu, ok atmakta ve avcılıkta iyi olduklarını, hırsızlık ve yağmalamayı sevdiklerini ifade etmiştir. Çadırlarını ipekten yapıp üzerlerini bal mumu ve muşamba ile örttüklerini ve devlet adamlarına için de ipek ve kamıştan çeşitli çadırlar ürettiklerini, Çin'den giysi alıp karşılığında birçok hayvan kürkü verdiklerini, ipekten, saman sapından ve sazdan kalpak yapıp kullandıklarını belirtmiştir. Sahra Tatarları ölülerini ateşte yakmışlardır. Fakat ilginç gelen şey şudur ki; eğer ölen kişiyi fazlasıyla seven birisi varsa kendisini de ölen kişiyle birlikte ateşte yakmıştır.⁹¹

Üçüncü olarak Yenol Han/Yako/Yasu olarak bilinen Puyi Tatarları'ndan bahseden müellif, Çin'nin kuzeyinde yer aldıklarını buldukları vilâyete Çin dilinde Yako, halk dilinde Yasu denildiğini belirtmiştir. Ormanların içinde yaşadıkları için orman adamları diye isimlendirilmişlerdir. Savaşçı olan bu insanlar savaş esnasında demirden cübbe giydiklerini, kılıçlarını ise başlarına bağladıklarını ve savaşta kirlenen(yaralanan) insanların tuz ile temizlediklerini söylemiştir.⁹²

Tanyo Tatarları için konar-göçer yaşamayı, sahraları, sulu ve otlak yerleri sevdiklerini, giysilerinde hayvan derisini kullandıklarını açıklamıştır. Müellif, doğayla iç içe olan bu Tatarların hayatlarında önemli yer tutan "*ezbestun*" adında bir çeşit ottan bahsetmiştir. Bu otun ateşte kolaylıkla sönmeyişini ayrıca söndükten sonra soğuduğunda eski haline döndüğünü ve bez yapımında kullanıldığını ifade etmiştir. Tanyo Tatarlarının ölüleri bu teze sarıp yaktıklarını söyleyemiştir. Bunların adetlerinde

⁸⁹Çin Maçin, s.73.

⁹⁰Çin Maçin, s.74.

⁹¹Çin Maçin, s.76.

⁹²Çin Maçin, s.75-76.

değerli insanlar öldüğü zaman şenliklerle ateşte yakılmış, değersiz insanı ise üç yıl ağaçta asılı bekletip ondan sonra ateşte yakıldığından bahsetmiştir.⁹³

Yinhan Tatarları'na Tatar dilinde “*Tayno*”, Çin dilinde “*Sükü*” denildiğini ifade eden müellif, bunların Cengiz Han'ın neslinden geldiğini söylemiştir. Cengiz Han'ın Çin'e girip aldığını, Timur'un da Anadolu ve Hint istilasından sonra Çin'e gitmek istediğini fakat ömrünün yetmediğini belirtmiştir.⁹⁴

Saygan Tatarları'ndan bahseden müellif, Çin dilinde yaşadığı bölgenin batı semti anlamına geldiğini, Tibet taraflarında kalan bu semtin insanların iyi insanlar olduklarını, Mezdek ve tenasüh inançlarının görüldüğünü söylemiştir.⁹⁵

Yedincisi Laos saltanatıdır. Müellif, Hindistan bölgesine yakın olan Laos'un eskiden Çin'e bağlı olduğunu belirtmiştir. Halkının okuma-yazma bilmediği, cahil ve inatçı olduğunu söylemiştir. Bu Tatar saltanatının bulunduğu yerde hayvanlardan fil, gergedan, sığır, hınzır ve tavuğun; meyvelerden üzümün; hububattan ise pirincin fazla olduğunu açıklamıştır. Yer altı kaynakları bakımında da altın, gümüş, kalay, güherçile gibi çeşitli madenlerin yeraldığını ifade etmiştir. Gümüş akçe, katar boncuğu/kavaşi, reğali gibi isimlendirdikleri akçeleri alışverişte kullanmışlardır.⁹⁶

Son olarak Ganan saltanatını açıklayan müellif, Çin dilinde Tunkking/Kavki/Koçin denildiğini, dillerinin Çin'den farklı olduğunu ama dinlerinin aynı olduklarını, ipekten ve pamuktan çeşitli şeyler dokuduklarını, razamalya adında bir çeşit ağaçtan yağ elde ettiklerini söylemiştir. Maymunları şarap ile avlayıp kanını boyada kullandıklarını anlatmıştır.⁹⁷

1.2.2. Çin'in Memleketleri Hakkında

Müellif, Çin bölgesinin on beş memlekete ayrıldığını belirtmiştir. Çin'in kuzeyinde bulunan altı memleketin yer aldığı bölgeye “*Hita*” denildiğini, güneyinde yer alan dokuz memleketin bulunduğu bölgeye ise “*Mençin*” denildiğini ifade

⁹³Çin Maçin, s.77-78.

⁹⁴Çin Maçin, s.78.

⁹⁵Çin Maçin, s.78-79.

⁹⁶Çin Maçin, s.80.

⁹⁷Çin Maçin, s.81.

etmiştir.⁹⁸ Bu ifadeler doğrultusunda ilk önce Hıta bölgesinde yer alan altı memleketi ardından Mençin bölgesinde yer alan dokuz memleketi ele almıştır.

Biz de metindeki sıraya uygun bir şekilde on yedi başlık altında ele alarak değerlendirmede bulunduk.

1.2.2.1. Beking (Şuntin/ Hanbalık/ Pekin)

Müellif, Çin'in on beş memleketi içerisinde en meşhur memleketlerinden biri olan ve kuzey memleketlerinin de ilki kabul edilen Beking memleketinden bahsetmiş ve buranın sınırlarını belirtmiştir.⁹⁹ Buna göre doğusunda Çin Denizi, Korya Adası, Liyaotung, batısında Şansi, kuzeyinde Çin Duvarı ve güneyinde ise Hunan memleketi yer almaktadır.¹⁰⁰ Ayrıca Beking memleketinin sekiz nâhiyeye bölüldüğünü ve bölünen bu sekiz nâhiyeye de yüz otuz beş şehrin bağlı bulunduğunu¹⁰¹ ve bölge nüfusunun 3.455.254 olduğunu belirtmiştir.¹⁰²

Hıta başlığı altında Çin'in on beş bölgeye ayrıldığını söyleyen müellif, Çin'in kuzeyinde bulunan altı memleketin yer aldığı bölgeye “*Hıta*” denildiğini, güneyinde yer alan dokuz memleketin bulunduğu bölgeye ise “*Mençin*” denildiğini ifade etmiştir.¹⁰³

Beking memleketi hakkında bilgi veren müellif, Çin'in başşehrinin önceleri Nanking iken sonrasında Beking olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte Beking şehrinin “*şimal tahtı*” anlamına geldiğini, bu şehre “*Şuntin*” de denildiğini, Şuntin'in “*yüksek ve âli*” anlamına geldiğini, bu yerin Kütüb-ü İslâmiye/İslâmî kitablarda “*Hanbalık*” olarak yer aldığını ve Hanbalık isminin “*efendi şehri*” anlamına geldiğini söylemiştir.¹⁰⁴

⁹⁸ Çin Maçın, s.83.

⁹⁹ Çin Maçın, s.81.

¹⁰⁰ Çin Maçın, s.82.

¹⁰¹ Çin Maçın, s.82.

¹⁰² Çin Maçın, s.82.

¹⁰³ Çin Maçın, s.83.

¹⁰⁴ Çin Maçın, s.83-84.

Bu bölümde müellif, sultan için senelik olarak halktan alınan mahsullerden bahsetmiştir. Halktan alınan mahsullerin incelenmesi kolay olsun diye, tablo şeklinde verilmiştir.¹⁰⁵

Tablo 2: Beking Memleketi Halkından Alınan Mahsüller

Ürünler	Ölçüler	
Buğday, darı, arpa	61.153	çuval
İnce tülbent ipliği	112	vukiyye ¹⁰⁶
İpek	22.567,5	vukiyye
Penbe	6.874	vukiyye
Saman demedi	8.737.284	demet
Tuz	180.870	kantar ¹⁰⁷

Padişah sarayını inceleyen müellif, sarayın üç katlı ve 6 mil genişliğinde olduğunu ve dört kapısının bulunduğu bahsetmiştir. Sarayın ne derece geniş olduğu içinde bulunan bağlardan, bahçelerden, şadırvanlardan, göllerden ve ormanlardan, ayrıca yapay bir dağın bulunmasından anlaşılmaktadır. Müellif, sarayı anlatırken kiremitlerinin topraktan yapıldığını, bu toprak kiremitlerin üzerine altın varaklar yapıştırıldığını, sütunlarının mermerden ve döşemelerinin de tahtadan imal edildiğini bizlere aktarmaktadır.¹⁰⁸

Nâhiyeler hakkında bilgi verirken, 115 şehrin bağlı olduğu Beking memleketinde en fazla olarak 29 şehrin dördüncü nâhiyeye, en az olarak ise 8 şehrin beşinci ve altıncı nâhiyeye bağlı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bazı nâhiyelerin özelliklerinden bahsederken yetiştirilen ürünler, çıkartılan madenler ve inşa edilen yapılar hakkında bilgi vermiştir. Örneğin, birinci nâhiyede elma, armut, kestane, erik, üzüm, ceviz ve incir yetiştirildiğinden bahsedilirken¹⁰⁹, sekizinci nâhiyenin baş

¹⁰⁵ Çin Maçın, s.82.

¹⁰⁶ Ukiyye, vukiyye veya halk dilinde vakiyye olarak geçmektedir. Ukiyye diper ölçü birimleri gibi yer, zaman ve tartılan şeyin cinsine göre değişiklik göstermişse de genel değeri ritlin on ikide birine eşit olmuştur. Ukiyye üzerine dönemlerine ve yerlerine göre birçok değer belirtilmiştir. Bkz.: Cengiz Kallek, "Ukiyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.42, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul-2012, s.67. W.Hinz bu değeri 3,125 g yerine 3,0898 g olarak belirtmiştir. Bkz.: Walther Hinz, *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, Çev.Acar Sevim, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul-1990, s.43.

¹⁰⁷ Metinde kantarlarının 31 vukiyye olduğu ifade edilmiştir. Bkz. Çin Maçın, s.59.

¹⁰⁸ Çin Maçın, s.85-86.

¹⁰⁹ Çin Maçın, s.86.

şehrinde kalay madeni çıkartıldığı¹¹⁰, 14 tane kale inşa edildiği¹¹¹ ve yine bu şehirde kâğıt elde edildiğini¹¹² ifade etmiştir.

1.2.2.2. Şansi

Müellif, ikinci olarak Şansi memleketinin ilk önce Beking memleketine olan konumundan bahsetmiş ve sınırlarını belirtmiştir. Beking'den batı yönüne gidildiğinde Şansi'ye varıldığını, kuzeyinde Çin Duvarı'nın bulunduğunu, şehrin iki tarafından Za'feran Nehri'nin geçtiğini ve diğer bir yanında Heng Dağı'nın yereldiğini belirtmiştir. Şansi memleketinin, toplam sekiz nâhiyesinden ve bu sekiz nâhiyeye yüz üç tane şehrin bağlı olduğundan bahsetmiştir.¹¹³ Bölge nüfusunun da 5.084.015 olduğunu belirtmiştir.¹¹⁴

Bölge hakkında bilgi verilirken, Şansi'nin “*garp dağları*” anlamına geldiğini, şehrin bazı yerlerinin dağlık, bazı yerlerinin ise ormanlık olduğunu, bu şehirde en fazla buğday ve darının, en az ise pirincin yetiştirildiği üzerinde durmuştur.

Sultan için senelik olarak halktan alınan mahsuller¹¹⁵ aşağıdaki tabloda olduğu gibi belirtilmiştir:

Tablo 3: Şansi Memleketi Halkından Alınan Mahsüller

Ürünler	Ölçüler	
Buğday, darı	2.274.022	çuval
İnce tülbent ipliği	12,5	vukiyye
İpek	200	vukiyye
Saman demedi	3.540.850	demet
Tuz	20.000	kantar

Şansi'nin beş büyük, üç küçük toplamda sekiz nâhiyesini anlatan müellif, en fazla bilgiyi birinci ve üçüncü nâhiyeler hakkında vermiştir. Baş şehri Taiuan olan bu nâhiyeye 124 şehrin bağlı bulunduğunu söylemiştir. Tay Ming padişahının tahtgâh

¹¹⁰ Çin Maçın, s.90.

¹¹¹ Çin Maçın, s.90.

¹¹² Çin Maçın, s.90.

¹¹³ Çin Maçın, s.91-92.

¹¹⁴ Çin Maçın, s.92.

¹¹⁵ Çin Maçın, s.92.

edinip meşhur bir saray inşa ettirdiğini, servi ağaçlarının ve çinseng bitkisinin fazla yetiştiğini, misk hayvanının yaşadığını belirtmiştir.¹¹⁶ İkinci nâhiye Pinyang'da Hoei adında bir ırmağın Nanking yakınlarından çıkıp Zafe'ran Irmağı'na karıştığını¹¹⁷, üçüncü nâhiye Taitung'da ise somaki taşı ve mermer gibi çeşitli madenlerin dışında Hoaigin adında bir hanın hikâyesini anlatmıştır¹¹⁸. Dördüncü ve beşinci nâhiyelerde pirinçten elde edilen bir çeşit bozadan bahsetmiştir.¹¹⁹

1.2.2.3. Şinsi

Üçüncü olarak ele alınan, Çin'in en eski şehri olan Şinsi memleketi, bir dönem tahtgâh şehri olarak kullanılmıştır. Sınırları şu şekilde verilmiştir: Kuzeyinde Çin Duvarı, doğusunda Şansi, batısında Tibet ve Kaşgar şehirleri yer almıştır.¹²⁰ Şinsi'nin sekiz nâhiyeye bölüdüğü, bölünen bu nâhiyelere yüz yedi şehrin bağlı bulunduğu ve bölge nüfusunun da 3.934.176 olduğu belirtilmiştir.¹²¹

Şinsi memleketi, Şansi şehriyle arasından akan Za'feran Nehri'nin memleketin üç köşesinden geçmesi ve memleketin kuzeyinde yağmurların çok yağması sonucu verimli bir toprak yapısına sahip olmuştur. Şansi'nin senelik alınan mahsulü aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.¹²²

Tablo 4: Şinsi Memleketi Halkından Alınan Mahsüller

Ürünler	Ölçüler	
Buğday, darı	1.929.057	çuval
Tülbent ipliği	90	vukiyye
İpek / Harir	2.304,5	vukiyye
Penbe	4.293	vukiyye
Biber	32.192,5	vukiyye
Saman demedi	1.514.700	demet

¹¹⁶Çin Maçın, s.93.

¹¹⁷Çin Maçın, s.94-95.

¹¹⁸Çin Maçın, s.95-96.

¹¹⁹Çin Maçın, s.96-97.

¹²⁰Çin Maçın, s.98-99.

¹²¹Çin Maçın, s.99.

¹²²Çin Maçın, s. 99.

Memleketin verimliliğinden bahsetmeye devam eden müellif, bölgede pirinç üretiminin arpa, buğday ve darıdan az olduğunu ifade etmiştir. Bunların yanında *ravend* bitkisinin de fazla yetiştiğini ve bizim *ısgın* olarak bildiğimiz bu *ravend* bitkisini deniz yoluyla gelen tüccarların Hindistan ve Yemen'e, kara yoluyla gelen tüccarların ise İran'a götürdüklerini söylemiştir.¹²³

Bu bölümde her yıl Semerkant'tan Hıta'ya gitmek isteyen Müslüman tacirler arasından bir elçi seçilip, Hıta'ya gönderilmesi anlatılmıştır.¹²⁴

Misk hayvanını açıklayan müellif, ceylandan büyük bu hayvanın, derisinin ince ve tüylerinin siyah olduğunu tarif etmiştir. Göbeğinde kese gibi bir nesnenin bulunduğunu ve miskin de bu kesenin içinde olduğunu söylemiştir. Bazı hayvanların bunu düşürdüğünü bazısının da keserek alındığını, kokusunun dayanılmaz derecede güzel olduğunu vurgulamıştır. Misk hayvanına, Şensi dışında Siguan ve Yunnan memleketlerinde de rastlanmıştır.¹²⁵

Nâhiyeleri hakkında bilgi veren müellif, en fazla birinci nâhiyeye otuz beş şehrin, en az altıncı ve yedinci nâhiyelere 4 şehrin bağlı olduğunu söylemiştir. Birinci nâhiyenin baş şehri olan Sigan şehrinin dört kapısı bulunmaktadır. Evvel zamanda üç padişahın taht şehri olarak kullandığı bu şehire önemli binalar, kasırlar, saraylar, köprüler, bir kule ve on yedi yerde seyir yerleri (temaşagah) inşa edilmiştir.¹²⁶

İkinci nâhiyede taş balığı adında bir çeşit balıktan bahsedilmiştir ki insanlar bu balığı kurutup un haline getirmiş ve giysilerinin güvelenmemesi için kullanmışlardır.¹²⁷ Beşinci nâhiyede, Nuhi adında bir padişahın türbesi bulunmaktadır ve bu padişahın ilk padişah olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu nâhiyede siyah bir taşın suyun içinde ezilip içtiklerinde ömürlerinin uzun olacağına dair inançlarından bahsedilmiştir.¹²⁸

¹²³Çin Maçın, s. 100.

¹²⁴Çin Maçın, s. 100.

¹²⁵Çin Maçın, s. 100-101.

¹²⁶Çin Maçın, s. 101-102.

¹²⁷Çin Maçın, s. 104.

¹²⁸Çin Maçın, s. 106-107.

1.2.2.4. Şantung

Çin'in en doğusunda yer alan Şantung memleketinin sınırları belirtilirken; kuzeyinde Beking memleketi ve Zeng Körfezi, doğusunda Çin Denizi, güneyinde ise Za'feran Irmağı yer almaktadır. Şantung memleketinin altı nâhiyeye bölüldüğü, bölünen bu altı nâhiyeye ise doksan iki şehrin bağlı bulunduğu¹²⁹ ve nüfusunun da 6.759.675 olduğu ifade edilmiştir.¹³⁰

Üç tarafı denizlerle çevrili Şantung bölgesinde birçok ırmak bulunmaktadır. Hem etrafının denizlerle çevrili olması hem de birçok ırmağa sahip olması bölge arazilerinin verimliliğini olumlu yönde etkilemiştir. Müellif, bu verimliliği şu şekilde aktarmıştır: *“Derler ki bu memleketde bir sene hâsıl olan mahsûlât bu memleketde on seneye değin hiçbir şey hâsıl olmasa kifâyet eder.”*¹³¹ Bu verimlilik doğal olarak yetiştirilen ürünlere, meyvelere ve besiciliğe de yansımıştır. Buğday, pirinç, arpa, börülce gibi çeşitli hububatların yanı sıra ceviz ve kestane de fazla yetiştirilmiştir. Bölgede ince ipek üretimi de yaygındır.¹³²

Şantung bölgesinde hâkimin az olduğu belirtilmiştir. Hâkimi az olan Şantung memleketinde okuma-yazma bilenlerin sayısının az olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü okuma-yazmayı bilmeyen birine hâkimlik verilmemiş, hatta müellif eserin başlarında Çin'de okuma-yazmayı bilmeyen kişinin ne kadar mal varlığı olursa olsun toplum içinde değersiz ve aşağılık insan olarak görüldüğünü açıklamıştır.

Müellif, mahsulât başlığı altında sultan için senelik olarak halktan alınan mahsulleri şöyle belirtmiştir:¹³³

Tablo 5: Şantung Memleketi Halkından Alınan Mahsüller

Ürünler	Ölçüler	
Buğday, pirinç	2.812.119	çuval
İnce penbe ipliği	13.112	vukiyye
İpek	54.990	top
Saman	3.824.290	demet

¹²⁹ Çin Maçın, s110

¹³⁰ Çin Maçın, s. 111.

¹³¹ Çin Maçın, s.110.

¹³² Çin Maçın, s.111.

¹³³ Çin Maçın, s.111.

Bölgenin nâhiyeleri hakkında bilgi veren müellif, Şantung'a bağlı 6 nâhiyenin içinde en fazla bilgiyi birinci nâhiyede vermiştir. Bu nâhiyenin baş şehrinin Şinan olduğunu, nâhiyeye yirmi dokuz şehrin bağlı bulunduğunu ve yetmiş üç hükümdarın hüküm sürdüğünü belirtmiştir.¹³⁴ İkinci nâhiyede ise altın madenin çok olduğunu belirtilmiştir.¹³⁵ Altıncı nâhiyede ise bir dağın hikâyesi anlatılmıştır. Ayrıca bu altıncı nâhiyede Koy, Tenghang ve Samvin adlarında üç adanın bulunduğu bahsetmiştir.¹³⁶

1.2.2.5. Hunan

Çin halkı arasında “*seki*” ya da “*bahçe*”denilen Hunan memleketinin sınırları; Za'feran Nehri, Şansi ile aralarında sınır oluşturup kuzeyinde Beking, güneyinde Hugung, doğusunda Nanking, batısında ise Siguan memleketleri yer almaktadır.¹³⁷ Hunan'ın sekiz nâhiyeye bölüdüğü, bölünen bu nâhiyelere yüz şehrin bağlı olduğu ve bölge nüfusunun 5.150.270 olduğu söylenmiştir.¹³⁸

Çin'in orta kısımlarında yer alan Hunan'ın arazileri, dağları ve sahraları çok olup şehirleri büyük ve ırmakları çeşitlidir. Verimli arazileri olan Hunan bölgesinden senelik alınan mahsuller gösterilmiştir.¹³⁹

Tablo 6: Hunan Memleketi Halkından Alınan Mahsüller

Ürünler	Ölçüler	
Buğday, pirinç	2.414.477	çuval
İnce iplik	5.879	vukiyye
İpek	2.489	vukiyye
Penbeden yapılan çuka?	85	vukiyye
Saman	2.288.740	demet

¹³⁴Çin Maçın, s.113.

¹³⁵Çin Maçın, s.113-114.

¹³⁶Çin Maçın, s.116.

¹³⁷Çin Maçın, s.116.

¹³⁸Çin Maçın, s.117.

¹³⁹Çin Maçın, s.117.

Hunan'ın nâhiyeleri hakkında bilgi veren müellif, en fazla birinci nâhiyeye otuz dört şehrin bağlı olduğunu en az dokuzuncu nâhiyeye dört şehrin bağlı olduğunu belirtmiştir. Birinci nâhiyenin baş şehrinin daha önceden su içinde bırakılıp neden yok edilmeye çalışıldığı anlatılmıştır. Olaydan kısaca bahsedecek olursak vakti zamanında bir padişahın askerleriyle beraber gelib şehri almak için çok savaştığını fakat şehri alamayacaklarını anladıklarında etrafı nehirlerle¹⁴⁰ çevrili olan bu şehri su içerisinde bırakıp yok etmişlerdir. Daha sonrasında ise şehrin suyunu başka bir yere akıtarak yok olan şehrin yerine yeni bir şehir oluşturmuşlardır.¹⁴¹ Ayrıca müellifimiz zaman ifadeleri verirken Hz. İsa (a.s) dönemini temel almıştır. Mesela bu olayı aktarırken yeni şehrin inşa edildiği tarihi: “Hazret-i ‘İsa ‘aleyhi’s-selâm tarihinden bin altı yüz kırk bir sene mürûrunda...” şeklinde vermiştir.

İkinci nâhiyeye sekiz küçük şehrin bağlı bulunduğunu söyleyen müellif, burada altın ve elmas madenlerinin çok olduğunu¹⁴², Altıncı nâhiyenin ve bu nâhiyenin başşehrinin isminin Hunan olduğunu ve burada önemli bir rasathane inşa edildiğini söylemiştir.¹⁴³ Müellif, yedinci nâhiyede beyaz bir yılandan bahsetmiştir. Bu yılanın herhangi bir bağımlılığı olan kişinin şarabına konulup kullanıldığında fayda sağladığını ifade etmiştir.¹⁴⁴

Sekiz nâhiyeden bahseden müellif burada bir başlık hatası yapmıştır. Dördüncü nâhiyeden sonra beşinci nâhiye başlığını yazması gerekirken, yerine altıncı nâhiye başlığını yazmış ve sekizinci nâhiye yerine de dokuzuncu nâhiye olarak başlık atmıştır.

1.2.2.6. Siguan

Çin'in batısında yer alan Siguan memleketinin sınırları belirtilirken, kuzeyinde Şinsi, güneyinde Guigiu, doğusunda Huguan ve batısında ise Küningkünk/Seygan şehirleri yer almıştır. Siguan bölgesion dört nâhiyeye bölünmüştür. Bu on dört nâhiyeye yüz kırk şehir bağlanmıştır. Nâhiyelerden sekizi önemli olup dördü askeri şehir konumundadır. Bölge nüfusu 2.204.170 tir.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Bahsi geçen ırmaklar Za'feran ve Sin nehirleridir.

¹⁴¹ Çin Maçin, s.117-118.

¹⁴² Çin Maçin, s.118-119.

¹⁴³ Çin Maçin, s.117-118.

¹⁴⁴ Çin Maçin, s.120.

¹⁴⁵ Çin Maçin, s.121-122.

Memleket başlığı altında “*Siguan*” kelimesinin “*dört su*” anlamına geldiğini ifade eden müellif, memleketin ortasından geçen King Irmağı’nın bölgeyi kuzey ve güney şeklinde iki kısma ayırdığını söyler.¹⁴⁶ Ayrıca Hindistan’a yakın olan Siguan halkının genelinde Hindu inancının hâkim olduğunu söylemiştir. Bu bilgilerin dışında bölgede yetişen bitki ve madenlerden bahsetmiş ve sadece bölgede yetişen “*Sine*” adında bir çeşit kök bitkisini açıklamıştır. Ravendi (Işgın) bitkisinin en kalitelisi bu bölgede yetiştirilmiştir.¹⁴⁷

Senelik alınan mahsuller aşağıdaki tabloda olduğu şekliyle belirtilmiştir.¹⁴⁸

Tablo 7: Siguan Memleketi Halkından Alınan Mahsüller

Ürünler	Ölçüler	
Pirinç	6.000.150/160	çuval
İpek	1584	vukiyye
Penbe	14.742	vukiyye
Tuz	149.177	kantar

Bu bölümde tuzun nasıl çıkartıldığı anlatılmıştır. Dağların kuyularında bulunan tuz demirden yapılmış bir alet yardımıyla kuyulardan çıkartılmıştır. Çıkarılan tuz topraktan arındırılması için kaynatılmıştır. Ayrıca bu bölgede altın, kalay, hadid ve mıknaş madenleri bulunmaktadır.¹⁴⁹

Nâhiyeler hakkında bilgi veren müellif, en fazla birinci nâhiyeye yirmi dokuz şehrin, en azda sekizinci nâhiyeye bir şehrin bağlı bulunduğunu belirtmiştir. Birinci nâhiyenin başşehrinin dört kapısı bulunmaktadır. Bu nâhiyede yedi kilise ve yüz köprü, göz alıcı evler, saraylar ve kasırlar inşa edilmiştir. Ayrıca King, Kü ve Nü isimlerinde üç ırmaktan bahsedilmiştir. Su yönünden zengin olan bu şehir pirinç üretimi bakımından elverişlidir.¹⁵⁰

İkinci nâhiyenin dağlarında misk hayvanının bulunduğunu, üçüncü nâhiyenin dağlarında altın, elmas madenlerinin yanında ipeğin fazla üretildiğini, dördüncü

¹⁴⁶Çin Maçın, s.121.

¹⁴⁷Çin Maçın, s.122.

¹⁴⁸Çin Maçın, s.122-123.

¹⁴⁹Çin Maçın, s.123.

¹⁵⁰Çin Maçın, s.123-125.

nâhiyenin tüccarlar şehri olduğunu,¹⁵¹ altıncı nâhiyede ise tuz kuyuları, altın ve elmas madenlerinin bulunduğu bahsetmiştir.¹⁵²

Altı küçük nâhiye içerisinde ise birinci nâhiyeden bahsetmek istiyoruz. Yedi şehrin bağlı olduğu bu nâhiyede şeker kamışının fazla olduğundan bahseden müellif bu nâhiye halkının Hintli bir adamdan nasıl şeker elde edildiğini öğrendiklerini ifade eden bir anekdot anlatmıştır. Şöyle ki “*Hindistan’dan eşeği ile birlikte Çin’e gelen Hintli yorgun düşüp uyuyunca eşeği şeker kamışı ekili olan bir tarlaya girmiş ve şeker kamışını yemeye başlamıştır. Tarlanın sâhibi bunu görünce Hintli adamın yanınavarıp durumu izah etmiş ve hâkimin karşısına çıkartmıştır. Hintli adam ise tarla sâhibinin zararını fazlasıyla karşılayabileceğini şeker yapımını öğreteceğini söylemiş ve bu durum üzerine artık bu nâhiyede şeker işlenmeye başlanmıştır.*”¹⁵³

1.2.2.7. Hugung

Hugung memleketinin sınırları belirtilirken kuzeyinde Hunan, doğusunda Kiansi ve Nanking, batısında ise Siguan memleketleri yer almaktadır.¹⁵⁴ Bölge on beş nâhiyeye ayrılmıştır. Ayrılan on beş nâhiyeye yüz sekiz şehir bağlanmıştır. Bu on beş nâhiye haricinde iki nâhiye daha bulunmakta olup, nüfusu 4.833.590 dır.¹⁵⁵

Hugung memleketinin ortasından geçen King Irmağı bölgeyi iki kısma ayırmıştır. Eskiden padişahların tahtgâhı olan Hugung Çin’in ambar şehri olarak kullanılmıştır.¹⁵⁶

Bakliyatı eksik olmayan Hugung memleketinin senelik alınan mahsülleri:¹⁵⁷

Tablo 8: Hugung Memleketi Halkından Alınan Mahsüller

Ürünler	Ölçüler	
Pirinç	2.167.559	çuval
Harir	7.977	top

¹⁵¹ Çin Maçın, s.125.

¹⁵² Çin Maçın, s.128.

¹⁵³ Çin Maçın, s.129.

¹⁵⁴ Çin Maçın, s.134.

¹⁵⁵ Çin Maçın, s.135.

¹⁵⁶ Çin Maçın, s.134.

¹⁵⁷ Çin Maçın, s.135.

Hugung memleketine en fazla on iki şehrin altıncı nâhiyeye, en az bir şehrin ikinci nâhiyeye bağlı olduğu belirtilmiştir. Bazı nâhiyelerin özelliklerini incelediğimizde çoğunlukla yer altı kaynaklarından bahsettiğini görüyoruz. Şöyle ki birinci nâhiyede kamyştan ve yapraktan kâğıt elde edilmiştir.¹⁵⁸ Üçüncü nâhiyede altın ve lacivert madenleri fazla olup bunun yanında kereste elde edilmiştir.¹⁵⁹ Yedinci nâhiyede altın, elmas ve iki çeşit lacivert madeni¹⁶⁰, onuncu nâhiyede talk ve gümüş¹⁶¹, on ikinci nâhiyede ise zibak, lacivert, altın, gümüş ve yeşil madeni bulunmaktadır.¹⁶²

Nâhiyeler bölümünde başlık tekrarından kaynaklanan bir hatayı belirtmek istiyoruz. Müellif, on üçüncü nâhiyede vermiş olduğu bilgilerin aynısını on dördüncü nâhiyede de vermiştir. Yani iki kez aynı bilgileri kaleme almıştır. Ayrıca taksimi kısmında on beş nâhiyeye ayıran müellifimiz on dördüncü nâhiyede yapmış olduğu tekrardan dolayı on altıncı nâhiye olarak başlık atmıştır.

1.2.2.8. Kiansi

Hugung memleketinin doğusunda yer alan Kiansi Ponig Gölü yakınında bulunmaktadır. Kuzeyinde Nanking, güneyinde Gundong, güneydoğusunda Fukin, doğusunda Kiking, batısında Huguan yer almaktadır.¹⁶³ On üç nâhiyeye bölünen Kiansi'nin almış yedi şehrinin bulunduğu ve bölge nüfusunun 6.549.800 olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁴

Müellif, Kiansi halkının hareketli yapıda olduğunu, gezmeyi sevdiklerini ve sanatla uğraştıklarını özellikle terzilikte iyi olduklarını söylemiştir. Burada bulunan bir gruptan bahsetmiştir ki nefislerini terbiye etmek için hayvan etinden uzak durup, Sum adında bir puta taptıklarını anlatmıştır. Ayrıca bunların içinde filozofların bulunduğunu da belirtmiştir.¹⁶⁵

¹⁵⁸ Çin Maçin, s.135.

¹⁵⁹ Çin Maçin, s.137.

¹⁶⁰ Çin Maçin, s.140.

¹⁶¹ Çin Maçin, s.142.

¹⁶² Çin Maçin, s.143-144.

¹⁶³ Çin Maçin, s.147.

¹⁶⁴ Çin Maçin, s.148.

¹⁶⁵ Çin Maçin, s.147-148

Kiansi memleketinin dağları Kiking, Guandong ve Fukin memleketlerinin dağlarına bitişiktir. Bölgede bulunan dağların altın, kalay, hadid, fidda madenleri yönünden zengin olduğu ifade edilmiştir.

Mahsulât başlığı altında senelik halktan alınan ürünler belirtilmiştir.¹⁶⁶

Tablo 9: Kiansi Memleketi Halkından Alınan Mahsüller

Ürünler	Ölçüler	
Pirinç	1.616.006	çuval
Ham ipek	2.057	vukiyye
İşlenmiş harir	2.879	top

Müellif, en fazla on ikinci nâhiyeye on bir şehrin, en az onuncu nâhiyeye iki şehrin bağlı olduğunu belirtmiştir. Nâhiyeleri incelendiğinde, ikinci nâhiyede fağfûri işlemeciliği yapılmıştır. Bunun yanında haşısten ve kenevirde bir çeşit giysi elde etmişlerdir. Bu nâhiyede itaat köprüsü anlamına gelen bir köprünün inşa edildiğinden bahsedilmiştir.¹⁶⁷ Dördüncü nâhiye, buğday ve pirinç bakımından zengindir.¹⁶⁸ Beşinci nâhiye denize yakın olduğu için tüccarı fazladır.¹⁶⁹ Altıncı nâhiye, Fukin memleketine yakın olup eskiden tahtgâh şehri olarak kullanılmıştır.¹⁷⁰ Dokuzuncu nâhiye Kan Irmağı'nın kenarındadır. Tarım arazileri bu ırmaklar vasıtasıyla beslenmektedir. Altın ve gümüş madenleri ise oldukça fazladır.¹⁷¹ Onuncu nâhiyenin dağlarında altın, gümüş, bakır, yeşil ve lacivert madenleri bulunmaktadır.¹⁷² On ikinci nâhiye gümrük şehri olduğu için tüccarı fazladır. Ayrıca bu nâhiyede meşhur bir köprüden bahsedilmiştir. Şöyle ki bu köprü yaklaşık yüz elli geminin zincirlerle birbirine bağlanması ve üzerine kalın tahtalar döşenmesiyle inşa edilmiştir. Bu köprünün olduğu

¹⁶⁶Çin Maçın, s.148.

¹⁶⁷Çin Maçın, s.150.

¹⁶⁸Çin Maçın, s.151.

¹⁶⁹Çin Maçın, s.152.

¹⁷⁰Çin Maçın, s.153.

¹⁷¹Çin Maçın, s.154.

¹⁷²Çin Maçın, s.154..

yerden bir gemi geçmesi gerektiğinde zincirlerle birbirine bağlanmış gemilerden birisi çıkartılıp seyir halinde olan gemi geçtikten sonra çıkartılan gemi yerine getirilir.¹⁷³

1.2.2.9. Nanking

Çin'in güneyinde yer alan dokuz memleketin bulunduğu bölgeye “Mençin” denildiğini daha öncede ifade etmiştik. Nanking ise bu memleketlerin ilkidir. Bu kısımdan itibaren Mençin bölgesinde yer alan memleketler ele alınmıştır.

Nanking, eskiden başkent olarak kullanılmıştır. Sınırları belirtilirken kuzeyinde Şantung, güneyinde Ki-kiang ve Fukin, doğusunda ise Çin Denizi bulunmaktadır.¹⁷⁴Nanking memleketi on dört nâhiyeye bölünmüş ve bu on dört nâhiyeye yüz on şehir bağlanmıştır. Bölge nüfusu 9.967.429 olarak belirtilmiştir.¹⁷⁵

Kiang Irmağı Nanking memleketinin ortasından geçerek Çin Denizi'ne dökülmektedir. İpeğin ve penbenin çok olduğundan bahsedilmiştir. Hatta sadece bir nâhiyesinden iki yüz bin giysi elde ettiklerini ve her sene padişahlarına iki yüz elli bin kuruş vergi verdikleri belirtilmiştir.

Nanking memleketinden, senelik alınan mahsuller verilmiştir. Bu mahsullerin haricinde her sene otuz iki milyon kuruş padişaha gönderilmiştir.¹⁷⁶

Tablo 10:Nanking Memleketi Halkından Alınan Mahsüller

Ürünler	Ölçüler	
Pirinçten	5.995.034	çuval
Ham ipek	1.715	vukiyye
İşlenmiş ipek	7113	vukiyye
Kenevir	2077	bez
Saman demedi	5.814.217	demet
Tuz	510.007	kantar

Nâhiyeleri hakkında bilgi veren müellif, birinci nâhiyede iki büyük rasathanenin inşa edildiğini ve içerisinde kullanılan aletlerin Avrupa dâhil olmak üzere

¹⁷³Çin Maçın, s.156.

¹⁷⁴Çin Maçın, s.156.

¹⁷⁵Çin Maçın, s.157.

¹⁷⁶Çin Maçın, s.157.

başka yerde bulunmadığını ifade etmiştir. İlk rasathanede *semânın küresi, arzın küresi, da'iretü'l maden* isimlerinde üç aleti açıklamıştır. İkinci rasathanede bu ilimle uğraşan kişilerin (rasıd) daima yıldızları gözetlediklerini ve her sabah padişahlarına aktardıklarını söylemiştir. Ayrıca bu rasathanede ise dört aletin kullanıldığını açıklamıştır. Bu kullanılan aletler ise *büyük bir top, küre, basita ve usturlaptır*.¹⁷⁷

İkinci nâhiye taht şehri olarak kullanılmış ve burada saraylar, kasırlar, köşkler inşa edilmiştir. Hâkimleri, iki farklı grup olan filozof ve dehricilerden oluşmuştur. Bu nâhiyenin dağlarında talk madenibulunmaktadır.¹⁷⁸ Üçüncü nâhiyede, üç yüz kemerli büyük bir köprü inşa edilmiştir. Yemek kültürü bakımdan biraz farklıdır. Genellikle süttten çeşitli yemekler pişirip, pirinçten yapmış oldukları bozayı şarap olarak tüketmişlerdir. Şehrin gelir kaynakları altın, misk, ipek, kalaydan işlenmiş eşyalar ve gemilerin geçişinden sağlanan gümrük vergileri olmuştur.¹⁷⁹ On ikinci nâhiyede ise diğer nâhiyelerden farklı olarak kamış yaprağından kâğıt elde edilmiştir.¹⁸⁰

1.2.2.10. Kiking

Çin'in doğusunda yer alan Kiking bölgesinin kuzeyinde Nanking, güneyinde Fukin, batısında Çin Denizi yer almaktadır. Bölge on bir nâhiyeye bölünmüş ve bu nâhiyelere altmış üç şehir bağlanmıştır. Nüfusu 4.525.470 olduğu belirtilmiştir.¹⁸¹

Havası ve sahraları güzel olan Kiking memleketinin ırmakları ve gölleri fazladır. Buna istinaden sulama yönünden sıkıntı arz etmeyen bu şehrin verimli arazileri bulunmaktadır. Müellifimiz bu bölgede ipek hâsılatının verimli olmasından ve öneminden bahsetmiştir. İpek hâsılatının senede iki kez yapıldığı ve elde edilen ipeğin Avrupa ve Hindistan'a gönderildiği belirtilmiştir.¹⁸²

Müellif bölgenin verimliliğinden ve halktan senelik alınan mahsullerden bahsetmiştir.¹⁸³ Ayrıca halkı zengin olan bu memlekette giysiden ve keresteden iki gümrük alınmış ve bu gümrüklerden her sene padişaha on beş milyon altın verilmiştir.

¹⁷⁷Çin Maçın, s.158-161.

¹⁷⁸Çin Maçın, s.161.

¹⁷⁹Çin Maçın, s.162.

¹⁸⁰Çin Maçın, s.166.

¹⁸¹Çin Maçın, s.168.

¹⁸²Çin Maçın, s.169.

¹⁸³Çin Maçın, s.169.

Tablo 11: Ki-King Memleketi Halkından Alınan Mahsüller

Ürünler	Ölçüler	
Pirinç	2.510.299	çuval
İpek	92.616	vukiyye
İşlenmiş ipek	643	vukiyye
Saman demedi	8.800.523	çuval
Tuz	444.760	kantar

Müellif en fazla bilgiyi birinci nâhiyeyi anlatırken aktarmıştır. Birinci nâhiyenin baş şehri Hangku'dır. Bu şehre Çin ve Tatar dillerinde “*Kin-Savsan*”, Arap dilinde “*Hafsar*” denilmiştir. Venedik şehrine benzetilen Hangku, Marco Polo'nun eserlerinde yer alan bir şehir olmuştur. Bu şehirde bulunan Polo bu şehir hakkında yazdığı yazılarda bazı coğrafyacıların kitaplarında bu bölgenin uzunluğunun ve genişliğinin yanlış yazıldığını söylemiştir. Şehrin Sihu adında büyük bir gölün etrafında inşa edildiğini ve halkının bu gölün içinde gemiler ve kayıklarla gezdiğini, anlatmıştır. Ticaret bu memlekette canlı olup her on günde bin çuval pirinç satılmıştır. Hangku halkının geneli domuz eti tüketirken putlara tapan kesimi köpek eti yemiştir. Ayrıca Mecusilerin ise asla et yemediklerini belirtmiştir.¹⁸⁴

İkinci nâhiyede Huvank-Şiyu adında bir çeşit kuşu avlayıp pirinç bozasının içinde kaynatmış ve turşu elde etmişlerdir.¹⁸⁵ Üçüncü nâhiye ticaret şehridir. Burada ipekten kıyafetler dikilmiştir.¹⁸⁶ Dördüncü nâhiyede bakır madeni bulunmaktadır. Beşinci nâhiyede Kid-Bu adında bir ağaçtan yağ çıkarılmış ve mum elde edilmiştir.¹⁸⁷ Yedinci nâhiyede fıstık ağaçlarından kereste elde edilmiştir. Halk Liyu Irmağı'nda yetişen kamışların yapraklarından sepetler, zenbiller, hasırlar örüp evler yapmışlar, dayanıklı oldukları için suyollarına kütük yerine kullanmışlardır. Kamışın kullanımı sadece bunlarla sınırlı kalmayıp vücut yaralarına ve göz hastalıklarına karşı şifa amaçlı kullanılmıştır.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Çin Maçin, s.170-172.

¹⁸⁵ Çin Maçin, s.172-173.

¹⁸⁶ Çin Maçin, s.173.

¹⁸⁷ Çin Maçin, s.173.

¹⁸⁸ Çin Maçin, s.173.

1.2.2.11. Fukin

Çin'in güneydoğusunda yeralan Fukin memleketinin kuzeyinde Kinksi, güneyinde Çin Denizi, batısında ise Gungdeng memleketi yer almaktadır.¹⁸⁹ Memleket sekiz nâhiyeye bölünmüş ve bu sekiz nâhiyeye de kırk sekiz şehrin bağlı olduğu belirtilmiştir.¹⁹⁰

Denize yakın olan Fukin memleketi ekinlerini sulamak için bu denizlerden faydalanmışlardır. Buna bağlı olarak bölgede pirinç üretimi yaygındır. Memleketin genel ticari gelirlerinin bir kısmı altın, cevahir, zibak, demir ve kalay madenlerinden elde edilmiştir. Bunun yanında ipek ve penbeden elde ettikleri çeşitli giysiler bulunmaktadır. Beyan, Ferhuna, Cada, Filiba, Kamibaya, Sinaya ve Hindistan gibi yerlerde ticaret yapmışlardır.¹⁹¹

Bu bölümde Fukin bölgesinin mahsulâtı ince bez ipliği ve haririnden bahsedilmiştir.¹⁹²

Tablo 12: Fukin Memleketi Halkından Alınan Mahsüller

Ürünler	Ölçüler	
İnce bez ipliği	48	vukiyye
Harir	600	top

Nâhiyeler bölümünde müellif, sekiz nâhiyesini açıkladıktan sonra Fomoza Adası adında bir yerden bahsedip bitirmiştir. En fazla üçüncü nâhiyeye dokuz şehrin, en az yedinci nâhiyeye bir şehrin bağlı bulunduğunu belirtmiştir. Birinci nâhiyede longyin¹⁹³ adında bir çeşit meyvenin olduğunu bunun “*ejder gözü*” anlamına geldiğini belirtmiştir. Bölgede limon, turunç ve ağaç kavunu yetiştirilmiştir. Ayrıca burada yüz kemerli bir köprünün inşa edildiğinden bahsedilmiştir.¹⁹⁴

Dördüncü nâhiyenin başşehri büyük bir ticaret şehridir. Önceden Tatarlar tarafından harap edilen şehirde yeniden evler, köprüler ve hanlar inşa edilmiştir.

¹⁸⁹ Çin Maçın, s.178.

¹⁹⁰ Çin Maçın, s.179.

¹⁹¹ Çin Maçın, s.179.

¹⁹² Çin Maçın, s.179.

¹⁹³ Longyin ile kastedilen ejder gözü meyvesi longandır.

¹⁹⁴ Çin Maçın, s.179-180.

Bunun dışında bu nâhiyede bulunan gümrükten elde edilen kazancı yolların, kaldırımların ve köprülerin onarımı için kullanılmıştır.¹⁹⁵ Yedinci nâhiyede toprağın verimliliğinden bahsedilmiş ve senelik 70.000 çuval mahsul alındığını söylemiştir. Şehrin doğusunda ve güneyinde iki köprü inşa edilmiştir.¹⁹⁶ Sekizinci nâhiyede Çü Irmağı'nın üzerine 600 istaryum uzunluğunda bir köprünün inşasından bahsedilmiştir.¹⁹⁷

Güzel ada anlamına gelen Fomoza Adası'nın ismi İspanyalılar tarafından verilmiştir. Bu ada Çin dilinde büyük anlamında “Talyuku”, Portekiz dilinde ise “Likuyu” olarak adlandırılmıştır. İspanyalılar tarafından adanın kuzeyine bir kale inşa edilmiştir. Eskiden bu adada yaşayan Çin halkının sayıca fazla olmasından dolayı bu ada halkının Çinlilere benzedikleri vurgulanmıştır.

Ayrıca bu adada sağan, katır, yaban domuzu, güvercin ve tavşan bulunmaktadır. Çin halkı bu hayvanlardan yararlanmışır. Geyikleri avlayıp derisini ve sinirlerini kurutup Çin halkına satmışlardır. Geyiğin ömrü uzun olduğu için Çin halkı tarafından insanın ömrünü de uzatacağına inanılmıştır. Bu yüzden Çin halkı için geyik önemli ve değerli görülmüştür. Bunun dışında verimli topraklara sahip olan bu adada zencefil bitkisi, Hint cevizi ve hurma fazlasıyla bulunmaktadır. Bölgenin dağları altın madeni bakımdan oldukça zengindir.¹⁹⁸

1.2.2.12. Gungtung

Çin'in güneyinde yer alan Gungtung memleketinin kuzeyinde Kingsi ve Huguan, güneyinde Çin Denizi, doğusunda Fukin, batısında ise Gungsi ve Tungking yer almıştır.¹⁹⁹ Bu memleket on nâhiye bölünmüş ve bu on nâhiyeye de yetmiş üç şehir bağlanmıştır. Bu yetmiş üç şehirden biri Makarun şehridir. Bölgenin nüfusu 1.978.022'dir.²⁰⁰

Güney Çin Denizi'nin kıyısında yer alan Gungtung memleketinde ılıman iklim özellikleri görülür. Bu iklimin etkisi ile verimli topraklara sahip olan Gungtung' da

¹⁹⁵ Çin Maçın, s.181-182.

¹⁹⁶ Çin Maçın, s.183.

¹⁹⁷ Çin Maçın, s.183-184.

¹⁹⁸ Çin Maçın, s.184-185.

¹⁹⁹ Çin Maçın, s.186.

²⁰⁰ Çin Maçın, s.187.

senede iki kez mahsul alındığını ve özellikle erik, üzüm, armut, nar, kestane, Hint Cevizi, ağaç kavunu ve turunçgiller gibi çeşitli meyveler yetiştirilmiştir. Bunun yanında bükü adında bir çeşit limon yetiştirilmiştir. Ayrıca yer altı zenginliği vurgularınırken altın, gümüş, zibak, hadid, kalay, nuhas (bakır), güherçile gibi madenlerin çokluğundan bahsedilmiştir.²⁰¹

Bölgenin verimli ve çeşitli olmasından bahseden müellif, bu bölümde senelik alınan mahsulleri belirtmiştir.²⁰²

Tablo 13: Gungtung Memleketi Halkından Alınan Mahsüller

Ürünler	Ölçüler	
Pirinç	1.017.772	çuval
Tuz	37.380	kantar

Gungtung halkı çeşitli sırçalar yapmış, saat imalatında bulunmuşlardır. İnce zincirden giysi ve miğferler, fıstık ağacı zamkından kehribarlarede etmişlerdir.

Nâhiyelerihakkında bilgi vermeden önce müellifin yapmış olduğu bir hataya değinmek istiyoruz. Memleketin taksimi başlığında on nâhiyeye bölündüğünü belirtmiş fakat nâhiyeler başlığında on birinci nâhiye yazılmıştır.

Biz bu kısımda önemli gördüğümüz birinci nâhiyede anlatılan Makaun şehriden bahsetmek istiyoruz. Etrafı denizlerle çevrili olan Makaun şehri ada şeklinde olup Hint limanlarına benzetilmiştir. Burada bir tophane bulunduğu ve burada yapılan topların Beyan Adası'na ve Hindistan'a götürüldüğü bilinmektedir. Portekizli tüccarların Makarun şehrine birçok mal getirip götürdükleri belirtilmiştir.²⁰³

Ayrıca bu adada vakti zamanında Tatarlardan kaçan bir padişahın hikâyesi anlatılmıştır.²⁰⁴

²⁰¹Çin Maçin, s.186.

²⁰²Çin Maçin, s.187.

²⁰³Çin Maçin, s.188.

²⁰⁴Çin Maçin, s.189.

1.2.2.13. Gulgu

Çin'in güneyinde yer alan Gulgu memleketinin kuzeyinde Siguan, doğusunda Huguan, batısında Yunnan ve güneyinde ise Tungking memleketleri yer almaktadır.²⁰⁵ Sekiz nâhiyeye bölünmüş ve bu sekiz nâhiyeye kırk altı şehir bağlanmıştır. Bölge nüfusu 1.231.365'tir.²⁰⁶

Toprakları verimlidir. Fakat halkı çiftçilik yerine hayvancıkla uğraşmıştır. Bölge zaman zaman Tatarlar tarafından yağmalanmıştır. Bu yağmalara karşı kaleler inşa etmişlerdir.²⁰⁷

Padişah için senelik alınan mahsulden bahseden müellif, diğer memleketlerden farklı olarak bu bölgede çeşitli otlardan elde edilen giysilerin padişaha gönderildiğini ifade etmiştir.

Tablo 14: Gulgu Memleketi Halkından Alınan Mahsüller

Ürünler	Ölçüler	
Giysi	5.900	parça/adet
Pirinç	47.658	çuval

Bunların dışında altın, gümüş, zibak gibi madenleri kendilerine yetecek kadar çıkarmışlardır.²⁰⁸

Nâhiyeleri hakkında bilgi veren müellif, en fazla dokuz şehrin birinci nâhiyeye, en az bir şehrin dördüncü nâhiyebağlı olduğunu belirtmiştir. Birinci nâhiyenin arazisi yer şekilleri bakımından düzdür. Nüfusu fazla olan bu nâhiye halkına yoğun adamlar anlamında "sentani" kelimesi kullanılmıştır. Eğitime önem veren halk felsefe bilimi ile ilgilenmiş ve bu bilimin öğretildiği medreseler inşa etmiştir.²⁰⁹

İkinci nâhiye birinci nâhiyeden farklı olup halkı okuma yazma bilmemektedir. Bunun yanında sert yapıda olan bu halkın ilginç inançları olduğu görülmektedir.

²⁰⁵ Çin Maçin, s.193.

²⁰⁶ Çin Maçin, s.194.

²⁰⁷ Çin Maçin, s.194.

²⁰⁸ Çin Maçin, s.194.

²⁰⁹ Çin Maçin, s.194.

Bunların, saçlarını kestirmedeği, her zaman çıplak ayakla geldikleri ve şeytana tapıkları anlatılmıştır. Zibak ve kırmızı boya madeni çıkartılmıştır.²¹⁰

Dördüncü nâhiye de altın ve elmas madenleri bulunmaktadır. Bu nâhiyede tuz madeni yerine “kiyuh” adında bir çeşit ot kullanmışlardır.²¹¹ Beşinci nâhiye halkı hasta olduğu zaman şeytana ibadet etmiş ve şeytandan şifa dilemiştir.²¹² Yedinci nâhiye halkı farklı bir dil kullanıp tavuk kemiklerine ve şeytana ibadet etmişlerdir.²¹³

Müellif, bu sekiz nâhiyenin haricinde dört nâhiyeden ve dört önemli kaleden bahsetmiştir.

1.2.2.14. Yunnan

On dördüncü memleket olan Yunnan’dan bahseden müellif, sınırlarını belirtirken kuzeyinde Tibet, güneyinde Laos, doğusunda Gung, batısında ise Hindistan olduğunu söylemiştir.²¹⁴ Yunnan on iki nâhiyeye bölünmüş ve bu on iki nâhiyeye seksen dört şehir bağlanmıştır. Bölge nüfusunun ise 1.433.110 olduğu belirtilmiştir.²¹⁵

Müellif, Yunnan memleketinden senelik alınan mahsulleri açıklamıştır.²¹⁶

Tablo 15: Yunnan Memleketi Halkından Alınan Mahsüller

Ürünler	Ölçüler	
Pirinç	1.400.068	çuval
Tuz	56.965	kantar

Bölgede altın, yakut, firuzc, cevahir gibi madenler çıkarılmaktadır. Bunların dışında ipek de ayrı bir öneme sahiptir. Hindistana yakın olan bu memleket Hinduizmden etkilenmiştir. Bu yüzden halkın yapısı Hindulara benzemiştir. Yunnan memleketinin erkekleri iyi birer savaşçı olup, erkeklerin tüm hizmetlerini kadınlar

²¹⁰Çin Maçin, s.194.

²¹¹Çin Maçin, s.195.

²¹²Çin Maçin, s.195.

²¹³Çin Maçin, s.195.

²¹⁴Çin Maçin, s.198.

²¹⁵Çin Maçin, s.199.

²¹⁶Çin Maçin, s.199.

yapmıştır. Bu memleket halkı okumaya önem vermiştir. Hatta okumamış insanların ölülerini ateşte yakmak gibi ilginç bir gelenekleri vardır.²¹⁷

Nâhiyeler hakkında bilgi veren müellif, birinci nâhiyenin baş şehri güney bulutları anlamına gelen Yunnan olduğunu, Teng adında büyük bir gölün yer aldığını, halkının savaşmayı ve ata binmeyi sevdiğini söylemiştir.²¹⁸

Üçüncü nâhiyede pirinç, buğday gibi tahıllar yetişmektedir. Bununla beraber Hindistan'da yetişen meyveler burada da yetiştirilmiştir.²¹⁹ Beşinci nâhiyede ipek halılar dokunmuştur.²²⁰ Altıncı nâhiyede misk hayvanının fazla olduğundan bahsedilmiştir.²²¹ Sekizinci ve on ikinci nâhiyede yaşayan insanların özellikleri birbirine benzemektedir. İki nâhiye halkı kavgacı yapıda olup çıplak ayakla gezmişlerdir.²²² On birinci nâhiyede sığırlarının kuyruklarından tuğ yapmışlardır.²²³ Burada on iki nâhiyenin haricinde sekiz nâhiyeden ve üç kaleden de bahsedilmiştir.

1.2.2.15. Liyaotung

Jeng Boğazı ve Çin Duvarı'nın arasında kalan Liyaotung memleketinin doğusunda Yalu Irmağı ve Korya, batısında Beking, kuzeyinde Çin Duvarı ve güneyinde ise Jeng Boğazı yer almaktadır. Çin Duvarı, Liyaotung'dan başlayıp Za'feran Nehri'ne kadar uzanmaktadır.²²⁴

Bu bölgede Liyao, Yalu ve Küntüng adlarında ırmakların olduğundan bahsedilmiştir. Deniz kıyısında yer alması ve birden fazla ırmağının bulunması topraklarındaki verimliliği etkilemiştir. Buğday, arpa, darı, pirinç gibi bakliyatlar ve elma, armut gibi meyveler yetiştirilmiştir. Ayrıca fıstık ağaçları bulunmaktadır. Samur, kakım ve kاستور²²⁵ gibi hayvanları fazladır.²²⁶

²¹⁷Çin Maçin, s.199.

²¹⁸Çin Maçin, s.199.

²¹⁹Çin Maçin, s.201.

²²⁰Çin Maçin, s.1201

²²¹Çin Maçin, s.202.

²²²Çin Maçin, s.202-203.

²²³Çin Maçin, s.203.

²²⁴Çin Maçin, s.208-209.

²²⁵Kunduz.

²²⁶Çin Maçin, s.209.

Sosyal ve dini inanışları bakımından halkının geneli puta tapmış ve hululi mezhebine inanmışlardır. Ayrıca efsun ilmine de önem vermişler, uğursuzluğun ve hastalığın şeytandan geldiğine inanmışlardır.²²⁷

1.2.2.16. Korya Adası

Bazı kitaplarda ada olarak geçtiğini fakat ada olmadığını dile getiren müellif, Kuzeyinden geçen Yalu Irmağı'nın, Liyaoteng ile sınır oluşturduğunu belirtmiştir. Etrafı denizlerle çevrili olan Korya, sekiz nâhiyeye bölünmüştür. Bölünen bu sekiz nâhiyeye sekiz şehir bağlanmıştır.²²⁸

Birinci nâhiye bölgenin ortasında yer alan Yenknik şehridir. İkinci nâhiyebölgenin doğusunda yer alan Kingiuan şehridir. Üçüncü nâhiye batıda yer alan Havan-Kay, dördüncü nâhiye güneyinde yer alan Çünlü şehri, beşinci nâhiye gün doğusu tarafında yer alan Kingsan, altıncı nâhiye güney ile gündoğusu tarafında Küngşen, yedinci nâhiye kuzey tarafında Hayin-King, sekizinci nâhiye ise kuzeyinde yer alan Tigan şehridir.²²⁹

Bölgenin sosyal ve dini inançları hakkında bilgi veren müellif, bu bölge insanların putlara taptıklarını ve tenasüh inancına hâkim olduklarını söylemiştir. Ayrıca ilginç bir geleneğe sahip olan bu bölge halkı, ölülerini üç sene sonra defnetmişlerdir. Bunun için ölülerinin kokmamasını sağlayan çeşitli yağ ve ilaçlar kullanmışlardır.²³⁰

1.2.2.17. Beyan Adası

Beyan adası halkı Çin ve Tatar memleketlerinden gelmiştir. Bu yüzden bu ada halkı Çin ve Tatarlara benzemiştir. Mesela Tatarlar gibi saçlarını traş ettirmeleri, kullandıkları alfabelerin Çinlilerin kullandığı alfabeye benzemesi buna örnek oluşturur.²³¹

Yaban Adası'nın yönetimi hakkında bilgi verilmiştir. Adanın yönetimi üç kişiye bağlıdır. Bu kişiler baş şehir olan Miyako'da bulunup yönetimi buradan idare

²²⁷Çin Maçin, s.209.

²²⁸Çin Maçin, s.210.

²²⁹Çin Maçin, s.210.

²³⁰Çin Maçin, s.210-211.

²³¹Çin Maçin, s.211.

etmişlerdir. Birinci yönetim tüm işlerden, ikinci yönetim halkın makam, rütbe, göreve atama ve görevden alma işlerinden, üçüncü yönetim ise savaş ve barış işlerinden sorumlu tutulmuştur. Eğer suç işleyen olursa arabanın üzerine bindirilip şehri dolandırdıktan sonra şehrin dışında asmak gibi sert bir infaz yöntemi uygulamışlardır.²³²

Adanın sosyal yapısına baktığımızda, askerinin fazla olduğu bu ada halkının cesur, yiğit ve zeki olduklarını ifade eden müellif, erkeklerinin saç kesimlerinin farklı olduğunu anlatmıştır. Örneğin, devlet ricâlinden birisinin enselerine perçem bırakırken, orta yaşlı olanların başlarının yarısı tıraş edilmiş, oğlanlarının ise başlarının alın kısımlarını kestirmişlerdir. Kadınlar baştan ayağa kumaşlarla örtülü giysi kullanmıştır. Şehirde fakir olanlar balık, sebze, pirinç ile geçinirken zengin olanların ise her bir çeşit için farklı sofralar kurulmuş; ayrıca zengini mum yakarken fakiri saman sapı yakmıştır.²³³

Kilise ve manastırı çok olan bu adanın geneli putperest olup, İlyu ve Zaka adlarında iki önemli puta tapmışlardır. Bunun yanında ruhbanları Portekizce öğrenmişlerdir. Çin ve Yaban Adası ulemalarının kullandıkları harflerin işaretler yani sembolik harfler olduğunu ve bu harflerin 5000 civarında olduğunu da belirtmiştir.²³⁴

²³²Çin Maçin, s.213.

²³³Çin Maçin, s.214.

²³⁴Çin Maçin, s.214.

2. İKİNCİ BÖLÜM

TARİH-İ ÇİN-İ MAÇİN ADLI ESERİN TRANSKRİPSİYONU

s. (2)²³⁵

TARİH-İ ÇİN VE BİH

DER-BEYÂN-I İKLÎM-İ ÇİN: Kitâb-ı Atlas-ı ecved beyânı üzere ki vâzı'ı Martinos'tur. 'Ale't-tafsîl keşîdesinin sutûr kılıp bu minvâl üzere şerh-i beyân eylemiştir. Asya'nın büyük kısmı ve mu'teber iklîmi iklîm-i Çin'dir. Ol vecihle ki Asya aksâmından cüz'-i a'zâmdır ve mu'teberdir. Ona binâ'en Asya arzın²³⁶ aksâmından cümlesinden akdem ve eşref ve efdaldır. Sâhib-i kitâb der ki bu kısmın methinde mecburuz onun içindir ki Hazret-i Âdem 'aleyhi's-selâm dârû's-selâm-ı cennetten hûbût eylediğinde ibtidâ bu mahalle nâzil olmuştur. Badehu sâ'ir beşer münteşir olub etrâf cevâbında mekân etmişlerdir. Ve ibtidâ şerî'at ve 'ibâdet ve tâ'at ve hurûf-ı teheccî²³⁷ ve okumak ve yazmak ve 'ulûm ve sanayi' ve siğâr ve kibâr mahkûmiyetleri ve hükûmetleri bu kısımda vâki' olmuştur. Şimdi bu kısım cümle aksâmdan eşref ve efdâldır ve Çin tevârihinde mestûrdur ki okuyup ve yazmak ve hendese ve nücûm ve felsefiyyât ve siyâset Hazret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâmdan üç bin sene mukaddem iklîm-i Çin'de mevcut idüğün beyân olunmuştur. Ol cihettendir ki 'ilm-i hikmet ve 'ilm u sâyeleri ibtidâ Çin'den münteşir olmuştur. **İHTİLÂF-I İSM-İ ÇİN:** Bu Çin isminde çok kimesneler ihtilâf itmişlerdir. Lisân-ı 'Arabda Çin dirler ve kudemâ-yı Yunayînân, Sîna ve bazı müverrihler demişlerdir ki Çin'in ismi Sirka ve yahud Sinim'dir ve lisân-ı Tatar'da ism-i Çin kısadır ve yahud Mençin'dir²³⁸ ve lafz-ı Mençin berây-ı istihzâ Tatar'ın vaz'ıdır zirâ ki Mençin lafzının manası yoğun ve ahmak demektir. Tatar kavmi ahâlî-i Çin'i bu lafızla istihza edib yoğun ve ahmak demek manasına sahip olurlar. Vech-i şebîhleri oldur ki kavm-i Çin ekseriya

²³⁵ Transkript edilen metnin orijinal sayfa numarasıdır.

²³⁶ Arz kelimesi burada yeryüzü, toprak anlamında kullanılmıştır.

²³⁷ Hurûf kelimesi harfîn çoğuluna denilmiştir. Bu harflerin kelimelerin oluşturulmasında yapı taşı görevinde olmasına "hurûfû'l-mebâni", oluşturulan kelimelerin hecelere bölünmesine ise hurûfû'l-hica ya da hurûfû'l-teheccî de denilmiştir. Bkz. İsmail Durmuş, "Harf" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.16, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul-1997, s.163.

²³⁸ Kaşgarlı Mahmut Divanü Lûgat-it Türk'te Çin'i üç kısma ayırmıştır. Yukarı Çin dediği yere - burası doğusunda kalan kısımdır- Tawgaç, orta Çin kısmında kalan yere Xıtay, aşağı Çin kısmına ise Barxan denildiğini ifade etmiştir. Burada Tawgaç adı verilen yukarı Çin'e Mançin'de denilmiştir. Bkz.:Besim Atalay, Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi, C.:1 TDK Yayınları, Ankara 1998, s. 453.

müteazzım ve mağrûrlardır. Ona binâen tefhim ve tağliz ve tahmik ederler ve özürleri cihetinden Kaşgarmelikistan, Arap ve Acem ve Türkistan bâzırgânları da üç senede bir elçi nâmiyla varırlar ve illâ tâcir ve gayrileri meta‘ edib koymazlar bu târik ile Çin halkını aldatırlar. Ve musânnif-i kitâb der ki bu zikrolunan isimler Çin halkında yoktur. Ancak lâfz-ı Mençin Tatar beynlerinde müstâmeldir. Ve Çin halkı padişâhlarına Kongva veya Kongvi derler diye ismi mağrib memleketlerinden alınmıştır. Ve ol memleketler ki iklim-i Çin’in ortasındadırlar ve Çin halkının itikâdları budur ki Çin, dünyânın ortası ve Kongva manâsı odur ki bahçenin ortası veyâhud bahçenin mu‘teber çiçeği demek ola bu cihetten kavm-i Çin Tatar’a cemî‘ ezmân tefâhur edib bizler vâsât-ı riyâz-ı dünyâda sâkinleriz ve hadîka-i dünyânın mu‘teber çiçekleri menzilesindeyiz derler ve bu iki isimler ki zikr olunmuştur meşhûr kadîmî isimlerdir. Ba‘de zaman gelen padişâhların isimleri bazı vekayi‘den me’hûzlardır. Nitekim Tay Ming padişâhın devleti eski ismi Tay Ming olup badehu tağyîr olunup Tay Çing dedikleri gibi ve Çin’in vech-i tesmiyesinde ihtilâf olunmuştur. Akrebi oldur ki Çin nâm bir padişâhın ismiyle tesmiye kılındı ve Hind bazırgânları Çin iklimine iklim-i Cîbe derler. **EL-HUDÛD:** Çin’in cânib-i şarkisinde Bo-Haî ve bu zikrolunan Bo-Haî Hind’den bir kulaktır ki ittisâfî Bahr-i Muhîtedir²³⁹ ve bu deryâya ehl-i Çin Bahr-i Dong derler ve Dong’un manası şark demektir. Ve bu takdîrce şark demek olur ve bu deryâ şimâlden cenûba hatta garba varınca değin bu iki tarafı ihâta etmiştir ve cânib-i şimâlisinde Tatar’ın kadîmî memleketleri ki Toladitolı Hân ve bazı memleket ki Tayno’dur ve gâyetle tavîl duvar ile iklim-i Çin bunlardan münfâsıl ve mümtâzdir. Ve bu mebnî duvarın Za‘ferân Irmağı’ndan²⁴⁰ Korya memleketine varıncaya değin mahdûddur. Ve bu Korya memleketi Liyaotung memleketine muttasıldır. Ve duvarın ibtidâsı bundan mümted olur ve Za‘ferân Irmağı’na müntehî olur ve bu duvarın tûli bin altı yüz elli mile karîbtir. Ve cânib-i garbda şimâlden ki Tayno memleketine ve Kum Sahrâsı’na ki mâverâsı Semhan ve Teşfer memleketleri denilir ve bundan sonra Ciristan ve Tibet ve Seyfan ve Hepin ve Li-ğö ve Laos ve Tunkinik ve Koçin Çin’e müntehî olur ve bu iklimin tûlinin mesâfesi Nikbo şehrinden ve Amasi Dağlar’ına varıncaya değindir ve bu mesâfenin miktarı yirmi beş derecedir. Ve ‘arzı on sekiz dereceden kırk ikiye varıncaya değin müntehî olur ve hâlâ bu büyük iklim bir padişâhın hükmündedir. Ve musânnif-i kitâb der ki bu Avrupa memleketinde böyle

²³⁹ Okyanus kastedilmektedir. Bkz. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012, s.74..

²⁴⁰ Huangho Irmağı (Sarı Irmak) kastedilmektedir. İlerleyen sayfalarda yeri geldikçe açıklanmıştır.

saltanat böyle iklim vâki' olmamıştır ve bu Çin iklimi ne kadar medh olursa hakkı ifâ olunmak gayr-i mümkündür. Zirâ bu bir memleketdir ki hizâ-yı dağlar ile ihâta olunmuştur, düşmandan emindirler. Zirâ ki deryâ tarafı sığ yerler olmakla donanma yanaşmak mümkün değildir. Ve şimâl tarafında ol mebnî duvar muhkemdir ve hâlî sahralardır ve cânib-i garbisi yüksek dağlar ile husûsan ki ve Tamasi Dağı ile mahfûzdur. Ve bu Tamas Dağı “azîm ser-firâz yüksek dağdır. Çin ile Hind'in mâbeyninde vâki' olub tefrik ve fasl etmiştir. Ve bi'l-cümle cibâli ve kulâ'-ı menî'a ve kurâ-i vesî'a ve sahrâ-yı

s. (3)

dil-güşâyı müstemil bir çayı mergûb ve mesken-i lâtif ve hûbdur. Ve Çin ikliminin evveli ki anda Penan nâm bir cezire vâki'dir. Etvâl-ı nehârı on üç saattir ve bu iklimin âhiri ki iklim-i sâdisin evveline müntehî olur ki anda memleket-i Beking ve Liyaotung'dir. Etvâl-ı nehârı on beş saattir ve bu iklimde hattü'l-i'tidâl mürûr eylemez ama medârü's-sertân mürûr eyer ve bu iklimin bazı yerleri mu'tedildir. Ne hâr ve ne bâriddir ve bazı yerleri hârdır ve bazı yerleri bâriddir ve bu ihtilâf-ı 'arz ve tûl hesapıyladır zirâ şimâl tarafı 'azîm kar ve sûk olur ki ırmakları fasl-ı şitâda muncemid donar ve cenûb tarafı ki hârdır anda envâ'-ı eşcâr ve esmâr hâsıl olur ki hurma ve ceviz ve Hind yemişleri gibi ve bir nevi' meyve olur kim ana ananas derler ve şimâl tarafında üzüm ve incir ve kestane ve findık ve elma ve şeftalü ve ayva ve armud olur ve Avrupa'nın dahî esmârı ve eşcârı bunda hâsıl olur ve bu iklimin âb-ı havası hûb ve lâtif ve otlukları ve mevâşîleri vâfir ve iskeleleri çok ve toprağı gâyet ile münbittir. Gayri yerde bir virirse bunda ziyâde virir ve bu Çin ikliminde her şey mevcûddur bulunur ve bulunmayan mugayyebâtdan 'öd gibi anlar Hind'den gelir Hindâb²⁴¹ bu iklimde muttasıldır. Güya Çin'den 'addolunur. Ol ecilden derler ki bu iklimde her şey bulunur. Ve bi'l-cümle cüz-i menâfi'i çok mehâsinine kifâyet yok ve bu eşbeh ekâlîm idüğüne seyyâhân-ı afâk 'ale'l-ittifâk kâ'illerdir. **T. T. ET-TAKSİM:** Çin iklimi vücûh-ı muhtelif üzere taksîm etmişlerdir. İbtidâ Kösunu nâm padişâh on iki memâlike taksîm eyledi. Badehu Eyod nâm padişâh dokuz memâlike taksîm eyledi ve bu padişâh Hazret-i 'İsa 'aleyhi's-selâmdan iki bin iki yüz altmış sene mukaddemdir ve ol zamân bu memleketin mesâfesi otuz derece-i 'arzdan kırk derece-i 'arza varıncaya değin müntehîdir ve hudûdları ol vakitte Şenhi Irmağı'ndan King Irmağı'na

²⁴¹ Hünnap kastedilmektedir.

varıncaya dektir. Sonra tadrîc ile cenûb tarafına on sekiz dereceye varıncaya değin zabt etmişlerdir ve etrâfda tavâ'if-i muhtelife getürdiler ve ol semtde iskân edib kendülere ittibâ' ettiler ve ma'mûr oldukdan sonra cümle Çin'in iklîmin on sekiz memlekete taksîm etmişlerdir. Deryâ tarafında altı memleket vâki' olmuştur. Evvelkisi Beking ikincisi Şantung'un üçüncüsü Nanking dördüncüsü Ki-Kiyang beşincisi Fukin altıncısı Guvongtong ve karadan şimâl tarafına beş memleket vâki' olmuştur. Evvelkisi Guangsi ikincisi Kiyangsi üçüncüsü Huguan dördüncüsü Hunan beşincisi Şansi ve mağrib tarafında dört memleket vâki' olmuştur. Evvelkisi Şinsi ikincisi Siguan üçüncüsü Guirkiyur dördüncüsü Yunnan ve dahî bir memleket ve bir cezireye müşâbih bu iklîme mülhaktır. Evvelkisi memleket-i Otung ikincisi Korya Adası'dır ve bunlar ki zikrolundu. Mukaddemâ Çin padişâhına haraç verirlerdi. Hâlâ Tatar hükmünde derler ve bu iklîmin şamillîğine tâyin müte'addid ve bî-nihâye cezireler vardır cümleden büyüğü Hainan Ceziresi'dir²⁴² ve dahî Amako kurbunda çok cezireler vardır ve bunlar birbirlerine yakındır. Hatta şöyledir ki uzakdan nazar olursa cümlesi bir cezire kıyâs olunur ve bu cezirelerden cümleden yakını Famoza Adası'dır ve Çin lisânında bu cezire Linuku demekle ma'rûfdur. Ve bunun mukâbelesinde Fukin memleketi karada vâki' olmuştur. Ve Ningbo Burnı kurbunda bir güzel cezire vardır. İsmi Kûşate'dir ve dahî şimâl semtinde Kurbe Ceziresi vâki' olmuştur. Ve iklîm-i Çin'in şekli şekl-i murabba'a kâribdir. Ve bu Ningbo'dan Beyan Ovası'na gemi yürüyüşüyle kırk saatlik mesâfedir. İkinci türden Şantung Burnu demekle ma'rûfdur. Ve Teng-Yu şehri kurbunda bir körfez vardır ki bi-'aynihî Venedik Körfezi'ne müşâbihdir. Şebnisya ba'zı coğrafyalarda Kutay ve Hanbalık duvarın halkında tâ'yin ederler ve bu ta'yîn vâki'a muhâlifdir. Zirâ bu iki şehir duvarın halkında Tatar kâbâ'ili meskenleri olur haymeleriyle konar ve göçer tâ'ifedir ve dahî ol semtler 'azîm sahralardır ki bataklardır ve bu Tatar'a Çin lisanında Tolı derler. Bunların libâsları balık derisindedir ve dahîkalbakların ondan yapıp giyerler ve ol semtin halkı derler bu balık derisin kılıç kesmez diyü Tatar kavmi Liyaotung semtinden Çin iklîmine girip almışlardır. Hâlâ Tatar zabtıdadır. **EVSÂF-I ÇİN:** İkliminde buğday ve pirinç ve sâ'ir hubûbât vefret üzeredir ve bağçeler envâ' meyveler ile mâlâmâldır ve dâbbe ve hayvânât ve mevâşî çoktur. Ve 'alef ve giyâha bir vecihle zarûret yoktur. Ekâbirlerinin

²⁴² Güney Çin Denizi'ndeki "inci" olarak adlandırılan Hainan Adası Çin'in ikinci büyük adasıdır. Tropik iklim özelliği görülen bu adada kauçuk, Hindistan cevizi, palmye yağı, sisal, karabiber gibi tarım ürünlerinin üretim bölgesi olmuştur. Bkz. Ren Qiliang, *Ana Hatlarıyla Çin Coğrafyası*, Sinolingua Yayınevi, Hanban, 2014, s.104.

yemekleri koyun ve sığır ve hınzır etlerin ekl ederler ve reayası at ve katır ve hımar ve köpek etlerin yerler. Ekmekleri buğday ve arpadan ve darıdan yaparlar ve yemişlerin envâ‘ı bulunur ama zeytin ve badem yoktur ve bu iklimde bazı meyveler vardır ki Avrupa’da bulunmaz. Ol yemişlerden her nevi‘ yemiş vardır kitamamı lezizdir ve gâyet ile beyinlerinde mu‘teberdir ve bu iklimde her türlü tâ‘ife vardır et yemezler ve etten kemâl-i mertebe ihtirâz ederler ve bu iklimde balık envâ‘ı çoktur. Deryâlardan ve ırmaklardan sayd ederler ve dahî bu Çin halkı sanat ile balık peydâ ederler. Şöyle kim ırmaktan suyu tarlalarına şumûl mertebe akıdırılar kim tamam göl gibi olur. Ve böyle etmekle zamân-ı kalilde ol gölün içinde vâfir balık hâsıl olur. Alıb onu ekl ederler. Ve derler ki kış faslında bu göller bazı yerlerde muncemid olub donar. Balık çıkarmak murâd eylediklerinde tûlî kesüb altından taze balığı alırlar ve yaz faslında bu bu heyrelerde vafir balık cem‘ olur ve balığı diri getirirler ve diri getürmeleri gemi içine su doldurup balığı içine kor ve bu vecih üzere ekâbire iletib verirler. Ama fukârasına balığı tuzlayıp ve kurutup ba’de getirib satarlar ve bu iklimde ipek gâyet ile çok olur. Husûsan Ki-Keng memleketinde bir mertebe olur kim dil ile vasıf

s. (4)

kâbil değildir. Zirâ senede iki def‘a mahsûli alırlar ve derler ki bu ipeğin sanatı ‘İsa ‘aleyhi’s-selâmdan iki bin seksen sene mukaddem mevcûddur ve bundan sâ‘ir ekâlîme münteşir olmuştur. Ve dahî toplar sanatı ve mıknaş ma‘rifeti ve ‘ilm-i hey‘et mukaddemân bu iklimden istinbât olunup sâ‘ir ekâlîme neşr olunmuştur. Ve dahî derler bu deryâda mukaddemân biber olmaz idi lâkin. Beş yüz seneye kârib Asya’dan tohumun getirib ekip tahsîl etmişlerdir ve hâlâ bir mertebe kesret üzere olmuştur ki sâ‘ir iklimde eediklerinden hâsıl olan bunda üç mertebe hâsıl olmuştur ve bu iklimde kendir çok olur ve bundan esvâb yaparlar ki adam hayrân kalur ve bu iklimin enhârı gâyet ile çoktur zîrâ bu diyârda çok yerleri açmışlardır ve ırmakları birbirine katmışlar ve şehirlerinin içine katmışlardır. Ve bu enhârdan şehirlerine ve nevâhîlerine sakî ettirirler ve halk kemâl-i mertebe nef‘ini görürler andan ötürü bu Çin memleketi kemâl-i mertebe ucuzluk ve ganîmet vilâyetidir. Zirâ senede iki def‘a ekerler ve iki mahsûl alırlar ve gemi ile getirirler suları ve gölleri vâfirdir ol ecilden bu deryâda sefâ‘in bî-hadd‘addir. Ve bazı ırmakları gâyet ile seri akar. Hatta derler ki Pekin’den dağa varınca altı yüz mil yirmi dört saat içinde kat‘ eder eğer bu dağ olmasa dahî ziyâde serî’ olub ziyâde kat‘ ederdi ve bu gemilerin ekser memelerine Kikan

memleketinden şark semtinden gelib garb semtinde Küken şehrine varır ve çok şehir ve kasabaya uğrar. **DER-BEYÂN-I MA'DEN:** Bu Çin ikliminde altın ve gümüş madeni çok bulunur. Lâkin çıkarmazlar. Ol sebepten ki kazarken üzerlerine toprak yıkılıb adam helâk olur onun içindir. Zîrâ reyalardan kemâl mertebe sakınırlar ve bu Çin'in sekenesi tamgalıdır. Ama alış ve veriş ettikleri zaman terazi ile alıb verirler ve daim gümüş yoklatıb tel ettirirler ve dahî bakırdan tamgalu mangur istimâl ederler ve onu dahî yoklatırlar ve bu muamelede alçak şeyler ile alış veriş ederler. Ve dahî bakırdan bu iklimde zîbak²⁴³ ve bakır ve timür²⁴⁴ ve kalay ve zencün ve zincefre²⁴⁵ ve silkun ve lajiverd²⁴⁶ ve güherçile²⁴⁷ ve dahî bir dürlü güherçile tuc ma'deni vardır. Gümüş gibi ederler ve bu ma'denden Avrupa'ya getirirler ve satarlar ve bundan toplar ve havanlar ve cam taslar ve bunlara müşâbih şeyler yapıp satarlar. **BEYÂN-I MİKDÂR-I AHÂLÎ-I ÇİN:** Bu Çin ikliminde çok adam vardır. Hattâ gelen misâfirler ile zannederler ki nâsın kesretine binâen bunda her 'avret beşer ve onar evlâd doğurur zannederler. Zirâ anda adam omuz omuzı sökünür ve bir hâlî makam bulunmaz gâyet ile izdihâm üzeredir. Musânnif-i kitâb der ki Çin defterlerinde tâhrir olunmuştur ki cümle Çin'in re'ayası elli sekiz milyon ve dokuz yüz on dört bin iki yüz seksen dört adamda milyon on kere yüz bindir ve dahî hesâb olunmuştur ve defterlerinde mastûr ve mukayyedir ki cem'an iklim-i Çin'de ne miktar adam vardır büyük ve küçük ricâl ve nisvân 'askerî ve re'aya 'umûmen mahsûblardır iki yüz milyon adam bulunmuşdur ve bu adamların sayması Çin ikliminde kolaydır. Zirâ onlarda 'adet budur ki her evde ne kadar adam varsa tahta üzerine yazalar ve kapılarının üzerine mıhladırlar ve eğer ol ev sâhibi yazmasa elini katl ederler kanûnları bunun üzerinedir ve dahî her on evde ne kadar yazıldı ise bir yere cem' edib bir tahta üzerine yazıp onuncu kapının üzerine mıhlarlar. **DER-BEYÂN-I ŞEHRİHÂ-YI BİLÂD-I ÇİN:** En büyük şehirleri yüz elli şehirdir. Ve onlardan küçük bin iki yüz yirmi altı şehirdir. Ve bu şehirlerin duvarları yüksek ve hendekleri derbenddir. Ve kasaba ve kurâlarının haddi yoktur. Ve

²⁴³ Civa. Bkz.: Ferit Develioğlu, *a.g.e.*, s.1382.

²⁴⁴ Demir kastedilmektedir.

²⁴⁵ Zincifre, civadan elde edilen kırmızımsı minerale denilmiştir. Ayrıca Taocu simyanın temel maddesi ve ölümsüzlük iksirinin tamamlayıcı unsuru olarak da bilinmektedir. Bkz.: Wolfram Eberhard, *Çin Simgeleri Sözlüğü*, (Çev.Aykut Kazancıgil,Ayşe Bereket), Kabalcı Yayınevi, İstanbul-2000, s.348.

²⁴⁶ Farsça Lajverd olarak bilinen bu taş koyu mavi renkte olup değerli bir süs taşıdır. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012, s.620.

²⁴⁷ Güherçile, tarımda gübre olarak hekimlikte ilaç olarak kullanılmıştır. Barut, gibi patlayıcı maddelerin yapımında kullanılan beyaz renkli bir maddedir. Bkz.Feyza Tokat, "Tıp Yazmalarında Yer Alan Madencilik ve Minarel Terimleri", *TÜBAR*, 2014, s.334-335.

hâkimlerinin mertebeleri şehrinden malûmdur. ‘Alî rütbe olana mu‘azzam şehir verirler alçak olanlarına dûn şehir verirler ve bundan malûmdur ve bu Çin halkı büyük şehirlerine “Fu” derler ve küçük şehirlerine “Kü” derler yahud “Çin” derler. Ve kasabalarına “Kin” dir.²⁴⁸ **AHVÂL-İ ÇİN:** Çin’in halkı gâyet ile zekîlerdir. ‘Akılları Aristatalis ‘aklına mu‘âddildir. Ve Avrupa halkı derler ki kavm-i Çin’in ‘akılları bizlerden ziyâdedir. Ve bu i‘tirâf ederler dünyâda bir şey yoktur ki anı bilmeyeler derler. Ve türlü türlü şeyler peyda ederler. Hatta köpeklerin kemiklerinden ve tavuklarının tüylerinden ve hıncırın kıllarından şeyler yapıp Avrupa’ya gönderib fûrûht ettirirler. Ve harîrden gûn a gûn ve meta‘lar yaparlar ki insan hayrân kalur. Ve fağfûrîden²⁴⁹ müzehheb kâseler ve fincanlar ve tabaklar yaparlar ki anlara mahsûstur. Padişâhlarına gönderirler ve esvâbların bir tarik ile dikerler ki gören insan ‘acebe kalur ne vecihle dikkiklerin ta‘akkul idemez. Ve abanos haşebînden ve fildişinden ve mercandan ve kehrubâdan ve firûzecden ve somaki mermerden yaptıkları eşyada insan hayrân kalur. Ve bir dürlü kehrubâ ziftten yaparlar her gören kehruba ma‘deni der ve bildiği sûretde bu kehrubaî ma‘deni üzere tercîh ederler. Ve dahî pirinçden sırça yaparlar da ve Çin nakkâşları Avrupa nakkâşlarına ‘alîlerdir. Hatta kendüleriyle ikrâr ederler ve derler ki bunlar nakışı ve tasviri bizlerden ziyâde bilirler. Hatta renklü ezhârdan ve tuyûrdan ettikleri tasvirin ancak nutkı yoktur. Ve dahî nakışlar bezerler iğne ile işlederler ki ‘akıl hayrân kalur. Ve bunlarda kimya sanatı ve top dökmek ve barut gâyet eskidir. **DER-BEYÂN-I AHVÂL-İ ZİRÂ‘AT:** Çift sürmek Çin halkında gâyet ile mu‘teberdir. Ve kolay yolunu bulmuşlardır. Ve çift süren Çin ahâlîsi beyninde sâhib-i rütbe derler. Ondandır ötürü herkes çalışır çift sürerler şöyle ki bir karış yer hâli bulunmaz. Hatta münbit olmayan yerleri sanat ile üzerine su salıp badehu ekip ıslah ederler. Ol makûle gayr-i münbit olan yerleri terbiye edib â‘lâ mahsûl alırlar. Ve bu Çin’de bir mûnis kuş vardır ki kaza müşâbihdir boynı uzun ve burnu uzundur lâkin eğridir. Bu kuş ile kayığa binüb bununla balık sayd ederler. Bu kuşun hassası fi‘l-hal balığı gördüğü gibi suya dalıp ol balığı alıp taşra çıkarır elinden alırlar ve çıkardığı

²⁴⁸ Ming Sülalesi döneminde Çin’in teşkilatı büyük eyaletlerden nahiyelere göre sıralanmıştır. Bu sıralama ise şu şekilde verilmiştir: “Sheng, Fu, Chou ve Hsien”dir. Ayrıca bu dönemde Çin’de 15 Sheng, 140 Fu, 193 Chou, ve 1138 de Hsien bulunduğu belirtilmiştir. Bunun yanında Fu’lar verdikleri vergilere göre üçe ayrılmıştır. Büyük Fu senede 200 bin Tan pirinç (1 Tan yaklaşık 103,54 kilo), orta Fu senede 200 bin Tan’dan aşağı ve küçük Fu’lardan ise senede 100 bin Tan’dan aşağı pirinç alınmıştır. Bkz.: Lin Yih-Min ,a.g.t.,s.55

²⁴⁹ Çin’de porselenden yapılan kapacak. Bkz.: Ferit Develioğlu, a.g.e., s.283.

balık bir vukiyye ve bir vukiyyeden mütecâviz gelir ve bu kuşun boynunda demirden bir halka korlar ki balığı yutmaya ve derler ki kaçan balığı tutdukta taşra çıkıp balığı yutmaya ikdam eder diye damendîde feryâda başlar güya ki gelin bana imdad edin balığı yutayım der varıp ağzından alırlar ve yine ol kuşu tekrar koyuverirler gider keza bu minvâl üzere balık sayd ederler. **DER-BEYÂN-I EBNİ-YE ÇİN:** Çin'in evleri ve kaleleri ve köprüleri cümlesi hendese hesâbınca yapılmıştır gâyet ile darb (durb) ve tekellûf binalar ederler ve kalelerinin içi müzeyyendir taşları ayine misâl musaykaldır ve gün-â-gün üzerine sûretler nakş ederler ve evlerinin üstün kiremid ile örterler ve bunların evlerinin pencereleri sokaka açılmaz mu'tâd değildir 'ulemâsı gâyet zekîlerdir 'ilm-i ferâset ve sâ'ir 'ulûm ve hendese ve ticaret ve ebniye ve nücûm ve felsefe ve gayrilerde gâyet ile mâhirlerdir hususan tabîbleri bizden ziyâde bilirler ve kolay şeyler ile ilaç ederler ve bunlarda bir kadîm tıp kitabı vardır içinde 'ilâcât ve a'şab ve ahcar ve 'akakir vardır bu kitab muktezasınca her marâza ederler ve hiç ilaç tahallûf etmeyip 'ale'l-fevr sıhhât bulur. Ve Çin tabibleri katlarında kan aldirmek memnû'dur. Ve ahvâl-i nabızı kemâl mertebe bilirler ziyâde maharetleri vardır. Avrupa etibbâsından ziyâde bilirler ve nabızdan her 'illeti teşhis edib devâsın ederler ve nabız anlar katında altı nev' üzeredir; üçü yüksektir ve üçü alçaktır bu altısında insanda her ne kadar marâz var ise cümlesin teşhîs edib fehm ederler evvelki nabızdan tuttuklarında malûm edinirler ki insanın kalbinde ne vardır ikinci dalaktan ve böğrekte ve ciğerden her ne marâz var ise malûm edinirler üçüncüden karnında her ne marâz var ise malûm edinirler öbürlerinden insanın bedeninde olan emrâz malûm edinirler ve kaçan(?) tabib hastanın nabızından tuttuk da yarım saat miktarı tutub yoklar. **EL-KİMYÂ:** Çin hukemâsı 'ilm-i kimyaya kemâl mertebe mukayyedlerdir ve derler ki bu iksîrin beden-i insâna kemâl mertebe fâ'idesi vardır. Bu iksîrden her kim bir denk miktarı tetavül eylese cemî' emrâzdan hâlâs olub selâmet üzere 'ömr-i tabî'isine varıncaya değin vücûdı rahnedâr-ı 'ilel olmaya derler ondan ötürü derler ki bizim murâdımız altın ve gümüş yapmak değildir. Belki bu iksîr yapmaktan murâdımız muhâfaza-i ebdândır ki ta ahir-i 'ömre varıncaya değin bedende emrâz zâhir olmaya derler ve bu fennin mübtedileri berranisinden şeyler yaparlar. Halkının üç i'tikadları vardır birisi felsefe ve

birisi putperest ve birisi dehrîdir²⁵⁰ ve felsefe olan içlerinde gâyet ile mu'teberdir ve felsefe olmayan kimse hâkim olamaz ve ol kimesneye mansıb vermezler ve ehl-i Çin'in i'tikadlarında felsefe semâdan nâzil olmuştur derler ve lisân-ı Çin'de felsefenin senğa(?) ibtidâ ve inbatdan bahsedip badehu evveliyâtta badehu îcad ve 'âdemden badehu harekât-ı eflâktan badehu nücûmdan badehu felâhatdan bahs edib badehu gayrilerden bahsederler ve derler ki insana beş şey lâzımdır. Evvel ita'at ve'd-dîn, ikinci 'avreti ile hüsn-i nezdikanı, üçüncü padişâhlarına muhabbet etmek, dördüncü birbirleriyle iyi geçinmek, beşinci küçük karındaş büyük karındaşına ita'at eylemek. Ve dahî üç bin türlü şey insanın mehasininden 'addederler. Mesela paklık ve edeplik ve uslu ve merhâmet ve kerem ve 'ata ve hüner ve şeca'at ve bunların emsâli gibi ve 'ilm-i ahkâma gelecek şeyi bakmayı sevmezler lâkin 'ilmini öğrenmeye gâyet ile takayyüdlere vardır Zirâ ki cemî' 'ulûmun bilmesi hûbdur her ne olursa olsun cehl naksa delalet eder onun için takayyüd edib derler ki şerafet-i insan marifet iledir bilmemek mûcib-i nakstır ve okuyan kimse akça için değildir. Ancak gıda-i rûhtur. İkinci i'tikadları ki bunun putperesttir ve bunlar katında sûrete tapmak 'ibadet olmak üzeredir i'tikadları bunun üzerinedir ve lisân-ı Çin'de sûrete tapmaya şikyavud derler ve bunlar tenasüh dîni i'tikad ederler ve derler tenasüh²⁵¹ iki nevi' üzeredir birisi â'lâdan ednâyâ hulûl eder ve birisi ednâdan â'lâyâ hulûl eder andan ötürü günahdan ihtirâz ederler ki hayvanât makûlesinde hulûl olmaya zirâ derler ki her kimin günahı yoktur iyi hayvana hulûl eder her kimin günahı vardır yaramaz hayvana hulûl ederderler i'tikadları bunun üzerinedir ve dahî derler ki insana dünyâda her ne makûle hayvana ziyâde muhabbet ederse ana hulûl eder derler kelb olsun iyüher ne olursa olsun. Üçüncü dehrîlerdir bunlar der insan daima zevk u safâ üzere olub her ne murâd ederse onu işlemek gerektir derler ve insana gerektir ki ömrü uzun olmak için ilaç etmek gerektir otlar ile ve şerbetler ile ve bir güzel savb-ı sanat öğrenmek gerektir ki ömrü onunla rahat üzere geçip noksan tereddüt etmeye ve bu batıl ta'ifenin

²⁵⁰ "Mutlak Zaman" anlamına gelen "dehr" kelimesinden türetilen dehrilik İslam dünyasında ateist ve materyalist düşünce akımını ifade eden bir felsefe akımıdır. Dehriler yaşamlarını dünya hayatından ibaret saymış ve âlemin ezeli olduğuna inanmışlardır. Dünya yaşamından başka bir yaşamın var olmadığı görüşünü savunmuş ve ahiret inancını reddetmişlerdir. Ayrıca dehriliği her şeyin sebebi olarak kabul ettikleri için zamandan şikâyetçi olmuşlardır. Bkz.:Hayrani Altıntaş, "Dehriyye" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.9. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul-1999, s.107.

²⁵¹ Tenasüh inancı "nesh" kökünden türemiştir. İnsan şahsiyetinin bir bölümünü oluşturduğu kabul edilen ve gözle görülmeyen manevî unsurların (ruh, can, nefes, jiva, atman, purusa, pudgala) öldükten sonra bu âlemde başka bir bedene geçmesine denilmiştir. Bu kelime Türkçe ruh göçü, yeniden doğuş anlamlarına gelirken batı dillerinde reenkarnasyon olarak bilinmektedir. Bkz.: Ali İhsan Yitik, "Tenasüh", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.40., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011, s.446.

i'tikadlarında insan öldükten sonra mahv olup gider gayri insan için bir zevk yoktur derler. **DER-BEYÂN-I 'ADETHÂ-İ AHÂLİ-İ ÇİN:** Sanatların gâyet ile sakınıb kimseye duyurmazlar ve göstermez ve evlenmeyib erken duran adam katlarında gâyet ile mezmûmdur ve ol adam yanlarında yaramazdır ve bir adam ölüb evlâdı olmasa ol adam yaramazdır ve dolu 'avret evlenmek yanlarında gâyet ile kabîhdır ve onu alçak tutarlar ve her dul 'avrat evlenmeyib halî üzere kalsa onu aziz ve muhterem tutarlar ve evinin taşrasını tezyîn ederler ve misafire ri'âyet etmek onlar yanında müşâbih-i farzdır ziyâde iltifât ve ri'âyet ederler ve bâîd yerden gelen misafire kemâl mertebe ri'âyet ederler ri'âyet etmeyenin başını keserler ve bu tâ'ife şâkirdlerine gâyet ile terbiye ederler eğer terbiyesinde kusûr

s. (6)

etseler ziyâde 'azîm günâh etmiş olurlar ve Çin halkı katında âlât-ı harb getirmek ayıbdır. Kılıç gibi ve tüfenk ve sâ'irleri gibi zîrâ bu âlât-ı harb 'asker erbâbına mahsûstur 'askerî ise anda alçak tutarlar adam hesâbına almazlar diye Çin'in halkı ekser okuyup ve yazmaya mukayyedlerdir. On beş yaşında oğlan bulunmaya ki okuyup yazmış olmaya zîrâ okuyup ve yazmak ve tahsîl kemâl etmek onlar katlarında farzdır ve okuyup yazmayanlarda ne kadar mal var dahî olsa onu cümle beyninde rezîl ve hor ve hakîr tutarlar ancak padişâhzâdelerine iltifât eder. Ve felsefe 'ilmin cemî' 'ulûmdan şerîf tutarlar ve Çin tâ'ifesi nin nikâhları gayri edyâna muhaliftir. Kız almak murâd eylese velisine müraca'at etmeyip tanışmazlar. Alan kimesne babasından ve anasından veyâhud akrabasından akçe ile satın alır ve akçeyi verdikten sonra bir vekîl nasb ederler ve gönderirler ki biz kızını sana verdik ve ol saat ki vekil gönderirler kızını bir yere hapsedip üzerine kapıya kilit vururlar ve vekili erine vardıkda ol saat güveği ahabıyla mumlar ile vakt-i zevalde kızın katına gelirler, vekil kapının miftâhın güveye güvenin yedine teslîm eder ol dahî feth-i bâb eyleyip duhûle ağaz eder el-hâsıl murâdı üzere her ne dilerse eder ve bunlarda bu adet vardır bir kimesnenin 'avreti olsa gayri ona bir 'avret dahî almak caiz olmaz ve dahî Çin halkının beynlerinde 'adet-i ihtiyar olan kimesne gayre mukaddemdir uzaktan gelen misafire kârib olan misafirden mukaddemdir. Re'ayası ziyâdedir musânnif-i kitâb der ki bu adet bizim âdetimize muhaliftir ki bizler her kimin akçesi çok olur ve bir yere istinadı olursa ana ziyâde izzet ve hürmet edib garibe asla iltifât etmeyiz ve Çin halkı beyninde senlik ve benlik yoktur meğer kim hizmetkâr ile efendisi ve ağası ile reaya beyninde ola ol zaman

“ağam, efendim, sultanım” denir ve illa sâ’irin biri beyinde farkları ve recâları ve iltiyamları yoktur ve bu Çin halkı birbirlerine muhabbet ve meveddet ve ülfet üzereler ekseriya beynlerinde ziyâfet ve atiyye ve hedayâ eksik değildir. Bir adam sokakta giderken çağırarak ve sağa ve sola bakmak ve bî-edibâne hareketi vaz’ etmek gâyet kabihtir mü’eddebâne hareket lâzımdır ve yolda birbirlerine mülâki olduklarında el kavuşturup tevâzu’ üzere eğilirler bi’ayni selam ittihaz ederler ve bunların bir adetleri dahî vardır kim elbette gezdiklerinde ellerinde birer yelpaze eksik etmezler ve bu Çin halkının tamamı parmaklarıyla ekl etmek yanlarında kabihtir abanozdan²⁵² bir çatal yapıp onun ile alıp ekl ederler ve onu meydana getirmezdence mukaddem ufak ufak doğrayıp ondan getirirler. Hatta ol çatal ile almak kolay olsun diye böyle ederler ve ehl-i Çin’in libâsları güzel ve nakışlı ve hafif olur. Kalın ve fena ve haşin libâs giymezler ve giydikleri libâsları boldur ve uzundur hatta topuklarını ihata eder. Ardlarından ve yanlarından harkı vardır ama bedeni vardır ve benekleri boldur ve bu Çin halkının şimâl semtinde sâkin olanları gâyet ile beyaz olur ve Avrupa güzelinden güzel olur ama yüzleri ariz ve burunları eftasdır(?) ve saçları siyahtır. Kırmızı yüzlü olan kimesne makbûl değildir ve ‘avretleri kasîratü’l-kamedir ama gâyet ile hüsnidarlardır ve ‘avretin hüsnin ayağından bilirler. Onun için kızların küçücük iken ayaklarını bağlarlar kim eğri olmaya ve cenûp tarafında kıdemi bir mikdarca esmerdir ve bu Çin halkının saçları gâyet ile uzundur. Taraklar ile tarayıp başlarının üzerinde at kılı ile bend ederler ve başlarında takyeleri külâh şeklidir. Herkes rütbesine göre herkesin rütbesi külâhından malûm olur ve ‘avretlerinin esvâbları uzun olur, hatta ayakların bile örter ancak yüzleri açıktır. Giydikleri esvâb cümle ibrişimden ve harîrden giyerler ve ellerine ibrişimden yapılmış eldiven giyerler. Sokaklarda veya gayri yerlerde bir şey almak üzere olsalar bir tabak veyâhud bir iskemle veya bunlara müşâbih bir şey üzerine koydurup ondan alırlar ki hatta el ele dokunmaya Zîrâ anlar yanında elin göstermek veyâhud dokundurmak gâyet ayıptır. **KEYFİYET-İ ŞARÂB:** Ehl-i Çin su içip veya şarâb içmek murâd eyleseler azıcık içerler ve anlarda bir nevi’ otluk vardır ismi “tâ”dır. Bu otu su ile kaynatıp ol suyu içerler hatta Avrupa halkına ta’n edip derler ki suyu içmeyi bilmezler savt içerler derler ve böyle içmek insana

²⁵² Abanoz (Ar.,Far. âbnûs, Yun. ebenos, Lat. ebenus) ağacı Doğu ve Güneybatı Asya, Afrika ve Amerika’nın tropikal bölgelerinde yetişen, yaklaşık 240 çeşidi bulunan ağır ve sert bir ağaç türüdür. Dayanaklı ve sert olmasından dolayı en eski medeniyetlerden beri küçük eşya yapımında kullanılmıştır. Bkz.Sargon Erdem, “Abanoz”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul-1988, s.9.

zarardır ama alçak içmek enfa'dır derler. Evvelâ adamın susuzluğun def'de azıcık içmek ziyâde def' eder ve balgamı tahlil eder. Onun için bizlerde öksürük ve tükürük yoktur ve mesane marâzı olmaz ve kella da taş olmaz ve takrir marâzı ve müteaddid marâzları olmaz ve çok hastalık bizlerde olmaz. **AHVÂLÜ'L-MESÂLİK:** Çin yolları hendese ile tarh olunmuştur ve bu yollar doğru ve vâsi' ve cümlesi düzdür ve ekseri kaldırım ile yapılmıştır. Husûsan şimâl semtine ve dahî ol semtlerde bazı yerde dağlar var idi kim cümle kesip düz ettiler ve çukur olan yerlerin doldurmuşlardır ve yolculara ve bazirgânlara ve ulaklara yol üzerinde taşlar dökmüşlerdir ki her iki taşın arasında bir buçuk mil yer vardır ve her sekiz taş bir konaktır ve sekizinci taş kurbunda olanlar için cânib-i mîrîden bir konak yapmışlardır ve bu konaklar üç türdür birisine "Könk" derler ve birisine "Körf" derler ve birisine "Yili" derler ve bu konaklara hâkimler ve paşalara büyük adamlar konarlar mertebesine göre ve mîrîden her konakta mekûlat ve meşrubat levâzımında ne ise ta'yîn arâmîsine göre verirler ve bu muayyen olan şey bir tahta üzere yazılıp vaz' olunmuştur. Gelen misafir ol tahtayı okuyup asla kâl u kâl yoktur. Rütbesine göre ta'yîn olunan şeyin ol tahtada yazıldığı hesâb üzere rütbesine göre alıb

s. (7)

cenk ve cidâl etmezden ve ol tahtanın adına pay derler ve dahî bu iklimin ırmaklarının kenarların beş arşın yere varıncaya değin düz edib artlamışlardır gahîce ol yerden gemi çekilir zahmet çekilmeye diye ve taştan ve ağaçtan pak kılmışlardır anlar şey çekdikde zahmet çekilmeye diye. **AHVÂL-İ GEŞTİHÂ:** Bu Çin halkı gâyetle güzel gemiler yaparlar ve bunların yaptıkları gemileri Avrupa'da yapmazlar. Husûsan padişâh gemilerin ol keyfiyet ile yaparlar ki insan mütehayir kalır ne vecihle yapıldığı taakkul olunmaz türlü türlü çiçekler ve sûretler ile için ve taşın bir nakış ederler ki gâyet mergupdur ve zift yerine sandlos ve tutkal ederler ki hafif ola ve hem güzel görünür ve bu gemileri uzun yaparlar bizim çekdirimiz kadar var ola ama çekdirimizden yüksek ve hem 'arîzdir sekiz arşın nerdibân ile çıkılır ve geminin başında bir oda yapılmıştır ki onda tabl çalınır etrafı trabzan ile yapılmıştır ve ol mehterhâne kurbunda mükellef odalar yapılmıştır ve altın varaklar ile zînet olunup kaptanın ismi dahî onda yazılır ve bayraklarının cümlesi harîrdendir ve gemi zahîresi ve masârifi cümle mîrî tarafındandır ve bu gemiler giderken ve rüzgâr kesilirse kürekler ile çekerler ve bu gemilerin dümenleri uzun ve eğridir, balık kuyruğuna benzer gemi döndürmek için ve kürekleri

sokup çıkarmaksızın bir sanat ile çevirirler ki asla zahmet çekmezler zîrâ bunların re'îsleri üstâz ve fenninde mâhirdir ve musânnif-i kitâb der ki bunlardan bir gemici bizden sekiz gemici yerine muadildir. **AHVÂL-İ EBNIYEHÂ-YI ÇİN:** Çin'in evleri güzel ve müzeyyen yapıdır ve her şey ne lâzım ise evlerinin içinde bulunur. Herkesin kendine göre evi vardır vüzerâya ve ekâbire ve hükkâma mîrî tarafından mükellef saraylar yapılmıştır. Büyük şehirlerde yirmi saray bulunur ve ondan aşağı on beş saray ve andan aşağı sekiz ve ondan aşağı da dört saray bulunur ve bu saraylar hâkimler ve büyük adamlar içindir ve içindeki olan kimseler mazûl olub gitse veyâhud bir âher gelse evvelki döşemelerin kaldırıp yeniden döşeme düzerler ve her sarayın masrafı ve zahîresi ve her levâzımı mîrîden ta'yîn olunmuştur ve paşalar saraylarının en büyüğü dört yahud beş kattır birbirine girmiştir ve her bir katın bir kapısı vardır ve her iki kapı mabeyninde olur ve odalar ve dîvanhâne ler yapılmıştır ve her kapı yanında mermerden arslan sûreti musâvverdir ve en büyük kapı kırmızı boya ve altın hall ile müzeyyen ve münakkaştır ki uzakdan gören adamın gözler gaşy olur ve her kapı üzerinde birer mehterhâne yapılmıştır ki ol sarayda olan paşa girip çıktıkça tabl vururlar ve kapı kurbunda bir oda yapılmıştır ki davacılar dîvan oluncaya değin onda otururlar ve dahî onun kurbunda bir mükellef oda yapılmıştır. Misafir için gelen kimesneler paşayla buluşuncaya değin onda otururlar ve kalan kapıları dîvan olmadıkça açılmaz ve sarayın içerisinde mermerden yapılmış bir büyük dîvanhâne vardır ki paşalarından hükûmet ederler ve bu odaların ismine nank derler ve saray içinde olan hizmetkârlar ve erbâb-ı dîvan cümle padişâh tarafından onda olurlar paşa ma'zûl olsa ve olmasa cümle onda ulular çıkmazlar ve dahî bu odadan içeri bir oda vardır, ismi sütenktir manası gizli demek olur ona kimse girmez meğer bir gizli söz söylemek ola yahud paşanın dostu ola ve onda iç olanları olurlar ve en içerideki odada evlâdı ve haremi olur ol içerideki olan sarayda 'azîm bahçeler ve kasırlar ve sular ve türlü türlü şeyler yapılmıştır. **DER-BEYÂN-I AHVÂL-İ PADİŞAHÂN-I ÇİN:** Çin halkı padişâhlarına gâyet ile mûfîlerdir. Husûsa kim reayası bir mertebe mûfîlerdir ki isterse öldürür isterse malın alır her ne dilerse eder hiç kimse ona bir söz söylemezler. Padişâhın fevtinde yerine en büyük oğlunu geçirip padişâh ederler ve eğer evlâdından kimse bulunmasa karındaşın yerine geçirirler ol dahî bulunmasa akrabasından birini yerine geçirirler padişâh nasb olunduktan sonra eğer karındaşları var ise her birine birer has ta'yîn edib gönderirler vardığı yerde bir şeye karışmaz ve reayaya hükmetmez ve ol şehirde olan paşa hükmeder o şehrin taşrasına çıkmaz eğer çıkarsa

katlederler ancak yer içer ve zevk eder u ay miktarı kaçan kim u ay ola badehu kaldırırlar bir aher yere dahî naklederler ve bu şehirlerde olan paşaları cümle bizzat padişâh kendisi mansıb eder ve bu paşalar bir şey etmeye kadir değillerdir. Mademki padişâha danışmayalar bundan ötürü elbette Çin ikliminde her ne vâki' olursa cümlesin padişâh bilir malûmudur. **DER-BEYÂN-I AHVÂL-İ DÎVÂNI PADİŞAH-I ÇİN:** Bunların dîvanları altı nevi'dir evvelki umûr-i 'amme²⁵³ içindir ve bunun ismine "lipu" derler ikinci irad ü masraf ²⁵⁴dîvanıdır ve bunun ismine "heryu" derler üçüncü edyanları dîvanıdır ve bunun ismine "lipyu" derler dördüncü sündüsi dîvanı derler ve bunun ismine "penkpu" derler beşinci 'imaretler dîvanıdır ve bunun ismine "konkpu" derler. Altıncı siyaset dîvanıdır ve bunun ismine "hengpu" derler ve bu dîvanların her birine birer adam nasb olunmuştur. Cümle saltanata bu altı adam hükûmet eder ve bu adamlar padişâhın mukarrebleridir. Padişâh bu memlûklerin ahvâlin bu altı adama tefvîz edib su'al ve cevabın onlardan alır ve ehl-i Çin paşalarına külao yahud köytatan derler bunun mânâsı padişâh yardımcısı demektir ve bu paşalar padişâhına yakın otururlar ve her şeye padişâh ile bile karışırlar ve Çin padişâhı sarayından taşra çıkmaz ma'ahaza aher yerlerde her ne vâki' olursa

s.(8)

biliriz derler her yıl her diyâra bir adam gönderir her vilâyeti tecessüs ettirir ve paşaları ne duyarlarsa haber alır ona binâen cümle-i ahvâl bilirler ondan ötürü Çin'de her ne vakayi' ki vâki' olur umûm üzere padişâhın malûmu olur ve Çin halkı beyninde padişâh ikidir birinin ismi "Tingü"dür ve bunun mânâsı İbnü's-Sema²⁵⁵ demektir ve bunlar i'tikad etmezler ki göğün oğlu ola ancak tâzim için böyle 'alî isim verdiler ve derler padişâhdan ötürü kim Allah tarafından güzel adam gelmiştir yahud Şementi derler ve bunlar ikinci padişâha "Havanceti" derler bunun mânâsı balçıktan ve topraktan gelmiş demek olur ve buna böyle tesmiye kıldıklarının vechi Şementi padişâhına müşâbiheti olmasın diyedir. Zîrâ mânâsı gökten gelmiştir ve derler bu

²⁵³ Kamu işleri anlamına gelmektedir. Bkz.: Ferit Develioğlu, *a.g.e.*, s.1306.

²⁵⁴ Gelir- gider işlerinden sorumlu divandır. Bkz.: Ferit Develioğlu, *a.g.e.*,s.510.

²⁵⁵ İbnü's Semâ hükümdarı ile ilgili üç yerde bilgiye rastladık. Fakat Çin'de İbnü's Semâ adında hükümdara inanılması ve göğün oğlu anlamına gelmesi dışında açıklayıcı bir bilgiye ulaşamadık. Bkz.: Yusuf Akçura, *Siyaset ve İktisat*, Ötüken Neşriyat, İstanbul-2015, s.141. ; Ebû Said el- Arabi el-Hindî, "Hayât-ı Akvâm-ı İslamiyye, Hind Cezâiz-i Şarkiyyesi Müslümanları", (Ed.) M.Ertuğrul Düzdağ, *Sebilürreşad Mecmuacı, Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi, C.11.*, İstanbul 2017,s.283 ; Ferid, "Japonya'nın 1909'daki Kûvası", (Ed.) M.Ertuğrul Düzdağ, *Sırâtümtakim Mecmuası, Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925, C.3*, İstanbul, 2014,s.187.

Şementi Hazret-i 'İsa zamanında gelmiştir ve Havanceti padişâhı Hazret-i 'İsa'dan evvel iki bin altı yüz doksan yedi sene mukaddem gelmiştir ve ol zamandan beri padişâhlar olmak 'adet oldu andan ötürü hâlâ padişâhlarına Havanceti derler İbnü's-Sema demezler İbnü's-Semâ Şementi padişâhı Hazret-i 'İsa 'aleyhi's-selâm zamanında gelmiştir. Çin padişâhının irad ve masârifi beyânındadır derler kim beher sene ba'de'l-harc vel masraf altmış milyon kuruş hazine dâhil olur ve doksan milyon masraf olunur ve bu iklimde büyük ve küçük on bir bin hâkim vardır her milyon on kere yüz bin demektir. **DER-BEYÂN-I ŞEHİRLER AHVÂLİ BEYÂN OLUNUR:** Binaları bir tarzdır ancak bazısı büyük ve bazısı küçüktür ekseri murabba'ü's-şekildir taştan veyâhud tuğladan yapılmıştır, hendekler ile ihata olunmuştur ve her şehrin iki kat iki kapı mabeyninde hendekler kazılmışdır ve taşlardaki katı askeri evleri yapılmıştır ve şehrin cümle kapılarının her iki birbirine mukabil değildir belki biri birinden sapa yapılmıştır ve her kapı üstünde birer kale yapılmıştır. Onda birer bekçi oturur ve dahî şehrin taşrasında olur mahalleler vardır ki şehirden ziyâde dir ve her şehrin bir büyük ve yüksek kalesi vardır ehl-i Çin bunlara külü derler ve bunun kalelerinde ekâbire ve hükkâma ziyâfet ederler ve her kale içinde birer su saati vardır kum saatine benzer ve saatin nişanları vardır kaçan nişan yerine gelse bekçisi kalenin fevkine çıkıp halka nişan gösterir yani çan çalıp kaç saat devr eylediğın bildirir ve ol bekçi dahî harîk gözleyip kaçan yangın oldukça ol dahî halka i'lâm eder ve her kale yanında bir büyük tasvir ve bir puthâne vardır ve içinde türlü türlü tasvirler vardır. Ve derler ki bu sûretler içinde ervâh-ı habîse vardır. Çin halkının sigâr ve kibârı ol sûretlere taparlar ve Çin'de bir âdet vardır kaçan bir adam bir hüner etmiş olsa sefer ve hazerde yahud serasker düşman üzere galib olmuş ola bunların emsâlinde şehirleri girdiği zaman ol diyârın mümeri olan mevzide çiçekten bir kemer peyda edib ol kemerin iki tarafında taşlar koyup ol şahsı tarîf edib tarih koyup falan zamanda falan kimse falan hüneri etmiştir diye tarîf ederler ve Çin şehirlerinde her birinde âzim dershâne yapılmıştır. Onda ulûm tâlim ve taallüm olunur ve dershâne lerde tasvir komazlar zîrâ tasvir puthânemize mahsûs derler. **AHVÂL-İ DAĞLAR:** Dağlar Çin'in dağları çoktur ve ol dağlarda ehl-i Çin i'tikad ederler ki ol dağlarda ejderha gezer ve derler ki ejderha dağ içinde olsa ya uğrasa ol dağ mübarek olur ve ol yerlerde medfûn olan kimesne gerek tali'i mes'ûd olur ve ol meyyitlere iyilik dokunur. Ondan ötürü meyyitlerini ol dağlarda defnedirler ve fâhir taşları kabirleri üzere ve ol taş üzerine ejderin başı ve bôrkünü ve kuyruğunu tasvir ederler ve böyle etmeyi uğur tutarlar ve böyle tasvir etmek falan hısımlarının

dostlarının güzel talileri olur i'tikad ederler ve dahî bu Çin halkı bir ejderi birinin yerine tutarlar Zîrâ bin anlarda mübarek ve said olur ve dahî derler ki eğer ol ejderi birinin ola ol ejder ol sene kendi dağlarına geçerse ol sene ucuzluk olur halk rahat olur böyle i'tikad ederler. **AHVÂL-İ GÂRİBE:** Çin ikliminin âhirinde bir tâ'ife vardır taşlara bakıcıdır bu tâ'ife ol semtin dağlarına varırlar tüylü taşlar alırlar ve oltaşları getirir içindeki damarlarını görüp ol senenin keyfiyetin ol damarlardan istidlâl edib bu sene şöyle olur diye hükmederler maahaza ettikleri hüküm-i istidlâl vâki'a mutabık çıkar. **EL-HAKKA:** Bu iklimde ırmaklar ve sular çoktur ve bunların ırmakları dört nevi'dir. Bir türlü büyüktür gemiler içinde gezerler tez akıcı değildir ve bir türlü ondan küçüktür. Lâkin serî'ü's-seyelândır tez akar ve bir türlü küçüktür ama tez akmaz ve bir türlü derelerin suyudur, yağmurdan birikir ve en baş büyük ırmakları Yangü²⁵⁶ yahud Kiyang mânâsı deniz kurbu demektir ve bu ırmak garbtan şarka gider ve bu iklimin ortasından geçer gûn a gûn isimle tesmiye olunur Zîrâ çok memleketlerden geçer evvelki ismi Yetankenk ve bu isim Messen Dağı'ndan alınmıştır ve bu ırmak bundan çıkar ve Siguan memleketine mürûr eder badehu Künk şehrine varır ve bunda Bay Irmağı ile karışır. Badehu Kiriçü şehrine devreder ve Huguang memleketine girer ve bu semtten gelirken bazı dağlara uğrar eğri ve büğrü dolaşarak Tunking Gölü'ne²⁵⁷ karışır ve ondan çıkıp Kiangsi memleketine girer badehu Niksi yahud Poyang Gölü'ne girer ve dahî ondan çıkıp ve Nanking memleketine girer ve ol memleketi sâkî eder. Badehu geçip ve Çenknik şehri kurbunda bir büyük boğazdan geçer, Oduma mansıb olur ve bu boğaz içinde bir cezire vardır ve içinde bir metin kal'a²⁵⁸ vardır onda korsanlar beklerler ve bu ırmak yüz loka miktarı yavaş gider ma'adası seri akar ve derler ki bu ırmak

s. (9)

yavaş giderken ayın ibtidâsında ve nısfından kamerin ictima'ında ol vakit deryada fırtına olur ol fırtınalar bu ırmağın içine on mil kadar girer ve çok balık deryadan bile

²⁵⁶ Yangü Irmağı ile kastedilen Yangçe/Yangtze Irmağı'dır. Çin'in güneyinde yer alan ve ülkenin en uzun ırmağı kabul edilen Yangçe Irmağı'nın rejimi düzenlidir. Rejiminin düzenli olmasından dolayı ulaşımında rahatça kullanılmıştır. Bkz.: Günay Çandarlı, "Çin", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.8.Diyaret Vakfı Yayınları, İstanbul-1993, s.319.

²⁵⁷ Dongting Gölü, Hunan eyaletinin kuzeyinde, Yangtze Irmağı'nın ise güneyinde yer almaktadır. Çin'in büyük tatlı su gölü olma özelliğine sahiptir. Bkz.: Ren Qiliang, *a.g.e.*, s.95.

²⁵⁸ Kale kastedilmektedir.

getirir. Nehri'z-Za'feran²⁵⁹ ve Çin lisânında Hung derler mânâsı bulanık demektir²⁶⁰ ve bu ırmak 'azîm seri akar şöyle kim bakmağa tahammül olunmaz bunun 'arz üç mil kadardır ve bazıları derler kim dahî ziyâde dir ve bu ırmak üç yüz yirmi mil kadar yürür badehu Höng Irmağı'na varır onunla karışır ve bu ırmağın menba'ı Kunlun Dağı'nda²⁶¹ yüz gözden çıkar büyük göl olur ve ol gölün ismine Senkspu Deryası derler ve bu gölün mürûri on mil kadar badehû bu gölden çıkar ve sehl mümted olub bir aher göl olur ve dahî bu gölden çıkar şimâl ve şark semtine akar ve Seygan ve Tayno memleketlerine mürûr ettikten sonra anda iki şehir vardır birinin adı Linkav ve birinin adı dahî Kenk'dir ve bu şehirler Çin padişâhına mutî değillerdir ve bu ırmak bu vilâyetlerden geçtiğinden sonra Şinsi memleketi semtine şarka gider ve ol semtin yerlerin sâkî eder ve ol mahal bir büyük duvarın aheridir badehu halî yerlere şimâl semtine iki yüz kırk mil kadar akar badehu devr eder ve Kum Sahrası'na akıb ve duvardan geçer ve Çin memleketine girer ve Şinsi ve Şansi memleketlerinin mabeynlerin fasl eder badehu Şantung memleketine mümted olur ve ondan Nanking memleketine geçer ve Huinan şehrine varır ve bu semtde gâyet de seri ve bulanık akar badehu derya-yı Çin'e mansıb olur derler ki mukaddemâ bu ırmak ve Beking ve Şantung ekser yerleri basardı badehu Çin kavmi mâhir olmağla bu ırmağı sapıddılar ve eski yerine bir küçük ırmak ili kodular kim eski yerin göstermek için ve dediler kim bu sudan içip istimâl etmek murâd olursa parmak içine alıb üzerine bir miktar pekmez toprağına korlar nezîh saf olub istimâl ederler ve Çin'in bâki ırmakları zikr olunmadı. Zîrâ ki resimde cümle ırmakları göstermeyip zikr olunmuştur. Ve bu ırmaklar

²⁵⁹ Nehr-i Za'feran olarak kastedilen ırmak Huangho Irmağı (Sarı Irmak) dır. Bu ırmak Kuzey Çin'in en büyük ırmağı olma özelliğine sahiptir. Bkz.: Günay Çandarlı, "Çin", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.8.Diyaret Vakfı Yayınları, İstanbul-1993, s.319. Dünyanın en büyük ırmakları arasında en çok çamur taşıyan ırmağıdır. Bu çamur ırmağın yavaş akan yerlerinde yığılmaya sebep olmuştur. Bu yüzden nehir yatağının yükselmesi, nehrin akışını düzensiz hale getirmiştir. Nehrin kenarındaki bendler yüksekte inşaa edildiği için çevredeki kırsal alandan yüksekte akmaktadır. Buda bölgenin güvenliğinde tehlike yaratmıştır. Bkz.: Caroline Blunden; Mark Elvin, Çin, *İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi*, Çev.: Selçuk Esenbel; Levent Köker, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, C.: 7, s.17.

²⁶⁰ Orta Asya'nın batısında yer alan, Ch'in-ling (Çin-ling) Sıradağları Kunlun Dağı'nın devamıdır. Çin'in doğusuna doğru uzanarak bölgeyi kuzey ve güney şeklinde ikiye bölen Ch'in-ling, Huang-ho Irmağı'nın güneyinde yer almaktadır. Bu dağ Çin'in "iklim sınırı" olarak gösterilmiştir. Kuzeyinde karasal iklimin hâkim olduğu ve dağlarında kalın "lös" tabakasının bulunduğu bu yapı İç Moğolistan tarafından rüzgârlar yoluyla Çin'in kuzeyine taşınmış ve dağlarını, arazilerini bununla birlikte ırmağı etkilemiştir. Çin'in kuzeyinde yeralan Huanh-ho Irmağına Sarı Irmak denmesinin sebebi ise löslü tabakadan beslendiği için ırmağın rengi sarıya dönük çamurlu olmasıdır. Bkz.: Eberhard, *a.g.e.*, s.2.

²⁶¹ Kunlun Dağları, Batıda Pamir Platosu'ndan başlayıp, Qinghai eyaletini geçerek Çin'in Sichuan eyaletinin kuzey batısına ulaşmaktadır. 2500 km uzunluğuyla "Asya'nın omurgası" olarak adlandırılmıştır. Kunlun Dağları'nın deniz seviyesinden yüksekliği 5000 m. fazladır. Bu yükseklik bazı yerlerde 7000 m. bulmaktadır. Yaz aylarında bu dağların tepesindeki karlar eriyip dereler haline gelmektedir. Yangtze ve Huangho Irmakları'nın su kaynaklarını beslemektedir. Bkz.: Ren Qiliang, *a.g.e.*, s.65.

üzerlerinde gûn a gûn köprüler ve bendler ve sanatlar gösterilmiştir. Şöyle kim dağları kesip akıtmışlardır ve bazı yerlerde dört köşeli kaleler yapmışlardır ve her birinde ikişer kapı vaz' olunmuştur ki gemiler geldikçe birinden girip birinden çıka ve bunlara bend tabir ederler zîrâ ki gemiler kâh yüksek tarzında gelib bu bendlerin üzerine uğrar ve kâh olur ki alçaktan yükseğe çıkar ol mahalde gemi yüksekten alçağa gider ondan ötürü dört köşeli metin kaleler ve bendler etmişler ki gemi geldiği vakitte eğer aşağıdan yukarı gitmek murâd ise gemiyi ol kaleye saptırırlar ve ol kalenin aşağıki kapısının berikderler tamamı suyla doldurup tedric ile su doldukça gemi yukarı kalkar çıkar ırmağın yukarisına beraber olunca badehu ırmağa saptırıp murâd eyledikleri yere giderler ve eğer gemi yukarıdan aşağı gitmek murâd ederse ibtidâ kaleye suyu doldururlar badehu gemiyi kaleye saptırırlar ve yukarıda olan kapısını kaparlar ve aşağıda olan kapıyı tedric ile açib suyu akıtırlar hatta gemi aşağı inince kapıyı açib gemiyi murâd ettikleri yere götürürler. **AHVÂL-İ DUVAR-I ÇİN:** Bu Çin'in Duvarı dünyâ acayiblerindenidir. Dört büyük memleket ihata eder bunun tûlu bin altı yüz elli mildir ve mesâfesi otuz yedi konaktır ve bu duvarın ibtidâsı Bahr-i Çin'den ki onda nehr-i Yalu akar ve bu ırmak Tatar ırmaklarındandır ve intihası Kin şehrine ve Kin Dağı'na müntehâ olur ve bu mahalde Nehr-i Za'feran geçer ve bu mesâfenin miktarı derecâtan yirmi beş derecedir ve bu duvarın cümlesi bütündür ancak iki yerde gedikleri vardır birisi Suk şehri yanındaki Pekin memleketi kurbundadır ki onda dağları keser ve biri Nehr-i Za'feran ve bâki küçük ırmakları zikretmedik. Zîrâ ki sûreti gösterilmiştir ve bu duvarın gedikleri metin kal'alar ve kaleler ve içinde odalar yapılmıştır ki içinde nice nice muhafızlar oturub vilâyet-i Çin'i hıfz ederler ve derler ki askerden on kere yüz bin adam bekçi vardır ve bu duvarın irtifâ'ı otuz arşın ve 'arzi on beş arşındır ve bazı yerleri on iki arşındır ve bu duvarı Şiyu padişâh bina eyledi ve bu padişâh çok cenkler ve metin binalar yapıp ve çok büyük sefer etmiştir ve bunun ettiği şeyler cümle padişâhlardan ziyâdedir ve bu padişâh cümle Çin'i zabt edib kavm-i Tatar ile çok cenk etmiştir ve her cenkte muzaffer ve galib gelmiştir ve ol semtin Tatarları sındıktan sonra ehl-i rey ve tedbir ile müşâvere edib bu duvarın yapılmasına himmet etmişlerdir ki Tatar min ba'd hüçûm etmeye badehu bu padişâhın cülûsundan yirmi sene mürûrunda bu duvar ve bina olundu ve ol vakit iki yüz on beş sene Hazret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâmdan mukaddem idi ve cemi duvar beş sene içinde tekml olundu. Zîrâ bu duvarı yapmak için çok adam cem olub bezl-i himmet etmişdir derlerki her on adamdan üç adam ölmüştür. Bu hesâb

s.(10)

bu hesâb üzere on sekiz milyona kârib cem‘ olmuştur ve nakl ederler kaçan derya tarafından bu duvarı peyda etmişler büyük gemiler ile evsâh hadidi doldurup badehu ol gemileri yatırıp ol yeri doldurup badehu üzerine bu duvarı bina etmişler ve bu duvarın ibtidâsı şarktan derya kenarına badehu Liyaotung memleketine mürûr edib badehu Beking ve Şansi ve Şinsi memleketlerine ivicâc ile mürûr eder.²⁶² **TEVÂRİH-İ MÛLÛK-I ÇİN:** İbtidâ bu Çin’in iklimine yedi padişâh hükmederdi lâkin birisi cümlelerin üzerine baş idi ve ol vakit iki bin sekiz yüz kırk yedi sene Hazret-i ‘Îsa ‘aleyhi’s-selâm zamanında mukaddem idi. Ve ol vakit başladı bu saltanacak iki bin iki yüz altmış seneye varıncaya değin bu tarz üzere gitmek ve bundan evvel Çin’in tevârihine müteallik bir şey olmayıp kimse bilmez meçhuldür. Sonra İyü padişâhı cülûs ettikten sonra başladı memleketi her ferşce zabt etmeye ve bâki kalan padişâhlara itaat etmemek tacında müstakil olunca ol zaman tarih iki bin iki yüz yedi sene Hazret-i ‘Îsâ ‘aleyhi’s-selâmdan mukaddemdir ve bunun silsilesi mümted olmuştur. Tabiki yedi yüz altmış altı seneye varınca badehu münkâtı olub Senga Padişâhı yerine cülûs almıştır ve bunun devleti altı yüz kırk dört seneye varınca mümted olunmuştur. Badehu Kiyu padişâh olmuştur ve ol vakit tarih bin yüz yirmi iki sene Hazret-i ‘Îsa’dan mukaddemdir ve bunun silsilesi iki yüz altı sene mümted olmuştur. Badehu Şiyu padişâh yahud Çine padişâh oldu ve silsilesi mümted oldu ta dört yüz on sekiz seneye değin Hazret-i ‘Îsâ ‘aleyhi’s-selâmdan sonra badehu bir uğurdan beş padişâh olub birbirleri beyninde ‘azîm kıtal ve cenk vâki’ olub fitneye vardı ve nice bin nüfus ‘alet-i şimşir ile sûzan oldu bi’lâhere bu beş padişâhtan Tunga padişâhı galib olub iklim-i Çin’i zapt eylemiştir. Ve bu padişâhın silsilesi mümted olmuştur ta altı yüz on sekiz seneye varıncaya değin badehu ‘azîm fitneler ve seferler vâki’ olmuştur. Dokuz yüz yirmi üç seneye varınca badehu Sunga padişâhı ‘azametle otururken füceten Tatar gelib padişâhı evlâtları ile katl eyleyip Çin’in nisf miktarından ziyâdesini almıştır ve Tatar tâ’ifesi nden Eboyna nâm padişâh nasb etmişlerdir ve bu padişâhın silsilesi

²⁶² Çin Seddi’nin Çince adının “On Bin Li Uzunluğundaki Duvar” denildiğini ifade eden Okyay, duvarın uzunluğunu 6.700 kilometre olduğunu ve duvarın temelde 6,5 metre üst kısımlara doğru 5,7 metre olduğunu belirtmiştir. Ayrıca duvarın yüksekliğinin 8,5 metre olduğunu önemli dağ geçitlerinin bulunduğu yerlerde ise 12 metreye ulaştığını, yüksek dağ zirvelerinde ise 1,5-2 metreye kadar düştüğünü, burçlarının yüksekliğinin ise 1-1,7 metre olduğunu açıklamıştır. Bkz.:Bülent Okyay, “Çin Seddi’nin Yapılış Nedeni Hakkında Değişik Bir Görüş”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S.: 1-2, Ankara, 1993, s.145.

mümted olmuştur ta bin üç yüz altmış sekiz seneye varınca ve bu müddete dokuz padişâh Eboyna neslinden zuhura gelib padişâh olmuşlardır ve bu müddet esnasında Çin hırsûzlarından bir celalî zuhur edib Ku derler ve bunun gittikçe kuvveti ziyâde olmayla olduğu diyârda padişâh olub giderek zorbazu ile bu şehri zapt eyleyip padişâh olmuştur. Devletine Tay Ming Devleti diye ad koydu ve Hongu nâmıyla şöhret buldu ve Hongu demek mânâsı bahadır ve şeci demek olur ve Nanking şehrini tahtgâh edib ve bu şehir King Irmağı kenarında vâki' olmuştur ve derler bu zikrolunan Ku bir mertebe Tatarı zebûn ve za'îf etmiştir ki bi'l-âhere Tatarlar haraç vermeye râzı olmuşlardır. Birkaç müddetten sonra ve yine Tatar kuvvet bulub murâd eylediler ki Çin'e gelib yağma ve garet eyleyeler Çin padişâhı haber aldığı gibi elçi gönderib mabeynlerinde sulh vâki' olmuştur ve ol vakit bin altı yüz sene mürûr etmiştir ve bu sulh mümted oldu hatta Nay-Cenga zamanına gelince ve ol vakit bin altı yüz kırk sene Hazret-i 'İsa'dan sonra mürûr etmiştir. Bundan sonra tekrar bunun zamanında fitne zuhur edib Tatar gulûv edib Çin'e girip ve giderek Çin'i zapt etmişlerdir hâlâ Çin'i aldıkları Tatar zaptındadır. Ve padişâhlarının ismi Şini Han'dır ve bu han Tay Ming silsilesindedir ve lâkabı İmhan Han'dır. Bunun mânâsı Baba Çin demek olur ve ol vakit tarih bin altı yüz kırk mîlad idi ve tarih-i hicret bin elli yedi senesinde ve bu Tatar'ın Dimuçin istilasası ve ne tarik ile girmeleri ve ne tarik ile girmeleri ve ne tutdukları ve cemî' ahvâlleri iklim-i Çin'in tamam olduktan sonra zikrolunur ve ayan ve beyân kılınur.²⁶³ **EHL-İ ÇİN HESÂBLARI:** Çin'in murabba' üzeredir ve memleketleri büyük olsun ve küçük olsun dört köşeli etmişlerdir ve der böyle etmek ihraç almasına kolay olur vasıl olan mahsûlâtın her dokuzda bir alır ve hubûbâtdan olsun esvâbdan olsun ma'denden olsun her ne olursa mahsûlâtın cümlesinden bu minvâl üzere dokuzda bir alırlar ve Çin'in ölçüleri bir gayri nevi'dir. Bizim ölçüler gibi değildir. Zîrâ biz arşın ve adım ve mil ile ve buna benzer şeyler ile ölçeriz ama

²⁶³ Çin'de kurulan ilk devlet Xia(Şia) Hanedanlığı (MÖ.21-MÖ.16), ikinci devlet Shang Hanedanlığı (MÖ.16-MÖ.11), üçüncü Zhou (Chou) Hanedanlığıdır. Batıdan gelen Zhoular(Choular), kendilerini batıya göç eden Xia(Şiaların) bir kolu olarak görmüşlerdir. Dördüncüsü ise Qin(Çin) Devletidir. Bu devlet Qin/Çin Beyliğinin temelinde kurulmuş, Çin Beyliğinin hükümdarları Çinli iken halkı Türk'tür. Kendi sınırlarını devamlı genişleten bu beyliği diğer beylikler aralarına almamıştır. M.Ö 238 Ying Zheng adındaki prens tahta çıkınca diğer beylikleri ortadan kaldırıp tüm Çin'i birleştirmiştir. Bunun üzerine Ying Zheng kendini Qin Shi-huang (Çin hanedanlığının ilk Hakamı) olarak ilan etmiştir. Ayrıca sonra gelen Han, Sui, Tang, Song, Yuan, Ming, Qing hanedanlıkları da Çin hanedanlığının temelinde kurulmuştur. Bkz. "Divanü Lûgat-it Türk'te Geçen "Çin" ve "Maçin" Adı Üzerine", Alimcan İNAYET, *Turkish Studies International Periodical Fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 Fall 2007, s:1177-1178.

Çin'in ölçüsünden bir türüsü budur ki po derler ve bir dürlüsüne kan derler ve en küçük ölçülerine li²⁶⁴ derler ve her on liye bir adam savtı işitildiği kadardır birine dahî kavin derler ve her on kavine bir gün derler ve her on güne bir keh derler ve her on kehe bir ham derler ve her altı kehe bir pod derler ve her üç yüz altmış poda bir li derler ve her on liye bir po derler ve her sekiz pova bir penli derler ve her on liye bir po derler ve her sekiz pova yahud seksen keh derler bu olan konağıdır li bir istaryum derler ve bu istaryum berikiden iki kadar gelir ki bir arşın podam bir adımdır ham bir bir taka ve her bir taka on arşındır. **DER-BEYÂNÜ'D-DERECÂT:** Her derece doksan bin adımdır ve istaryumları ile üç yüz altmış adımdır ve her derece iki yüz elli istaryumdur ve her yirmi beş istaryum altı mil İtalya mili ile Zîrâ bir mil dört istaryum ve bir sedsed sonar adım altı arşındır. Bu hesâb üzere bir derece beş yüz kırk bin arşındır ve her istaryum iki bin yüz altmış arşındır yahud iki yüz on altı bir takadır(takardır)

s. (11)

ve Çin halkı yolların istaryum ile hesâb ederler idi. Mâlum ola ki bu hesâb üzere bir büyük şehre varınca ne miktar mesâfedir, bu cetvelde hesâb olunmuştur. Ve dahî bu Çin memleketi bu bazı şehirleri yirmi sekiz kevkebe ve on iki buruca nisbet etmişlerdir. Nitekim bu cetvelde mastûrdur ve bu cetvel bin altı yüz yirmi sekiz sene Hazret-i 'İsadan sonra hesâb olunmuştur. **DER-BEYÂN-I AHVÂL-İ TATAR-I ŞARK:** Evvelki memleket-i Yenuki Saltanatıdır ve bu memleketi Avrupa halkı bilmezler. **EL-HÛDÛD:** Garbta Gülanın vilâyetine muttasıldır. Cuyakadriye memleketidir. Şarka Künk Irmağı'na müntehîdir. Şimâlen Hoyun memleketidir ve bu memleket Hana padişâhı oğulları ile girmişlerdir. Badehu Tunga padişâhı bu memlekete girip ana Viygü diyü tesmiye kılmıştır ve bu memlekete Tay Ming padişâhı zamanında birkaç kal'a bünyad olunmuştur ve ol yerlere Yenola tesmiye kılınmıştır ve ol zamanda başladılar padişâhlarına haraç virmeğe ve bu Tatarın evleri ekser yer altındadır ve esvâbları hayvanât postudur. Şeci ve yavuz olan kimesneyi gâyet severler ve dahî hırsızlık ve yağma etmek onların yanlarında gâyetle makbuldür. Çiğnek etleri yerler ve darıyı su ile karıştırıp içerler. Ok atmakta ve sayd etmekte gâyet maharetleri vardır. Bu Tatar birkaç nevi'dir ve ahvâlleri mechuldür. Ancak Çinlilerin coğrafilerinden yazılanı aldık. Derler evvelki Tatarı ne yerden gelmiştir bilmezler.

²⁶⁴ 1 Li, 500 metredir. Bkz.: Ren Qiliang, *a.g.e.*, 2014, s.73.

Ancak hana padişâhından biri bunların ahvâli malûmdur ve ol tarih ikiyüz altı sene idi Hazret-i ‘Îsa’dan mukaddem ve bunların kavmine Kin demenin mânâsı altın demek olur. Demek isterler ki onların vilâyetlerinde olan dağlar altındır ve ve bu dağlar illerinin dağlarıdır ve zannederler ki ol dağlarda çok altın vardır. **İKİNCİ MEMLEKET:** Yuli saltanatı yine ve bu saltanat şark semtine Beyan Deryası bu memleketi ihata eder ve cenûbta Kadriye memleketi onda Liyaotung memleketidir. Büyük duvar ile fasl olunmuştur. Mağribte Lin-Honk Irmağı ile mahdud ve bu ırmak Tatar memleketi ve Kin-Lako memleketine mürûr eder ve bu Tatar Çin kavminin büyük düşmanlarıdır. Zîrâ bu Tatar Singa padişâhı devletinde Çin iklimine bir mertebe yürüyüş etmişlerdir ki şimâl ve cenûb semtine Tatar kavminden dolub mâlâmâl olmuştur ve bu yürüyüşte Liyaotung ve Beking ve Şansi ve Şinsi ve Şantung vilâyetlerine müstevli olmuşlardır ve bu meşrik Tatarları böyle yürüyüş etmekle mağrib Tatarları hased edib cenûb tarafından onlar dahî girmişlerdir ve meşrik Tatarların kaçırmışlardır ve ardlarına düşüp memleketlerine girmişlerdir ve ol Tatarların memleketlerin nısfından ziyâde alıb zabt etmişlerdir. Badehu Çin iklimine dönüp Çin’i almışlardır ve ondan Tatar kavmi bir padişâh nasb etmişlerdir ki ismi Adinedir ve ol vakit tarih bin iki yüz yetmiş sekizdir Hazret-i ‘Îsadan mukaddem ve bu Tatar ahvâli fena ve min-cihetin zikrolunduğu mevzûda zikrederiz ne fasıl üzere Zîrâ bu Tatarlar Çin’i alıb ehlinden haraç almışlardır. **AHVÂL-İ TATAR-I SAHRA-NİŞİN:** Bunlar konar ve göçer tâ’ifedir ve dahî yer altında evleri vardır ve bunların acip ipekten yaparlar haymeleri ve obaları ve üzeri bal mumı ile muşamma‘ örtülüdür. Gâyete hafiftir. An-ı vahidde kurarlar ve bozarlar ve altlarında kaliçeler²⁶⁵ ve güzel döşemeler Müslümanlar tarzı üzeredir. Zîrâ Çinler Frenk gibi iskemle üzere otururlar bunların ekâbirlerinin gûn a gûn çadırları vardır. Bazısı ipekten ve bazısı kamıştan ve içinde birçok müteaddid odaları vardır. Bu Tatar vilâyetinde yüz yirmi dört şehir vardır. Adine padişâhı zamanında yapılmıştır. Musânnif-i kitâb der ki hâlâ ol kadar şehirleri yoktur. Ancak bazı küçük şehirler ve kasabalar vardır ki onda ihtiyarları ve harekete iktidarları olmayanlar sâkin olur. Ve en büyük kasabalarına Mevan-Kü derler ve bu vilâyete Çin lisânında Mavkü-Çin derler ve bu Tatarların esvâbları türlü türlü kürklerdir ve kalpakları serâserden ve harîrden ve gayriden ademisine göre giyerler ve bu esvâbı Çin’den satın alırlar. Kürklerle değiştirler. Samur ve kakum ve dilkü²⁶⁶ gibi

²⁶⁵ Halı kastedilmektedir.

²⁶⁶ Tilki kastedilmektedir.

ve misk kedisi gibi kurt gibi ve sincap gibi ve Beyan sıçanı gibi ve gayrileri gibi verip esvâb alırlar ve bu Tatar'ın esvâbları uzun ve yenleri vardır ve ipler kuşaklar kuşanırlar ve her tarafa bir makrama bir bıçak ve bir kese ile tütün sarkıtırlar ve tütünü gâyet ile sürerler ve her adamın belinde bir çengal vaz' etmişlerdir ki esvâblarının eteklerin kaldırıp ol çengale asarlar. Hatta kendilere zahmet vermeye. Zîrâ bunların esvâbları uzundur. Ata inip ve bindikçe kendilere kolay olur ve bunların ellerinde eldivenleri vardır. Bazısının serâserden ve bazısının harîrden ve gayri ve türlüden ve başlarında kalpak giyerler ve yaz zamanında saman sapından veya sazdan fâhir kalpaklar yapıp giyerler ki gören hayrân kalır ve serâserden veya at kılından kalpağın ortasında sarık gibi sararlar ve bu Tatarların yüzleri beyazdır ve bedenleri kuvvetden şecî' kavim derler. Çok söz söylemezler. Gâyet ağır Tatardır ve bu Tatar aynı ile kavm-i Tatarları gibidir ve bu Tatar Çin'in ahvâlin gâyet ile iyibilirler. Zîrâ küçücükken öğrenirler ve kaliçe üzerinde yatarlar ve bunların yedikleri etin yarısı çiğ ve yarısı pişmiştir. Böyle eti gâyet severler. At etin ve deve etin yerler ve sayd etmekte gâyet ile mâhirlerdir ve onlarda tazılar ve doğanlar ve sayda müteallik olan şeyler cümle vardır. Ok atmaya güzel bilirler ve hırsızlığı ve yağma etmeyi gâyet severler ve her adamın demirden tuğlafası²⁶⁷ vardır. Başlarına

s. (12)

giyerler ve zırhları demirden tahta gibidir. Gâyet ile musakkal şöyle kim adamın görmekte gözleri gış olur. Ok geçmemek için giyerler. Kaçan cenge gettikleri zaman giyerler ve bunlar atlarına nal etmezler ve bu Tatarlar Müslümanlara hakaret nazarı ile bakarlar kaçan bir Müslümanlardan bir kimesne görseler hay hay diyip musahhara ederler. Zîrâ bir zamanda Çinlilere imdada giderken Tatarlar önün alıp Müslümanları kırmışlar. Ol zaman Tay Ming padişâhı zamanıdır ve bir defa dahî Rumlar Müslümanlardan imdat taleb edib bunlar bir dahî giderken yine Tatar önlerin alıp Müslümanları kırmışlar. Ol zamandan beri Müslümanlara hakaret ile nazar edib sevmezler. Kaçan kim görelere hay hay diyip istihza ederler ve bu Tatarların adetleri budur kim bir kimse ölse ol meyyiti ateşte yakarlar ve ol meyyiti her kim ziyâde severse kendisin ateşe atıp bile yanar ve musânnif-i kitâb der ki bu Tatar'ın lisânlar kolaydır. Zîrâ Fârisî zeban ile mülemmâdır ve bunların hurûfı Arabî harfleri gibidir ve

²⁶⁷ Miğfer kastedilmektedir.

Arabî harfleri gibi okurlar ve bunların hurûfî altmış harftir. Zîrâ onların harfleri bu tarz üzeredir “ la, lê, lî, lev, lû, pa, pî, pey, pû, bu” bu tarz üzeredir ve bu Tatarlarda yakut taşı bulunur. Aslı budur ki bunların memleketinin bu tarafı Beyan Adası'nın mukabiline düşmüştür. Derya fırtına oldukça bunların adasına gelir ol mahalde bulub düşürüb alırlar ve bu deryada bir nevi‘ balık olur kim aynıyla su sığına benzer. Lâkin dahî büyük olur ve uzunluğu on arşın olur ve boynuzu ve pulu yoktur ve dahî bu Tatarların en büyük dağları ki Kin Dağı'dır ve bu dağ iki kısımdır. Biri maşrik semtine mümtedir ve bir kısmı mağrib semtine mümtedir. Aynı ile Lims Dağı'na benzer ve bir dağ dahî vardır ki gâyet ile yüksektir. Adına Şança derler. Uzunluğu yüz otuz mil²⁶⁸dir. Onun kurbunda bir göl vardır büyüklüğü on iki mildir ve bu gölden iki ırmak çıkıp birisine Yalva Irmağı derler. Cenûb semtine akar ve bir birisine Künk-Tunk Irmağı derler. Şimâl semtine akıb gider ve bu dağdan bir ırmak dahî çıkar. Adına Sonka derler ve bu ırmak Künk-Tunk Irmağı ile karışır. Badehu Bahr-i Ayduma mansıb olur. **DER-BEYÂN-I SALTANAT-I YENOL HAN:** Yahud Yako yahud Yasu bunlar Puyi Tatarlarıdır. Bunların memleketleri şimâl semtinde vâki'dir ve bunlar deryadan ba'îd değillerdir ve bu Puyi lafzını balık derisinden yapıp giyerler ve bu vilâyeti zabt eden kimesneye Çin lisânında Yako derler ve halk lisânında Yasu derler ve bu vilâyetde bir göl vardır. Adına Pi derler ve bu Tatar orman içinde sâkinlerdir. Andan ötürü orman adamları derler ve bunların oldukları yerden Miyaku şehrinden iki yüz elli mil vardır ba'iddir. Bu Tatarlar hayvanât kürkleri giyerler ve bu ta'ifenin kametleri tavîldir ve bıyıkları ve sakalları uzundur. Şarabı çok içerler ve içtikleri zaman bıyıklarına çubuk ile kaldırıp badehu içerler ve bu ta'ife cengci ta'ifedir. Beyan Ceziresi'nin halkı bunlardan korkarlar ve bunlardan cenkde bir adam kirlense tuzlu su ile yıkarlar. Fî'l-hâl hoş olur ve bunlar cenkde demirden sahîfe göğüslerine musaykal cübbe giyerler ve kılıçları başlarında bağlarlar. Ucu omuzuna varır ve bakîsi dahî ol bir omuzuna varır ve bu ta'ifenin kat'a dinleri yoktur. Ancak semâya taparlar ve bunlar birbiri ile daima cenkden halî değillerdir ve bu Tatarlar hiç ekmezler ve bunlar Beyan Adası'na gâyet yakînlardır. Ancak mabeynlerinde bir boğaz vardır ve Çinliler derler ki bu Tatar memleketleri Liyaotung'den Çak-İnan Boğazı'na dek mümted olur ki ondan öte yenedünyâ toprağıdır ve bu mesâfenin miktarı yirmi

²⁶⁸ Mil:4000 şer'i arşın = 1/3 fersah=yaklaşık 2 km'dir. Bkz.: Walter Hinz, *İslam'da Ölçü Sistemleri*, Çev. Acar Sevim, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul-1990, s.77.

derecedir. **DER-BEYÂN-I SALTANAT-I TANYU:** Memleket mağribden maşrika mümteddîr. Çak-Künk Tunk Irmağı'ndan ve Çin Sahrası'na müntehîdir ve bu vilâyete halk lisânında Tatar derler ve bu Tatar yavaştır. Zîrâ Çin halkı bu Tatar ile cenk edib bunları zebûn etmişlerdir. Ma'lûm oldu ki bunlar şecî' değillerdir ve bu Tatar türlü türlü ta'ifedir ve türlü evleri vardır ve bu Tatarın Hana padişâhından beri ahvâlleri bozulmağa başlamışdır. Badehu Adine padişâhı zor ile bunları zabt etmiştir. Badehu Tatardan bir adam zuhur etmiştir ki ismine Küyü derler ve bu adam Tatar ile 'azîm cenk edib çok Tatar kılıçdan geçürmüştür. Şöyle kim Tatardan az kimesne komuşdur. Badehu padişâhlık Tokiva'ya intikal etmiştir ve ol esnada Tanga padişâhının bir oğlu baş kaldırub Tokiva padişâhın bozmuşdur. Ol esnada şimâl semtinde olan Tatarlar başkaldurub Sanga padişâhının oğlunu bozmuşlardır ve badehu bu Tatarlar Sanga padişâhı neslinden bir kimesne getirib ve ana imdad edib dediler kim var Çin'i zabt eyle. Ol dahî Çin üzerine vardıkda işi başarmayub âhir vakit bin iki yüz yetmiş sekiz senede Hazret-i 'İsa'dan sonra ve bu Tatarların ahvâli Çinler derler ki gâyet konub göçmeğe severler. Sahralar ve sulı yerleri ve otlı yerleri severler ve libâsları hayvanât derisinden giyerler ve evlerin kalıca ile döşerler ve bu ta'ife öykelendikden sonra asla merhâmet nedir bilmezler. Herkese anası ve babası ve evlâdı olsun hiç merhâmetleri

s. (13)

yoktur ve bunlarda bir adam mürd olsa ayîn-i batılları ateşe yakmağa götürürken horos teperler ve şenlikler ederler. Badehu ateşte yakarlar ve böyle etmek büyük adamlarına mahsûstur. Ama kaçan alçak adam mürd olsa üç yıl ağaca asub badehu ateşe yakarlar. Bu Tatarların dağları anlarda bir dağ vardır adına İn Dağı derler. Yanında ka'in padişâhı devletinde Hayao padişâh üzerine sefer edib ve bu Tatarı ol İn Dağı kurbunda kırmışdır. Şol mertebe ki şimdi Tatarlar ol dağa vardıklarında ah eder ve te'essüf ederler ve dahî bir dağ vardır ismi Lan-Kuyusyü'dur. Bu dağı yanında dahî Hana Devleti'nde Çinler Tatar ile cenk-i 'azîme edib Tatar'dan yetmiş bin miktarı esîr alıb Çin'e getürmüşlerdir ve dahî bir dağ vardır. Adına Yan-Çin Dağı derler. Mânâsı Ziyâfet Dağı demek olur. Aslı budur ki Yavu padişâhı Tatar ile cenk edib Tatar'ı bozmuşdur. Kodukdan sonra ol dağda 'askerine ziyâfet etmiştir ve bu cenk üçüncü cenkdir derler ve bu Tatarların koyunları gâyet büyüktür ve etleri kemâl mertebe lezizdir ve kuyrukları büyüktür ve atları kavîdir ve yavuzdur ve lâkin atlarının

boyunları kısadır. Gâyet büyüktür ve develeri çoktur ve bunlarda bir nevi‘ saz vardır ki demirden veyâhud bakırdan yaparlar ve ol saz içinde dil gibi bir şey vardır. Ağızlarına alıb üfürürken parmakları ile ol dili tahrîk ederler. ‘Aynı ile turanbete gibi çalarlar ve ekseriya develer üzerinde çalarlar ve derler develer bunun sadasından haz ederler ve bu Tatar’da bir nevi‘ otlak vardır. Taş üzerinde biter. Derler ateş bu otı asla yakmaz ve ateş içinde ağılsa kıpkırmızı olur. Badehu çıkardıklarında soğuyub yine evvelki tabî‘atına varır ve bu otlak uzun otdur. Kenevir gibi ama ensizdir ve tiz kırılır ve bu otlak eğer su içine konsa balçık olur. Mahv olur ve bu otlak kızıl elma lisânı ile ismi ezbestun derler. Kadîmde nezlü’l-ma adamları bu otdan bez yapıp meyyitlerin bu bez içinde korlar. Badehu ateşe yakarlardı. Hatta küli zayi‘ olmamak maslahâtından derler bu otlukdan bir kandil yapıp yakarlar. Asla sönmez. Lâkin yandığı zamanda çirkin şeyler ve mantar ile söndürürler. **SALTANAT-I YİN-HAN BEYÂNINDADIR:** Bu isim Çin lisânı üzeredir. Ama Tatar lisânında Tayno derler ve bu isim hem memleket hem şehrin ismidir ve bu şehre Çin lisânı üzere Sükü derler. Kal’ası metindir ve bu vilâyetin şarkında İmad Dağı vâki’ olmuştur ve ol semt Çin iklimine tâbidir. Çok şehirleri vardır ve bu vilâyet padişâhı beyaz esvâb giyer ve altın ve gümüş sahanlar ve tabaklar içinde ta‘am yer ve bu vilâyetde Cengiz padişâhı gelmiştir ve bu vilâyetde olan hanlar Cengiz Han neslinden gelmişlerdir ve bu Cengiz bir zaman ile Çin vilâyetine varıp almışdır ve Timur Leng Han Anadolu’yı ve Hind’i istîladan sonra Çin’e gitmeye murâd eyledi. Lâkin ömrü vefa itmedi ve bu Timur-Leng çok mu‘ammer olmadı. Bunun tarih ve zuhurı bin dört yüz elli senesindedir Hazret-i ‘İsa’dan sonra ve hicretten ol vakit yedi yüz altmış iki idi ve ol vakit Çin padişâhı Tay Kung ve bu padişâh Tay Ming padişâhın neslindedir.²⁶⁹ **SALTANAT-I SAYGAN BEYÂNINDADIR:** Ve bu ismin mânâsı semtü’l-garb demek olur ve bu semtde birkaç memleket vardır. Birisi Urukündeki Ki-Yenk ve Tibet ve iki saltanat birisi Saltanat-ı Cuyud ve birisi Saltanat-ı Ken-Cuğu ve Çin halkı derler bu semtin adamları iyü adamlardır ve tabî‘atları güzeldir ve sülûkları memdûhdur ve şehirleri çoktur. Metin duvarları ve ‘amîk hendekleri ile ihata olunmuştur. Bunların hududları Min Dağı’ndan Nehr-i Za‘feran bunların memleketlerinden geçer ve bu vilâyet tulen ve ‘arzen dağlar

²⁶⁹ 1368-1644 yılları arasında Çin’de Ming Hanedanı döneminde Timur batıda devletini kurduğu sıralarda Ming Hanedanı’nın kurucusu Chu Yüanchang ölünce yerine oğlu Hui-ti’yi tahta çıkartmışlardır. Fakat diğer oğlu Chenh-tsu (saltanat devri: Yung-lo olarak tanınmıştır) buna itiraz ederek isyan çıkartmış Timur’un Ankara İstilasası zamanına denk gelen bu isyanda Nanking’i zaptetmiş ve imparator olmuştur. Yunglo tahta çıktığı sıralarda Timur Çin’i zaptetme planları yapmış fakat ömrü yeterli olmamıştır. Bkz.: Eberhard, *a.g.e.*, s.276-277.

ile ihata olunmuştur ve dahî Kunlun ve Amas dağları ile bir olurlar ve Nehr-i Za‘feran’ın başı andan çıkar ve dahî mağrib semtinde bir göl vardır. İsmi Kiye bu gölden birkaç ırmak çıkar ve bu memleketlerin dinlerine kayd derler ya‘ni Mecdek²⁷⁰ demektir. Tasvirler ve taparlar ve i‘tikad ederler ki can birinden çıkıp birine girer. Güzel kaliçeler yaparlar ve güzel atları vardır. **SALTANAT-I LAOS:** Bu saltanat cenûb semtinde vâki’dir. Deryadan yüz loka ba‘îddir balıkları azdır ama su sığırı ve hınzırı çoktur. Tavukları ve yemişleri dahî çoktur ve Hindistan’da ne kadar yemiş var ise bunda olur. Üzüm vardır ama fenadır. Pirinci çok ekerler ve bu vilâyet daima ratbdır ve Zîrâ suları çoktur. Tibet Dağları’ndan kar erir ve akar. Hatta bu vilâyete gelir. ‘Aynı ile Nil-i mübarek gibi ve anda bir ‘acîb şey vardır ki senede iki def‘a yağmur yağar. Ma‘ada yağmaz ve yağmur yağdıkdâ çift sürerler ve ekerler badehu ırmaklardan sakî ederler ve derler pirinç üzerine ne kadar su yüksek olursa pirinç ol kadar yüksek olur ve her ne kadar alçak olursa ol kadar alçak olur ve dahî Siyan ve Kimyan memleketleri dahî böyledir. Suyı bir mertebe salarlar ki gemi içinde gezer ve bu memleketin ortasında bir büyük nehir akar. İsmi Löng-Moyendir ve ol memleketi sakî eder. Badehu ikiye bölünüb bir bölük

s. (14)

Siyan memleketine gider ve bir bölüğü Kimpaya memleketini ihata eder ve bu ırmak bir mertebe taşar ki ve büyük olur ki gemiler seksen loka kadar yer içine girer ve bu ırmak yüksek yerlerden akar ve bazı yerleri alçaktır. Tepeler yapmışlardır. Garaib sanatlar etmişlerdir ki gemiler gelib gitmeye âsân olsun için Venedik bendi gibi ve bu vilâyette fil ve gergedan çoktur ve bu gergedanın Çin ikliminde boynuzu gâyet ile mu‘teber kıymetlidir ve dahî altın ve gümüş ve kalay ve güherçile ma‘denleri çoktur ve dahî misk çoktur. Zîrâ Yunnan memleketinde gelir. Zîrâ bu memleketine muttasıldır ve derler bu misk hayvanın eğer bir gayri memleketine getirirlerse helâk olur. Yaşamaz ve bu memleketin muameleleri gümüştan akçeleri vardır ve alçak şey aldıklarında Katar boncuğı ile alırlar ve boncuğun ismine kavaşî tabir ederler ve dahî

²⁷⁰ Mecdek olarak bahsedilen din Mezdekiyye’dir. İran’da ortaya çıkan (MS V.yüzyıl) bu reformist din, Sasaniler Dönemi’nde İran’da Kubad (Kavad) Saltanatı zamanında yaşamış İranlı reformist Mecdek b. Bamdad’dan almıştır. Fakat asıl kurucusu Fars’taki Fasa başrahibinin oğlu Zeradüş/Zerdüş’tür. Bu dinin temelinde insanların arasındaki kıskançlıkları ve anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak, mülkte ve kadınlarda ortaklaşa kullanım hakkı getirmektir. Mazdek’e göre insanlar eşit yaratılmışlardır. Bu yüzden eşitsizliğin ortadan kaldırılması gerektiğini savunmuştur. Bkz.: Kenan Has, “Mezdekiyye” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.29., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, s.523.

bir nevi‘ akçeleri vardır. İsmine reğalî tabir ederler. Her reğaliyi bin iki yüz boncuğa bozup sarf ettirirler ve bu memleketin lisânı Çin lisânına kâribdir ve bunların memleketleri Tungking ve Tu-Çin Çin’e memleketlerine muttasıldır ve şark semtinde Kan-Kiya saltanatıdır ve cenûb semti Kimpaya ve Siyan memleketleri vâki’dir ve mağrib semti Pi-Gu memleketidir ve şimâl semti saltanat-ı Yunnandır ve bu memleketin halkı Çin tâ’ifesi ile ve Tunki-Nens ve Kimpaya halkı ile alış ve viriş ederler ve kadîmden bu memleket Çin iklimine tâbidir ve Yunnan-Mi memleketin hâkimi bu diyâra hükmederdi. Badehu ha’in olub ayrılmışlar. Zîrâ bu memleketlerin adamları cahil ve sâhib-i tafra ve ‘inat üzeredirler. Okuyub ve yazmak bilmezler. Yüzlerine ve dudaklarına ve bedenlerine çivid ile iğneleyüb türdü türlü nakışlar ederler ve yüzlerine ve dudaklarına ve kulaklarına cevâhirden küpeler edib asarlar herkes hâline göre ve bu memleketin en ekal ‘arzı on yedi derecedir. Hatta yirmi iki dereceye varında müntehî olur. Bu memleketin cibâli birisi göllerdir. İkincisi Künçin’dir. Çin halkı derler bu dağın kurbunda bir büyük kemer vardır. İsmi Neçenkü derler ve anda bir ‘azîm köprü vardır. İsmine Pav derler ve bir büyük tasvir vardır. Adına Yun derler ve bu memleketin baş şehri Lonk-Mevayen’dir ve anda bir ırmak vardır. İsmi Lay-Sü ve bir göl dahî vardır. İsmine Lank derler. **SALTANAT-I GANAN:** Çin lisânında Tungking derler. Yahud Kavki yahud Koçin Çin’e derler Siyan padişâhın oğlu ki Hayna o padişâhıdır. Ziyâde şecî‘ olmağla bu vilâyeti zabt etmiştir ve Çin ikliminden çok adam getirib bu diyârda iskân etmiştir. Lâkin bu memleketin halkı Çin halkı ile imtizâc edemeyip ve ülfet edemeyip bi’l-ahere kaçıp ve içlerinden bir padişâh dikmişlerdir. Badehu Tay Ming padişâhın oğlu ki ismi Hongu bu vilâyeti zabt etmiştir. Badehu Tatar fitnelerinin arasında bu vilâyette üç kral peyda olmuştur ve ol vakit tarih bin dört yüz yirmi sekiz senedir Hazret-i ‘Îsâ ‘aleyhi’s-selâmdan sonra ve bu üç kral birbirlerine düşüp cenk edib ‘akıbet bu memleketi üçe bölüp her biri bir bölüğünü zabt edib hükûmet etmişlerdir ve bu memleketin halkı ekseriya boldur. Hâkimlerine ita‘at etmezler. Saçları uzundur ‘avretler gibi ardlarına salıverirler ve sakalların da kırkarlar. Sıkca sıkca bedenlerin yaykarlar ve su içine tebevül edib gayri yerde bevl etmezler. Taşradan gelen misafirlerine seyirvat ve hazervat makûlesiyle ziyâfet ederler ve bu memleketde yemeklerin envâ‘ı bulunur. Bunların lisânları başka harfleri vardır. Lâkin dînde Çin halkının dîni gibidir. Ve bu vilâyette ipek ve serâser ve panbuk vardır ve türlü türlü şeyler dokunur ve bu vilâyette bir cins ağaç olur. İsmine Rozamalya derler. Bu ağaçtan nazik yağ çıkarırlar ve bakam ağacı gâyet ile çok olur. Esvâb boyarlar ve

boyadıkları boya asla esvâbtan çıkmaz ve rengi mütegayyir olmaz ve bu vilâyette maymun gâyet ile çoktur ve bunlarda bir nevi‘ maymun olur ki ismine Senk Senk derler. Bu maymunları şarab ile sayd ederler. Bu şarabı bir kab içine koyup bir yere vaz‘ ederler ve kendüler yanından gidib bir aher yerde kemîn ederler. Badehu maymunlar gelib ol şarabtan içip sarhoş olduklarında kemînden çıkıp tutub boğazlarlar ve bunların kanları ile kırmızı ipek ve bez boyarlar. Bunun boyası bir vecihle esvâbtan çıkma ihtimali yoktur ve bu vilâyette bir nevi‘ hayvan olur ki insana benzer. Lâkin elleri insan elinden uzundur ve rengi siyahdır ve kıllıdır ve gâyet ile yükrekdir. Ziyâde sekrdir ve insanı buldukça tutub ekl eder ve derler bu hayvan kaçan insan görse zamk eder ve türlü türlü oynar. Bu tarik üzere insanı tutub ekl eder. **EL-CİBÂL:** Külü Dağı dibinde bir şehir vardır. İsmine Külü derler ve dahî Kün Dağı vardır ve bunun dağı fi‘l-enhâr ziyâde meşhûr olan ırmağı Laysu’dur. Çin resminin küllisinde bu kadar kelim kifayet eder. Badehu cüz’iyatı husûsun zikridelim. **DER-BEYÂN-I FASLÜ’S-SÂNÎ-İ ÇİN:** Çin’in on beş memleketinden evvelki memleketin resmi ve şerhi beyânındadır. Çin ikliminde resm-i külli beyân olunduktan sonra onun cüz’iyatın dahî beyân edelim. Mâlum ola ki Çin’in şimâli memleketlerinin baş memleketi Beking memleketidir.²⁷¹ Bu memleket on beş memleketin eşheridir ve başıdır. Ve hâlâ bu iklim-i Çin’in tahtgâhidir. Ve bu memleketin ismi Beking’dir ve mânâsı şimâlin baş şehri demek olur ve bu şehrin ismi Şuntin’dir ve Kütüb-i İslâmiye’de bu şehrin ismi Hanbalık’dır²⁷² ve bu şehrin mevki’inde çok ihtilâf etmişlerdir. Cümlesi zannederler ki bu şehir Çin Duvarı’nın ardında ola. Hâlbuki bu şehir ol duvarın dâhilindedir.

s. (15)

Zîrâ müverrihin zan ile ve semâ‘ ile haricinde kıyas edib öyle demişlerdir. Kadîmden bu iklim-i Çin’in tahtgâhı Nanking memleketidir ve bu memleket cenûb tahtında vakidir. **EVSÂF-I HANBALIK:** Bazı Çin müverrihleri tarihlerinde yazmışlardır ki Hanbalık şehrinde kırk bin ‘ases ve kırk bin sakka her gün şehrin yaz eyyamında

²⁷¹ Beking, Beijing, Pekin dünyanın tarihi ve kültürel kentlerinden ve eski başkentlerinden biridir. Liao Hanedanlığı zamanında burası M.S 938 yılından itibaren başkent olmuş ardından gelen Jin, Yuan, Ming ve Qing Hanedanlıkları döneminde de başkentlik yapmıştır. Bkz.: Ren Qiliang, *a.g.e.*, s.109.

²⁷² Çin’in Sung Hanedanı’nı yıkarak Kuzey Çin’i ele geçiren Kubilay Han, 1264 yılında idare merkezini Hanbalık adını verdikleri Pekin’e taşımıştır. Üç yıl sonra şehrin kuzey doğusunda yeni bir şehir kurdurmuş ve Yeni Hanbalık (Çin kaynaklarında Tatu “büyük saray”, Avrupa kaynaklarında “Tatar Şehri”) denilmiştir. Ahmet Taşağul, “Hanbalık” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.15.Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul-1997, s.529.

sokaklarını sularlar ve mücrimleri ayın-i fasidleri üzere ‘azaphâne ye gönderib cürümlerine göre ‘azapederler ve bu şehirde ‘aca’ib ve garaib-i musanna‘at şeyler vardır. **EL-HÛDÛD:** Şarkdan Bahr-i Çin ve Korya Ceziresi ki ol semt Liyaotung memleketine nâzırdır. Şimâlde eski Tatar memleketi ve ol bir büyük duvardır. Garbta Şansi memleketidir ki onda Çin’in dağı vardır. Ol dağ fasl eder. Cenûbta Hunan memleketidir ve ol semtten Nehr-i Za‘feran gelirken Şinsi memleketin bazı mevazi‘inden uğrar ve bu memleketin şekli şekl-i müsellese müşâbihtir. **ET-TAKSÎM:** Ve bu memleket sekiz nâhiyeye münkasımdır ve her nâhiyede bir baş şehri vardır ve ol şehir ol nâhiyeden ‘ibarettir. Ve ol baş şehrin tahtında nice şehirler vardır ve bu sekiz nâhiyede yüz otuz beş şehir vardır ve her şehir yüksek duvar ve ‘amîk hendekler ile ihata olunmuştur. **EVSÂF-I MEMLEKET:** Ve bu memleket ‘azîm sûk olur ki dört ay tamamen sular donar ve üzerinden arabalar geçer. Bu memleketin kırk derece ‘arızı vardır. Bu i‘tibar üzere bu mertebe sûk olmamak fehm olunurdu. Lâkin ol semt enzar-ı eflak hasebiyle güneşin şu‘aı ol kadar te’sîr etmez ve bu memleketin halkı ırmaklardan mahallî ile buzlar kesüb hıfz ederler ki yaz günlerinde ol buzlar ile meyve ve sâ’ir şeyler tebrîd ederler. Ama içmek için değildir. Zîrâ onlar suyu ısıtıp ondan içerler. Nitekim zikrolunmuştur ve bunlar suları rûz-ı Kasım’dan on beş gün geçdikten sonra akarken füc’eten cümle donar ve başlar altından kalınlanmağa. Ama erimesinden yukarisından erimeğe başlar ve Mart dâhil olmadıkça onda buz erimeye başlamaz ve musânnif-i kitâb der ki bunda olan bürûdet Avrupa yalîsinde olan gibi değildir. Zîrâ sûk geldikçe hissederiz ve yer altına gireriz ve tedarik görürüz ama anlarda ansızın sûk zâhir olur ve dahî derler bu memlekette bahar gâyet ile sûk olur. Ama yağmuru az olur. Lâkin daima gökden kırağı çok düşer. Hatta yeri yaş eder ve güneş tulû‘ ettikde kurur ve yerden ince toz bir keyfiyet ile havaya su‘ûd eder ki güya bulut gibi olur. **‘ADED-İ AHÂLÎ MEMLEKET:** Musânnif-i kitâb der ki Çin defterlerine nazar edib gördüm ve cümle hallerine muttali‘ oldum badehu kendi defterleri mûcibince tahrir eyledim ki bu memlekette üç milyon dört yüz elli beş bin iki yüz elli dört adam vardır. Ve senevî sultan için alınan mahsûl buğdaydan ve darudan ve arpadan altmış bir bin yüz elli üç çuval mahsûl sultana hâsıl olur ve ince dülbend ipliğinden yüz on iki vukiyye hâsıl olur. İpekden yirmi iki bin beş yüz altmış yedi buçuk vukiyye hâsıl olur ve penbenden altı bin sekiz yüz yetmiş dört vukiyye hâsıl olur ve saman demedlerinden padişâh için sekiz milyon yedi yüz otuz yedi bin iki yüz seksen dört demedir ve tuzdan yüz seksen bin sekiz yüz yetmiş kantardır. Bunların kantarları otuz bir vukiyyedir ve musannif der

bu vilâyetin mahsûli sâ'ir vilâyete göre azdır. Zîrâ bu memleketin yerleri karamsaldır ve bazı yeri seyhadır ve bu memleketin adamları ekser 'askerîdir. Okuyup yazmak bilmezler. Sanat işlemek azdır. Şimâl adamları gibidir. Zîrâ anlar sanat bilmezler. **AHVÂL-İ TÛRÛK:** Bu Çin ikliminde bir memleketden bir memlekete sefer gâyet âsândır. Bunların bir tekerli bir nevi ' arabaları vardır. ' Arabacı ortasında oturub sağda ve solda birer adam koyub 'araba bir ata çekdirir ve sıkca sıkca 'arabacı bir uzun değnek ile sola ve sağa döndürür ve gâyet ile tez yürür. Şöyle kim ulak mertebesinde yürür. Andan ötürü derler ki Çin halkı 'arabayı yelken ile yürüdür. Sür'atine binâen ama yelken ile yürütmenin aslı yoktur. **BAZI EVSÂF-I HİTA:** Mâlum ola ki Hıta ahvâli müverrihlerin bildikleri gibi değildir. Zîrâ bu "Hıta" Çin iklimine dâhildir ve bu Çin iklimi on beş memleketdir. Dokuzu cenûb dâhilinde vâki' olmuştur ve bu cânibe Tatar lisânında "Mençin" derler ve Mençin demenin mânâsı yoğun ve ahmak demektir ve buna Mençin diyü tesmiye olunduğunun vechi budur ki Tatar hanı Çin padişâhından her üç senede bir kere haraç alırlardı. Ol zamanda bu ismi Tatar istihza için vaz' ettiler. Ahmak demek olur ve altı memleket şimâl tarafında vâki' olmuştur ve ol tarafa Hıta derler ve bu iki semtin mabeyninde King Irmağı mürûr eder ve musânnif dir ki bir 'asırda Müslümanlardan Çin padişâhına elçi geldi ve bir arslan Çin padişâhına hediye getürdi. Musâhabet esnasında Çin padişâhı elçiye sual edib eyetti bizim memleketimizi ne ile anarsınız? İlçi eyetti bu memlekete Hıta memleketi diriz ve bu şehre "Hanbalık" şehri diriz ve bu memleket iki yıldıza mensûbtur ve bu iki yıldız zikri sebkat-i aydan yirmi yıldızlardandır ve bu yıldızların isimleri Çin lisânı üzere yazılmışdır. Nitekim cetveliyân mastûrdur ve bu yıldızları ve bu padişâhı ki hükemâdandır. Her birin bir diyâra taksîm etmiştir ve mu'teber şehirlere ve memleketlere nisbet etmiştir ve bu padişâh Çin'in en evvel padişâhıdır ve bu yıldızların birisinin ismi Ziyâde ve birinin ismi Ki'dir. Birisi Merîh tab'ındadır ve birisi dahî tab'-ı utariddedir. Garibe bu Çin ikliminin cümle kedileri beyazdır ve tüyleri

s. (16)

ve kulakları uzundur. Bu kedileri gâyet ile severler ve beslerler. Nitekim Frenk mısırları sevib besledikleri gibi husûsa Çin'in 'avretleri gâyet ile muhabbet edib nazik beslerler. Sıçan tutulmağa tenezzül etmezler ve sıçan tutmak için bir aher hayvan vardır. Ol tutar. **AHVÂL-İ NEVÂHÎ:** Ve bu memleketin evvelki nâhiyesinin baş şehrine Şutin derler. Yahud Hanbalık yahud Pekin derler ve Şutin mânâsı yüksek ve

‘alî demektir ve Hanbalık demenin mânâsı efendi şehri demektir ve Pekin demenin mânâsı şimâl tahtı demek olur ve bu şehrin ‘arzı kırk derecedir ve tûlî yüz kırk beş derecedir. Ve bu Çin ikliminin rasıdları bu iklimin tûlî bu şehirden beda etmiştir ve bu baş şehre yirmi beş şehir tâbidir ve bu baş şehir bin dört yüz sene Hazret-i ‘Îsâ ‘aleyhi’s-selâmdan sonra ihrâk vâki’ olub ‘umûmen ihrâk-ı bi’n-nar olub hatta padişâhlarının sarayı bile yanmıştır. Ve ol vakit Tay Ming padişâhının oğlu Soynet padişâh idi ve naklederler ki ol zamanda ihrâkda altın ve gümüş ve bakır erimiştir. Badehu eriyen şeyleri sikke edib okumuş adamlara ihsan edib bazısın vakf etmişlerdir. Zîrâ bu Çin halkı okumuşları gâyet severler ve katlarında gâyet vakarları vardır ve bu şehir ihrâk olduktan sonra Soynet yapırdub tahtgâh idinmiştir. Zîrâ ol Çin’in tahtgâhı Nanking’dır ve bu şehri tahtgâh edinmeğe bâ’is budur ki bu şehre Tatar kâribdir. Bir mahallinde hazır ve yakîn bulunalar. **SER-HÛDÛD:** Ve bu şehir murabba‘ü’ş-şekl yapılmıştır ve yirmi mil kadar duvar ile çevrilmiştir ve ol duvarın ‘arzı yirmi arşındır ve türlü türlü kaleler ve naibeler vaz‘ olunmuştur ve mükellef cebehan tertîb olunub içinde gûn a gûn aletler vaz‘ olunmuştur ve ‘azîm hendek ile çevrilmiştir ve bu şehrin on iki kapısı vardır ve şehrin halkı birbirine gitmek ve gelmek için beyaz bir tezkere yapırdub ol beyaz tezkereyi dört adam omuzlarına getirib alıb giderler ve bu makûle gedip gelmekden anlar haz ederler ve bu Çin ikliminin hâkimleri ve padişâhları ba‘de’l-‘azl elbette bu şehre gelib bunda otururlar ve bu iklimin cemî‘ hazâ’ini bu şehre gelir ve bu şehre cemî‘ etraftan bazirgânlar gelib giderler ve Çin padişâhının birkaç bin gemisi vardır ve bu şehrin zahâyîrin ve levâzımın ol gemiler getirirler ve bu Çin’in ırmaklar her şehre ve her memlekete uğrar ve uğramayanlara birer tarik ile sanat edib akıtmışlardır. Andan ötürü bu şehre eğer cenûben eğer şarken eğer şimâlen gemiler gelirler ve bu şehirden ta Ninçin şehrine varınca değîn bir yol yapmışlardır ki gemiler ve bazirgânlar gelib gitmek için ki gören insan hayrân olur ki bunları ne keyfiyet ile yapmışlardır diyü Ninçin şehri bir ‘azîm bender şehridir. Her taraftan bazirgânlar gelib giderler ve bu bender şehir olduğu için her şey bunda mevcuttur ve bu şehir ma‘hûd duvardan yüz mil ba‘îddir ve bu memleket Nanking memleketinden büyüktür. Ama Nanking memleketin re‘ayası bundan çoktur ve bu Şuntin şehri cenûb semtinden iki kat duvarı vardır ve hem yüksektir ve ‘arzı on iki atlu yan yana giderler ve bu duvar tuğladan yapmışlardır. Lâkin esası büyük taşlar ile yapılmıştır ve iki duvarın mabeyni toprak ile doldurmuşlardır. Ama şimâl semtinin bir kat duvarı vardır ve bu kal‘onuniçinde

sonradan çok adam bekler ve sabah oldukça hadimler gelib ol kapılarda oturub gelib gidenden gümrük alırlar ve bu şehir Nanking şehrinde sehil küçükdür ve bu kal'anın taşrasında bazı mertebe kaldırım vardır. Ekser toprakdır ve anda yürümeğe 'azîm zahmet çekilür. Zîrâ yaz faslında ol diyârda 'azîm toz kalkar. Şöyle kim evlerinin içine girib esvâbların fena eder. Andan ötürü bu diyârın halkı yaz günlerinde yüzlerine perde ederler ki toz gözlerine gitmeye ve kış faslında balçıktan güç ile yürürler. Lâkin bu Çin ikliminde gitmek ve gelmek kolaydır. Ol ecilden ki her tarafta eğerli ve opanlu atlar ve katırlar hazırır. Her kim bir yere gitmek murâd ederse zahmet çekmeyip tepip gider meccan bir yolu bilmese kiracı alıb gider. Eğer yolu bilirse ol tavarı ol adamın ise teslim ederler. Ol dahî vardığı yere salıverir. Ol yerde kiracıların ortakları vardır. Alıb irsal ederler. **DER-BEYÂN-I EVSÂF-I SARAHA-İ SELATÎN:** Padişâh sarayı şehrin şimâli semtinde vâki'dir. Gâyet ile mükellef bina vaz' olunmuştur ve bu sarayın devri altı mildir. Dört kapısı vardır. Her kapı bir cihete açılmışdır ve ekser cenûb memleketlerinin evleri bu tarz üzeredir ve bu saray üç kat yüksek ve metin yapılmışdır. İki duvarı mabeynleri odalardır. Ol odalarda hadimler ve iç oğlanları otururlar ve sarayın baş hadimleri ve baş iç ağaları padişâh yanında olurlar ve hizmet ederler ve iç duvarın iç yüzü bağ ve bağçe ve şadırvanlar ve göller ve ormanlar vardır. Anda padişâh olur ve içerisinde hadimler ve kızlar girer ve karılar girer derler her birinin birer hizmeti vardır. Gayri kimseler girmeğe kadir değillerdir ve padişâhın ancak bir nikâhlı 'avreti vardır. Bakîsi cariyelerdir ve her birisinin birer nevi' hizmetleri vardır ve bunda beş bin kadar cariye vardır ve bu sarayın içerisinde mükellef odalar vardır. En mükellefinde padişâh evlâdları ve 'iyali ile olurlar ve bir odada padişâhın hısımları olurlar ve bir odada evlâdı on yaşına girdikten sonra

s. (17)

orada oturur ve bu sarayda olan cariyeler üzerlerinde dört cariye zabıt ta'yîn olunmuştur ve her birinin başka başka odaları vardır. Ayrı ayrı otururlar ve ol odalar cihanın birer semtine dönmüşdür ve bu cariyelerin her birinin birer nevi' sanatları vardır. Her biri kendi sanatın işler ve en baş sanat sûret yazmaktır ki padişâh içindir. Nakış ve tasvir ederler ve bu saray içinde on beş bin at beslenir ve saray içinde mermerden tura bozanlar olup yer yer cartaklar olunmuştur ve sarayın kiremitleri topraktandır. Ama üzerine altın varak ile yapıştırılmıştır. Uzakdan güneş dokundukça şu'a'ından gözler hayretlenir ve sarayın içinde olan tahta terk üzerine cümle altın

varaklar yapıştırıp üzerine sandulus attırmışlardır. ‘Ayni ile ayine-misâl musaykal adamın içinde sûreti görünür ve sarayın içinde mermerden yüksek direkler vaz’ olunmuştur. Her birinin irtifâ‘ı on beş ve yirmişer arşındır ve döşemeleri kalın tahtalardan topraktan üç arşın yüksek kaldırılmışdır ve sarayın içinde bir ırmak vardır. Sanat ile akıtmışlardır. İçinde büyük gemiler yürür ve onda türlü türlü sâkîyeler ve fiskiyeler oturmuşlardır ve bu saray içinde bir mükellef dağ eller ile yapılmıştır. İçinde mağaralar yapılmıştır. Zîrâ bu Çin halkı dağları gâyet severler. Hem kim görse bu dağı Hüdayî kıyas eder ve üzerinde çiçekler ve ağaçlar ve türlü türlü ziynetler etmişlerdir ki insan bakdikça haz eder ve dahî ol saray içinde göller etmişlerdir. İçinde balıklar bırakmışlardır. Yaz faslında seyretmek için ve dahî bu saray içinde labirento yapmışlardır. Ya‘ni helezon şeklindedir. Bu bir kapandır ki içinde giren çıkamaz derler. Bu duvarın taşrasından altı yerden otuz bin adam beklerler. Her yerde beş bin adam olur ve dahî derler bu saray içinde beş ‘aded fil cenûb tarafından getürdiler ve bu şehirde tasvirler ve puthâne ve kaleler çoktur. En büyük ve mükellefi beşdir ve bu şehrin yemişleri elma ve emrud²⁷³ ve erik ve ceviz ve kestane ve incir ve üzüm çoktur. Ama şarab etmezler ve dahî sebzevânın envâ‘ı vardır ve bu şehirde odun yerine taşlar yakarlar ve bu cins taş onda çoktur.²⁷⁴ Dağdan getirirler. Dağlar şehrin gün doğusu semtindedir. Bu Habyun Dağı vardır ve bu dağda Adine padişâhın bir sarayı vardır. Yaz zamanında padişâhlar zevk etmek için ol saraya giderler. Pa şehrinin kurbunda Non Dağı vardır ve ol dağda kamıştan bir orman vardır. Devri yirmi dört mil kadardır. Onda bir saray seyr etmek için yani seyre ve revânın kurbunda Poven Dağı vardır. Gâyet ile yüksek dağdır ve çok başları vardır. Üç mil yüksekliği vardır. Onlardan bir büyük taş vardır ki insan el ile tahrik eder ve dahî büyük kurbunda bir dağ vardır. İsmi Kinkün, uzunluğu on mildir. Cenûb semtinde taşlardan bir baş vardır. Türlü türlü renklidir. Buna çiçekli taş derler. Künhon semtinde Sencva Dağı vardır. Bu dağ altında bir büyük mağara vardır. Kapısından içeri bakıldıkça içerisinde ay görünür ve dahî Pingku şehrinin kurbunda iki dağ vardır. Birinin adına Pi-Pi ve birisinin adına Şiyu derler. Bu dağların taşlarını düşürüp odun yerine yakarlar. **EL-ENHÂR:** Bu ırmağı Poçiyun Dağı’nın kurbundadır ve başı Si Gölü’nden çıkar ve bu göl dağın cânib-i garbîsinde vâki’dir ve bu gölün mesâfesi iki buçuk mildir ve bu ırmak şehir içinde

²⁷³ Armut kastedilmektedir.

²⁷⁴ Lin Yih-Min, doktora çalışmasında bahsettiğimiz siyah taşı şu şekilde açıklamıştır. “Bu yakılan taşlar taş kömürü idi. İbn Batuta da Çin’deki taş kömüründen bahseder. Bir kez yakıldıktan sonra su ile söndürülüp tekrar yakılmış.” Bkz.: Lin Yih-Min, *a.g.t.*, s.135.

mürûr edib gün doğusu cânibine revân olur ve bu ırmak üzerinde şehrin ta orta yerinde bir büyük köprü bina olunmuştur ve dahî gün doğusu semtinde Tin-Su Dağı vardır ki ol dağın kurbunda bir göl vardır. Bu gölün suyu dokuz gözden cem' olur ve bu gölün ismine Külenk tesmiye olunur. Mânâsı ejder demek olur ve bu göl anların 'indeinde gâyet mübarek ve meymun ve mu'teberdir ve bu gölün kurbunda ekâbirlerinin kızları vardır. **İKİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Paoting şehri derler ve bu şehre on sekiz şehir tâbidir. Bir kevkebe mensûbtur ki ol yıldızın ismine Vi yıldızı derler ve bu şehrin binası iki bin beş yüz sene Hazret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâmdan mukaddemdir. Küden-Hoyo nâm bir padişâh bina etmiştir. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir dağ vardır. İsmine Huyunk Nahi Otenk Dağı derler. Bu dağdan bir lâtif su menbâ' eyer ve onun kurbunda Longçi vardır. Bu dağdan ejder nişanları görünür ve bu dağın yolu gâyetle sarptır ve yol üzerinde bir metin kal'a vardır ki sefer olduğun zaman onda beklerler ve dahî Yaotenk Dağı'nın cânib-i cenûbunda bir büyük göl vardır. Adına Lin-Ho derler ve bu gölün etraf-ı cevânibinde lâtif güzel çiçekler olur kim Çin halkı bunun çiçeklerin birbirlerine hediye edib götürürler. Beynlerinde gâyet ile makbûl ve mu'teberdir. **ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Hokien derler. On yedi şehir bu baş şehre tâbidir ve Hokien demenin mânâsı ırmaklar demektir. Zîrâ bu şehir ırmaklar içinde vâki'dir ve bu nâhiyede türlü türlü ırmaklar akar ve bu nâhiyenin toprağı kalındır. Gâyet münbittir. Şark deryasına mümteddîr ve bu sahralar sahil-i deryada vâki'

s. (18)

olmuştur. Ve ol sahilde tuz hâsıl olur ve bu nâhiyenin dağları azdır ve ol için dağları dahî küçüktür. Ve ırmaklarının içinde balık vefret üzeredir ki çok balık sayd olunur ve bu nâhiyede bir dağ vardır. Çin'in şehri kurbunda vâki'dir. Adına Si Dağı derler ve bu dağın kalesinde bir büyük meydan vardır ki anda bir nevi' ot biter. Adına Semiz-Kiliba derler. Nâfi' otdur ve dahî Hien şehri kurbunda bir derîn göl vardır kim adına Vu derler. Kaçan bir adam bu gölün içine bir taş atsa ol gölün suyu kırmızı kan gibi olur ve bu gölün etrafında bir nevi' ağaçlar vardır. Eğer bir kimse ol ağaçların yaprağından bir yaprak koparsa ol yaprağın içinden bir kuş çıkar kim 'aynı ile kırlangıç kuşına benzer ve uçup gider. **DÖRDÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Kinteng şehri derler. Yirmi dokuz şehir bu şehre tâbidir. Cânib-i şimâlîsinde Heng Dağı vâki' olmuştur ve cânib-i cenûbunda Hoti Irmağı vâki' olmuştur ve bu şehir iki yıldıza

mensûbtur ki birisinin adına Mav derler ve birisinin ismine Pi derler ve bu şehrin cânib-i şarkîsinde bir büyük puthânesi vardır, Nay-Heng padişâhı yaptırmıştır ve etraf havalîsinde dokuz adet büyük odalar yiyip içmek için bina olunmuştur ki ol odalarda yiyipçemek ‘iys u ‘işret olunur ve dahî beş büyük sofalar vardır ki irtifâ‘ları yüz otuz arşındır ve bu puthâne içinde bir kız sûreti tasvir olunmuştur. Şöyle kim ol kız sûretinin kamin yetmiş üç arşın kameti vardır. **EL-CİBÂL:** Bu Çin’in Kin kurbunda bir dağ vardır ki ol dağın adına Kingtenin Dağı derler. Bu dağ gâyetle yüksek dağdır. Şöyle kim bulutlardan yukarıdır ve bu dağın kurbunda bir ilçe vardır. Adına Tabib derler. Bu ilçenin suyu hastalara ilaç ve dertlilere dermanda ve dahî Kiyunik şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Onda dahî bir ilçe vardır kim onun dahî suyu hastalara ilaç emrâz-ı eskama devâdır ve bu ilçe kurbunda türlü türlü‘akakîr bulunur. Tabibler bu ‘akakîri düşürüp hastalara ilaç ve gûn a gûn emrâza devâ için isti‘mâl ederler ve dahî Taving şehri kurbunda bir göl vardır. Bu göl iki neb‘-i sudan cemî‘ olur. Şöyle kim iki göz su birbirlerine gâyet ile yakındır. Birisinin suyu gâyet hardır. Akar ve birisinin suyu gâyet ile yarıdır. Bu iki su akıb birbirlerine karışıp cem‘ olub ol mevzi‘de cem‘ ve göl olur. **BEŞİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Sente şehri derler. Sekiz ‘aded şehir bu şehre tâbidir ve bu nâhiyenin şehirleri kemâl mertebe metin ve müstahkem ve mahfuzdur. Zîrâ kim bu şehir eğer etraf civarını sarp dağlar ile muhatdır ve ol dağların etrafında ‘azîm köyler ve lâtif sular vardır kim bu sulardan gûn a gûn balıklar çoktur. Ahâlîsi sayd edib nef‘ ederler ve bu şehir Tu yıldızına mensûbtur ve bu vilâyetde bir nevi‘ ince kum vardır. Onunla cevâhiri hak ederler ve etraftan bazirgânlar gelib ol kumdan alıb diyâr-ı aher getirib satarlar ve bundan çok mal cem‘ olur ve dahî bu kumdan fincanlar ve tabaklar ve bunlara müşâbih şeyler yaparlar ve dahî muhik taşları onda çoktur ve renkleri güzeldir ve bu şehrin hisarı içinde bir büyük köprü vardır. ‘inayetele metin ve mükellef binadır. **EL-CİBÂL:** Derler kim Şaho şehrinin kurbunda bir büyük dağ vardır kim ol dağda ‘azîm hevî-nak mağaralar vardır ve bu dağın adına Tung Dağı derler ve Tung demenin mânâsı hamam demek olur. Vech-i tesmiye budur ki ol dağdan bir har su çıkar. Gecenin zahmetine mübtelâ olanlara şifâdır. Onun için tesmiye olunmuştur ve dahî derler ki Pikü şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Bunk-Eşiu Dağı derler. Bu dağda emrâz-ı muhtelifeye devâ için gûn a gûn ezhâr-ı mu‘îdinin haddi ve bayani yoktur. Şayan gâyet i‘tibar ederler ve dahî bu nâhiyede bir göl vardır ki adına Nalu derler. Bu göl içinde cins cins balıklar çoktur ki hadd ve hesâbı yoktur ve bu göl içinde bir nevi‘ meyve olur kim adına Link-Bu derler.

Bu yemişi gâyet ile mehd ederler. Kemâl mertebe rağbet ve i'tibar ederler ve bu yemişin yaprağı 'aynı ile tirfil yaprağına benzer. Ama bir miktar ucu sivridir ve bu yemişin kabuğu yeşildir ve kalındır ve bir tarafı kırmızıdır. Kurudukda siyah olur ve yemişin içi beyazdır ve tamamı kestaneye benzer. Lâkin kestaneden büyüktür. **ALTINCI NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Gungping şehri derler. Bu şehre sekiz şehir tâbidir. **YEDİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Taming şehri derler ve bu şehre on şehir tâbidir ve iki yıldıza mensûbtur. Birisinin adına Şi derler ve birisinin adına Papi derler. Bu vilâyet cenûb semtinde vâki'dir ve cânib-i şimâlsin Ki Irmağı hadd eder ve cânib-i cenûbisin Nehr-i Za'feran ihata eder. Bu nâhiyenin çok ırmakları ve çok köyleri vardır. Irmakları ne kadar köyleri var ise cümlesin kay eder ve bu nâhiyede bir büyük göl vardır ki miktarı yirmi mildir. Güzel balıkları vardır ve bu vilâyetin arâzîsi münbittir. Çok mahsûl alırlar ve dahî bu vilâyette bir kadîm türbe vardır ki tarihi dört bin sene bu 'asırdan mukaddemdir ve bu türbede Kadi nâm bir padişâh medfûndur ve bu nâhiyede Toyhang şehrinin kurbunda bir göl vardır kim ol gölün adına Luku Gölü derler. Bu gölün yüz yirmi mil mesâfesi vardır. **SEKİZİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Bungnig şehri derler ve bu şehre beş şehir tâbidir. Bu şehir şark cânibi Pekin memleketine nâzırdır ki cümle ol taraf dağıstandır ve bir cânibi deryadır ve ondan Kank Boğazı olur ve bu nâhiyenin ol kadar

s. (19)

hayvanâtı çok olmaz. Zîrâ kim dağlar arasında vâki' olmuştur. Ama çok balığı vardır ve bu nâhiyede bir nevi' ağaç biter 'aynı ile insan sûretine benzer ve ol ağacın adına Çingsing²⁷⁵ derler. Mânâsı bîrûhu's-sanem demektir. Çin halkı beyninde gâyet ile mu'teberdir. Bunun köki kuruduktan sonra sarı olur. Ama saçı yoktur. Saç yerine ince damarlar vardır. Güya siyah mürekkep ile hudût çekilmiştir. Tabî'î müşhil tatlı ve acıdır ve yumuşaktır. İnsanın kalbine gâyet ile kuvvet verir. Üç renkten ziyâde isti'mâl olunmaz. Zîrâ adamı helâk eder ve insan yediği zamanda hisseder ki kuvveti ziyâde olunmuştur. Zîrâ insan za'îf iken kuvvetli olur ve bu otu pişirirken kokusu lâtif çıkarır. Bu ot za'îfler için gâyet nâfi'dir. Hatta derler bazı zayıf adamlar ki za'afa mübtelâ olub anlardan ye's gelmiştir. Bundan yedirdilir. 'Ale'l-fevr kuvvet bulub salah geldi. Ama sahîhü'l-mîzâc kimesneler yeseler onlara zarardır. Belki helâka mü'eddî olur ve bu

²⁷⁵ Çingseng olarak kastedilen bitki Gingseng (Adamotu) bitkisidir.

şehrin kurbunda kalay ma'deni vardır ve dahî bu şehirde kâğıt yaparlar ve bu şehir Çin memleketinin miftâhî müşabehesindedir. Zîrâ bir tarafı derya ve bir tarafı dağlardır ve dağlar içinde bir metin kal'a vardır kim ol kal'anın adına Ku derler. Gâyet ile müstahkem kal'adır. **EL-CİBÂL:** Derler ki Çin Kan kurbunda bir dağ vardır. Ol dağın adına Tunk-Şiyun Dağı derler. Bunun kurbunda bir su çıkar. Ol diyâr halkı bu suyun üzerine gelib bî-nihaye cem' olurlar. Kaçan yağmur yağmadığı zamanda dua ederler ki ejder onlara su vire ve dahî King-Keli şehrinin kurbunda bir göl vardır kim ol gölün adına İn Gölü derler ve bu gölün miktarı yedi mildir. Lin-Kü yemişi onda olur ve Lin-Kü demenin mânâsı su yemişi demek olur ve bu gölün çok balığı olur ve dahî bu memlekette iki nâhiye vardır ki duvar semtinde vâki'derler. Birisinde iki kal'a vardır kim birisinin adına Pan-King derler. Bunun Nehk derler. Bu nâhiyede çok üzüm hâsıl olur. **İKİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin bir kal'ası vardır. İsmine Boğan derler ve bu kal'a gâyet metin kal'adır. Tatar kavmin def' etmek için bina etmişlerdir ve bu nâhiyede taştan bir büyük köprü vardır. Altından Lulu Irmağı geçer ve Bank-King kurbunda kadîmda onda 'azîm cenk vâki' olmuştur. Çün-Çipu padişâhı Çin Tun-ku padişâhın katletmiştir ve bu padişâh yüz kırk yıl kadar padişâhlık sürmüştür. Badehu bu cenkde düşmüştür ve ol vakit tarih iki bin altı yüz doksan yedi sene Hazret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâmdan mukaddem idi ve bu hesâb üzere tûfandan altı yüz kırk beş sene mürûr itmiş olur ve derler ki tûfandan sonra ibtidâ vâki' olan cenkdir ve dahî bu memleketin metin kal'aları vardır ki 'adedi on dördür ve bu kal'alar duvara kâribdir. Tatar diyü memleketi beklemek için bu kal'alar bunda bina olunmuştur. Bu kal'aların en büyük Siyun kal'ası derler ve bu kal'anın içinde bir vezîr oturur ve bu kal'a cümle ol kal'aların başıdır ve cümle kal'aların hâkimleri bu baş kal'anın hâkimine tâbidir ve bu kal'alarda çok 'asker vardır. Muhâfaza için bunda ta'yîn olunmuştur ve bu semtin güzel billûr ve beyaz mermer ve simakî taşları olur. Ol semtin dağlarından keserler ve dahî ol semtde bir cins hayvan vardır. Sansara benzer ve andan sehilce küçükdür ve rengi sarıdır. Bu hayvanın kürki gâyet ile Çin ekâbirleri katlarında makbûl ve mu'teberdir. Anı giyerler ve dahî iki büyük kal'a vardır. Birisi Şangay ve birisi Çin-Tindir. Şangay kal'ası Kür Ceziresi içindedir ve Derya-yı Çin şimâlinde vâki'dir ve bunun kurbunda Lin-Havan Irmağı Tatar vilâyetlerinden gelib bir cezire kurbunda deryaya mansıb olur ve bu cezirede çok gemiler ve çok mühimmât komuşlardır ki daima düşman için hazır amand ederler ve dahî Tin ve Çin kal'ası metin kal'adır ve bu kal'anın en son kal'adır ve derya kenarında vâki'dir. Ve bu semtin ırmakları onun

kurbunda deryaya mansıb olur ve bu kal'anın iskelesi gâyet ile 'azîm iskeledir. Her taraftan bazirgânlar bunda gelib cem' olurlar ve bunun halkı 'azîmmal-dar kavimdir ve bu iskelede gümrük yoktur. Kadîmden beri böyle vaz' etmişler. Tahta kârib olmak ile. **FASLÜ'S-SÂLİS:** İkinci memleket Şansi'dir. Bu Şansi memleketi Beking memleketinin cânib-i garbîsinde vâki' olmuştur. Zîrâ memleketden Beking'e garb cânibinden giderse Şansi memleketine varılır. Bu memleket Beking memleketinden kadîmdir ve ahâlîsi ol memleket ademîsinden kesîrdir ve sîmaları güzeldir ve toprağı gâyet ile münbittir ve havası sağdır. Bazı yerleri dağlardır ve bu dağlarda dahî zîrâat ve hırâset ederler. Hâlî değildir ve bazı yerleri ormandır ve bu memleketde buğday gâyet ile çok olur. Lâkin piriç az olur ve dahî darısı çok olur. Lâkin piriç az ve tamamı leziz olur. Lâkin cirmi küçükdür ve dahî bu memleketin mevâşîsi çoktur. Husûsan kim koyunları gâyet ile çok olur ve bu vilâyetin halkı 'âlimlerdir ve ekserî ehl-i sanayi'dir ve güzelleri çoktur. Gâyet ile beyazdır ve 'avretleri ahsen-i sûret üzeredir. Şöyle kim görenler hayrân olurlar ve Şansi demenin mânâsı garb dağları demek olur. Zîrâ Beking memleketinin garb cânibinde Heng Dağı²⁷⁶ olmağla mabeynin bu memleketlerin ol dağ fasleder. **EL-HÛDÛD:** Şimâlde ol ma'hûd duvar şarkdan garba mûmteddir ve bu semtin maverâsı Tayno saltanatıdır ve hâlî sahralardır ve bu halî sahralara Çin lisânında Fesamu derler ve bu memlekete Nehr-i Za'feran şimâl tarafından mürûr edib cenûb tarafına akar ve bu memleket ile Şinsi memleketinin mabeynlerin fasl eder ve dahî Hotan memleketine uğrar ve fasl eder ve bu memleketin şekli şekl-i murabba' müstat ile kâribdir. İki tarafın Nehr-i Za'feran ihata eder ve bir tarafı Heng Dağı ve bir tarafın ol ma'hûd

s. (20)

duvar ihata eder. **ET-TAKSÎM:** Bu memleket beş nâhiyeye münkasımdır ve bu nâhiyeler doksan iki şehri müştemeldir ve dahî bu nâhiyelerden gayri üç nâhiye vardır. Bu üç nâhiyede on bir şehir vardır ve bu şehirlerden ma'ada on dört kal'a dahî vardır. **'ADEDÛ'L-AHÂLÎ-İ MEMLEKET:** Bu memleketin ahâlîsi beş milyon ve seksen dört bin on beş insan vardır. **AHVÂL-İ MAHSÛLÂT:** Buğdaydan ve darudan iki milyon iki yüz yetmiş dört bin yirmi iki çuval mahsûl verirler. Beher sene ince dülbend ipliğinden on iki buçuk vukiyye verirler ve ipekden iki yüz vukiyye verirler ve saman demedlerinden üç milyon beş yüz kırk bin sekiz yüz elli demed verirler ve tuzdan

²⁷⁶ Huan Dağı ya da Huan Shan kastedilmektedir.

senevî yirmi bin kantar verirler. Bu memleketde bağlarda ve asmalarda üzüm gâyet ile çok olur. Lâkin şarab etmezler ve ekseriya kurutup etraf ve eknafa getirib fûrûht ederler ve bu memleketin bazı yerlerde çukurlar ve kuyular vardır. Anlardan ateş çıkar. Hatta derler ki üzerlerine tabha ile çiğ şeyleri koyup tabh edib pişirirler ve bu kuyulardan ve çukurlardan od yangı gibi ateş iltihab etmez. Lâkin gâyet hararet verir. Kızgundur. Şöyle kim her ne olursa et'amadan elbetde pişirir ve bu memleket taşları siyahdır ve ahâlîsi ol taşları alıb odun yerine yakarlar. Bu taşları yaz faslında alıb sökerler. Hatta un gibi ince olur badehu su ile hamur edib tutub edib zahîre ederler ve bu taşları yakdıkdâ 'ale'l-fevr yanmaz. Bir miktar geç tutuşur. Ama bir def'a tutuşdukdan sonra ziyâde iltihâb üzere kiremit bulur ve çok zaman mümted olub sönmez ve su sepseler dahî olmaz ve bunların evlerinde ekseriya sobaları vardır ve bunların sobaları bizlerden bildiğimiz gibi yüksek değildir. Belki musattahdır ve bu memleketin meşhûr iki puthâneleri vardır ki sâ'ir puthânelerden uludur. **AHVÂL-İ NEVÂHÎ:** Bu memleketin evvelki nâhiyesinin baş şehrine Taiuan²⁷⁷ derler ve yüz yirmi dört şehir cümle bu şehre tâbidir ve iki yıldıza mensûbtur. Birinin adına Seng derler ve birisinin adına Ceng derler. Gâyet ile kadîm şehirdir. Hûb ve lâtif evleri ve mükellef ve garib sarayları vardır ve bu nâhiyenin kal'aları sarp ve gâyet ile metin ve kemâl mertebe istihkâm üzere bina olmuştur ve devri üç loka miktarı gelir ve her ne kim eşyadan murâd olunsa cümle umûm üzere bu nâhiyede bulunur. Aher yere ihtiyac yoktur ve havası gâyet sağ esendir ve manzarı kemâl mertebe hûb ve hüsündür ve etraf-ı cevânibi dilgüşâ sahralardır ve müntehî dilâra dağlardır. Cânib-i garbîsinden Kopin Irmağı mürûr edib etrâf-ı cevânibde bağ bostanı sâkî eder. Bu şehir kadîmden iki padişâhın tahtgâhıdır. Evvela Kiyuh padişâhın tahtgâhı olub saniyen Yavotanga padişâhı tahtgâhı edindi ve badehu Tay Ming padişâhı gelib tahtgâh etmiştir ve bu şehirde padişâh Tay Ming bir mükellef saray bina etmiştir ki hâlâ meşhûr ve müte'arifdir ve dağ kurbunda 'azîm bina üzere kaleler sûretler ve 'azîm binalar ve acaib kemerler ve türlü türlü mermerler vardır ve gûn a gûn tasvirler vardır ki adam sûreti ve atlar ve arslan ve bi'l-cümle hayvanât tasvir olunmuştur ki görenler renk ve hayrân ve lâl ve sergerdân olurlar ve ol dağın etrafında beşer beşer serv ağaçları gars etmekle zîb ve tezyîn etmişlerdir ve ol ağaçları kemâl mertebe hıfz ederler. Şöyle kim kat' etmek değil canı yoktur kimse bir yaprağın koparmağa kadir değildir ve bu

²⁷⁷ Taiyuan şehri günümüzdeki Şansi eyaletinin başkentidir.

nâhiyede bir nevi‘ kök vardır ki adına Çinseng²⁷⁸ derler. Gâyet ile mu‘teber ve makbûl kökdür ve dahî bu nâhiyede çok misk vardır ki fûrüz²⁷⁹ ma‘deni vafirdir ve bu nâhiyede güzel tabaklar ve nazik kâseler ve garib musanna‘ fincanlar ve bi‘l-cümle bu makûle şeyler çok bulunur. Zîrâ kim bunda yapılır. Ma‘deni vardır ve Nehr-i Za‘feran içinde bir nevi‘ balık vardır ki adına Şihu derler. Bu balığın derisinde pul yerine ufak pul mesabesinde taşlar vardır. Hanbalık şehrinin kurbunda çıkar. Aher yerlerde çıkmaz. Fakat ol yere mahsûstur. Anda bulunur. Bu balığın eti gâyet ile lezizdir ve bu Taiuan şehrinin içinde Siyankü padişâhın türbesi vardır. Ol Siyankü padişâhın sûretin ol türbe içinde cevâhirden tasvir etmişlerdir ve zu‘m-ı batılları üzere ol diyâr ahâfisi ol sûrete hüsn-i zan ederler ve derler ki bu sûret yapıldıktan sonra kendüye kimse mu‘avenet etmeksizin yürüb ol durduğı yere varıp onda karar tutdı. Tehî değildir derler. **VE’L-CİBÂL:** Bu nâhiyede çok dağlar vardır. Cümleden birisi Kiku Dağı’dır. Bu dağ ol nâhiyenin cânib-i şarkisinde vâki’ olmuştur. Kiku demenin mânâsı gemi bağlanduğı dağ demek olur. Vech-i tesmiye budur ki bir zaman ile sabi‘de Ayvu padişâhı Kotin ve ırmağında gemi ile gelirken bu dağı geldikde gemisin bu dağa bağladığı ecilden ol dağın ismine bu vecih üzere tesmiye kılındı ve dahî kakînin ve şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Ol dağın ismine Hokyo derler. Bu dağda bir kabîh şekl-i ‘azîm tasvir olmuştur kim ansuzun gören adamlar ve kim alur ve bu sûret-i kabîh şeytan ‘aleyhi’l-la‘nenin sûretinin tasviridir diyü sûrete ol diyârın halkı ‘ibadet ve secde ederler ve yine derler ki bizim buna secde ve ‘ibadet etmekden gar‘azımız budur ki bize bir harîri isabet itmeyüb bu la‘înin şer ve şameti üzerimizden def‘ ola ve Küfan şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Bu dağın ismine Sidi derler. Sidi demenin mânâsı Kar Dağı demek olur. Vech-i tesmiye oldur ki bu dağdan fusûl-i erba‘ada asla bir keyfiyet ile kar eksik olmaz. Zîrâ kim gâyet yüksek

s. (21)

ve ser-efrâz dağdır. **EL-ENHÂR:** Taiuan şehrinin kurbunda bir nehr-i ‘azîm vardır ki onun adına Şin ırmağı derler. Bu ırmak bu şehre büzûr itmesine bâ’is budur ki zaman-ı

²⁷⁸ Çinseng olarak bahsedilen bitki Gingseng (Adamotu) bitkisidir. Tedavi amaçlı kullanılan bu bitki eski zamanlarda sadece Şansi’de yetiştirilmiş ve Şansi bölgesi, ginseng ile meşhur olmuştur. Bkz. Wolfram Eberhard, *Çin Simgeleri Sözlüğü*, (Çev. Aykut Kazancıgil, Ayşe Bereket), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000, s.125.

²⁷⁹ Fûrüz madeni ile Firuze taşı kastedilmektedir. Bu taş mavi renkli, saydam olmayan hidrathlı doğal alüminyum ve fosfattan oluşan değerli bir minareldir. Bkz. Feyza Tokat, a.g.m., s.334.

sâbıkda bir padişâh bu şehri muhasara edib ve zabt eyledi ki bu şehri suya gark eyleye. Badehu ol akıddığı su şehre zarar etmeyip bu şehrin ölünden minvâl-i muharrer üzere revân oldı ve hal üzere cereyan buldı ve dahî bu şehrin garb cânibinde bir küçük ırmak vardır. Bu ırmağın ismine Li-Av derler. Li-Av demenin mânâsı ser-nigün ağacı demek olur. Zîrâ bu ırmağın kenarında umûm üzere sernigün ağaçları vefret üzeredir. Onun için Nehr-i Ser-Nigün diyü tesmiye kılınmıştır ve Çin halkı kemâl mertebe bu ağaçları iltifat ve i'tibâr edib muhabbet ederler. **İKİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Pingyang derler ve birisinin adına Senk derler. Bu nâhiyenin bazı yerleri sahralardır ve bazı yerleri ser-firaz dağlardır ve bu nâhiyenin toprağı gâyet ile münbittir. Mahsûli çok verir ve havası kemâl mertebe lâtifdir ve bir mertebe mamurdurki bu nâhiyenin dağı ve sahrası cümle umûm üzere abadan ve ziraat ve hırsat olunur. Bir halî yer bulunmaz ve bu Nikyanig şehri gâyet ile kadîmdir. Şöyle kim binası Hazret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâmdan mukaddem vâki' olmuştur ve bu şehir Kavın Irmağı'nın kenarında vâki' olmuştur ki cânib-i şarkisinde ırmak mürûr eder ve bu memleketin baş şehrinde bu şehre gemiler ile gelib giderler. **EL-CİBÂL:** Kioyao şehrinin kurbunda bir dağ vardır ki bu dağın ismine Kiao derler ve bu dağda Hovank-Şi nâm bir padişâhın türbesi vardır ve ol türbe içinde Avi padişâhının tacı ve esbâbi cümle böyledir. İle'l-an mevcuttur derler ve dahî bir dağ vardır ki adına Yen derler. Bir zaman ile bu dağın etrafında Sünü nâmında bir adam çift sürerken Nagan şehir halkı bu adamı tutub şehre götürüb kendülere padişâh idinmişlerdir. Bâ'is budur ki ol adamı kemâl mertebe 'âkil ve kâmil ve sâlih ve sâhib-i tedbîr ve hısâl-i hamîde sâhibi kimesne i'tikad ettiler ve bu adama bu vecih üzere hüsn-i zan itmeleriyle bâ'is bu idi kim derlerdi bu adam cemî' ezman çift sürmekden gayri bir kâr tutmaz ve çift sürdüğü yerde murâd eylediği nâfi' olan otlardan ma'ada ot bitmez. İmdi sebebiyet 'âkil ve merdüm-i kâmilidir. Eğer bir ahmak ve câhil ve fâsid ve batıl olaydı elbetde olduğu yerde gayri nâfi' mısır otlar biterdi. İyü otlar bitmezdi ve bu salâhına bununla istidlâl ederlerdi. **EL-ENHÂR:** Ve bu nâhiyede çok ırmaklar vardır ki çukur yerleri ve mezâri'i sâkî eder. Şöyle ki fevâ'id-i kesîre hâsıl olur ve dahî Naking şehrinin kurbunda bir ırmak vardır. Ol ırmağın adına Hoei derler. Bu ırmak bu şehrin kurbunda menbâ'edib mağrib semtine akub Nehr-i Za'feran'a mansıb olur ve dahî Van-Ciyun şehrinin kurbundaki bir dağ vardır ve bu dağdan bir su neb' eder ki bu su fasl-ı şitâda kemâl mertebe hararet üzere sıcak olub fasl-ı sayfa gâyet ile bürûdet tahsîl edib sûk olur ve dahî Kiyank şehrinin kurbunda bir büyük göl vardır kim bu gölün adına Povo

derler. Bu gölün suyu gâyetü'l-gaye acıdır. Bu göl Kiyank şehrinden Kanayi şehrine varınca Kin mahdûd Kanyi şehrinde nihayet bulur ve bu gölün devri iki yüz seksen istaryumdur. Bunun suyundan tuz hâsıl olur. **ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Baş şehrine Taitung şehri derler ve bu şehre on şehir tâbidir ve bu şehrin kal'ası gâyet ile metin ve müstahkem ve mahfuzdur. Zîrâ kim dağlar içinde vâki' olmuştur ve bu şehrin 'askeri vefret üzere çoktur ve bu nâhiyede lacur ma'deni vardır ve dahî dağlarında gûn a gûn hayvanât vardır. Bu hayvanâtdan bu şehrin adamları sayd edib derilerin alıb kürk yaparlar. Ol kürkleri giyerler ve bazısın satub nef' idinürler. Şöyle ki bu sayyadlıklarından kendülere bir nihaye nef' hâsıl olub tahsîl-i mal ederler ve dahî bu dağlarda somaki taşı²⁸⁰ ve sâ'ir mermerlerin ma'deni vardır ve şehrin kurbunda bir mükellef han bina olmuştur ki bu hanın bina olunmasına bâ'is budur ki derler ki günlerden bir gün bir oğlan babasının mezarın üzerinde oturub babasına ağlayıp feryâd ve ferğ ederken hariçten bir adam dahî gelib ey oğlan niçin böyle feryâd ve zarî kılıp nâlân ve giryân ah eyleyip ağlarsın dedikde oğlan cevap verip eder babamın öldüğü için ağlarım. Pes ol adam dahî bu oğlanın bu sözüne merhâmet edib ol oğlana vafir mal ve altın ihsan eder ve ol halde ol yerden ga'ib olur. Badehu ol oğlan bu malı alıb kabz eyleyip bu hanı babası canı için ol mal ile ol mahalde vaz' edib bina kılmışdır ve bu hanın ismine Hoaigin diyü tesmiye kılmışdır. Hoaigin demenin mânâsı merhâmet demektir. Ol takdîr bu hana merhâmet hanı demek olur. **EL-CİBÂL:** Hoenguen şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Bu dağ Heng Dağı'ndan bir cüz'dür ki onun bir şu'besi gibidir. Bu dağda türlü türlü'akakîr ve gûn a gûn ezhâr-ı mugayyere ve rengârenk haşa'ış ve nice beden-i insana ilaç için havas-ı 'acebeyi kökler vardır. Bu şehrin halkı zaman ile bu zikrolunan ezhârdan ve 'akakirden coşurub ilaç için isti'mâl ederler ve satarlar ve kiminin eşcârın asla kat' etmezler ve bir yaprağına zarar terettüb itmesinden kemâl mertebe ihtiyat ederler ve bu ağaçlara zarar gelmeyip mahfuz olmasın tefe'ül ederler ve dahî Künk-King şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Bu dağın adına Çitik diyü tesmiye ederler. Bu dağda

s. (22)

kadîmden eski fıstık ağaçları vardır ve bu ağaçlar meyânında bir büyük tasvir vardır ki ol şehri halkının katlarında gâyet mu'teberdir. Kemâl mertebe ri'âyet ederler ve i'tibar ederler ve dahî Lin-Kav şehrinin kurbunda bir dağ vardır ki ol dağın ismine Tami Dağı

²⁸⁰ Bir çeşit mermerdir.

derler ve bu dağda bir nevi‘ kırmızı toprak ma’deni vardır ki bu toprak ile çok şeyler boyarlar ve **DÖRDÜNCÜ NÂHIYE:** Baş şehrinin adına Lugan derler ve bu şehre sekiz şehir tâbidir ve iki yıldız mensûbtur ki birisinin ismine Satık derler ve birisinin ismine Hayk derler ve bu şehir King Irmağı’nın cânib-i şimâlinde kenar şehirde vâki’ olmuştur. Bu nâhiyenin gâyet ile havası hûb ve terdir ve iyi lâtifdir. Ve adamları tendürüst ve sahîhdır ve kemâl mertebe ucuzluk ve ganîmetdir. Bir şeye ihtiyaç yoktur. Cümle bunda bulunur. **EL-CİBÂL:** Tunbeiu şehrinin kurbunda bir dağ vardır ki ol dağın ismine Lin Dağı diye tesmiye kılınmıştır. Bu semtin halkı derler bir zaman ile bu dağda bir adam olurdu. Gâyet ile ok atmak ‘ilminde kemâl mertebe maharet nâmesi var idi. Hatta ol mertebe ki bir def’a havada uçan kuşlara ok atıldıkda bir atışda yedi ok koyup ve havada uçan kuşların yedisini gözleyip attıkda o attığı yedi okun her biri bir kuşa isabet edib bir def’ada yere düşürmüştür ve dahî bu King şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Bu dağın adına Kun-Nin diyü tesmiye kılınmıştır ve bu lafzın mânâsı ayu saklandığı yer demek olur. Vech-i tesmiye budur ki bir zaman bu dağda bir ayu mekân eyleyip ve çok zaman bu dağda olub nice adam ve nice hayvanât helâk edib nice zararlar etmiştir. Günlerden bir gün bir adam bu ayunun üzerine geldikde ayı bu adamdan firar edib bir gâra girdikde ol merdüm-i şeci‘ dahî bu ayıyı helâk kastına ol garın içine girip badehu ol ayıdan ve ol merdümünden bir vecihle bir eser zâhir olmayıb ikisi dahî nabud ve nabiye olub kimesne keyfiyetlerinden haber-dâr olmadı. Ol zamandan beri ayı saklandığı dağ diye tesmiye kılındı. **BEŞİNCİ NÂHIYE:** Baş şehrinin adına Fuvangbu şehri derler ve bu Kuvangbu şehrine yedi şehir tâbidir ve bir yıldız mensûbtur ki ol yıldızın ismine Senk Yıldızı diyü tesmiye olunmuştur ve bu nâhiyede birkaç dağ vardır ve bu nâhiye dahî mamur ve abadan nâhiyedir. Şöyle kim sahralardır ve dağlarına bir halî yer yoktur. Cümle beşlik üzere ekinlik ve sebzevât ve hazrevâtdan hâlî yer yoktur. Kemâl mertebe abadan ve ‘imaret üzeredir ve bu nâhiyenin koyunları vefret ve kesret üzeredir. Zîrâ bu nâhiyenin mer‘ası vâsi‘dir ve kibahı(giyahı) koyuna gâyet berrakdır ve havası gâyet lâtifdir ve dahî bu nâhiyede pirinçden bir nevi‘ boza yaparlar ki mabeynlerinde kemâl mertebe makbûldür. Bunun yapmasının tariki budur ki oğlak etin alıb pirinç suyu ile ol mertebe tabh ederler ki hatta oğlak etinden eser kalmayıb ol pirinç suyunun içinde cümle mahv olub erir. Badehu ol suyu alıb onu püre ederler ve isti‘mâl ederler. **EL-CİBÂL:** Bu baş şehrinin kurbunda bir büyük dağ vardır ki gâyet yüksektir. Bu dağın ismine Vanhosyo tesmiye olunmuştur ve derler ki bu dağ dahî cümle Çin dağlarından yüksektir ve memleket-i

Çin’de bundan ‘alî bir dağ dahî yoktur. Hatta derler ki tûfan vâki’ oldukda on bin kadar adam bu dağın tepesine çıkıp tûfandan hâlâs olmuştur ve dahî bu memleketde üç küçük nâhiye vardır. Evvelki nâhiyesine baş şehrine Sin derler. Bu Sin şehrine iki şehir tâbidir. Satinden derler ve birisinin adına Vuhieng derler. Bu nâhiyede birkaç dağ ve bir mezâri’ vardır. Bu semtin soğuğu gâyet ile şedîd olur ve dağları kemâl mertebe yüksektir. Bir mertebedir ki tepesi küre-i zemherîre varır. Hatta derler ki anda adam güçle nefes alır derler. Zîrâ havası kesîfdir ve baş şehrin cenûb semtinde bir mevzi’ vardır ki ol mevzi’de bir kitab-hâne vardır. Ol kitab-hâne de mûsikiye müte’allik kitablardır. Padişâhlar ve sâ’irler varıp ol kitablardan okurlar ve derler ki bu kitabhâne de olan kitablardır kadîmü’l-eyyâmdan kalıp eski zaman kitablardır. **İKİNCİ NÂHIYE:** Baş şehri Liyao şehridir ve bu şehre iki şehir tâbidir. Ol şehirlerin birisinin adına Yoşa şehri derler ve bu birisinin adına Husun şehri derler. Bu nâhiyenin cânib-i şarkîsini Hank Dağı ihata etmiştir ve bu Hank Dağı’nda bir nevi’ kök vardır ki adına Çinseng derler. Bu kök ol kavmin yanlarında gâyetü’l-gaye mu’teberdir ve dahî misk-i hayvan ol yerde çok vardır. **ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Baş şehrine Sa şehri derler. Bu Sa şehrinde dört şehir tâbi’lerdir ve bu şehir gâyet metin ve müstahkem ve mahfuz şehirdir. Zîrâ kim tarafın dağlar ihata etmiştir ve bir tarafın Nehr-i Za’feran ve bir tarafın Nehr-i Sin ihata eyleyip Teng Boğaz içinde vâki’ olmuştur ve dahî bu nâhiyede bir küçük ırmak vardır ki bu ırmağın adına Tan derler ve Tan demenin mânâsı kırmızı demektir. Zaman-ı kadîmde bir padişâh var idi kim ol padişâh ismine Kav derlerdi ve bu ırmağın suyu zaman-ı evvelde beyaz akardı. Ol memleket kavminin i’tikadları ve rivayetleri üzere kırmızı akmasına bâ’is ve bâdî budur ki ol padişâhın bir yâr-i hem-demi ve musâhib-i mâhremi var idi kim onun adına Pi derler idi. Padişâh bir an ve bir saat bu Pi’den müfarakât kabûl itmeyüb kemâl mertebe muhabbet ve ülfet eyleyip muhabbet pes padişâhın tab’ında keremiyet idi ve lâkin bu Pi padişâha semt-i hayatında

s. (23)

olub cemî’ zaman fırsatın gözler idi ve padişâhın halline diş bilerdi. İttifakî bir gün padişâh ile bu suyun kenarında oturub sohbet ederken Pi fırsat bulub Pi vech-i evvel padişâhı ol yerde gâfil helâk eyleyip kanını ol suya akıtdı. Vakta ki ol padişâhın kanı ol suya karışdı. Ol su rengin tağyîr edib beyaz akarken humret bağlayub kırmızı akmağa başladı. Ol zamandan berü kırmızı akar ve bu cihetden Tan Irmağı diyü tesmiye kılındı

ve derler ki ol kavim beyninde böylece meşhûr ve ma'rûfdur ve dahî bu nâhiyede on dört metin ve müstahkem kal'alar vardır kim her biri 'azîm binalardır ve bu kal'aların bünyâdlarına bâ'is budur ki ol diyârın yolların yaramazlardan ve düşmandan hıfz için içlerinde bekçiler vaz' olunmuştur. Husûsan ol ma'hûd duvarı gözleyip beklerler. **EL-FÂSLÜ'R-RÂBÎ'**: Üçüncü memleket Şinsi memleketindedir. Bu Şinsi memleketi ziyâde bir kadîm memleketdir ve bu Çin'de bundan kadîm memleket yoktur. Kavmi ibtidâ bu memleketde sâkin olurlardı. Badehu tahtgâh etti. Tedrîc ile cânib-i şarka münteşir oldular. **EL-HÛDÛD**: Bu Şinsi memleketin cânib-i şimâlisi Tanyu Tatarlarının saltanatıdır ve ol ma'hûd duvardır. Lâkin bu duvar cümle memlekete uğrar. Ancak bir miktar geçip Nehr-i Za'feran kenarında kalur. Bakîsi ki Nehr-i Za'feran'ın maverâsıdır. Duvar yoktur. Ancak kumlu sahralardır ve Nehr-i Za'feran'ın ol mahalde nihayet yoktur. Gâyet ile derin yerleri bu zikrolunan mahallerdir. Kaşgar²⁸¹ memleketi ve Tibet²⁸² memleketleri ile mahdûddur ve bu memleket Tibet memleketi biri Niyan padişâhı demekle ma'rûf olan padişâhın memleketidir ve bu biri Niyan memleketi Çin lisânında Singan memleketi derler ve dahî Nehr-i Za'feran bu memleket ile Şansi memleketlerin mabeynlerin fasl eder ve bu memleket üç köşesin Nehr-i Za'feran mürûrunda ihata edib dördüncü köşesini dağlar ihata etmiştir ve bundan ma'ada Nehr-i Za'feran Hunan ve Siguan ve Huguan memleketlerin hadd eder. **ET-TAKSÎM**: Bu Şinsi memleketi sekiz nâhiyeye münkasımdır ve bu sekiz nâhiye de yüz yedi şehri ve yirmi kal'aya müstemildir. **'ADED-İ AHÂLÎ MEMLEKET-İ ŞİNSİ'**: Bu memleketde üç milyon dokuz yüz otuz dört bin yüz yetmiş altı insan vardır. **AHVÂL-İ MAHSÛLÂT**: Buğdaydan ve darıdan bir milyon ve dokuz yüz yirmi dokuz bin elli yedi çuval mahsûl senevî alınır ve dülbend ipliğinden doksan vukiyye iplik alınır ve harîrden iki bin üç yüz dört buçuk vukiyye senevî ipek alınır ve penbenden dört bin iki yüz doksan üç vukiyye penbe alınır ve biberlerden otuz iki bin yüz doksan iki buçuk vukiyye biber alınır ve saman demedlerinden bir milyon beş yüz

²⁸¹ Kâşgar (Çince Kaşi, İslam kaynaklarında Kâşgar, Kâcgar, K'aşhar) Doğu Türkistan'da yer alan tarihi bir şehirdir. Tarım ırmağının bir kolu olan Kaşgar Suyu kıyısında kurulmuş ve tarım havzasının önemli şehri olmuştur. Tang hanedanı dönemine kadar (618-907) Çin kaynaklarında Şule adı verilmiştir. Çinlilerin oturduğu Hançeng (Şule) ve Müslümanların oturduğu Huiçeng (Şufu) adlarında iki semtten oluşmuştur. Bkz.: Keith Hitchins, "Kâşgar", *DİA*, Ankara, 2002, C.:25, s.7.

²⁸² Tibet, dünyanın en yüksek plotosu olup bugün Çin Halk Cumhuriyeti'nin güneybatısında yer alan özerk bölgenin adıdır. Etrafı Himalaya, Karakorum ve Kunlun gibi yüksek dağlar ile çevrilmiştir. Everest zirvesi Nepal sınırında bulunmasından dolayı coğrafya literatüründe "dünyanın çatısı" olarak geçmiştir. Bkz.:Kuan-Chun Lin, "Tibet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.41. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul-2012, s.125.

on dört bin yedi yüz demed alınır ve bu vilâyetin âb ve havası gâyet ile sahîh ve rûh-efzâ ve lâtif ve zîbâdır ve haki kema yenbağî münbittir. Ziyâde mahsûl hâsıl olur ve insana lâzım olan eşya da anda bulunmaz şey yoktur. Min haysü'l-mecmû' her ne murâd olursa bulunur. Çoktur. Husûsan altın ma'deni vefret üzeredir. Hatta ol mertebe ki ırmakların kenarında çok altın bulunur. Andan alıb cem' ederler ve bu memleketin halkı kemâl mertebe muhabbetlü ve ma'rifetlü 'âkil ve kâmillerdir. Misafire ri'âyet etmekte ve rû-yı dil göstermekde ve ref'et ve iltifat etmekte nazîrleri yoktur ve memleketde ezkiyâdan ve hükemâdan çok kâmil adamlar bulunur ve bu memleketde ve cânib-i şimâlisinde olan memleketlerde yağmur çok yağma ve çekirge bir mertebe kesret üzere olur. Bir vecihle tağyîr olunmaz. Hatta vefretinden vech-i semâ görünmez bu memleket halkı ol çekirgeleri sayd edib ekl ederler. Yanlarında gâyet mu'teber ve makbûldür ve bu memleketde pirinç hâsıl olur. Lâkin azdır. Arpa ve buğday ve daru mertebesi değildir. Zîrâ kim buğday ve arpa ve daru ol mertebe olur ki ekseriya tarlasına suyun salıverip yidürürler. Tekrar bittikten sonra yine irişüb baliğân-mâ-belâğ mahsûl virir ve dahî bu memleketde rengârenk otlar ve gûn a gûn kökleri ve nice menâfi' zahit olmuş. 'Akakîr bî-nihaye ve husûsan râvende çoktur ve diyârın râvendi sâ'ir râvendlere benzemez. Zîrâ kim bu diyârda râvende i'tibar edib mahalli ile eğerler ve mahalli ile sâkî ederler ve mahalli ile düşürüb tımar ederler. Bu cihetden iyü olur bostanıdır ve râvendi adına Çin lisânı üzere tayhonk derler ve bu râvendi köki sehilce berkdir ve semizdir ve yaprakları lahana yaprağına müşâbihdir. Nihayet bir miktar büyüktür. Bu râvendi alıb gölgeye koyup kurudurlar ve hıfz ederler. Bu râvendi bu memleketde çok olduğu gibi Siguan memleketinde dahî çok olur. Deryadan ve karadan çok râvendi alur getirirler. Deryâdan gelen bazirgânlar Hind'e ve Yemen'e götürürler ve karadan gelen bazirgânlar Teşmir ve Moğol bazirgânlarıdır. 'Acem'e ve Açdırhan'a götürürler. Çok gelib bulunmağla ve ol deryadan sâ'ir vilâyetlere münteşir olmağla kıyas ederler ki râvendi bu vilâyetlerde bitip hâsıl ola ma'ahaza vâki'a muhalifdir ve dahî her yıl Semerkand'a Müslüman tacirleri Hıta'ya gitmek murâd eylediklerinde mabeynlerinde bir elçi peyda ederler ve Hıta memleketine giderler. Zîrâ elçi nâmı olmadıkça Hıta'ya girmeğe komazlar. Bu hile ile Hıta'ya giderler ama duvarı ma'hûdun halfinden olan şehirler Kankü şehri gibi ve Sökü şehri gibi bazirgânları girip alış viriş etmekden men' etmezler. Onlara bu kadar ama içeri girmeğe nâmı elçi olmadıkça komazlar ve elçi nâmıyla giren az adam ile girer. Çok adam ile girmeğe rıza

vermezler ve dahî bu memleketde seng-i ferh ma'deni vardır ve bu seng-i ferhi parekend

s. (24)

bazirgânları gelib alırlar ve dahî firuzec ma'deni katî çoktur ve bu firuzec Çin halkı mabeyninde gâyet mu'teberdir. Ekâbirleri bundan kuşaklar ve münâsib şeyler yapıdırıb isti'mâl ederler. Şöyle kim ekâbire mahsûstur ve bu Çin halkının ekâbirleri dahî rütbelerine göre gûn a gûn libâslar giyüb cevâhirden kuşaklar kuşanurlar. Bazısı altından ve bazısı kehrubadan ve'l-hâsıl her biri kuşağı rütbelerine göre kuşanurlar. Kimesnenin zehresi yoktur ki haddi olmadığı şeyi isti'mâl ide ve bunların rütbeleri kuşandıklarından malûm olur. **BEYÂN-I AHVÂL-İ HAYVAN-I MİSK HAYVANININ AHVÂLİ:** Bu misk hayvânının ahvâli cüssesi gazâldan büyüktür ve dört ayakları ceyrân ayağına müşâbihdir ve tüyi siyahdır ve boynuzu yoktur ve hisseteyn sâhibi değildir. Ancak bir hissesi vardır ve derler ki bu hayvânın göbeğinde bir nesne 'ârız olur kim şişüb taşra çıkar ve kise gibi salınır ve derisi gâyet rakîkdir ve üzerinde kılları vardır ki sıçan gibi misk bu derinin içinde nigûn edib kemâl mertebe boldur. Badehu düşürür ve bazısından düşürmeksizin koparıp alırlar ve bu misk mertebe tîzü'r-râyhadır. Kokusuna kimesne tahammül idmez ve bazirgânların ekseriya satdıkları misk ol değildir ki hâlis ol hayvânın köpürüğünden düşürdükden aldıkları misk ola değildir. Belki ol misk kesesini ve konunu ve tüylerini birbirine döküb karıştırırlar. Misk gibi olur ve derinin içine koyup getirib nâme diye sâir diyârlara satarlar ve bu hayvânın lâhmi gâyetü'l-gâye leziz ve lâtifdir. Çin ekâbirleri bunun etin yimeğe mâ'illerdir ve bu misk hayvânı bu memleketde ve Siguan memleketinde veya Yunnan memleketinde ve bu memleketlerin cânib-i garbisinde olan memleketlerde olur.²⁸³ Cümlesi misk-i kâ'indir ve dahî bu memleketde gûn a gûn hûb ve merğûb çukalar nesc ederler ve çuka ve koyunlarının ve keçilerinin yünlerinden

²⁸³Misk, misk geyiği adı verilen, Tibet, Moğolistan ve Tonkin Dağları civarında yaşıyan boynuzsuz keçi benzeri memeli hayvanın erkeğinden elde edilmiştir. Misk geyiği dışısını cezbetmek için misk salgılar, bu misk keskin kokulu olup yatıştırıcı, ağrı kesici, hafıza, göz ve kalbin kuvvetlenmesi gibi tıpta kullanılmıştır. Ayrıca kozmetikte önemli yere sahip olan misk, çok pahalı olduğu için genellikle katkı maddeleriyle karıştırılarak satılmıştır. Bunun yanında misk öküzü, misk kedisi ve misk sıçanı gibi hayvanların salgıları daha ekonomik olduğundan bu isim altında satışı yapılmaktadır. Bkz.: Turhan Baytop, Nebi Bozkurt, "Misk" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.30. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul-2005, s.181.

yaparlar. Şöyle kim musânnif-i kitâb der ki bunların çukaların gördüm. Bizlerin sâ'ir çukasından dahî râ'nâ ve zîbâdır ve dahî türlü türlü kaliçeler yaparlar ki rengârenk ezhâr ve gûn a gûn sûr-ı gâribe ve eşkâl-i 'acîbe ve tuyûr-ı mütenevvi'a tasvir ederler ki adam gördükde engüşt-der-dehân ve ele ve hayrân olur ve dahî keçi toğnağından gûn a gûn külâhlar ve kalpaklar yaparlar kim gâyet lâtif olur. Bunları 'askerî tâ'ifesi giyerler. Onlara mahsûstur. Gayriler giyemezler ve dahî bu memleketin havası kemâl mertebe sağ ve esendir ve mahbûbları kema yenbağî müstahsendir ve bazirgânları ferâvandır ve kal'aları metin ve müstahkemdir ve kaleleri yüksektir ve bu memlekete Tay Ming padişâhı memleketi diyü ad vermiştir. Ven demenin mânâsı mağrib altı demek olur ve bu memleket iki kevkebe mensûbtur. Birisinin ismi Cenkdir ve birisinin ismi Küy'dür. **EVSÂF-I NEVAHÎ:** Bu memleketin evvelki nâhiyesinin baş şehri Sigan'dır ve bu Sigan şehrine otuz beş şehir tâbidir ve bu şehrin dört kapısı vardır. Bu şehrin kapıları az olmasına bâ'is budur ki şehir mahfûz olmak içindir ve dahî bu şehir kadîm şehirdir. Şöyle kim iki üç padişâhın tahtı olmuştur. Birisin Kiyuh padişâhıdır ve birisi Çine padişâhıdır ve birisi Hana padişâhıdır. Onun için bu şehir 'azîm binalar ve garib saraylar ve 'acîb kasırlar ve bi'l-cümle nice asarlar kadîmden kalmışdır. Şöyle kim dâhilî ve haricî 'acayibat ile birdir ve bu şehrin cânib-i cenûbunda Küy ırmağı mürûreder ve bu şehrin evleri cümle dağın yamasına düşmüştür ve bu şehrin ırmağı gâyet mahallinde vâki' olmuştur. Şöyle kim cümle canatı ve yerleri ve mezrû'atı umûm üzere sâkî eder ve bu şehirde üç yerde köprü vâki' olmuştur ki birisi şark cânibinde ve birisi garb cânibinde ve birisi vasatında vâki' olmuştur ve bu köprüler büyük taşlar ile yapılmışdır. Gemileri gâyet yüksektir ve etraf-ı cevanibde nişîmenler vaz' olunmuştur ve yerden direkler urulmuşdur ve köprünün başında taşdan arslanlar vaz' ve tasvir olunmuştur. Şöyle ki görenler dehşet alırlar ve derler kim bu köprüler Liçin şehrinin köprüsüne müşâbihdir ve dahî bu şehirle dokuz köşeli musanna' bir garib kale bina olunmuştur ki bu kalenin adına Yen derler. Cümle mermerden yapılmışdır ve garb hasda bir büyük göl yapılmışdır ki ol göl balıklar içindir. Bu gölün adına Vink derler. Her tarafın bu gölün duvarlar ile ihata etmişlerdir. Bu gölün devri kâmil altmış istaryumdur ve bu gölün bir tarafında Lunk-Şe Dağı vâki' olmuştur ve bir tarafında Kük Irmağı'na varır ve bu Küy Irmağı'ndan sanat ile birkaç büyük göller yapmışlardır ki onda gemiler ile cenk itmeğe ta'allüm-i maslahât içinderler ki gemiler iki tarafa dizilüb birbirleri ile hasmane cenk ederler ve halk yüksek yerlere çıkıp bu

gemilerin cenklerin seyr ve teferruh ederler ve bu şehirde yedi büyük saray vardır ve on yedi yerde temaşa-gah vardır ki halk varıp seyr ve temaşa ederler ve ekseriya bu şehirde şehzadeler otururlar ve şehrin nâhiyesinin dağları sersebzdir ve havası lâtifdir ve âbı hoş-güvardır ve toprağı gâyetü'l-gaye münbittir ve etraf-ı cevanibi kemâl mertebe mamur ve abadana halayık ile memlûdur. Hatta 'imareti ol mertebedir ki kat'a ziraat ve hırasetten halî bir yer bulunmak ihtimali yoktur ve eşyadan cümle şey anda biter ve insana lâzım olan nesnelere umûm üzere anda bulunur. Gâyet ile hûb ve mergup nâhiyedir ve bu nâhiyede hayvânâtından ahu ve sağan ve tavşan ve türlü türlü hayvânâtın her biri bulunur ve dahî yarasa bu nâhiyede gâyet büyük olur. Hatta derler ki cüssede tavuk kadar olur. Ehl-i Çin bunu tutub ekl ederler ve eti gâyet lezizdir ve dahî bu nâhiyede bir nevi' ot olur kim her kim bu otdan ekl eylese ne kadar gam ve gussa ve elem ve kasaveti olursa dahî cümle mündefi' olub kemâl mertebe sürûr ve hubûr ve neşat ve zevk ve şadî el verip handan olur. Onun için bu ot

s. (25)

ehl-i Çin katında mergupdur. Ziyâde haz edib severler ve rağbet ve i'tibar ederler ve bu ota Çin lisânı üzere Küy derler ve bu ot bir dağda biter kim ol dağın ismine Niyuşu dağı derler ve dahî bu nâhiyede bir beyaz toprak olur kim 'avretler ol toprağı alıb yüzlerine sürerler kim yüzün ağardur ve hüsünlerin ziyâde kılar ve onların 'avretlerine mahal-i hitada kadıncık dincecek yerde Künği diyü tabir olunur ve bu nâhiyede bir şehir vardır kim ol şehir adına Sakiniyun diyü tâ'bîr olunur. Bu Saniyun şehrinde misk çok olur ve tuhfe lâtif çukalar işlenir. Ticaret vefret ve kesret üzeredir. **DER-BEYÂN VE Fİ'L-CİBÂL:** Lin şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın ismine Simun Dağı derler. Bu dağdan bir su neb' eder. Gâyet rengi beyazdır ve 'umkî dört arşınmiktardır. Üzerinden akan su gâyet ile sûkdur ve altından akan su sıcaktır ve dahî derler ki Yinçin şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim bu dağın ismine Bu Dağı derler. Bu dağda bir nevi' ma'den çıkar kim rengi mavidir. Bu ma'denden alıb çukalar ve esvâb boyarlar kim gâyet güzeldir. Hatta bu ma'den hakkında derler ki sâ'ir boyalara dahî renk verir ve dahî o Künk şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Taipi Dağı derler. Bu dağda her kim çan çalsa el-hal gök gürleyip yıldırım düşüp 'azîm fırtınalar vâki' olur. Bu saiktir kimesne ol dağda varıp çanı çalıp saz ve söz etmezler ve dahî Şun-Ho şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Ken-Çün Dağı derler

ve Ken-Çün demenin mânâsı tatlu su demek olur. Zîrâ bu dağda neb‘ eden sular gâyet ile tatlıdır. **EL-ENHÂR:** Derler kim bu nâhiyede bir ırmak vardır kim ol ırmağın adına Küy Irmağı derler. Bu ırmak şehrin cânib-i şimâlisinde vâki’ olan yerleri cümle sâkî eder ve bu nehrin başı Küyden şehrinin kurbunda neb‘ edib cânib-i mağrib ten gelib şark cânibine akar ve Nehr-i Za‘feran’a mansıb olub ve derler bir ırmak dahî vardır kim onun adına Kenk Irmağı derler. Bu ırmak cânib-i şimâlden gelib Singan şehrinin kurbunda Küy Irmağı ile kavuşur. Cem‘ olur ve dahî bir küçük ırmak vardır kim adına Tahi-Nan derler. Bu ırmak dağın kalesinden bir mühîb ve garib sada ile akar kim nice ba‘îd yerlerden sadası işitir ve dahî cenûb tarafından bir göl vardır kim ol gölün adına Kan derler. Bu Kan göli çok ırmaklardan cem‘ olur ve dahî Singan şehrinin kurbunda cânib-i cenûbunda bir göl vardır kim adına Hayao Padişâhı Gölü derler. Bu göli Hayao padişâhı Küy Irmağı’ndan sanatile alıb ihdas etmiştir ve bu gölün kenarında bir mükellef saray bina ettirmiştir ve etraf ve eknafına ‘azîm ağaçlar gars ettirip ve ol ağaçlar meyanında gûn a gûn ve rengârenk ezhâr-ı lâtife dikedir. Hûb bir çay ferah-feza ettirmiştir ki ol gölün içinde gemiler ile cenk tâlim etmek için ettirmiştir ve bu gölün ismine Köynmenk diye tabir ederler ve dahî bunun kurbunda bir göl vardır. Bu gölün adına Şin derler. Bu göl bir mevzide vâki’ olmuştur ki etraf-ı cevanibini çemen-sitan ve sersebzdir. Padişâhlar gelib ekser eyyam bu makamda teferruh ve zevk ve ‘iş ve ‘işret ederler. Zîrâ kim gâyet ferah-feza ve rûh-efza mekândır ve bu gölün orta yerinde bir taş vardır kim ol taşın üzerinde balık sûreti tasvir olunmuştur ki gemiler gelib gittikçe ol taş dokunmasın diyezaman-ı kadîm den bir padişâh yaptırmıştır. Zîrâ kim ol tasvir ‘azîmü’l-cüssedir. Mekân-ı Pi’den görünür. Zaman-ı sâbıkta gelib giden gemiler bu taş dokunmayla çok gemiler helâk olmuş. Bu balık sûreti tasvir olunmazdan mukaddem onun için Çin kavmi bu balık sûreti sûret-i balık

hususunda derler ki Hayao padişâhı gece rüyasında görür ki olta ile bir balık sayd eder. Ol ednâ balık lisâna gelib niyaz eder ki beni azad eyle sana bî-nihaye mal vereyim der. Bu halde padişâh bîdâr olub vâki’ayı feramuş edib ertesi sayd-ı balık arzusuyla mezbur göle gelib bir balık tutdukça gece gördüğü hatırına gelib tuttuğu balığı salıverip sonra sayd eylediği balıkları hıfz için birer birer ağzına kor

iken ağzın içinde bir cevher görür ki şa‘şa‘asından gözler hayyerlenir. Onlar lisânınca cevher-i mezbûre Falari derler ki mânâsı nûr-ı kamer demektir. Vâki‘a ol taşın ziyası nûr-ı kamer gibi olduğundan ötürü bu isim ile müsemma oldu idi alıb hazinesine koyup mürûr-ı ezmine ile bu vâki‘a-ı garibe münşi olmamak için sûret-i mezbûreyi yaptırmaya bâ‘is bu ola. Musânnif-i kitâb der ki Çin’in taşının hâli dahî böyledir ki gecelerde ziya verir ve kavm-i mezbûr derler ki kaçan kim yağmur yağa bu sûretin ne bir ‘acîb ve garîp sada izhar eder ki ziyâde ba‘îd yerlerden işitilir. **İKİNCİ NÂHIYE BEYÂN OLUNUR:** Bu nâhiyenin baş nâhiyesine Fong-Şing derler. Bunun kenarında cânib-i şimâlından Ning Irmağı mürûr eder ve bu şehre tâbi‘ yedi şehir vardır ve bu nâhiyenin içinde kahice semender kuşu dedikleri uğrar. Ahâlîsi tefe‘ül edib bu sene nâhiyemiz mahsulü çok olub ucuzluk ve tendürüstlük ve a‘da kastından emn hâsıl olur diyü mesrûr olurlar. Vâsif ettikleri üzere bu mürğün tüyleri enva‘-ı elvan ile mülevven olub sâ‘ir tuyûr gibi çiftiyle gezmeyip yalnız olduğundan çifti olmamak zu‘m ederler ve bu bir şehir-i mu‘azzamdır. Halkı cûdiğ ve ekseri sâhib-i hüsündür ve havası hûb ve acaip ve garaip ebniyesi vardır ki tâbir olunmaz ve etraf-ı nâhiyesi dağlar ve ormanlar ihata etmiştir ve dağlarında gâyet çok olmağla sayd edib etraf-ı bilada getirib satarlar ve bir nevi‘ yılan olur ki andan tiryak yaparlar ve derler ki Hink-Yink şehrinde bir dürlü balık olur ki kurutup döküp un gibi ettikten sonra esvâb makulesinden her neye ki ekseler güve yemez. İsmine lisânlarınca taş balığı derler. **DER-BEYÂN-I EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir dağ vardır. İsmine Nan Dağı derler. Bunda olan cibâlin a‘zamıdır ve dahî Yavki şehri kurbunda bir dağ vardır. Kin-King derler. Tepesi horoz başına benzer. Her kaçan ki gök gürlüye bu dağdan ‘azîm sadalar peyda olur ki yerlerde işitirler ve bu cebelin kurbunda bir dağ dahî vardır. Şibku Dağı derler. Mânâsı on taş demektir. Derler ki bu taşları Soyno padişâhı vaz‘ etmiştir. Her kaçan sayyadlar bir şigar göreler sada vereler ki ol şigar ne cânibe gider. Mâlum ola ki sayyadlar sada geldiği cânibe şigar ardına düşeler ve dahî Moy nâm şehir kurbunda gâyet yüksek bir dağ vardır ki daimatesinden har eksik olmaz. Adına Tayibi derler ve bunun kurbunda bir dağ vardır. Kün Dağı derler. Gâyet yüğrek uçar doğanları ve keskin atmacaları olur ve üzerinde bir metin kal’a vardır. **ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Küng derler. Bu şehre on beş şehir tâbidir. İki kevkebe mensûbtur. Birine Hay derler ve birine Hikin derler. Bu şehrin cânib-i şarkisinde Han Irmağı mürûreder.

Bu nâhiyenin etrafında yüksek dağlar ve güzel sahralar vardır. Mahsûl-i ziraat gâyet çok olur ve ‘asel ve kırmızı boya vefret üzere olur ve cibâlinde ahu ve sağın ve sâ’ir hayvânât envâ’ı çok olmağla yollarında bile gidenler türlü türlü hayvânâta müsadif olurlar. Cümleden ayu dahî çok olmağla zararından halkı mütezzilerdir. Çin halkı beyninde ayının ön ayakları mu’teberdir. Hatta yanlarında hırz müşabehesinde olmağla üzerlerine asarlar ve bu nâhiye gâyet memeri-i nasdır. Elbette misafirden halî olmaz ve her bar ki sefer vâki’ ola labüd bu vilâyete uğrar ve bir musanna‘ meşhur puthânesi vardır. Derler kim bundan payitaht-ı Çin mabeyni çendan mesâfe ba’îd olmayıb hatta ahali vilâyetin fenn-i hey’et ve hendese ve hesâbta mâhir olan hükemâsı kavlince doğru yol açıldığı surette yalnız yirmi mil mesâfe kat’ı ile payitahta vusûl mümkün olması meczûm ve muhakkak olub lâkin mabeynde gâyetü’l-gaye savbü’l-mürûr-ı cibâl şahika ve hendekler ve muavvec ve na-hemvar mevazi‘ olmağla kadîm ü’l-eyyamda gidib gelenler ancak beş yüz mil mesâfe kat’ı ile vasıl olurlar iken bâde mürûrü’l-eyyamda Liyu padişâhı ile Şenk-Ayvu padişâhın beynlerinde ‘adavet düşüp neticesi Liyu padişâhı hasmı üzerine varmak iktiza ettikçe veziri olan kimesne bir ‘akil ve müdebbir adam olmayla hasmı yerinden hareket etmezden mukaddem ‘ale’l-‘acele üzerine varılmayı müveccih görüp lâkin bu yolun su‘ûbeti ol vecihle varılmaya mani‘ olub bir aher tarika dahî mecal mümteni‘ olmayın bu fikir ile mütehayyir olduğu hükemâ-i mezburun mesmuları oldukça gelib kendilerin mukteza-yı ‘ilimleri üzere bu iki şehrin mabeyni fi’l-vâki’ mesâfe-i kalil olub ve bir sâhib-i himmetin takayyüdi olucak ne yüzden yol açılmak mümkün ediğini beyân ve tefhîm eylediklerinde bi-la tevakkuf birkaç kere yüz bin adam cem‘ edib ol hükemâ ta’yîn eyledikleri mahalle varıp ihtimam ve sa’y ve ikdam ile zaman-ı kalilde nice cibâl-i ‘azîmeyi kestirip bir yol açtırdı ki ‘arzı bi-la-zahmet dört süvar refahiyet ile geçmek miktardır ve ihdas eylediği yolun bazı yerlerine köyler kondurup ve menazile sular icra edib lâzım olan mahallere köprüler ve hanlar binaeyleyipmahfuz yerlere ber-bendciler ta’yinedib el-hasılayende ve revendelerin emn-i hatır ve selâmet ve rahat ile tereddüdlere levâzımına müteallik olan umurda dakika fevt etmeyip bir eser-i ‘azîm etmiştir ki mütehayyir ‘ukuldür. El-an dahî hâli üzere olub ebna-i sebîl huzûr ve rahat ile tereddüd etmekte derler ve bu tarikin Çin

Naovdur. Türkçe direkli köprü demektir. **EL-CİBÂL:** Liyo-Yanen şehrinin kurbunda bir dağ vardır. İsmine Boyno Dağı derler. Mânâsı kıymetli ‘avret demek olur. Zîrâ bu cebelde hüdayi taştan bir ‘avret sûreti vâki’ olmuştur ve dahî Karnk şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Kuyi Dağı derler. Bu cebelde yetmiş iki aded mağaralar vardır ki acaip ve binadandır ve onun mabeyninde biri dahî vardır ki Votu Dağı derler. Bu dağda tenzo ma’deni vardır. Rengi kırmızı sarıya maildir. Çok menafî’i vardır. Cümleden taûna ve zehir def’ine husûsan terletme hastalığına terletme hastalığına gâyetü’l-gaye nâfi’dir ve sâ’ir emrâz ve eskamdan bedeni pak edib tendürüs eder. Asıl nâhiye lisânında ismi Hay-On-Künk’dür. Salâbeti tabaşir mertebesinedir. Tarik-i istimâli su ile ezip içmektir. **DER-BEYÂN-I ENHÂRİHA-YI NÂHIYE:** Bu nâhiyenin bir büyük ırmağı vardır. Han Irmağı derler. Başı Minkü şehrinin dağından çıkıp buraya uğrar. Gâyet amiktir. Büyük sefineler yürür. **DÖRDÜNCİ NÂHIYE:** Bunun şehri ‘azîmine Pingling derler. Buna on şehir tâbidir ve iki kevkebe mensûbtur. Birine cenk yıldızı ol birine Küy yıldızı derler ve bu şehir kurbunda güzel dağlar ve lâtif ırmaklar vardır ve bu nâhiye gâyet hoş havadır ve arâzîsi ziyâde münbit olmağla mahsûlâtı gâyet mertebede vefret üzere olur. Bunda Havay-Tenk nâm bir şehir vardır. Şehr-i merkûm kurbunda bir garib sahra vâki’ olmuştur ki altmış istaryum mesâfedir. Bu sahranın cevanib-i erba’ası gâyetü’l-gaye mürtefi dağlar olmağla bu sahra-yı vasi’ muzlim olmuştur ve ziyâde balçıklı olmağla ortasında bir ‘azîm kaldırım yapılmıştır. **DER-BEYÂN-I EL-CİBÂL:** King-On nâm şehir kurbunda Bu dağı demekle marûf cebel vardır. Anda elmasa gâyet müşâbih bir taş bulunur. Lâkin değildir. **EL-ENHÂR:** Bunda bir ırmak vardır. King Irmağı derler. Pingling şehrinin cânib-i garbisinden geçip cânib-i garba gidib Küy Irmağı ile karışır. **BEŞİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Kung-King derler. Bu şehre on yedi pare şehir tâbidir. Bu şehir Küy Irmağı’nın kenarında semt-i cenûbtadır ve ol taraf mağrib tarafıdır. Bu şehrin ahali ve tüccarı gâyet çoktur. Kal’ası hüdayidir. Zîrâ etrafını dağlar ihata etmekle bir mertebe mahfuzdur ki zafer bulmak ihtimali ‘akli değildir. Bu cihetten müluk yanlarında ziyâde mu’teber şehridir. Bu şehride bir türbe vardır. Nuhi nâm bir padişâh-ı zişan anda medfundur. Derler ki ibtidâ Çin’de padişâh olan budur. Bu nâhiyede misk çok bulunur ve mukaddemâ mezkûr olan tenzo ma’denibunda dahî vardır ve bir sıfat-ı harda taşlar olur ki siyaha mail maidir. İçinde beyaz damarları vardır. Ehl-i Çin gâyetü’l-gaye

rağbet ederler. Mu'teber ve ... 'ala kavluhüm bu taşlar ziyâde sıcak olunur. Bir fincanda su ile ezilip içilse tûlü 'ömre vesile diye i'tikad ederler. **EL-CİBÂL:** Havay-Çin şehri kurbunda bir gâyet mürtefi' dağı vardır. Doruğundan cemî' ezminede kar eksik olmaz derler ve Karnk şehri kurbunda Siku Dağı derler bir dağ vardır. Mânâsı çanlı dağ demektir. Bazı senelerde ol dağdan çan sadası gibi sada mesmu'ları olur imiş. Her ne zaman ki bu sada işitile elbette bu sene sefer olur derler ve dahî King şehri kurbunda Liyu Dağı derler bir dağda taştan masnu' bir arslan sûreti vardır. Ağzından bir lâtif su akar ve bu cebelin kurbunda Küki Dağı derler bir dağ vardır ki Şihu şehrine dek mümted olur. Bunun rast kalesinde kâmil kırk istaryum miktarı bir sahra-yı 'azîm vardır ve dahî Çin şehri kurbunda Bukünk derler bir dağ vardır. Anda bir ot olur. Recul ve nisadan ol otu yiyenin nesli münkatı' olur. **DER-BEYÂN-I GÖLLER:** Çin şehri kurbunda bir müteferrih göl vardır. Etrafi gûn a gûn eşcâr ve ezhâr ile birdir. Ol şehrin nüzhethahıdır. Şehr-i mezbûr kurbunda bir göl dahî vardır. Tin-Şinumi derler. Mânâsı mai semâ demektir. Bunun suyundan her kim içerse onda marâzdan eser kalmaz. Enva'-ı emrâza şifâdır ve bir büyük göl dahî vardır. Tin-Çakun Gölüderler. Bunun tûlü baş şehre varınca mümted olur. Tûlü kâmil yüz kırk istaryum miktarıdır. Lin-Nik şehri kurbunda bir küçük cezire vardır. İsmi Pi-Ya ceziresidir. **ALTINCI NÂHIYE EVSÂF BEYÂNINDADIR:** Bunun baş şehrine Lin-Yavu derler. Buna dört şehir tâbidir. Bu nâhiyenin dağlarında ve dere ve kumsal yerlerinde altın bulunur ve dağlarında Beyan sığırı çoktur ve bir cins hayvân olur parsa benzer. Pavsa derler. Postundan güzel kürkler olur ve koyunları büyük uzun kuyruklu olur. Luhûmı gâyet lezizdir ve meyveleri çoktur. Ba-husûs elma ve emrud bi-gâyet ve vefret üzeredir. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir dağ vardır. Pi-Si dağı derler. Andan bir su çıkar. Derler kim biz rennan kavm-i Tatar Lin-Yavu nâm şehri almak kâdına hücum ve muhasara eylediklerinde şehir halkı susuzluktan 'aciz kaldıklarında dergâh-ı Hakk'a sûzî derûn ile teveccüh ve tazarru' ve meskenet ile dua eylediklerinde Hazret-i Hakk ile cebel-i mezbûrdan bu su zuhur edib şehir içine akıb Tatar şerrinden hâlâslarına sebep olmuştur ve dahî Lan şehri kurbunda bir nehir vardır. Pavu Irmağı derler. Mahûd duvarın semtinden geçip 'azîm sadalar ile bu şehrin etrafın dolaşır.

s. (28)

Bu ırmağın başı bir Tayan ve Saygan semtindedir. **YEDİNCİ NÂHIYE:** Baş şehrine Kingyang derler. Buna dört şehir tâbidir ve bunun kal'ası metindir ve hendeki amiktir.

Gâyet matbû‘ ve güzel şehirdir. Kavm-i Tatar bu şehrin kurbunda geçtikçe her bar ah hasret çekerler. Bu şehir evvel Tayno Tatarı anda idi. Siyus padişâhı onların elinden alıb Çin’e ilhak etmiştir. Bu nâhiyede vafir vasi‘ sahralar ve ‘azîm sular ve acaib bataklar vardır ki selef padişâhlarının anda sûretleri nakş olunmuştur ve bu nâhiyede vafir vasi‘ sahralar ve ‘azîm sular ve acaip bataklar vardır ki ve bir büyük puthâne vardır ki selef padişâhlarının onda sûretleri nakş olunmuştur ki Kiyu padişâhı ve onun neslinden gelen mülûkten otuz yedi padişâh sûreti yazılmıştır ve nâhiye-i mezbûrede bir nev‘ pirinç olur ki müşhildir ve bir ot biter kıl gibi rengi sarıdır. Kin-Su derler. Altın ince kıl demektir. Tabiatı barid ve tamamı acıyla gecike ve ve harrasa nâfi‘dir ve bir tohum vardır. Bi-‘aynihi baklaya benzer. Semumata tiryaktır. **EL-CİBÂL:** Kin-Yink şehrine kârib Loğ Dağı’na taştan yirmi yedi hüdayi insan sureti vardır. **EL-BUHAYRAT:** Yink şehrinin cânib-i şarkisinde Havase Gölü derler bir göl vardır. Dairesi doksan istaryum miktarıdır. İki göl dahî vardır. İkisine bile Yanki gölleri derler. Tuzlu demektir. **SEKİZİNCİ NÂHIYE EVSÂFI BEYÂNINDADIR:** Baş şehrine Yangan şehri derler. Buna tâbi‘ on sekiz şehir vardır. Bu şehir kadîm de Tatar hükmünde idi. sonra Siyu padişâhı alıb Çin’e ilhak etmiştir ve bu şehirli Yiyovu gölünün kenarında cânib-i şimâlisinde bir müferrih mahalde vâki’ olmuştur ve bu nâhiyenin toprağı kuvvetlü ve münbittir. Dağlar içre vâki’ olmuştur. Ol dağlarda bir sınıf taş ma’denivardır. Ol taşlardan yağ çıkarırlar. Kandil çırağlarda istimâl ederler ve derler kim bu dühn giçik zahmetine nâfi‘dir ve bu cibâlde samur ve sâ’ir hayvânât-ı mütenevvi‘a çok olur. Postlarından kürkler edib kadr-i hacetlerinden ziyâde satarlar ve bu yüzden mal feravan tahsil ederler ve nâhiye-i mezbûrede bir türlü şukufe olur. Yanlarında gâyet mu’teberdir. Sâ’ir biladan güle olan rağbet bunlarda bunlarda ana olur. Şah-ı izdihadır. Derler fi’l-vâki’ güle gâyet müşabeheti vardır. Lâkin gülden büyüektir. Yapağından büyüktür. Mudan Çiçeği²⁸⁴ derler. Bunun dikenini olmaz. Rayıhası azdır. Rengi kırmızıya ma’il beyazdır. Terbiyesi yaz faslında olur. Gâyet nazik olmağla güneş yakmasın diye üstünü örtüp güneşten hıfz ederler. Ekseri ekâbir bahçelerinde olur. **DER-BEYÂN-I CİBALİHA-YI NÂHIYE:** Bunda bir cebel vardır Kin-Liyu-Enk Dağı derler. Orada âlâsından bir sahra vardır ki ol sahrada on bin sûret vardır. Bir zaman on bin ‘asker ile bir padişâh ol tarafa uğrayıp ol sahraya kondukda mezkûr olmak içintasvirettirip zu‘munca bir eser komuşdur. Kadîm şehri kurbunda Tavo Dağı derler bir dağ vardır. Kiraz Dağı demektir. mezbûr meyve anda piçid ve

²⁸⁴ Şakayık Çiçeği olarak bilinmektedir.

kiyas olmağla böyle demişler ve dahî Bank-King şehri kurbunda Tokan Dağı vardır. Gâyet yüksek ve yolu sarptır derûsunda güzel meydanlar vardır ve bir mağarası vardır. Tavo-Ceva derler. İçinde kızın olur. **ENHÂR:** Yavogan şehri kurbunda Kü ırmağı derler bir nehir vardır. Suyı be gâyet hafif ve lâtif olmağla suya batmayan şeyler düşse batar. Yonga gibi saman gibi. **AHVÂL-İ KILA':** Bu kal'alar ol ma'hûd duvarın bazısı dâhilindebazısı haricinde mübeyyinlerdir, daima muhâfızları eksik değildir. Ve garb semtinde birkaç kila' dahî vardır. Ol tarafa Kaşgar ve Semhan ve semtleridir ve bu kal'aların dokuzdur. Bunlardan dûn dört kal'a vardır ve bu duvar kurbunda şarkta garb cânibine dizilmiş altı kal'a vardır. Bunlardan birine Kingü kal'ası derler. Hâkimi vezîr rütbesinde olub ol kılağın hıfza ve hırsesine me'mûrdur ve bunun hükûmetini labüd bir 'akil ve müdebbire tefvizde ihtimam edeler ve bu kal'anın etrafı kumluktur. Bir miktarı balçıktır. Batakıdır ki rengi Za'feran'a benzer ve derler kim ol semtlerde kiyah ve eşcârdan asla bir şey olmayıp 'umûmen halî ve mu'attal yerlerdir ve dahî Sökr kal'asında bir serdar oturur. Gâyet metin kal'adır. Bunun bir 'azîm şehri vardır ve şehri-i mezbûr iki kısımdır. Birinde Çinar ve Çin tüccarı ve birinde Müslüman tüccarı olurlar ve bu şehre Müslümanlar ve Ejdern ahalişi Hita diye tabir ederler ve ol semtin halî olan mevazi'ine Karahita derler. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir dağ vardır. Adına Holan Dağı derler. Bu dağ Nanasya şehrini ihataetmiştir. Mesâfesi altı yüz istaryum miktarıdır ve dahî bu kal'alardan bir kal'a vardır kim adına Bavkivu kal'ası derler. Bu kal'ada çok misk olur ve dahî Senki-Av kal'asında keklik ve yapağılı tavuklar çok olur ve Hoki-Av kal'asında çok kesûr ve misk hayvânları vardır ve bir nev' ağaç vardır kim lâtif ve hûb hoş rayihası vardır. Bi-'aynihî 'öd rayihası gibidir. **EL-CİBÂL:** Nehri-i Za'feran kenarında bir dağ vardır. Adına Hiyaliku Dağı derler. Bu dağı Hiya şehrinin kurbunda vâki'dir. Bu dağın boğazından Nehri-i Za'feran mürûreder. Bu dağın kal'asında bir 'azîmve kadîm kale vardır kim derler bu kale yakılıp ol kaleden bir ırmak kalmıştır kim ol ırmağın tûlü yüz seksen ayaktır. Hâlâ ol semtin halkı taaccübe derler kim bu makûle 'alî binaya ne keyfiyet ile taş ve kereste çıkarıp nice bunun gibi 'azîm binalı bünyad etmişlerdir ve dahî ağreb-i gara'ip bir bina vardır kim Kifan şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Ol dağın adına Hi Dağı derler ve bu dağın iki kalesi vardır kim ol iki kalenin mabeyninde ma-ı Za'feran mürûreder ve bu ma-ı Za'feran üzerine ol dağın bir kalesinden

s. (29)

birkalesine bir cisr-i ‘azîm binaetmişlerdir kim görenler deng-i hayrân olub ol köprüden mürûrederler ve mürûrlarında bahr-i hayrete müstağrak olurlar ve bu cisr-i ‘azîmin tûlü dört yüz arşındır ve irtifâ‘ı beş yüz arşındır ve bu köprünün ismine uçan köprüderler. Üç sene içinde yapılip üzerinden adam geçmiştir. Sengü kal’a kurbunda bir göl vardır kim ol gölün adına Venk-Bin göli derler ve Venk-Bin demenin mânâsı kırmızı tuz demek olur. Vech-i tesmiye budur ki bu gölden çıkan tuzun rengi kırmızıdır. Bahîreler ve ırmaklar bu semtin garbında bir ‘azîm bahîre vardır kim adına Çink derler ve bu Çink demenin mânâsı kara deniz demektir. Büyüklüğü üç yüz istaryum miktarıdır ve dahî ve dahî Pinçine Şernik kurbunda iki göller vardır kim suları acıdır. Birisi büyüktür ve birisi küçüktür. Bu göllerden çok tuz hasılobub halk intifa‘ ederler ve dahî bu Kantu kal’asının kurbunda bir ırmak vardır kim adına Pu Irmağı ve Pu demenin manası kuvvetsiz demektir. Derler kim bu ırmağın içine bir saman düşse fî’l-hal dibine batar ve bu ırmak garb cânibine revân olur. **FASL-I HÂMİS DÖRDÜNCÜ MEMLEKET ŞANTUNG MEMLEKETİNİN BEYÂNINDADIR:** Bu Şantung memleketi cezire şeklinde vâki’ olmuştur. Zîrâ kim şimâl ve şark ve cenûb taraflarından deryaihata etmiştir. Zîrâ kim şimâl ve şark ve cenûb taraflarından ve cânib-i garbisinin ırmakları ihataetmiştir ve cevanib-i erba‘asında gemiler mürûreder. Bazısı gelirler ve bazısı giderler. **EL-HÛDÛD:** Cânib-i şimâlisinde Çe-Beking memleketi ve Zeng körfezi²⁸⁵ vardır ve cânib-i şarkisinde Bemr-Avom vardır ve cânib-i cenûbisinde Nanking Irmağı yahud Ceng Irmağı mürur eder. **ET-TAKSÎM:** Bu memleket altı nâhiyeye münkasımdır ve bu altı nâhiye doksan iki şehri müştemildir. **EVSÂF-I MEMLEKET:** Bu memleketin arâzîsi münbittir ve suları çoktur. Buğday ve pirinç ve arpa vardır ve börülce ve gayri enva‘-ı hubûbât bulunur. Vefret ve kesret üzeredir ve dahî türlü türlü meyveler hâsıl olur kim her biri lâtif ve şirin mu’teber meyvelerdir. Nihayetü’l-emrgâh olur ki yağmur az olub ve çekirge düşer ol zaman noksan üzere olur ve derler ki bu memleketde bir sene hâsıl olan mahsûlât bu memleketde on seneye değin hiçbir şey hâsıl olmasa kifayet eder. Aher diyâra aher diyâra ihtiyaç yoktur ve gayri vilâyetlere dahî kifayet eder ve bu memlekette tavuk ve sâ’ir iblik kısmı gâyet ucuzdur ve vefret üzeredir. Husûsan keklik ve selvi ve ciran ve tavşan gâyetle çok olur ve bu memleketde kudret nev’i ziyâde

²⁸⁵ Jiaozhou Körfezi kastedilmektedir.

çoktur ve bu diyârın hayvânâtına musallat olub daima zarar etmekten hâli değildir ve dahî bu memleketin göllerinde ve ırmaklarında balık kısmı gâyet çok olduğuna binâen ve balık ziyâde ucuzdur ve dahî bu memleketde ipek ziyâde çok olur ve kendi kendine ağaçlara sarılır ve anda hâsıl olur. Lâkin kozalak gibi sarılmaz. Belki örümcek gibi sarılır ve ol semtin halkı varıb düşürüb alırlar ve kahîce rüzgâr esip ağaçlardan yere indirir. Onu dahî alırlar ve derler bu memleketin ipeği gâyet incedir ve musannif-i kitâb derler ki bundan nesc olunan esvâb kemâl mertebe ka'indir. Bizim diyârlarımızda hâsıl olan ipekten nesc olunan esvâbımız ana mu'adil olub ol miktar dayanmaz ve yemişleri bulanık meyveleri gûn a gûndür ve çok hâsıl olur. Kurutup diyâr-iahere getirib bey' ederler ve dahî ceviz ve kestane çoktur ve dahî bu memlekette bir nev' meyve olur kim ol meyvenin adına Suku derler. Bu meyve bu diyârda olmaz. Bu diyâra mahsûstur ve elma nev'indendir. Bu elmayı kurutup iddihar ederler. Şöyle kim bizim diyârlarda incir ne tarza kurusa anlar dahî ol vech üzere kuruturlar ve bu elmanın cirmi büyüktür ve rengi kırmızı ve bor tohumu yemleşiktir ve çekirdeğinin kabuğu berktir. Kabının içinde on tane veyâhud ondan eksik bulunur. Bulunan çekirdeklerinin ve bazısı uzunca ve bazısı değirmicedir ve bu elmanın altı kırmızıdır ve olduğu zamanda öz gibi yumuşak olur. Derler kim bu elmanın tamamı gâyet ile lezizdir ve kurudukca üzeri şekerlenir. Güya reçel gibi olur kim şeker ile yapılmış ola ve dahî bir nev' elma vardır kim kabuğu yeşildir ve eti yumuşak değildir. Aynı ile bu diyârlarda olan elmaya benzer. Tamamı bu elmalardan lezizdir ve bu elma incecik dallarında bitmez. Belki ortasında biter ve bu iki nev' elmalar ki zikr olunmuştur. Hafaza bu memlekete mahsûstur. Sâ'ir memleketlerde olmaz. **'ADEDÜ'L-AHALİ-İ MEMKELET:** Bu memlekette altı milyon yedi yüz elli dokuz bin altı yüz yetmiş beş insan vardır. **AHVÂL-İ MAHSÛLÂT:** Buğday ve pirinç iki milyon sekiz yüz on iki bin yüz on dokuz çuval hâsıl olur. Senevî ipekden elli dört bin dokuz yüz doksan top alınır ve ince penbe iplikden on üç bin yüz on iki vukiyye alınır. Samandan üç milyon sekiz yüz yirmi dört bin iki yüz doksan demetalınır. **EVSÂF-I AHÂLÎ VE MEMLEKET:** Bu memleketin adamları galîzaü't-tab'dır. Ekseri cahildir. Hakîmi nadirdir. Ama cefakârlardır. Mesela burudete tahammül ve hararete sabır gibi bunların emsâli kar-ı sa'ba ikdam edib ve güç işleri işleyip nice tülû diraz-karlarda iş işleyip başa çıkarmakta nazirleri yoktur. Hatta küçük evlâtları bile eyyam-ı şitada sûk sular içinde girip mûlaabe ederler ve dahî kemâl mertebe şecî' ve bahadırlardır. Kat'a bir şeyden vehim etmezler. Hatta katilden bile ihtirâzlar yoktur ki ekseriya padişâhlarına

bile muhalefetleri olub ita'atten tağyîr ve tuğyan ederler ve bu diyârların ya bi'l-cümle 'adetleri budur ki her bar kendilerinden cürm sadır olub müstahak-ı katl olmağla öldürdükleri

s. (30)

o gayri ve hırsız ve bağî ve tağî ve kutta'-ı tağrîk umûm üzere tasvir ettirip ol sûretleri diyârlarında uşakların ellerine neşr edib oyuncak ederler. Hatta ol cümle beyenlerinde şöhret bulub herkesin malûmu ola ki yaramazlık edenlerin cezası ne ettiği bilinip halk ıslah olunup mufî' ve münkad olalar ve küçükken gözleri korkup uşacıklar büyüdükçe dahî fesad etmeyeler. Bunların bu kadar takayyüdi var iken anların haşîn tab'larına te'sîr etmeyip yine daima fesattan ve yaramazlıktan halî değillerdir ve bu memleketin ahali muhtelettir. Bâ'is budur ki da'imü'l-evkat bunlar ile Tatar beyeninde cenkten hâli zaman az bulunur. Ona binâen ekseri cenkte helâk olub teden darî olmuştur ve bu memleket üç mevzi'de tüccardan ve bazirgânlardan gümrük alınır ki ol mevazi' Yün Irmağı kenarında vâki' olmuştur ve bu ırmak nehr-i 'azîmdir. Bazirgânların gemileri eksik değildir. Çok gelirler ve bu ırmak ile Pekin şehrine giden gemilerden alınan gümrükten az alınır zîrâ kim şehri Balasun tahtgâhıdır. Zîrâ kim padişâhlarından havf ederler ama ki çok gelir ma'ahaza bu gemilerden gümrük az alınırken dahî çok geldiğine binâen yine çok mal cem' ederler. Derler hatta senede on milyon miktarı altın cem' ederler ve derler bu ırmağı bir keyfiyet ile sanat edib akıtmışlar kim Beking memleketine ve gayri memleketlere gemilerin gelib gitmeleri âsân olsun diyebazıyerlerden akıtmışlardır ama bu vecih üzere akıtıncaya değin çok zahmet ve meşakkat çekilmiştir ve bu ırmak Susyan şehrinde mürûr edib hatta Nehri Za'feran'a gelir ve Nehri Za'feran'ın kurbunda Kösi Irmağı ile kavuşup cem' olurlar. Bu ecilden gemiler her taraftan ki gelirler. Bu ırmağa girip hatta Şan-Nink şehrine ve Lin-Çink şehrine varırlar ve bu ırmağın bazı yerlerinde su az olmaklayirmi mevzi'de bendler yaptırmışlardır ki suyun önün birikib derin etmişlerdir hatta gemiler yürümekte ızdırap çekmeyeler ve bendler dörder köşe büyük muntehî taşlar ile yapılmıştır ve her bendin bir büyük kapı yapılmıştır ki gemi geçtikçe suyu tutmak için ve dahî bu kapı bir yanında bir büyük ve tekerlek yapılmıştır ki ol kapıları kaldırmak ve indirmek için ki gemi geçtiği zaman da kolaylık ile geçsin gitsin ve bu bendlerin en büyüğü Kank gölünden Çi-Tenk şehrine gidecek mevzi'de yapılmıştır ve derler bu bend bir 'acib sanat ile yapılmıştır ki gemi ol gölden çıktığı saat ol gölün suyunu alıkor ve komaz

gölün suyunu bir yere akmaya ve musânnif-i kitâb der kim eğer Avrupa halkı bu bendlerin ne keyfiyet ve ne sanat ile yapıldığı bilseler idi ve ol tarz bendler yapsalar idi ‘azîm tasannu’ ederler idi. **AHVÂL-İ NEVAHÎ-İ MEMLEKET:** Bu memleket evvelki nâhiyesinin baş şehrinin adına Şinan şehri derler ve bu Şinan şehrine yirmi dokuz şehir tâbidir ve bir kevkebe mensûbtur kim ol yıldızın adına Kü yıldızı derler ve bu şehir Çi Irmağı’nın cânib-i cenûbisinde vâki’ olmuştur. Bu şehre çok adamlar gelir ve gider ve bu şehirde ‘azîm mükellef saraylar ve evler vardır. Ama şehrin mevki’i balçık içindedir ve bu şehrin taşrası ve içerisi göl içine girmiştir ve gemiler gelirken ve giderken bu şehre mürûr ederler ve bu gölün adına Tay Ming Gölü derler ve bu göl bir cezireye muttasıldır ve bu şehirde çok köprüler vardır ve metin köprüler ile ve üstün gemiler ile giderler ve bu şehirde bir büyük köprü vardır. Ol köprünün adına Pinhu derler. Bu Pinhu köprüsinin çok kemerleri vardır. Bu gölün suyu akıp şehre mürûr edib şehri ihata eder ve bir sagîr göl olur ve dahî Tay Ming Gölü’nün üstünde bir köprü vardır. Ol köprünün adına Koli-Yünk köprüsü derler. ‘Azîm mükellef köprüdür ve dahî bu şehirde yetmiş iki padişâh olmuştur ki bunların zamanlarında cenk vâki’ olmayıp sulh ve salah üzere oldular ve bu şehrin dağlarında padişâhlar türbeleri vardır ve bu şehrin havası gâyet sağdır ve haki kavîdir ve koyları çoktur. **EL-CİBÂL:** Taigan şehrinin kurbunda bir dağ vardır ki ol dağın adına Tai Dağı derler ve bu dağ yüksektir. İrtifa’ı seksen istaryum miktarı vardır. Çini derler kim bu dağın güneş şehre doğmazdan iki saat mukaddem görünür ve bu dağda acaip mağaralar ve garaip puthâneler vardır ve dahî Laivu şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Taşı-Kahi derler. Bu dağda hadîd ma’deni vardır. **GÖLLER:** Bu şehrin cânib-i şimâlisinde bir göl vardır kim adına Tay Ming Gölü derler. Bu gölün suyu Konik Gölü’ne akar ve bu iki göller şehir içindedir. Bu göllerin içinde kayıklar ve küçük gemiler gelib gezerler ve Çüyüsal Gölü’ne giderler ve şehrin cânib-i şimâlisinde Kenk-Kü kurbunda bir ‘azîm göl vardır kim adına Buyun Gölü derler. Bu gölün içinde çok balıklar vardır ve dahî su yemişi çok olur ve bir nev’ çiçek olur kim adına Lin çiçeği derler ve bu şehrin cânib-i cenûbisinde yetmiş iki su çıkar. **İKİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Yenkü şehri derler ve bu şehre yirmi altı şehir tâbidir ve iki yıldıza mensûbtur. Birisinin adına Küy ve birisinin adına Lü derler. Bu nâhiye iki ırmak ihataeder. Birisinin adına Çi derler ve birisi Nehr-i Za’feran tarafındadır. Birisi şimâl tarafında ve bu iki ırmak bu memleketin cemî’ arâzîsini tamamen sâkî eder. Ol cihetten bu

memlekette hazravat eksik olmaz ve yerleri kemâl mertebe mahsulü çok verir ve bu nâhiyede bir mu'teber şehir vardır kim adına

s. (31)

Çi-Tenk şehri derler. Bu şehir ahali kesirdir ve bazirgânları çoktur ve bu şehir Yün Gölü'nün içinde vâki'dir ve ondan cümle gemiler gelib giderken umûm üzere bu şehre uğrayıp alış ve veriş ederler ve dahî bir şehir vardır kim bu şehrin adına Kin-Çink şehri derler. Bu şehrin toprağında çok altın bulunur. Onun için Kin-Çink diye tâbir olunur ve Kin-Çink demenin altın şehir demek olur. **EL-CİBÂL:** Yitunk-Link şehrinin kurbunda bir küçük dağ vardır kim ol dağın adına Cenk Dağı derler. Bu dağlarda bir garib erik olur kim lezzeti bir vecihle tabir olunmaz. Gâyet lâtifdir. Tunk-Link şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Honk Dağı derler. Bu dağın bazıyerleri ormandır ve bazıyerleri tarladır ve bu semtin ipeği gâyet güzel olur. Hatta ehl-i Çin derler bu ipek ve meşk ipek benzer güllere Hamavo şehrinin kurbunda bir göl vardır kim Lüy-Küti derler. Mânâsı gök gürleri demek olur ve bu gölün içinde bir taş vardır. Ol taş hakkında derler kim başı adamdır. Göğsü ejderhadır ve cakı gök gürlümesidir. Kaçan bu sûret nefes alır gök gürleri derler ve böyle i'tikad ederler. **ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Tungking derler ve bu şehre sekiz şehir tâbidir ve bu şehir üç yıldız mensûbtur. Birisinin adına Hay derler ve birisinin adına Küvi ve birisinin adına Kav derler ve bu nâhiyenin toprağında cemî' hayvânât ve sebzevattan cümlesi vardır ve insana lâzım olan eşyanın cümlesi mevcuttur. Aher yere ihtiyaç yoktur ve bu nâhiyede bir mükellef şehir vardır. Adına Çink derler. Gâyet mu'teber şehirdir. Zirâ kim halkı çoktur ve bazirgân yatağıdır ve bu şehirde Kühi Irmağı ile Yün Irmağı ile Yün Irmağı cem' olur ve Çin'in gemileri ekser bu şehre gelirler ve bu şehirde gümrük derler ve bu şehrin haricinde acaip ve garib bir musanna' kale vardır kim kör sekel minnetmenddir. Fevkanisinde dokuz hücre bina olunmuştur ki müttesi'ü's-şekldir ve bu kalenin ve bu kalenin irtifâ'ı dokuz yüz arşındır ve duvarın taşrasında fağfûrî yapıp üzerine çiçekler ve rengârenk sûretler ve garaib ve acaib eşkâller tasvir ve tahrir olunmuştur. Görenler hayrân olub acaba kalırlar ve ray hallinde siyah mermerden yapılmıştır ki mücellaayine sanat-ı insanın sûretleri içinde görünür ve nerdübanı duvar tarafından muttasıldır. Vasatında değildir ve fevkanisinde büyükler ve küçükler çanlar

vaz' olunmuştur ki her bar rüzgâr tahrik ettikde ol çanlardan acaip ve garaipgûn a gûn sadalar hâsıl olur kim insan 'acebe kalur. Hayrân olur ve dahî bu kalede tucdan bir 'azîm sûret tasvir olunmuştur. Ol semtin halkı derler ki bizim sinn-i tali'imiz bu kalede olan tasvirlerden gelir. **EL-CİBÂL:** Kav-Tenk şehrine kârib bir mevzide bir dağ vardır kim adına Menk-Si derler. Mânâsı taşlar sadası demek olur. Bu dağın tepesinde bir uzun direk vardır kim irtifâ'ı bin arşındır. Derler kim bu 'amûde bir cüz'îce dokunulsa hak gibi sadası çıkar. **EL-ENHÂR:** Bu nâhiyede bir ırmak vardır kim ol ırmağın adına Pola Irmağı derler. Bu ırmak bu nâhiyenin ortasında mürûr edib Linçenk kurbunda Küy Irmağı ile cem' olur ve dahî Kükün şehrinin kurbunda bir göl vardır kim ol gölün adına Hoy derler kim bu gölün içinde Küy padişâhı turnalar beslerdi ve turna kuşu Çin memleketinde gâyet mu'teberdir. Ekâbirleri evlerinde 'iz ve nazıyla besleyip mahbûb yerine severler ve kemâl mertebe râğbet ederler. Bâ'is budur ki 'ömürleri mümted olmağla bunu vesile 'addelerler. Derler ki bu kuş çok mu'ammer olur ve bununla ünsiyet edenin dahî ömrü mümted olur derler ve böyle tefe'ül eder. **DÖRDÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Çink-Kü şehri derler. Bu şehre on dört şehir tâbidir ve iki yıldıza mensûbtur. Birisinin adına Çiku ve birisinin adına Kükü yıldızı derler. Bu nâhiyede çokça dağlar vardır. Cümle arâzisi ırmaklardan sâkî olunur ve her şey bulunur. Gâyet ile ucuzluktur ve bu nâhiyede çok balık sayd ederler ve balığın karından çok şey intifa' ederler ve bu diyârın sığırlarının karınlarından ekseriya hıraze çıkar. Kah büyük kah küçük bu hıraze dedikleri şey tabibler katında gâyet makbul şeydir. Tabiatı yar ve lâkin öksürmeğe ilaçtır. Hatta derler kim bir tamamı tuncın içre ateş üzere kaynarken bu hırazeden ol tamam matbuhun içine bir miktar bir misk fi'l-hal ol tamam kaynamasın kese ve bundan sonra üzerine bir miktar sudan su koysun ol kaynayan su havaya suud edib münkalib olur. **EL-CİBÂL:** Kü-King şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Tunk-Si Dağı derler. Bu dağ mağrib ten maşrika sed olmuştur. Deryaya varıncaya dek bu dağda dürlü göller vardır. Şuy şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Adına Tıbyan derler. Zer u ma â'lâsında bir büyük meydan vardır. Mesâfesi yüz altmış istaryum miktarı gelir. Bu nâhiyenin sahil tarafında olan mevazî'i derya fırtına oldukda gelib bu etrafı basar ve bu sahil kurbunda birkaç cezire vardır ve bu cezirelerde bir nev' otlak biter kim eğer at yese gâyet yürekli olur kuvvetli. **BEŞİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Teng-Ki derler. Buna yedi şehir

tâbidir. Bu şehrin gerçi karadadır ama cezire şeklinde vâki' olmuştur ve bu nâhiyenin güzel kal'aları vardır. Da'imü'l-evkat beklerler. **EL-CİBÂL:** Sunşan şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Kiku derler. Bu dağ deniz içine cezire gibi girmiştir ve bu şehrin cânib-i şimâlisinde bir dağ vardır kim adına Kiyu derler. Deryadan bir değirmi taş bu dağa

s. (32)

ittisal bulmuştur. Ol taşın adına Ku derler. Gemiler gelib giderken bu taştan ihraz ederler. **DER-BEYÂN-I GÖLLER:** Layenk şehrinin kurbunda bir göl vardır kim adına Hank derler ve duyunun adına Şimalu kaynamış su derler. Zîrâ kim isim sıcak ve kaynamış sûk sular bir yerde kaynar. **ALTINCI NÂHİYE:** Bunun baş şehrine Lay-Kü derler. Buna altı şehir tâbidir ve bu nâhiyenin üç tarafın derya ihata edib bir tarafı dağlardır. **EL-CİBÂL:** Bu şehrin cânib-i cenûbunda bir dağ vardır kim adına Havan derler. Aslı bir kız isminden mehuzdur. Zaman ile bir kız kocaya varmayıp daima bu dağda gezerdi. Onun için ol kız adıyla tesmiye kılındı ve bu kız için ol dağda bir puthâne yapılmıştır ve ol kızdan kalmıştır. **EL-ELHAR:** Hatta ve Demti şehrinin kurbunda bir ırmak vardır kim ismine Vi derler. Bu ırmağın kurbunda Ham-Sin-Yu padişâhı birisiyle cenk ederken hile edib şöyle kim çuvalların içine kumlar doldurup ve ol çuvalları duvar gibi 'askerinin etrafına yığıdırıp orta yerinde tahassun edib bu hile ile düşmanın galib oldu. **EL-CEZAYİR:** Bu semtde birkaç cezireler vardır. Bu cezireler baş cezire Koy Ceziresi derler. Bu bir küçük ceziredir. Mağrib tarafında vâki'dir. Bunun ekini gâyet çok olur. İkinci cezireye Tengheng derler. Bu cezire Kavos şehrine kâribtir ve bu cezire kurbunda feylesofandan Şi padişâhı beş yüz kadar feylesof boğdurup helâk etti derler. Zîrâ bu Şi padişâhı feylesofanı sevmezdi. Üçüncü cezire adına Samvin derler. Bu Samvin'in ekini azdır ama gidib gelen çoktur. Zîrâ kim Jenk Boğazı körfezinden gelen gemiler elbette bu cezireye uğramağa muhtaçtır ve bundan Korya ve Heking ve Liyaotung memleketlerine gemi salarlar ve bu cezirede altın ma'deni çoktur ve bu memleketde on üç kal'a vardır. Irmakların ağzında ve sahil-i deryanın derin olduğu yerde olmuşlardır. **FASLÜ'S-SÂDİS BEŞİNCİ MEMLEKET HUNAN MEMLEKETİNİN BEYÂNINDA:** Bu memleketin Nehr-i Za'feran cânib-i garbîsinden gelib cânib-i şarkîsine revân olur ve Şansi iki memleketleri fasl eder. **EL-HÛDÛD:** Şark cânibinde Nanking memleketi ve cânib-i şimâlde Beking memleketi ve

cânib-i cenûbta Havan memleketi ve garbta Siguan memleketidir. **EVSÂF-I MEMLEKET:** Çin halkı derler bu memleket dünyânın vasatındadır ve halkı derler dünyâda bizim padişâhımız gibi bir padişâh dahî yoktur. Kadîmde bu memleket Çinlerin tahtgâhı idi ve bu memleketin arâzîsi ve sahraları ve dağları çoktur ve dağları mağrib semtinde vâki'lerdir ve yerleri münbittir ve dağları çoktur ve bu dağlarda garaip şeyler vardır ve ırmakları dahî çoktur ve bu memlekette buğday ve pirinç ve gayr hayvânât çoktur ve vefret üzeredir ve havası gâyet mu'tedildir ve bu memleket şehirleri büyüktür ve türlü türlü ırmakları vardır. Arâzîleri sâkî eder ve meyvesi ve eşcârı dahî çoktur. Her meyve bulunur. Gâyet ile ucuzluktur ve her şey ki zevke mütealliktir. Onda bulunur ve bu memleketin adına Çin halkı mabeyninde seki tabir ederler. Yahud bağçe tabir ederler. Şark semtinde olan memleketler gâyet ile mamurdur ve ucuzluktur ve her yolu yeşilliktir ve ağaçlıktır. Kıyas edersen ki bahçe içinde gidersen ve musânnif-i kitâb bu memleketi Nepalya memleketine teşbîh edib dir ki nitekim Nepalya Avrupa'nın bahçesidir bu memleket dahî Asya'nın bahçesidir. **'ADED-İ AHÂLÎ-İ MEMLEKET:** Bu memlekette beş milyon yüz elli bin iki yüz yetmiş insan vardır. **AHVÂL-İ MAHSÛLÂT:** Buğday ve pirinçten iki milyon dört yüz on dört bin dört yüz yetmiş yedi çuval senevî mahsûl alınır. İnce iplikden beş bin sekiz yüz yetmiş dokuz vukiyye iplik alınır ve harîrden iki bin dört yüz seksen dokuz vukiyye harîr alınır ve penbeden yapılan çukadan seksen beş vukiyye çuka alınır ve samandan iki milyon iki yüz seksen sekiz bin yedi yüz kırk demet alınır. **ET-TAKSÎM:** Bu memleket sekiz nâhiyeye münkasımdır ve bu sekiz nâhiye kal'alardan ma'ada yüz şehri müştemildir. **AHVÂL-İ NEVAHÎ:** Bu memleketin evvelki nâhiyesinin baş şehrinin adına Kaitung şehri derler ve bu şehre otuz dört şehir tâbidir ve bu şehir iki kevkebe mensûbtur. Ol yıldızların birisinin adına Kiyu derler ve birisinin adına Kang derler ve bu şehir 'azîm şehirdir ve mamur ve abadandır ve binası gâyet matbudur ve derler bu şehir mukaddemâ su içinde idi. Bâ'isi oldur ki zaman ile bir padişâh bu şehri almak kastına 'asker çekip bu şehrin üzerine geldikçe nice zaman sâkî tam eyleyip nice cenk ve ikdam eyledikçe alamadığı ecilden bu diyârın üzerine su salıp gark eylemekle bu şehir su içinde batıb nabûd peyda olmuştu. Badehu Hazret-i 'İsa 'aleyhi's-selâm tarihinde bin altıyüz kırk bir sene mürûrunda bu suyu şehir içine aher yere sarf edib evvelki şehrin yerine gark olan şehri yine yeniden vaz' ve bina kılmıştır ve bu şehre Nehr-i Za'feran'ın budu iki loka semt-i cenûbisindedir ve bu şehir alçak yerde vâki' olmuştur ki Sin ırmağı kurbunda bu Sin ırmağı

bu şehrin üç tarafın ihata etmiştir ki şark ve şimâli ve garbıdır ve bu ırmak Nehr-i Za'ferandan bir farkdır. Şöyle kim Nehr-i Za'feran'dan ve garib sanat ile mukaddemâ bu şehrin olması için alıb aketmiştir. Zîrâ kim Nehr-i Za'feran'ın mevzi'i mevzi'-i şehirden bir miktar mürtefi' vâki' olmuştur ve bu ırmağın Nehr-i Za'feran ki me'hazıdır. Ahz olunduğu mevzi'den bir duvar vaz' ve binaetmişlerdir ki mesâfesi yüz arşındır. İstihkâm ve metanet üzere yapılmıştır ki suyun iyüsün sedd edib Nehr-i Za'feran cümle bu tarafa yol bulsun diyeetmişlerdir ve bu Kaytung şehrinde acaipkaleler ve evler ve saraylar ve halî kasırlar ve mükellef türbeler vardır ki görenler denk ve hayrân olurlar ve bu nâhiyede bir mergup şehir vardır kim ol şehrin adına Kin şehri derler. Bu şehir serapa yeşillik içinde vâki' olmuştur. Kemâl mertebe hüsn-i manzarı vardır. **EL-CİBÂL:** Sinkning şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Şiyu dağı derler. Bu dağ kemâl mertebe memduh ve makbul ve mu'teber dağdır. Şöyle kim ol dağda bî-nihaye mahub sûretler vardır kim görenler ve ele hayrân olur ve bir 'azîm kitabhâne vardır kim içinde bir kitab vardır kim ol kitabın içinde bu dağların içinde olan damarları ve ahvâlleri cümle yazılmıştır ve beher sene ve evkat her ne zuhur idicek ise ol damarlardan sene ahvâli istihrac edib ahkâm-ı harîriyesinin tariki ol kitab içinde mestûrdur ve ol kitaptan ahz olunur. **GÖLLER:** Bu nâhiyede iki 'azîm muntehî göl vardır kim adlarına Liyu Kü derler ve Liyu demenin mânâsı sernigün ağacı günüdemek olur. Bâ'is budur ki bu göllerin etrafı umûm üzere sernigün ağacı günü demek olur. Bâ'is budur ki bu göllerin etrafı umûm üzere sernigün ağacı ile birdir ve ol diyârda sernigün ağacına kemâl mertebe rağbet ederler ve dahî bu nâhiyede bir göl vardır kim adına Kingmeng Gölü derler ve bu gölde donanma gemileri cenk etmek tâlim etmek için bu vecih üzere Sinka padişâhı beyda etmiştir ve bu gölün etrafı cümle hazravatdır ve cevanibinde mermerden 'azîmsinalar vaz' olunmuştur ki bî-nihaye ve ol mermerler üzere rüzgârda ne vâki' olmuştur nice sergüzeştler nakş olunup rûşen karılıp 'ayan ve beyân kılınmıştır. **İKİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Kûbta şehri derler ve bu şehre sekiz pare şehir tâbidir ve bu şehri Nehr-i Za'feran'ın cânib-i cenûbîsinde vâki' olmuştur. Bu nâhiye kema-yenbağî mu'teber nâhiyedir. Halkı baliğın ma-belağ kemâl mertebe muta'azzımdır. Bir kimseye belademezler.

Sâbikan beylerin tahtında ve bu nâhiyede altın, elmas çok olur ve sâ'ir elmaslar dahî vafirdir ve dahî gâyetü'l-gaye ebrar ve leziz mu'teber enarı olur. Husûsan Siking şehrinin enarı gâyet güzeldir ve bu şehir cümle enar ağaçları ile ihata olunmuştur.

GÖLLER BEYÂN OLUNUR: Bu nâhiyede bir göl vardır kim adına Tare Gölü derler ve bu göl üzerinde bir köprü bina olunmuştur. Şöyle kim gâyet musanna' garaip köprüdür ve dahî bir küçük göl vardır kim adına Kevin göli derler. Bu gölün etrafında çok cüllah vardır kim da'im bezler ve kumaşlar işlenür. Zîrâ kim bu gölün suyu ipeği iyü eder. Bunlar suyu ile perveriş bulan ipek 'aynı ile Şam ipeğine döner. **ÜÇÜNCÜ NÂHIYENİN:** Bu nâhiyenin baş şehrine Kang derler ve bu şehre altı şehir tâbidir ve iki yıldız mensûbtur. Birisinin adına Şi derler ve birisinin adına Pi derler. Bu şehrin binası ekser cânib-i şimâlîsinde vâki' olmuştur. Şansi ve Pekin memleketleri bu memleketi tazayyuk etmişlerdir ama çok yerleri düzdür ve sahralardır. Mahsûli çok verirler ve dağları azdır ve bu nâhiyede afşin otu çoktur ve dahî bu nâhiyede bir nev' küçük balık çıkar kim adına Hayu balığı derler ve Hayu demenin mânâsı ma'sûm demektir. Vech-i tesmiye budur ki kaçan bu balığı tutsalar 'aynı ile ma'sûm gibi ağlar ve bu balığın sûreti timsaha benzer veya 'aynı kim ateşe yaksa asla sönmez. **EL-CİBÂL:** Bu dahî Künik şehrinin kurbunda bir 'azîm dağ vardır kim adına Mıknatis Dağı derler. Vech-i tesmiye budur ki bu dağda mıknatis taşı çoktur. Ol cihetten tesmiye olunmuştur ve dahî Tin şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Yenik Dağı derler. Bu dağa çıkmak gâyet emr-i su'bdur. Zîrâ kemâl mertebe sarptır. Sefer memleketinde çok adamlar bu dağa çıkıp ihtifaederler ve dahî Ku şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ismine dahî Ku derler. Hay padişâhı bu dağda çok hazine ve altın defin edib saklar. Zîrâ derler kim bu malı burada defin ettikçe taşındığı adamları katl edib bilir kimesne kalmamıştır. Lâkin bir oğlancık kalmış. Badehu ol oğlan bu hazine çıkarıp cümlesine malik olmuştur ve bu dağda dahî çok mıknatis taşı vardır. **DÖRDÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Küihu derler. Bu şehre beş şehir tâbidir. Bu nâhiye gâyet ile ucuzluktur ve medd-i basarı memdûhdur. **EL-CİBÂL:** Ki şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Ki derler. Bu dağda nâfi' ormanlar vardır ve kurbunda bir dağ dahî vardır kim adına Cenk-Tin derler ve bu dağda 'azîm ormanlar vardır kim eşcârın envâ'ı bulunur. **ALTINCI NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Hunan derler ve bu şehre on şehir tâbidir ve bir yıldız

mensûbtur kim adına Mav derler ve bu şehrin ismi ve memleketin ismi birdir ve bu şehrin binası Ku ırmağının kenarında vâki' olmuştur. Çin halkı derler

s. (34)

bu nâhiye dünyânın ortasıdır ve hem iklim-i Çin'in ortasıdır. Bu nâhiyenin havası hûbdur ve suyu lâtifdir ve şehri 'azîmdir ve çok misafirler ve bazirgânlar bu şehre gelib gider ve bu nâhiyede Sinka padişâhı tahtgâh idinüb Çin halkına türlü türlü tasnifler ettirmiştir ve derler bu şehrin bir mükellef cebhâne si vardır ve bu şehirde bir mükellef rasadhâne vardır ve ol rasadhâne de garaib ve 'aca'ib rasad eyledikleri çoktur. Hatta musânnif-i kitâb dir kim bu şehirde ol aletleri cümle gördüm. Şöyle kim bir sahîfenin ortasında hatt-ı nısfü'n-nehar çizilmiştir ve etrafın taksîm eylemiştir ve bu alet ile hatt-ı nısfü'n-nehar ve'l-ittifak ve'l-istihkas ve gayri şeyler alırlardı ve bu sahîfenin yazıldığına tarih bin yüz yirmi sene Hazret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâmdan mukaddem tarih beyân olunmuştur ve derler kim bu zikrolunan tarihte feylesof zuhur eylemiştir kim gâyet ile 'ilm-i nücûmda mahareti var imiş. Ol diyârda bir kal'a yapılmış kim adına Kale-i Nücûm derler ve ol kalenin içinde bu 'ilm-i nücûmı rasad ederdi ve dahî derler bu sûreti bu hekîm îcad eylemiştir. **EL-CİBÂL:** Cenk şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına King derler ve bu dağda nuhas ma'deni vardır ve bu nahasdan Şiyu padişâhı 'azîm toplar ve gûn a gûn şeyler ve nice gûne âlât-ı cenk ihdas edib yaptırmıştır. **DER-BEYÂN-I GÖLLER:** Yensu şehrinin kurbunda bir göl vardır ol gölün suyu yaz faslında kemâl mertebe barid olub fasl-ı şitada ziyâde har olur. **YEDİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Nanyeng derler. Bu şehre on iki şehir tâbidir ve bir yıldıza mensûbtur kim adına King derler ve bu şehir bu ırmağın cânib-i garbîsinde vâki' olmuştur ve bu nâhiye gâyet ile ucuzlukdur ve 'azîm ırmaklar ile ve büyük dağlar ile ihata olunmuştur ve bu nâhiye Çin'in seddi mesabesinde vâki' olmuştur ve bu nâhiyeye her ne kadar çokluk 'asker olub ve nice zaman otursalar kat'a zahîreden zahmet çekilmek ihtimali yoktur. Mahsûli gâyet çoktur ve bu şehir kadîm de Haya padişâhı tahtgâhı idi ve bunun ahâlisi ağıniyadır ve bunda laceverd ma'deni vardır ve dahî bu nâhiyede bir nev' beyaz yılan olur kim lâkin bir miktar lekeleri vardır. Derler kim bu yılanlardan alsalar ve şarab içine koyup radyallahu 'anh'se zahmetine mübtelâ kimselere ol suyu içerlerse gâyet enfa' ide. **EL-CİBÂL:** Bu şehrin

cânib-i şimâlinde bir dağ vardır kim adına Yu derler. İçinde otuz iki küçük göller vardır ve dahî bu nâhiyede bir dağ vardır. Adına Tin derler. Kurbunda bir acaib göli vardır kim bu gölün suyundan içse yüreğinde her ne kadar emrâz-ı muhtelif var ise cümlesinde emîn ola. **EL-ENHÂR:** Niyuhang şehrinin kurbunda bir ırmak vardır kim bu gölün suyundan içse yüreğinde her ne kadar emrâz-ı muhtelif var ise cümlesinden emîn ola. **EL-ENHÂR:** Niyuhang şehrinin kurbunda bir ırmak vardır kim adına Nan ırmağı derler. Bundan kırmızı balıklar çıkar ve bunlar yaz evvelinde çıkıp badehu gâyet olurlar ne yerden gelib ne yere gettikleri na-malûmdur ve bu ırmağın suyunu karışdırsalar hatta bulanık oluncaya değin ol mahalde ol balıklar gelirler ve balıklar geldiği gibi ol su kırmızı olur ve dahî Çinler derler kim her kim bu balıkların konundan alıb ayaklarına sürse ve ol suyun üzerinde yürise suya batmaya derler ve dahî Tenk şehrinin kurbunda bir küçük cezire vardır. Adına Pinçyu derler. Mânâsı ezhâr demek olur. Zîrâ kim bu cezirede çiçeklerin envâ'ı biter ve anda bir mükellef saray bina olunmuştur. mücerred teferrüc maslahâtı için seyran-gahdır ve dahî Niyuhang şehrinin kurbunda bir küçük su neb' eder. Her kim bu sudan içse ömrütoplar ol derler. Onunçün bu su beynlerinde kemâl mertebe mu'teberdir. **SEKİZİNCİ NÂHİYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Yuneng şehri derler. Bu şehir-i 'azîme on şehir tâbidir ve on kevkebe mensûbtur. Birinin adına Kiyu ve birinin adına Kingni derler ve bu şehir Kuküleng kenarında cânib-i şarkîsinde vâki' olmuştur. **EL-CİBÂL:** Yunenk şehrinin cânib-i şimâlinde bir dağ vardır kim adına Tienkung derler ve dahî derler kim bu dağ dünyânın ortasında vâki' olmuştur. Singyang şehrinin kurbunda bir yüksek dağ vardır. Bu dağın her mevzi'i hazravar ve serserbzdır ve ol semtin halkı derler kim her zaman bu dağın kalesinde bulut görünse elbette yağmur yağar. Tecrübeleri olmuştur. Kungşan şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Adına Kang Dağı derler. Bu dağın acaip lâtif çasnili eriği olur. Şehrin cânib-i garbisinde bir göl vardır. Gölün adına Si göli derler. Cevanib-i erba'ası cümle binadır. Şöyle kim mükellef saraylar ve acaipkasırlar ve gûn a gûn hanat bina olunmuştur. Cümlesi teferrüc maslahâtı içindir. **DOKUZUNCİ NÂHİYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Yu derler. Bu ki dört şehir tâbidi ve bir yıldıza mensûbtur. Adına King yıldızı derler. Bu nâhiyenin toprağı kavîdir. Mahsûli çok verir ve bu şehrin cânib-i garbisinde bir göl dahî vardır kim tûli iki istaryum miktarıdır ve bu şehrin cânib-i şarkîsinde bir har su neb' eder kim adına Düden suyu derler. Bazı' illete nâfi' dir.

FASL-I SÂBİ' ALTINCI MEMLEKET: Siguan memleketi beyânındadır. Siguandemenin mânâsı dört su demek olur ve bu memleket memleket-i 'azîmedir. Bu memleketi King ırmağı iki kısım eder. Birisi şimâl ve birisi cenûb. **EL-HÛDÛD:** Şarkdan Huguan memleketi ve şimâlden Şinsi memleketi ve garbdan Küninküng ve King ta'ifeleri Seygan

s. (35)

derler ve cenûbdan Guiguu ve Yunnan memleketleridir. **EVSÂF-I MEMLEKET:** Ve bu memleket Hindistan'a kârib olmağla ahâlîsinin ve tabî'atı Hindular tabî'atına muvafıktır ve bi'set-i saltanatı ile bu memleketleri mabeynleri ve Amas Dağları fasl eder ve bu memleketin içinde güzel dağlar ve sahralar ve bağ ve bostan ve mezari' ve emsar-ı bî-nihayedir ve dahî bu memleketde 'akakir ve taşlar ki tabîbler devâ için isti'mâl ederler ve emrâz için ezhâr-ı müfideye had yoktur ve Avrupa'ya gelen 'akakir ekser bu diyârdan gelir ve dahî bu memleketde bir nev' kök bulunur. Adına Sine derler. Bu nâhiyeye mahsûstur. Gayri yerde bulunmaz. Gayri yerde olan yabanîdir. Yabanîsinin adına Folin derler. İçin kırmızıya ma'ildir. İkisi dahî isti'mâl olunur. Lâkin Sina neşi yoktur ve fi'ili ziyâde dir. Bu kökler toprak altında olur. Nitekim Flemek'de olan Kali didikleri ot gibi yahud Hindustan'da olan Tebamens otı gibi ve bu ot fıstık ağacı olduğu yerde çok biter. Bâ'is budur kim fıstık ağacında her bar kim zamkı yere damlaya ol zamkın damladığı yerde bu ot biter ve bu kök 'aynı ile küçük ma'sûm başı gibi olur ve yumuşaktır. Berk değildir. Bu kökün içi beyazdır ve eti sekere benzerdir ve bu memleketde râvendin iyüsü hâsıl olur. Kema zikruna ve bu memleket Tibet ve Moğol bazirgânları gelib bu râvendi alıb diyâr-ı aherde satarlar ve bu diyârda kehruba dahî iki nev'dir. Biri limaro ve biri kırmızı beyaz dahî olur. Lâkin bu diyâra mahsûs değildir ki memleketinde olur derler. Bu kehruba eski fıstık ağaçlarının yemişi yere düşdüğü yerde hâsıl olur ve dahî bir nev' kehruba olur kim zikr olunan kehrubadan fark olunmaz. Hatta somaki bile kaldırır ve bu kehrubayı fıstık zamkından terbiye edib yaparlar. **ET-TAKSİM:** Bu Siguan memleketi on dört nâhiyede yüz kırk şehir vardır ve bu nevahînin sekizi mükellef nâhiyedir. Bu sekiz nâhiye zikrolunan şehirlerden dört şehir 'asker içindir ve birkaçı kal'alar dahî vardır. **'ADEDÛ'L-AHÂLÎ-İ MEMLEKET:** Bu memleketde iki milyon iki yüz dört bin yüz yetmiş insan vardır. **AHVÂL-İ MAHSÛLÂT:** Pirinçden altı milyon ve yüz elli yüz altmış çuval

senevî mahsûl verirler. İpekden bin beş yüz seksen dört vukiyye ipek alınır ve penbenden on dört bin yedi yüz kırk iki vukiyye alınır. Tuzdan yüz kırk dokuz bin yüz yetmiş yedi kantar alınır. Mukaddemâ bu memleketde iki bey otururlardı. Bunlar Havank-Çin padişâhı neslindedir. Sonra Şiyu padişâhı ellerinden alıb Çin'e ilhak eylemiştir ve ol vaktin tarihi iki yüz elli sene Hazret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâmdan evvel idi ve bu memleketde hadîd ve kalay ve kurşun ma'denleri vardır ve dahî mîknatısın â'lâsı bulunur ve dağlarının kuyuları vardır. İçlerinden tuz çıkar ve kuyuların 'amikleri yüz adım kadardır ve kuyunun ağzının bazısı oda ve bazısı dört karışdır ve bu tuzun çıkması demirden el gibi bir şey ile çıkarırlar ve çıkardıkları şey toprak ile ve su ile karışıkdır. Badehu kaynadırlar. Beyaz kar gibi tuz olur. Badehu götürürler ve satarlar ve bu memleketin gün doğısı semtinde su'b dağlar vardır. Bu dağlarda bir cins ta'ife vardır kim bilekleri başkadır ve ol mevzi'in ismine King derler. Bu yerin hâkimi Çin padişâhına bir şey vermez ve Çin padişâhı bu ta'ifenin hükûmeti ahvâline ancak hâkimleri fevt oldukda Çin padişâhı bir tac verir. Her kimi hâkim murâd ederlerse yeniden olan hâkim evvel tacı alıb giyer ve hâkim olur. 'Adetleri böyledir ve bu ta'ife Çin halkın vilâyetlerine girmeye komazlar ve bu vilâyetin yerleri vasi'dir ve toprağı kavîdir. Mahsûli ziyâde olur ama kim yolları kemâl mertebe su'bdur. **AHVÂL-İ NEVAHÎ:** Bu memleketin evvelki nâhiyesinin baş şehri Ging-gu şehridir ve bu şehre yirmi dokuz şehir tâbidir ve bu şehrin binası su içinde vâki'dir. Cezire gibi düşmüşdür ve bu şehir gâyet mahbûb güzel şehirdir. Mükellef evler ve saraylar ve kasırlar bî-had ve la-yü'addir ve bazirgânı vefret ve kesret üzeredir ve şehrin hâkimi Tay-Çik padişâhı neslindedir. Ol zabt eder ve bu şehrin hâkiminin sarayı büyüklü gibi napayla mil ile dört mil miktarı yerdir ve bu şehrin dört kapısı vardır. Cânib-i cenûbunda bir kapısı vardır. Gâyet musanna'dır ve bu kapının önünde bir vasi' meydan vardır. Ol meydan serapa musanna' taşlar ile döşenmiştir ve bu şehrin içinde çok sular vardır. Şöyle kim şehir içinde kayıklar ile gezerler ve aher binalar bünyad olunmuştur. Görenler üstadına tahsîn ve aferin ederler ve bu şehrin yedi puthânesi vardır. Baş puthânesinin adına Kuking derler. Bu puthâneyi Künk padişâhı yaptırmıştır ve puthânenin bünyadına bâ'is budur ki mukaddem bu diyârın halkı ipek sanatın bilmez idi. Vakta ki öğrendiler. Ol zaman Künk padişâhı zamanı idi. bu harîr sanatı zâhir olduğundan kemâl mertebe mesrûr olub bu puthâneyi ol şevke yaptırmıştır ve bu şehrin cânib-i şarkîsinde bir 'azîm düz sahra vardır. Şöyle kim ol sahranın mesâfesi üç konaktır ve bu yolda yüz köprü vardır. Her biri 'aca'ibatdandır ve bu mevzi'de su vefret üzere olmağla kemâl

mertebe pîrinç çok olur ve suyu ol mertebe çoktur kim cümle tarlaları su ile sâkî olunur. Kifayet eder. Asla matara ihtiyac yoktur ve bu şehirde garaipden

s. (36)

küçük bir nev' kuş vardır kim ol kuşun adına Konk-Havafunk derler. Bu kuşun burnu gâyet ile kızıldır ve tüyi gûn a gûn elvandır kim garaipdendir. Ol diyârın halkı derler bu kuş bir nev' çiçekden hâsıl olur ve ol çiçeğin adına Konk-Havank derler. Bu kuş ismin anasından almışdır ve kendünün çiçek gibi rengi vardır. Derler bu kuşun ömrü ol çiçek ile böyledir. Ya'ni kim ol çiçek ne kadar yaşasa bu kuş dahî ol kadar yaşar. Vakta kim ol çiçek fena bulur bu kuş ölür. **DER-BEYÂN-I CİBALİHA-YI KUN:** Şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Çink-Menk derler. Nihayeti bu şehirden ibtidâ edib iki bin istaryum miktarı bir mümted olub nihayet bulur ve Çin kavmi böyle i'tikad ederler kim bu dağın yukarısında adamlar vardır. Hiç ölmezler derler ve dahî 'An şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim onun adına Lungan derler. Bu dağda bî-nihaye 'azîm ormanlar ve gûn a gûn carî sular vardır. Garaip seyran-gahındır. Bu dağda Ku padişâhı bir mükellef saraf binaettirmişdir. Kahîce bu saraya gelib 'îş u nûş ve seyr-i nigar eylerdi ve dahî Künk-King şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Hoyenk Dağı derler ve bu dağı içinde 'azîmü'l-cüsse büyük maymunlar vardır kim insana ta'ad vardır ve bu maymunlar nisvâna gâyet ma'llerdir. Ta'aşşuk ederler ve her bar ki fırsat düşürüb ellerine girse bi-la-te'hîr güç ile tutub tasarruf ederler ve dahî Küy şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Heng Dağı derler. Bu dağ kemâl mertebe yüksektir. İrtifa'ı yüz yirmi istaryum miktarıdır. Bu dağın kurbunda King ırmağının başı vardır. Ol ırmak bundan neb' eder. Badehu biri Sitan memleketlerine mürûr edib badehu Mebin şehri kurbunda Tengi Dağı cânibine revân olur ve Tunki dağının kurbunda bir göl vardır. Ne kadar yağmur yağsa asla ol göl ziyâde kabûl etmez ve her ne kadar dahî yağmur yağmayub kuraklık olsa bir katre eksilmeyüb noksan kabûl etmez. **DER-BEYÂN-I ENHÂRİHA-YI NÂHİYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin cânib-i cenûbunda bir ırmak vardır kim ol ırmağın adına King ırmağı derler ve halk lisânında Damaşk Irmağı derler. Bu ırmağın suyu harîri gâyet güzel eder. Onuniçin Damaşk Irmağı derler ve bir ırmak dahî vardır kim adına Nû ırmağı derler. Bu ırmak Saygan cânibinde değildir. King şehrine gelmezsiniz Ayu ve padişâhı bir miktarın tefrîk edib aher yere sarf edib şehri dolandurub yine aslına karışdırmışdır. Bu suyu Ayu padişâhının aslından ayırıp ve şehri dolandırıp yine aslına

karıştırmasına bâ'is ve badî budur ki eğer ol su tefrîk olunmayıp bulunmazsınız bu yerlerden mürûretmek lâzım gelse ol şehri gark edib alurdu. Onuniçin tefrîk edib ayırmışdır ve dahî Kü şehrinin kurbunda bir ırmak vardır kim ol ırmağın adına Kü ırmağı derler ve Kü demenin mânâsı iki şey bir oldu demektir. Vech-i tesmiye budur ki ol diyârın halkı derler ki ol ırmakda şebçırağ vardır. Kane gündüzün ziyası mukarrerdir ve gice dahî şebçırağ ziyası gündüze mu'adildir. İki rûşenlik bir yere geldi. Ya'ni gice gündüze katılub ikisi bir oldu demenin mânâsı ola ve bu şehrin kurbunda bir göl vardır kim ol gölün adına Si derler ve bunun etraf-ı cevanibi gülistandır. Ya hîn ve bostan ve sünbülistandır ve ol mevzi'de taraf taraf 'azîm köşkler ve mürtefi' kasırlar ve acaipve garaip matbû' saraylar binaolunmuştur ki ol çayı ferah-fezada daima 'îş u 'işret ve zevk ve sohbet eksik değildir. Bu diyârın mesîresidir ve dahî Hal şehrinin kurbunda bir ırmak vardır kim adına Kü ırmağı derler. Bu şehri sâkî eder ve haddadlar bu su ile hadîd suvarlar. Zîrâ kim bu su ile suvarılan hadîd gâyet iyü olur. Ve dahî bu şehrin gün doğusu cânibinde bir göl vardır kim ol gölün adına Lü göli derler ve bu göli Şiyu padişâhı îcad etmiştir ki gemiler ile içinde cenk ta'allüm ettirip seyr ve temaşaederdi ve dahî Noy-King şehrinin kurbunda bir har su 'azîmgöldür. Bu gölün suyu medd u cezr eder. Kaçan deryanın suyu medd ide bu gölün suyu dahî meddeder. Vakta ki deryanın suyu cezr ide bu gölün suyu dahî cezreder. **İKİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Paoneng şehri derler ve bu şehre dokuz şehir tâbidir ve iki yıldıza mensûbtur. Birisinin adına Cenk yıldızı derler ve birisinin adına Kü yıldızı derler ve bu şehrin King ırmağı kenarında cânib-i şarkisinde vâki' olmuştur ve bu nâhiye dağlar ile ihataolunmuştur ve bu nâhiyenin dağlarında misk hayvânı çok bulunur ve harîri kemâl mertebe lâtif olur ve bu nâhiyede a'ceb mine'l-'ucûb ağaç olur kim ismine Çin-Nin ağacı derler. Çin-Nin ağacı demenin mânâsı bin yıllık ağaç demek olur. Bu ağaç Kin şehrinin kurbunda olur. Gâyetü'l-gaye büyük ağaçdır. Şöyle kim bunun altında iki yüz koyun yatub gölgesine sığışur ve dahî derler ki bu nâhiyenin dağlarının yolları ekseriya dardır. Her bir dağında birer kal'a bina olunmuştur. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyenin cânib-i şarkisinde 'azîm dağlar ve 'acîb ormanlar vâki' olmuştur ve dahî Kan-Ki şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Yun-Tayi Dağı derler. Bu dağ ziyâde yüksek dağdır ve ol semtin ademîsi bu dağa bulutlar eskimesi diyü tabir ederler ve dahî baş şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Pu Dağı diyü tesmiye olunur ve derler ki Pu Dağı'nda cevâhir makûlesi bulunur. Ama çıkması gâyet sanatve emr-i müşkildir. Onuniçin kimse

çıkıb bir nesne intifa' etmezler. **EL-ENHÂR:** Pay şehrinin kurbunda bir ırmak vardır kim ol ırmağın adına Pay ırmağı derler. Pay demenin mânâsı tiz demektir. Vech-i tesmiye budur ki bu ırmak hiddet üzere gâyet serive tiz akar. Onun için tiz diyü tesmiye olunmuştur ve dahî bu şehrin cânib-i cenûbunda bir dere vardır. Bu derenin ismine Hay-Tenk tesmiye olunmuştur ve Hay-Tenk demenin mânâsı gül deresi demektir. Vech-i tesmiye oldur ki bu derenin etraf-ı cevanibi cümle gül ve gülistandır. Onuniçin tesmiye kılınmıştır. **ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Şungking derler ve bu şehre dokuz şehir tâbidir ve iki yıldıza mensûbtur. Birinin adına Senk derler ve birisinin adına dahî Cenk yıldızı derler ve bu nâhiye vasi' nâhiyedir. Dağları vafirdir ve sahraları kesîrdir ve hariri mübalağa üzere ziyâde çok vafir hâsıl olur ve altın ve elmas dahî çoktur ve bu nâhiyede bir nev' kök olur kim ol kökün adına İskurca nira derler ve İskurca nira demenin mânâsı kara koyun demek olur ve bir cins kestanesi olur ki kaçan ol kestaneyi ağzuna alsan güya ağzına sükker almış gibidir. Gâyet lezizdir. **EL-CİBÂL:** Bu şehrin kurbunda bir dağ vardır. Adına Ku Dağı derler. Umûm üzere bu dağ ormanlıktır ve içinde altın elmas bî-nihayedir ve dahî Somaki şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Nan-Yin Dağı derler. Bu dağın on iki kal'ası vardır ve on iki dokuz kapıları vardır. **EL-ENHÂR:** Künk-Gan şehrinin kurbunda bir küçük nehir vardır kim ol nehrin adına Küyen Irmağı derler. Bu ırmak bu şehrin dağlarından gelir ve bu su ile gûn a gûn taşlar gelir ve derler kim bu su şehir kurbuna gelinceye değın otuz altı uçurum yerlerden atlıyıp gelir ve her birinden 'azîm sadalar ve her kim işidenler vehim alıp 'acebe kalur ve dahî bu şehrin kurbunda bir har su vardır kim ol suyun adına Pi-Eyü suyu derler. Mânâsı budur ki süd suyun demenin vechi budur ki tamamisüde benzerdir. **DÖRDÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Siyuku derler ve bu şehre dokuz şehir tâbidir ve bu şehir bazirgânlar şehridir. Şöyle kim bu şehirden iki nehr-i 'azîm mürûreder. Birinin adına King ve birisinin adına Maho derler. Bu sular bu şehirden akmağla gemiler yürür. Onun için bazirgânlar çok gelib gider ve bu şehrin halkı ganîlerdir ve bu şehirde acaipmükellef saraylar ve metin olur ve mürtefi' kasırlar ve 'alî köşkler ve garaip binaçotkur. Haddi ve hesâbı yoktur. Gerçi nâhiyenin dağları çoktur ve mezari'i azdır. Ve lâkin toprağı kavî olub mahsûli ziyâde virmekle ucuzlukdur ve bu nâhiyede kalın kal'alar olur. Şöyle kim nehir ve Sitan kal'alarına müşâbihdir ve dahîlik iş çok olur ve dahî tutu kuş

bu nâhiyede çok olur ve tuyûr-ı mütenevvi‘a vardır ve bir tayr vardır kim eğer bu kuşu bir kimse tutub bir aher yere götürmek murâd eylese feryâd ve feze‘ edib ağlar. Güya lisân-ı haliyle dir niçin beni mekânımdan cüda düşürüb tutdunuz ve badehu bir ah-ı hevlnak çeküb can teslim eyler. **EL-CİBÂL**: Bu baş şehrin kurbunda cânib-i cenûbunda bir dağ vardır kim adına Saking Dağı derler. Mânâsı taştan duvar demek olur. Vech-i tesmiye oldur ki bu dağ bir nice tepelerdir ki çevrilüb duvar gibi olmuştur. Onun için taştan duvar derler. **EL-ENHÂR**: Bu nâhiyede bir büyük ırmak vardır. Adına Sahor yahud Hank ırmağı diyü tesmiye olunur. Derler ki bu ırmak dağdan akar ve bir mevzi‘e atılır. Ol atıldığı yerde gâyet sadaverir. Şöyle kim ol sadada çan sadası gibi sadalar istima‘ olunur. Onunçün çan ırmağı diyü tesmiye olunmuştur ve dahî bu nâhiyede bir büyük göl vardır ki ol gölün tûli yüz istaryum miktardır ve etrafında ‘azîm ormanlar vardır ve ağaçları gâyet büyüktür ve çoktur. Rüzgâr geçürmüşlerdir. **BEŞİNCİ NÂHIYE**: Bu nâhiyenin baş şehrine Küngning şehri derler ve bu şehre on dokuz şehir tâbidir. Musânnif-i kitâb der ki Avrupa memleketinde veya diyâr-ı Çin’de bir mahbûb şehir ‘addolunmak lâzım gelse ibtidâ medh olunan şehirdir. Gâyet mu‘teberdir. Mergup şehirdir. ‘azîm bir dağın sömekesinde vâki’ olmuştur. Uzakdan görünür hüsn-i manzarı vardır. Görenler atî evvel girmesine cennet gibi can verirler ve bu şehrin hanata ağır binalar ile yapılub kalın kulleller ile örtülmüşdür ve bu şehirde bir çiçek bulunur kim adına Motenk derler. Bir garib ve lâtif çiçektir ve dahî bu nâhiyede Liki yemişi olur kim ekseriya bu yemişi padişâhlarına götürürler. Gâyet leziz meyvedir ve dahî bu nâhiyenin balığı ziyâde çoktur ve kablubga dahî çok olur ve kablubgayı ol diyârın halkı gâyet sever. Zîrâ kim kablubgayı meymûn ve mübarek ve hümayûn ve su‘d ‘addederler. Ana binâen halkı gâyet tendürüst ve sahihül-mizaclardır. **EL-CİBÂL VE ‘ACA’İBİHA**: Ku ırmağının kenarında bir acaip dağ vardır ve bu dağda bir tasvir vardır. Ol sûretin adına Fi derler. Şöyle ki bu sûret diz üzere ellerin kavuşdurur tasvir etmişlerdir ve bu tasvir ol mertebe büyük tasvirdir ki iki mil kadar ba‘îd mevzi‘den bu sûretin yüzü ve gözleri görünür. Fark olunur ve bu tasvire bakub ta‘accüb edenlere derler ki bu sûrete niye ta‘accüb ederler. Ta‘accüb âsândır. Zü’l-karneynin Ato nâm dağda tasvir ettiği sûrete gerekdir ki ol sûret bir elinde bir şehir-i ‘azîm tutub ve bir elinde dahî bir ırmak ile bir göl tutar ve bu garib sûreti tasvireden musavvirin ismine Diti-Ester derler bir üstad ve musavvirdir ve dahî Çü şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Bu dağın adına Lünk-Mon Dağı derler. Bu dağın içinde büyük puthâne ve bir

ve bir büyük tasvir ve bir kitabhâne vardır kim bu kitabhâne nin içinde otuz bin kitab vardır ve dahî Kek-Susi şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Kotin Dağı derler. Bu dağ içinde çok tuz kuyuları vardır. **EL-ENHÂR:** Bu nâhiyenin de bir dere vardır kim ol derenin adına Künk-Yingü deresi derler ve bu derenin havalesinden bu su öyle atılır kim beş yüz arşın irtifâ'ı vardır ve garib ve 'acîb sadalar ve avazalar verir ve ağaçlar mabeynine revân olur. **ALTINCI NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Kuyku şehri derler. Bu şehre on iki şehir tâbidir ve iki yıldız mensûbtur ki ol yıldızın birisinin adına Kin derler ve birisinin adına dahî Mi yıldızı derler ve bu şehir King ırmağı kenarında cânib-i şimâlîsinde vâki' olmuştur. Nâhiyenin bazirgânları vefret üzeredir ve halkı ganîlerdir ve dağları çoktur. Ekser dağistandır. Onunçün mahsûli azdır ve halkı haşînü't-tab'dır. 'Asîlerdir. Kimseye inkıyad etmezler ve bu nâhiyede çok kuyular vardır kim ol kuyulardan tuz çıkarırlar ve dahî altın ve elmas ve ağaç kavı bu nâhiyede çoktur ve bu nâhiyede geyik ve misk hayvânı vafirdir. **EL-CİBÂL:** Küy-Kü şehrinin cânib-i şimâlîsinde bir dağ vardır kim ol dağın adına Ki-Ka derler ve bu dağda bu ana değin Yu-Fu şehzadesinin binası bakîdir ve dahî King ırmağının kenarında bir dağ vardır kim ancak bir yolu vardır. Gayr yoktur ve bu yol dahî sarpdır. Gâyet yokuşdur. Zirve-i cebele çıkıncaya değin ol yokuşun irtifâ'ı üç yüz yirmi istaryum miktarıdır ve dahî Van şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Ol dağın adına Tolya Dağı derler. Bu dağ gâyet ile yüksek dağdır. Hatta derler kim kuşu bile bu dağın kalesine çıkmış değildir dahî bu şehrin kurbunda bir dağ vardır. Ol dağın adına Si Dağı derler. Bu dağda hâlâ Sonka padişâhının gars ettirdüğü bağçesi bakîdir ve ol bağçenin içinde bir göl vardır kim ol gölün etrafı çemenistan ve reyahîn ve gül ve gülistandır. İle'l-an bu bağçe bu hal üzere bakîdir. **EL-ENHÂR:** Bu şehrin cânib-i şarkîsinde bir ırmak vardır kim ol ırmağın adına Cenk ırmağı diyü tabir ederler. Bu ırmak bu şehir kurbundan mürûr edib King şehri cânibine revân olur ve bu ırmağın başı Cenk-İyün gölünden gelir. Bu Cenk-İyün göli dört köşeli murabba'dır ve devri dört yüz istaryum miktarıdır ve bu ırmağın suyu gâyet ile beyazdır ve berrak bir sudur ve dahî Ta şehrinin kurbunda bir göl vardır kim ol gölün adına Van-King Gölü derler. Etraf-ı cevanibinde meyve ağaçları bî-nihayedir ki ormanlıktır ve dahî bu semtde tuz kuyuları çoktur. **YEDİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Künggan şehri derler ve bu Künkgan şehrine iki şehir tâbidir ve birkaç metinkal'alar tâbidir. Bu nâhiye bu

memleketin miftâhıdır. Güya ki düşman memleketine sed olmuştur ve bu nâhiyede Siku nâmında bir rasıd zuhur etmiştir ki çok eserleri vardır. Meşhûr ve müte‘arifdir ve mevlûdı Şiçin şehridir. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyenin baş şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Künk-Tun Dağı derler. Bu dağ gâyet ile ‘azîm dağdır. Miktarı Damas dağlarına nihayet bulur ve dahî bu semtde bir dağ vardır. Adına Şimuyen derler. Bu dağ Saygan ve biri Tabab memleketlerin had eder. **EL-ENHÂR:** Bu baş şehrin kurbunda bir nehir vardır kim ol nehir gün doğusına geçip ve Pa ırmağına mansıb olub badehu bu ikisi bir yere gelib Künk-King Irmağı’na karışub cem‘ olurlar. **SEKİZİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Mahu şehri derler ve bu şehir yalnız bir şehir lâkin buna tâbi‘ çok kal’alar vardır. Bu şehri Hayao padişâhı Hind seferin itdüği zamanda bina ettirmiştir ve ismini Maho tesmiye kılmıştır ve Maho demenin mânâsı at demektir. Vech-i tesmiye budur ki bina itdüği vakitte gül içinde ecederha sûretleri bir at görüb ol cihetden Mahu diyü tesmiye kılmıştır. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir dağ vardır kim adına King Dağı derler ve Kingdemenin mânâsı ayine demek olur. Vech-i tesmiye budur ki bu dağın zeylinde bir su akar kim gâyet saf sudur. ‘Aynı ile ayineye benzer. Onunçündür ve dahî Mahu şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Talo Dağı derler ve Talo demenin mânâsı büyük geyik demektir ve tesmiye budur ki geyikler vardır ve çoktur. Bu sekiz büyük nâhiyeden ma‘ada **ALTI KÜÇÜK NÂHIYE:** Evvelki nâhiye bu evvelki nâhiyenin baş şehrinin adına Tong-kuyen şehri derler ve bu şehre yedi şehir tâbidir ve bu nâhiyenin ırmakları vafirdir ve ekser-i etraf sahralar ve mezari‘dir ve havası kemâl mertebe lâtifdir ve dağları azdır. Gâyetü’l-gaye ucuzlukdur ve bu nâhiyede kestane ve erik ve şeker kamışı vefret ve kesret üzeredir. Ama mukaddemâ şeker yapmasından bîhaber olub bilmezler idi. Yakîn zamanda ta‘alüm edib tahsîl etmişlerdir. Hâlâ şekerhâne leri vardır. İderler ve bunların şeker yapmaların öğrenmeğe bâ’is Hind memleketinden bir Hindî bunlara varub ol Hindîden öğrenip tahsîl etmişlerdir ve ol Hindûnun bunlara bu şekerin ‘ilmin öğretmeye bâ’is budur ki ol Hindûnun bir merkebi var idi. İttifakı ol diyârda vardıkda kendüyi yorgun uyurken onun eşeği eşeklik edib kestanehâne şeker kamışı bostan tarlasının birisinin içine girip vafirce şeker kamışı tenavül ederken na-ga

s. (39)

tarla sâhibinin gözi merkebe rast gelir. Görür ki kamış işin ol merkeb bitürmüş ve kendi karın başa bitürmüş heman üzerine varub sâhibin tecessüs edib görür ki bir Hindu gaflet uykusun uyur. Ol farkı Hindunun hab-ı rahatın uçurub iki elin muhkem kuşağına geçürüb keşan-ber-keşan ol Hinduyu hake getürmek murâd eyledikde Hinduyu na-tuvan bildi ki bu adam kendüyi hâkim huzûrlarına getirir ve hâkim dahî bu hale vakıf olur. Getti karın başına bitürür bunu fehm ve iz'an eyleyip yalvarmağa başladı. Her ne kadar kim rû-yı dil gösterdi asla bir vecihle çare olub ol kamış sâhibinin na'ire-i gadabın teskîn idemedi. 'Akıbet eder. Gel imdi sana bir kar öğredeyim hezar bu zarardan ziyâde fa'ide-mend olub mal ve firavana malik olasin diyücek vakta ki ol tarla sâhibi bu tatlu sözü işitti güya ki ağzına şeker ezildi ve râzı oldu. 'Akıbet ol Hindu dahî 'ahde vefa edib bu kamışdan şeker çıkarmasının 'ilmin ol harife tâlim edib ol dahî ahere aher dahî ahere bu vecih üzere herkes öğrenip şimdi ol nâhiyede şeker işlenür oldu. **EL-CİBÂL:** Künk-King şehrinin kurbunda bir dağ vardır Kim ol dağın adına Koven Dağı derler. Bu dağda nuhas ma'deni vardır. Ve dahî Tüki şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Şiyun dağı derler. Ve bu dağda acaiib ormanlar ve lütf sular vardır ve bu türlü taşlar vardır. **İKİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin başşehrinin adına Mumi-Kav derler. Bu şehre üç şehir tâbidir ve King ırmağı iki fırka olub bu nâhiyeyi ihataeder ve bu nâhiyede bir göl vardır kim o gölün ismine Huvankumi derler. Bu göl başşehri ihata ederve bu gölün üzerinde birkaç taşdan yapılma mükellef ağır binalu köyler vardır. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir dağ vardır kim ol dağın adına Kumuyu Dağı derler ve bu dağ Mive Dağı'ndan bir kısımdır ve bu dağın mesâfesi altı yüz istaryum miktarıdır. Şehrin cenûbîsinden ibtidâ edib mümted olmuştur ve dahî bu baş şehrin garbında bir dağ dahî vardır kim ol dağın adına Pinik Dağı derler ve bu dağın mahallesinde gece içre 'azm-i rûşenlik ve aydınlık zâhir olur kim güya mumlar, meşa'leler yanar. **ÜÇÜNCÜ NÂHIYE** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Kiya-Teng şehri derler ve bu şehre altı şehir tâbidir. Ve bu nâhiyenin gölleri ve ırmakları mergup ve mahbûbdur ve su olan yerlerinde çok pirinç hâsıl olur ve dahî King ırmağının kurbunda misk hayvân bî-had ve la-yu'addir. **EL-CİBÂL:** Münk şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Adenbik Dağı derler. Bu dağ gâyet yüksek ve ser-firaz dağdır ve içinde yirmi 'aded mağaraların her biri güya bir evdir. Üstad elinden çıkmış gibi mergup ve matbû'dur. **EL-ENHÂR:** Kiya-Tenk şehrinin cânib-i şimâlîsinde bir küçük nehir vardır kim ol nehrin adına Kingünk Irmağı derler. Ve Kükünk demenin mânâsı oğlan ağlar demektir. Bu ırmak meşhûr ve müte'arif

ırmaktır. Derler kim bu ırmağın kenarında bir ‘avret durur iken na-gahonun gûşuna giryesi sadası ilka olunur. Varıp gördükçe görür kim kamışların içinde bir ma’sûm yatur ve yatduğu yerde biten kamışların her birisin ol ma’sûm kalınlığında var idi. Badehu ol ma’sûmı götürüb terbiyet eyledi ve besledi. Vakta ki ol ma’sûm büyüdi ve kendüyi bildi. Gettikce devleti ve ‘izzeti artub ‘akıbet bu vilâyet hâkim oldu. Onun için bu ırmağa Kükünk Irmağı diyü tesmiye kılındı ve dahî Lay-King şehrinin kurbunda bir cezire vardır kim ol cezirenin adına Koy ceziresi derler. Bu cezireiçinde ‘azîm sehî kamışlar var ve ol neyistan içinde gûn a gûn ezhâr-ı lâtifenin had ve hasarı yoktur. **DÖRDÜNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Kunig şehri derler ve bu şehre iki şehri tâbidir. Birinin adına Buningderler adına. Bu şehrin kurbunda bir göl vardır kim ol gölün adına Monan göli derler ve bu şehirden bir hekîm zuhuretmiştir kim ol hekîmin adına Havam-Şiyu derler. Bu hekim ‘ilm-i kimyayı kemaliyle bilüb halka tâlim etmiştir. Ol vaktin tarihi Hazret-i ‘Îsâ ‘aleyhi’s-selâmdan iki bin beş yüz sene mukaddemdir ve Bu King şehrinin kurbunda bir göl vardır kim adına Bunan derler. **BEŞİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Liyuku derler. Buna üç şehir tâbidir. Ve bu şehir King ırmağının cânib-i şimâlinde vâki’dir ve bu şehir gu mahbûb ve mergup şehirdir. Bazirgân ka’indir ve bunda laceverd ma’deni çoktur ve şehrin şarkî cânibinde iki ırmak mürûr edib bir yere gelib bir ‘azîm göl olur ve bu göl üzerinde Sinka padişâh ‘azîm binalar ve kasr bina olunmuştur. **EL-CİBÂL:** Bu şehrin cenûbî cânibinde bir dağ vardır. Adına Bado Dağı derler. Bu dağın havası gâyet güzeldir ve ol semtin halkından humma zahmeti ve hararet marâzları nadirü’l-vukû’dur. Lâkin Mart ayında bir adamı humma tutsa derler kim ol adam gayri hâlâs bulmayub helâk olur. **ALTINCI NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Yakü şehri derler ve bu şehre üç şehir tâbidir ve bu şehrin cânib-i garbisinde memleket-i Tehemt gâyet ile kâribdir. **EL-CİBÂL:** Tenk-Şan şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Bunk Dağı derler. Bu dağın adına Bunk Dağı derler. Bu dağın beş kalesi vardır ve halkı bu helvayı didikleri helva nâzil olur ve halkı bu helvayı pirişip çok fa’idesi görülür

s. (40)

Ve dahî Yunk-King şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Künk-Lay Dağı derler. Yaz faslında bu dağın kalesinde buz halî olmaz ve bu on dört nâhiyeden ma’ada dört ‘askerî şehri vardır dinmiş idi. Onun beyânındadır. Bu dört şehirden birisinin adına Tünk-Köy derler. İkincisinin adına Omonk şehri derler. Üçüncüsünün

adına Osa derler. Dördüncüsünün adına Likin-Hoyunk derler ve bu şehirlerde ‘askerî tâ’ifesi nden ma‘ada kimse olmaz. Cümle ahâlîsi ‘askerîdir ve bunlardan bir kimesne ölse yeri oğlundur. Kimse onun yerine geçmezler ve bu şehrin adamları kemâl mertebe şecî‘ ve bahadırlar. Şöyle kim şeca‘at ve mehabetle ma‘rûf ve mevsûflardır. Evvelki şehrin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Ulunk Dağı derler ve dahî bir ırmak vardır kim bu şehrin kurbunda mürûreder. Ol ırmağın adına Kin-Sa Irmağı derler. Bu dağda ve bu ırmakda her bar altın bulunur ve ikinci şehir dağlar içinde vâki’ olmuştur ve bu dağlar içinde atmaca kuşları kemâl mertebe çok olur. Üçüncü şehrin ormanları vardır. Ol orman cümle fıstık ağaçlarıdır. Dördüncü şehirde keklik kuşu ve misk hayvânı gâyet ile çok bulunur ve bu nâhiyede böğrölce ve bakla gâyet ile çok olur. Lâkin baklası gâyet berk olmağla taş baklası diyü tesmiye olunur. **EL-CİBÂL:** Bu semtde bir büyük dağ vardır kim ol dağın adına Ulunk Dağı derler. Bu dağ Kinsa ırmağının kenarında vâki’ olmuştur ve bunun uzunluğu yüz istaryum miktardır ve Kinsa Irmağı bu dağdan mürûr eder ve dahî Osa şehrinin kurbunda iki dağ vardır kim ol dağın birisinin adına Tabin ve birisinin adına Omoyen Dağı derler ve derler ki bu dağa mürûrederken bakan adamlar zannederler kim güya bu dağlar mu‘allaklardır ve dahî Kin-Huyunk şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Otunk Dağı derler. Bu dağın baş ile anılmışdır. **EL-ENHÂR:** Bu semtde bir ırmak vardır kim ol ırmağın adına Kinsa ırmağı derler ve Kinsa demenin mânâsı tiber demektir. Ya‘ni altın toprağı demek olur. Vech-i tesmiyesi budur ki zîrâ bu ırmak Tünk-Köyün şehrinin kurbunda geçdüğü yerde ol şehrin halkı çok tiber cem‘ ve tahsîl edib onun için buna tiber derler ve bu tiberi götürüb Koheng vilâyetinde fûrûht ederler ve bu cihetden bu şehrin ahâlîsi kemâl mertebe ganîlerdir ve dahî bunun cenûbî cânibinde müte‘addid birkaç kal’alar bina olunmuştur ki Köykün Dağı’nın ahâlîsinden bu diyârı hıfz için ve sâ’ir a‘dadan hıfz ve hırsaset içiniçinde ‘asker vaz‘ olunmuştur. Daima hıfz ederler. **EVSÂF-I KILA‘:** Bu kal’asında gergerdan ve bal ve bal mumu çok olur ve dahî Yunk-Senk kal’asında altında elmas vefret üzere olur ve atları kemâl mertebe yüğrek olur. Yimuy kal’asının çok bülbülü olur. Şöyle kim giceler bülbül sadasında ve nale efganından ahâlîsi uyhu yüzine hasretlerdir. Şiyun kal’asında suları ve balıkları çoktur ve dağ ve sahrasında misk hayvânı bî-haddir ve dahî saçaklı tavukları fer vafirdir. Şöyle kim bu tavukların saçakları koyun yapağısı gibidir ve bu tavuklar bizim diyârımızın tavuklarından küçükdür. Lâkin gâyet çabük tiz-revlerdir ve ayakları kısadır. Bizim tavuklar ayağı gibi değildir ve bu tavukların derilerin alıb debbağat

ettirdüb kürkler yapdırırlar. Şöyle kim acaipkürki olur ve bu kürke ahâlîsi kemâl mertebe rağbet ederler. Ağır baha ile satılır ve bu diyârın ‘avretleri bu tavukları kemâl mertebe ri‘âyet ve rağbet edib berk severler ve dahî Kihaya şehrinde böyle tavuk vardır ve lîkin bunlar gibi ol tavukların yapağısı yoktur ve dahî kav otluğı bunda çok bulunur ve dahî Ti-Ki kal’asının dağlarının etrafında güzel mahbûb inekler çok olur. ‘Aynı ile Tibet ineklerine müşâbihdir. Bu ineklerin kuyrukları at kuyruğı gibi kalın ve uzun olur ve bu ineklerin kuyruklarında tüğler ve lâtif mergup kaliçeler yaparlar ve kaliçeleri ol kadar uzun ederler kim on bir arşından on yedi arşına varınca değin ve yaptıkları kaliçeler bu ineklerin kuyruğına mahsûs değildir. Sâ’ir hayvânât tüğünden dahî böyle kiçeler yapmak anların yanında emr-i sehldir. Daima idegeldikleri sanatlarıdır ve bu mevzi’in laceverd ma’deni çoktur ve toprağı kavîdir ve havası lâtifdir ve semtde bir vezîr oturur ki hafaza diyârda ve hükmi hükümetde müstakildir. **EL-CİBÂL:** Bink-Kay şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Mı-Kü Dağı derler ve bu dağın karından ahâlîsi gelecek sene kaht olmasına ve ucuzluk olmasına istidlâl edib ana göre tedariklerin görürler. Mücerrebleridir ve bunların istidlâli bunun üzerinedir ki eğer kış mahallinde ol dağın karı bir miktar münhal olup erirse istidlâl ederler ki bu sene ucuzluk olur derler. Eğer münhal olmayub hâli üzere durursa bu sene ‘azîmkaht olur diyü istidlâl ederler ve dahî Kiz-Kank şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Tiysa Dağı derler. Bu dağda bir nevi‘ taş olur kim bundan hadîd çıkarırlar. Şöyle kim bu taşı ateşe koyup yakarlar ve ol taşdan ayırub hadîdi akar. Toprağı yerinde kalur. Hadîdin alıb fûrûht ederler. **EL-FASLU’S-SAMİN:** Bu fasıl yedinci memleket ki Hugung memleketidir. Onun beyânındadır. **EL-HÛDÛD:** Şimâlî memleket-i Hunan-Hona memleket-i Künk-Tünk ve garben memleket-i Siguan ve şarken King-Si

s. (41)

ve Nanking memleketidir. **EVSÂF-I MEMLEKET:** Bu memleketin havası gâyet rûh-efza ve ferah-fezadır ve sahraları vasi‘dir ve haki kemâl mertebe münbittir ve ziyâde siyle ucuzlukdur ve ırmakları cümle arâzîsin sâkî eder. Matara ihtiyaç yoktur ve King ırmağı bu memleketi iki kısım etmiştir. Şöyle kim bir kısmı şimâlidir ve bir kısmı cenûbidir ve bu memleket zaman-ı kadîm de kuvvetli padişâhların tahtgâhları idi ve bu memleket Çin memleketinin anbarıdır. **EL-CİBÂL:** Bu şehrin cenûbî cânibinde bir

dağ vardır. Adına Bado Dağı derler. Bu dağın havası gâyet güzeldir ve ol semtin halkında humma zahmeti ve hararet marâzları nadirü'l-vukû'dur. Lâkin Mart ayında bir adamı humma tutsa derler kim ol adam gayri hâlâs olmayub helâk olur. **ALTINCI NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Kü şehri dirşer ve bu şehire üç şehir tâbidir ve bu şehrin cânib-i garbîsinde memleket-i Tehemt? gâyet ile kâribdir. **EL-CİBÂL:** Tenk-Şan şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Monk Dağı derler. Bu dağın beş kalesi vardır ve bu dağ üzere kudret helvası didikleri helva nâzil olur ve halkı helvayı büşürüb çok fa'idesi görilür ve dahî Bunk-King şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Künk-Lay Dağı derler. Yaz faslında bu dağın kalesinde buz halî olmaz ve bu on dört nâhiyeden ma'ada dört 'askerî şehirleri vardır. Onun beyânındadır. Bu dört şehirden birisinin adına Tünk-Köyen derler. İkincisinin adına Omonk şehri derler. Üçüncüsünün adına Osa derler. Dördüncüsünün adına Likin Hoyunk derler ve bu şehirlerde 'askerî tâ'ifesi nden ma'ada kimse olmaz. Cümle ahâlîsi 'askerdir ve bunlardan bir kimse ölse yeri oğlunundur. Kimse onun yerine geçmezler ve bu şehrin adamları kemâl mertebe şecî' ve bahadırlardır. Şöyle kim şeca'at ve mehabetle ma'rûf ve mevsûflardır. Evvelki şehrin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Ulunk Dağı derler ve dahî bir ırmak vardır kim bu şehrin kurbunda mürûreder. Ol ırmağın adına Kin-Sa ırmağı derler. Bu dağda ve bu ırmakda her bar altın bulunur ve ikinci şehir dağlar içinde vâki' olmuştur ve bu dağlar içinde atmaca kuşları kemâl mertebe çok olur. Üçüncü şehrin ormanları vardır. Ol orman cümle fıstık ağaçlarıdır. Dördüncü şehirde keklik kuşu ve misk hayvânı gâyet ile çok bulunur ve bu nâhiyede böğrölce ve bakla gâyet ile çok olur. Lâkin baklası gâyet berk olmağla taş baklası diyü tesmiye olunur. **EL-CİBÂL:** Bu semtde bir büyük dağ vardır kim ol dağın adına Ulunk Dağı derler. Bu dağ Kinsa Irmağı'nın kenarında vâki' olmuştur ve bunun uzunluğu yüz istaryum miktarıdır ve Kinsa Irmağı bu dağdan mürûr eder. Osa şehrinin kurbunda iki dağ vardır kim ol dağın birisinin adına Tabin ve birisinin adına Omoyi Dağı derler ve bu dağa mürûrederken bakan adamlar zannederler kim güya bu dağlar mu'allaklardır. **EL-FASLU'T-TASÎ':** Bu fasıl dokuzuncı memleket ki Hugung memleketi var. Onun beyânındadır. **EL-HÛDÛD:** Şimâlî memleket-i Hunan-Hona memleket-i Künk-Tünk ve garben memleket-i Siguan ve şarken King-Si ve Nanking

memleketidir. **EVSÂF-I MEMLEKET:** Bu memleketin havası gâyet rûh-efza ve ferah-fezadır ve sahraları vasi'dir ve haki kemâl mertebe münbittir ve ziyâde siyle ucuzlukdur ve ırmakları cümle arâzîsin sâkî eder. Matara ihtiyac yoktur ve King ırmağı bu memleketi iki kısım etmiştir. Şöyle kim bir kısmı şimâlidir ve bir kısmı cenûbîdir ve bu memleket zaman-ı kadîm de padişâhların tahtgâhları idi ve bu memleket Çin memleketinin anbarıdır ve kıları şeklinde nitekim Sine Nepalya'nın kıları ve anbarı olduğu gibi ve bu memleketin zahîresi etrafın kandırır. Bu memleketin sularında olan balıklar ve toprağından hâsıl olan pirinç ve arpa ve buğday ve ormanlarından hâsıl olan mahsûlâtı bir vecihle hesâba gelmez. Vefret üzeredir. **ET-TAKSÎM:** Bu memleket on beş nâhiyeye münkasımdır ve bu on beş nâhiye dahî yüz sekiz şehri müştemildir ve bunlardan ma'ada iki nâhiye ve birkaç kal'a dahî vardır. Lâkin hâkimleri başkadır. **'ADED-İ AHÂLÎ-İ MEMLEKET:** Bu memleketde dört milyon ve sekiz kere yüz bin otuz üç bin beşyüz doksan insan vardır. Bu memleketde Tay Ming padişâhı ve Honk-Vi padişâhının nesillerinden üç yüz bin adam hâsıl olub ve bunlar Tatar ile cümle cenkde helâk olmuşlardır. **AHVÂL- MAHSÛLÂT:** Bu memleketde pirinçden iki milyon ve yüz altmış yedi bin beş yüz elli dokuz çuval senevî mahsûlât alınır. Ve harîrden yedi bin dokuz yüz yetmiş yedi top harîr alınır. **EVSÂF-I NEVAHÎ:** Bu nevahîden evvelki nâhiyenin baş şehrinin adına Vuking şehri derler ve bu şehir dokuz şehir tâbidir. Kadîm de bu şehir taht idi. Şöyle kim dâhili ve harici ma'mûrdur. 'azîm mükellef binalar vardır ve bu şehrin dâhilinde Tay Ming padişâhının bina itdüğü bir saray vardır kim binası metin ve müstahkem 'aca'ibdir. Gâyet mükellef saraydır. King Irmağının cânib-i cenûbunda vâki' olmuştur ve bu King Irmağı ol mertebe 'azîm ırmaktır kim bir nice yerlerden ol sudan tefrîk edib bazı mevazi'a akıtmışlardır. Her birinde gemiler yürür. Bâ'is budur ki her taraftan bu şehre gemiler yürüyüb ganîmet olur ve dahî bu nâhiyenin arâzîsi ol sular ile sâkî olunur. Yağmura ihtiyac yoktur ve bu nâhiyenin dağlarında billûr ma'deni vafirdir ve dahî Ka otı didikleri

ot bî-nihayedir ve bu nâhiyede kamışdan ve yaprakdan acaiptuhfe kağıtlar yaparlar. **EL-CİBÂL:** Bu Ba şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Naküven Dağı derler. Bu dağın taşı ve toprağı umûm üzere altına müşâbihdir ve dahî bu şehrin kurbunda bir dağ vardır kim adına Vuking Dağı derler. Çin halkı derler ki Çine padişâhı zamanında bu dağda bir adam görülmüştür kim uzunluğu on arşınmiktardır ve dahî Künk-Yink şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Lunk-Çun Dağı derler. Bu dağın tûli dört yüz istaryum miktardır ve bu dağda bir garib mağara vardır kim ol semtde meşhûr ve ma'rûfdur ve dahî Heng-Va şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Künk Dağı derler. Bu dağda bir göl vardır kim ol gölün suyu gâyet ile siyahdır. Şöyle kim güya mürekkebdır ve dahî bu semtde bir dağ vardır kim ol dağın adına Ki-Koven Dağı derler. Ki-Koven demenin mânâsı dokuz saray demek olur ve bu sarayları Sinka padişâhı evlâtları için bina ettirmiştir ki bu sarayda oturub okuyub ve yazmağa ve tahsîl-i ma'rife iştigal üzere olalar ve dahî Kiya dağının kurbunda bir cezire vardır kim ol cezirenin adına Senthu ceziresi diyü tesmiye Senthu demek mânâsı çiçekler ceziresi demek olur ve dahî Nati Dağı'ndan bir su neb' eder. Derler kim bu su dört bin arşın miktarı yüksek yerden alçağa atılır. **İKİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Hannig şehri derler ve bu şehre bir şehir tâbidir ve bu şehrin dâhilinde ve haricinde çok köyler vardır ve göller vardır ve bu göllerin her birinin içinde gemiler gezerler ve dahî ırmaklarında büyük gemiler vardır. Gelirler ve giderler ve bu şehre bu gemiler sebebiyle gâyet ucuzlukdur ve halkı zenginlerdir. Bunun ırmağına Han Irmağı derler. Bu ırmak King Irmağı'na gider ve King Irmağı'na çok cemî' yerlerden gemiler gelir. Ol ecilden bu şehrin ademîsi ganîlerdir. Çok kar ederler ve bu şehir sayd-gahıdır. Bu etrafda cemî' tuyûr bulunur. Husûsan kim Beyan ördeği gâyet ile kesret üzeredir ve dahî yemişlerin cümlesi bu diyârda bulunur ve dahî bunda hamz ve turunç gâyet güzel olur ve bu şehrin gâyet müferreh binası vardır. Şöyle kim kasırları bî-nihayedir ve bu şehirde bir yüksek kale vardır kim ol kalenin adına Silohi kalesi derler. Silohi demenin mânâsı enar çiçeği demek olur. Vech-i tesmiye budur ki zaman ile bir gelin kaynanasına tavuk pirişip yedirdikçe ol tavuğu ekl ederken kaynanası düşüp öldü ve kaynanasının akrabası bu hâli görüp sen bizim akrabamızı zehirledin diye hâkime götürdüklerinde gelin hâkim de münkir olub ben zehirlemedim diye çendan ki yemin eyledi. Lâkin yeminine kimesne i'tibar etmeyip hâkim dahî varın

bunu bir ber-dar eyleyin diye emr eyledi ve fi'l-hakika ol gelini asmaya götürdüklerinde na-gahgiderken bu gelinin yolu bir kuru enar ağacı kurbuna erişip ol halde ol gelin enar ağacına yapışıp dedi ki ey ağaç eğer benim suçum varsa kendi halinde kal ve eğer suçum yok ise yeşillen ve çiçekler vir dedikde fi'l-hal o kuru ağaç ser-sebze olub çiçekler verdi. Badehu halk bu 'ibreti görüp ta'accüb edib valih ve hayrân oldular ve ol gelini koyuverip bu kaleyi bu üslûb üzere ol mevzi'de bina kıldılar ki rüzgâr ile bu husûsun yâd olunmasına bâ'is olub ta ki bu vâki'a unutulmaya. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir dağ vardır kim ol dağın adına Kükin demenin mânâsı dokuz kız demek olur. Derler kim mukaddemâ bu dağda dokuz kız karındaşlar yalnız kalmışlardır ve bu kızlar 'ilm-i kimya bilirdi. Onun için bu vecih üzere tesmiye kılınmıştır. **DER-BEYÂN-I GÖLİ:** Göller bu semtde bir göl vardır kim ol gölün adına Kükin göli derler. Bu gölün tûli dört yüz istaryum miktarıdır. **ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Siging şehri derler. Bu şehre altı şehir tâbidir ve iki yıldıza mensûbtur. Ol iki yıldızın birinin adına Mi yıldızı derler ve birinin adına Kin yıldızı derler ve bu şehir Han Irmağı'nın kenar garbîsinde vâki' olmuştur. Bu nâhiyenin gerçi dağları çoktur ve lâkin yine her şey bunda bulunur ve dahî bu nâhiyenin baş şehrinde zaman ile Tay Ming padişâhının tahtgâhı eder ve bu nâhiyenin toprağında ve kumlar içinde bî-had altın bulunur ve dahî laceverd ma'deni vardır. Kerestesi meşhurdur. Güzel tahtalar keserler ve ol semtin ekâbirleri evlerin bu tahta ile binaederler ve Han Irmağı üzerinde bir 'azîm mükellef köprü bina olunmuştur kim binaetmiştir. **EL-CİBÂL:** Kiyon şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Runenk derler. Bu dağ gâyet ile 'azîmve müntehî dağdır ve bu dağın yirmi kalesi vardır ve bu dağın civarında otuz altı dağlar vardır. Küçükdür ve yirmi dört göl vardır ve bu dağda bir büyük puthâne vardır. İçinde Tenashî tâ'ifesi mekân edinmişlerdir. Derler ki bu Tenashi tâ'ifesi bundan akdem Ki-Kiyan memleketinde vâki' Tin Dağı'nda mütemekkinler idi. Badehu ol mevzi'den mürûr edib bu puthâneyi ittihaz etmişlerdir. Hâlâ bunda ayîn-i batılaları üzere karlarındadırlar ve bu dağ daima yeşillik üzeredir. Gâyet lâtif ve hûb dağdır ve dahî bu nâhiyede bir dağ vardır kim ol dağın adına Kü Dağı derler. Bu dağda kamış çok olur. Haşı derler. Bu dağın kamışı üç yıl mu'ammer olur. Badehu kuruyub yine yeniden tazelenür. **EL-ENHÂR:** Baş şehrin cânib-i cenûbîsinde bir ırmak vardır kim ol ırmağın adına Sink Irmağı derler ve bu ırmak içinde bir hayvân olur kim 'aynı ile ata benzer.

s. (43)

Ancak mabeyninde fark budur ki hayvânın üstünde balık pulı Ken pulları vardır ve ayaklarında tırnakları pars tırnağı gibidir. Ama gâyetiyle mühîb ve yaramaz hayvândır. İnsana ve hayvâna daima zarardan halî değildir ve bu hayvân ekser güz zamanında çıkar ve dahî Nankank şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol gölün adına King Gölü derler. Eğer bir kimse eliyle yahud ayağıyla bu gölün suyuna erse ol gölün suyu dokunduğı yerde kabarıp top top hubablar hâsıl olur. Badehu ke'l-evvel olur ve bu şehrin cânib-i garbîsinde bir cezirenin vardır kim ol cezirenin adına Kiya-Kuk ceziresi derler. **DÖRDÜNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Tigan şehri derler ve bu şehre beş şehir tâbidir ve iki yıldıza mensûbtur kim ol yıldızların birisinin adına Kin yıldızı derler ve bu nâhiyede gâyet lâtif ve mergup beyaz mumı olur ve bu mum bir cins beyaz kurtlar arıdan küçük olur. Arı nice yaparsa öyle yaparlar. Ancak yapduğı mum olur ama bu mum gâyetiyle bahalıdır ve derler ki her bar bu mum yandıkda gâyet güzel rayıhası çıkarır. Andan ötürü bahalıdır. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir dağ vardır kim ol dağın adına Nahonk Dağı derler. Bu dağ ol semtin dağlarının cümlesinden mu'azzamdır ve şimâl cânibine mümted olmuştur ve bu dağın kalesinde bir büyük göl vardır ve dahî onun Şan şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim andın adına Tunk-Tink Dağı derler. Bu dağda 'amîk mağaralar vardır. **DER-BEYÂN-I GÖLLER:** Yun-Menk şehrinin kurbunda bir göl vardır kim ol gölün büyüklüğü yük seksen istaryum miktarıdır. istaryum miktarıdır. **BEŞİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Havan-Köy şehri derler ve bu şehre sekiz şehir tâbidir ve bu şehir King ırmağının cânib-i şimâlîsinde vâki' olmuştur ve bu şehrin halkı çoktur ve bazirgânları vafirdir ve bu şehirde mübalağa ile alış viriş olur. Zîrâ kim bu şehre çok gemiler gelib giderler ve bu nâhiyede bir nevi' yılan olur kim cüzzam zahmetine ve fireng zahmetlerine bununla mu'alece olunur ve dahî bu nâhiyede beyaz afşin bulunur ve bu afşinin beyaz etibbâ katlarında gâyet makbûl ve mergupdur ve bu baş şehrin cânib-i şimâlîsi güzel sahralardır ve mezari'dir ki kemâl mertebe mahsûl olur. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir dağ vardır ki ol dağın adına Bavo Dağı derler. Bu dağda bir nevi' küçük taşlar olur kim bu taşları alıb güneş karşusunda kosan ol taşların bazısı kıpkırmızı ve bazısı sapsarı olur ve güneşten kaldırıp gölgeye kosan yarım saat miktarı bu hal üzere kalıp badehu yine evvelki rengine 'avdet eder ve dahî derler kim bu taşları kaldurub bir karanlık yere kosan yarım saatmiktari ol karanlıkda ziyaverir. Badehuyine ke'l-evvel olur. Zîrâ

kim bu taşlar şimşek şu‘a‘ından ziya kesb edib yarım saatmiktarı ziyaverir. Badehu haline ‘avdet eder ve musânnif-i kitâb dir ki bu taşlar ‘aynı ile Nepalya memleketinde Bonoya vilâyetinde olan taşlar gibidir ve dahî Making şehrinin kurbunda bir dağ vardır ki ol dağın adına adına Molink Dağı derler ve bu dağda ormanlar çoktur ve dahî Havank-Moy şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Sükü Dağı derler. Bu dağın tepesinde bir puthâne vardır. Bu puthânenin bünyad olunması dört makbûl çekemin hatırları içindür ve bunun kurbunda bir mükellef kale yapılmıştır kim dokuz mükellef kapısı vardır. **EL-ENHÂR:** Ki şehrinin kurbunda bir ırmak vardır kim ol ırmağın adına Ki Irmağı derler. Bu ırmak bu şehir kurbunda mürûr edib ol etradı sâkî eder. Havan-Mi şehrinin kurbunda bir göl vardır kim ol gölün adına Vü göli derler. Vü demenin mânâsı cenk demek olur. Vech-i tesmiye budur ki mukaddemâ bu göl içinde gemiler ile cenk tâlim olurdu. Onun içindür. Ve dahî Kin-Savi kurbunda bir su neb‘ eder kim ol suyun adına Liyu derler. Gâyet ile tatlu ve lâtif ve mergup ve güzel hoş sudur ve ol semtde bu suya gâyet i‘tibar ederler. Ziyâde memdûhdur ve dahî bunun kurbunda bir cezire vardır kim ol cezirenin adına Bikavi Ceziresi derler. Mânâsı beyaz kablubga demektir. Vech-i tesmiye budur ki biz zaman ile bir şecî‘ adam bir miktar adamlar ile cenk edib kesretine binâen düşmanlar bu şecî‘i zebûn ettiklerinde bu suya düşürdiler. Şecî‘ düşüdüğü yer na-gâh bir beyaz kablubga zuhur edib ol şecî‘i arkasına alıb yüzerek bu suyun ol bir kenarına çıkarmıştır ve hattaderler ki bu adam çok zaman evvel kablubgayı beslerdi. Onunçün tesmiye kılınmıştır ve hâlâ ol semtin adamları evlerinde küçük kablubgaları besliyor. ‘azîm ri‘âyet ve iltifatlar ederler. **ALTINCI NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Kin-kav şehri derler ve bu şehre on iki şehir tâbidir. Bu şehir kadîm de Ku padişâhının tahtgâhı idi. Bu şehirde güzel evler ve saraylar vardır ve bu şehir bazirgân yatağıdır ve kemâl mertebe ucuzlukdur ve bu şehirde bulunmaz da bir nesne yoktur. Murâd olunub adama lâzım olan şeyler cümle mevcuttur ve dahî bu nâhiyede bir nevi‘ ot biter kim ol otun adına Pik-Sene otluğı derler. Bu ota çok zaman fena ‘ârız olmaz. Çok zaman dayanır ve derler kim her kim bu otdan bir miktarca suyun içine koyup ve ol otun suyu saklan posa sıkılan siyah eder ve ömrüartar derler ve dahî bu nâhiyede altın elması çoktur ve dahî bu nâhiyede bir nevi‘ taş vardır kim eğer alıb ol taşı mürekkebe katsalar gâyet siyah eder ve lâtif

cilaverir. **EL-CİBÂL:** Kank-Nik şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Fenk Dağı derler. Bu dağda harîf faslında ve fasl-ı rabî'de kat'a rüzgâr esmez ve yaz faslında mağaralarından 'azîm rüzgar hâsıl olub eser ve dahî bu nâhiyede bir dağ vardır ol dağın adına Köy-Kav Dağı derler. Bu dağ King Irmağı'nın içine girmiştir ve ol ırmağın suyu ol dağın etrafın ihata etmiştir. Onun için gemiler ol semte mürûr edib geçinceye değîn 'azîm zahmet çekerler. **SIFAT-I GÖLLER:** Batûnk şehrinin kurbunda bir göl vardır kim bu gölün mesâfesi seksen istaryum miktarıdır ve bu gölde çok balıklar vardır. Sayd ederler. Ki-King şehrinin kurbunda bir cezire vardır kim ol cezirenin adına Nay ceziresi derler ve bu cezirenin miktarı iki yüz istaryumdur. Hatta derler mukaddemâ BuKing Irmağı'nda doksan dokuz cezire var idi. Lâkin bu cezireleri umûm üzere tadrîc ile kum basub bu zikrolunan cezire kalmıştır. **YEDİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Yüku şehri derler ve bu şehre yedi şehir tâbidir. Bu nâhiyenin bir büyük köy vardır. Adına Tûnk-Netk köy derler. Bu nâhiyeyi iki kısım etmiştir. Birisi şark. Birisi garb ve bu şehir King Irmağı'nın kenar şimâlisinde vâki' olmuştur ve bu nâhiyenin ahâlîsi derler kim bu nâhiye üç ırmağın kapısıdır. Zîrâ kim bu nâhiyeden üç ırmak mürûreder. Birisinin adı King Irmağı'dır ve birisinin adı Sink Irmağı'dır ve birisinin adı Tûng Irmağı'dır. Bu üç 'azîm su bu nâhiyeden mürûr itdüğü için bu semtler kemâl mertebe ucuzlukdur ve balığı katî çoktur ve bu nâhiyenin dağlarında laceverd ma'deni vardır ve bunda bunda bulunan laceverd ma'deni dahî iki nevi'dir. Birisi yeşildir ve birisi yeşildir ve birisi mavidir ki meşhûrdur ve bu yeşil laceverdi ol semtin ulu nakkaşları isti'mâl ederler ve dahî bu nâhiyede ağaç kavını ve altın elmas katî çoktur. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin cânib-i cenûbîsinde bgir dağ vardır kim ol dağın ismine 'Ulûm-u şer'îye dağı diyü tesmiye kılınur. Bu dağ içinde küçük siyah bir taş olur kim ol taşı tabîbler isti'mâl ederler ve dahî derler kim bu taşlar damla zahmetine gâyet nâfi'dir. Len-Sink şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Tayon Dağı derler ve bu dağın yetmiş tepesi vardır ve dahî bu nâhiyede bir dağ vardır kim bu dağın imtidadı iki yüz istaryum miktarıdır ve yirmi beş büyük tepesi vardır ve bu dağda yüz dürlü 'akakir bulunur kim mahallinde tabîbler düşürüb ilaç için isti'mâl ederler ve dahî van-Hanan şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Honk derler. Mânâsı Za'feranlı Dağ demek olur. Vech-i tesmiye budur ki taşı ve toprağı za'feran rengindedir. **DER-BEYÂN-I GÖLLER:** ve bu nâhiyede bir büyük göl

vardır. Ol gölün adına Tünk-Tink göli derler. Bu göl için Çin halkı derler kim bu göl tûfan-ı Nuh'dan kalmıştır. Bu gölün içinde birkaç cezireler vardır ve bu gölün içinde kamışdan bir puthâne yapılmıştır. Kaçan su tuğyan itse bu puthâneyi kalıdır. Asla zarar etmez. Kaçan su merkezine gele ol dahî su ile bile iner ve dahî bir cezire vardır kim ol cezirenin adına Kin-Sa ceziresi derler. Kin-Sa demenin mânâsı kum ceziresidemek olur. Zîrâ kim bu cezirenin kumunda çok altın bulunur. **SEKİZİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Kang-Şa şehri derler. Mânâsı yıldız hâkimi üzerine olan şehri demektir ve bu şehre on şehir tâbidir. Bu nâhiyenin bazıyerleri düz ve bazıyerleri dağlardır ve toprağı kalındır ve havası lâtifdir ve her şey bulunur ve rahussîdir. Husûsan pirinç çok ekilür ve çok hâsıl olur ve gâyet ile ucuzdur ve pirinçden çok galle olur ve ol diyârın adamları istedikleri yerlere suyu sabıdub alıb gitmekte gâyet mâhirlerdir ve bu nâhiyede fasl-ı rabî'de bir balık çıkar kim ol balığın adına Savel derler. Balık kemâl mertebe leziz ve beyne'n-nas 'azîz ve mu'teberbalıktır ve bu nâhiyenin dağlarında kırmızı yüce gibi çoktur ve bu şehir zaman ile Tay Ming padişâhı tahtgâhı olmağın bu şehirde 'azîm binalar ve metin ulu evler ve vasi' saraylar ve 'alî kasrlar ve mürtefi' köşklerin haddi payanı yoktur. **EL-CİBÂL:** Bu baş şehrin cânib-i garbîsinde bir dağ vardır kim ol dağın adına Bofu Dağı derler ve bu dağdan nalkus otı biter ve bu ot tabîbler katında gâyet 'azîz ve muhterem ve mergup ve mükerrerdir. Hatta derler her kim bu otdan ekl itse ömrüuzun olur ve dahî Tenk-Nik şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Takü Dağı derler ve bu dağın imtidadı yüz seksen istaryum miktarıdır ve dahî Yünk şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim bu dağın adına Tay Dağı derler. Bu dağın üç tepesi vardır ve bu tepelerinin ortasında bir 'amîk göl vardır ve dahî ol semtde bir göl dahî vardır kim ol gölün adına Bişe göli derler. Bu gölün büyüklüğü seksen istaryum miktarıdır. Bu gölden dört küçük ırmak çıkıp ol semte revân olur ve dahî Şu şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Sükünk dağı derler. Bu dağdan bir lâtif

s. (45)

ılıca vardır ki ol ılıconun suyu gâyet hardır ve bu dağın kurbunda otuz altı küçük dağlar vardır. **EL-ENHÂR:** Siyank-În şehrinin kurbunda bir bir küçük ırmak vardır kim bu ırmağın adına Bi'l-umûm ırmağı derler ve bu ırmak kenarı ol diyâr halkının 'îd-gahlarıdır. Her kaçan kim 'îdleri günü geldikde ol yerde 'îd ederler ve bu 'îdin adına Tudun padişâhı diyü tesmiye ederler ve Çin halkı bunda cem' olurlar ve bunların bu

‘îdlerinin vakti senenin beşinci ayı ve beşinci ayın dahî beşinci gününde olur ve bu ‘îdin sebebi oldur ki zaman ile padişâhları düşman ile bu ırmak kenarında cenk edib ve galib olub düşmanların bu ırmak içine düşürüb helâk edib gark olmuşlardır. Ol zamandan beri beyinlerinde bu ‘îd ‘adet oldı ve bu ‘îd gününde ‘azîm donanmalar edib şadîlikler ve şenlikler eyleyip gemiler içre görüb birbirleriyle cenk ederler ve bu gemilerden kangısı galib olsa padişâh galib tarafına in‘am ve ihsanlar eder ve dahî Şu şehrinin kurbunda bir ırmak vardır kim ol ırmağın adına Ofo Irmağı derler ve bu ırmakda bir nevi‘ garib balık çıkar kim ol balığın adına lemsi-tivi derler ve dahî Sebhu şehrinin kurbunda bri cezire vardır kim ol cezirenin adına Kimyin-Va Ceziresi derler. Kimyin-Va demenin mânâsı altın, elmas ceziresi demek olur. Vech-i tesmiye budur ki bu cezirede altın, elmas çoktur. Onun için tesmiye kılınmıştır. **DOKUZUNCI NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Pavoking şehri derler ve bu şehre dört şehir tâbidir ve bu şehri zamanile Tay Ming padişâhı tahtgâh etmiştir ve bu nâhiyenin dağları çoktur. Cenûb semtinde Kivasni memleketinin dağları ile ittisalleri vardır. Bu nâhiyenin dağları bu mertebe çok iken yine mahsûl bunda çok bulunur. Zirâ toprağı mahsûli çok verir. **EL-CİBÂL:** Bu baş şehrin cânib-i şarkisinde bir dağ vardır kim ol dağın adına Lonk Dağı derler ve bu dağın dört tepesi vardır ve orta yerlerinde bir derîn göl vardır. Bu gölden iki ırmak çıkar birisinin adına Liyin derler ve bu ırmağın suyu Sink-King şehrine mürûreder ve birisinin dahî adına Kav Irmağı derler ve dahî Vüking şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Yun Dağı derler. Bu dağ gâyetü’l-gaye ‘azîm ve müntehî ser-efrâz ve bu dağın civarında yetmiş bir küçük dağlar vardır. **EL-ENHÂR:** Vüking şehrinin kurbunda bir ırmak vardır kim ol ırmak Kü Dağı’ndan neb‘ edib çok yerler dolaşur. Hattaderler mukaddemâ bu ırmakda kırk sekiz yerde muhatara yer vardır kim kemâl mertebe ıztırab çekerdi. Lâkin sonradan ilaç bulub def-i ıztırab ettiler. Buldukları ilaçbudur ki ol muhavvif olan yerlere nuhasdan bir direk dikip gemi geçecek zaman ol direğe gemiyi sararlar. Badehu gemi ol sarp yerden çıkıp düz yere vusûl buldukda gemiyi direkden çözüb koyuverirler. Yolına gider ve direk didikleri mevazi‘ baş şehrin cânib-i şimâlîsindedir. **ONUNCI NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Heng-Kü şehri derler ve bu şehre sekiz şehir tâbidir. Bu şehrin King Irmağı gâyet cânib-i cenûbîsinde mürûreder ve bu ırmak ile Sink ırmağı nâhiyede bazıyerleri ‘aynı ile cezire gibi urur ve bu nâhiyenin dağları alçakdır. Ezyal-i cibâl daima ziraat olunur ve bu nâhiyede lâtif ve mergup kâğıt yapılır ve bu nâhiyede keklük

kemâl mertebe çok olur ve dahî bu nâhiyede talk²⁸⁶ ve gümüş ma'deni çoktur ve her şey bu nâhiyede bulunur. **EL-CİBÂL:** Bu baş şehrin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Heng Dağı derler. Bu dağın yüz altmış istaryum tûli vardır ve bu dağın yetmiş iki tepesi vardır ve bu dağda on 'azîm mağaralar vardır ve otuz yerinden su neb' eder ve yirmi beş deresi vardır ve dahî Luking şehrinin kurbunda bir dağ vardır ki ol dağın adına Hoki Dağı derler. Bu dağ gâyet 'azîm dağdır ve bu dağın yetmiş tepesi vardır ve dahî Nik şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Vaki-Enk Dağı derler ve bu dağın imtidadı altı yüz istaryum miktarıdır ve bu dağı bir eski ormanı vardır kim da'imü'l-evkat ser-sebzdir ve dahî Köy-Nik şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Tensi-Bin demenin mânâsı kırlangıç taşı demek olur. Zîrâ kim bu dağda yağmur yağdıkdâ ol yerden seylden taşlar bulunur kim her biri kırlangıç gibidir. Onun için tesmiye kılındı. Hattaderler kim bu taşların kimisi erkekdir ve kimisi dişidir. Erkeğin ve dişisinin renklerinden bilirler. Tabibler bu taşları düşürüp alırlar. Hastalar içinonunla ilâçederler ve bu nâhiyede bir dağ dahî vardır kim ol dağın adına Havayin vardır kim dağı derler ve bunun mânâsı Çiçek Dağı demektir. Bu dağ gâyet mahbûb dağdır. Mergup çiçekler çoktur. Onun için dağı diye tesmiye kılınmıştır. **GÖLLER:** Baş şehrin cânib-i şarkîsinde bir göl vardır kim ol gölün suyu gâyet ile yeşildir ve ol sudan halkı boza yaparlar. Yanlarında gâyet makbûldür. **ON BİRİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin

s. (46)

adınaKingki şehri derler ve bu şehre üç şehir tâbidir. Bu şehir ırmaklar içinde yapılmıştır ve bu ırmakların birisinin adına Ek Irmağı tabir ederler kim bu Ek Irmağı şehre sâ'ir ırmaklardan yakîndir ve bu ırmak mürûr edib bir göl içine mansıb olur ve bu şehre gemiler gelib ve giderken uğrarlar. Bu cihetden bu şehirde her şey bulunur ve her şey rahussîdir ve bu şehirde 'azîm binalar ve 'azîm saraylar vardır ve bu nâhiyede laceverd ma'deni vardır ve dahî kudret helvası yağar ve dahî altın, elmas ve ağaç kavunu vardır ve bir nevi' ağaç kavunu vardır kim parmaklar gibi olur. Lâkin bu nevi' ağaç kavununu yimezler. Ancak şöyle ki musanna' kesip ve içinde bir yere asakorlar kim kokusundan hazzolunur. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir dağ vardır kim ol dağın

²⁸⁶ Türkçede sabuntaşı olarak bilinen ve sulu bir magnezyum olan talk, birçok kullanım alanı bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; seramik, boya, kauçuk, kağıt sanayilerinde,kozmatik ve farmakolojik ürünlerde kullanıldığı bilinmektedir.Bkz.:<http://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/talk> (Erişim tarihi 29.08.2019)

adına Lü Dağı derler ve Lü demenin mânâsı kemik demek olur. Zîrâ kim ol dağda kemik vafirdir ve bu dağın kurbunda bir mağara vardır kim ol mağaronun adına Künk-Moyen derler ve dahî bu mağara kurbunda bir dağ bir dağa kadrinden bir köprü vâki' olmuştur ve bu köprünün tûli dört istaryum miktarıdır ve köprünün altından bir dere geçer ve dahî Lunk-Menk şehrinin kurbunda bir cezire vardır kim ol cezirenin adına Kiva ceziresi derler. Bu cezirenin büyüklüğü kırk istaryum miktarıdır. Bu cezire çok altın, elmas olur. **ON İKİNCİ NÂHIYENİN:** Baş şehrinin adına Şin-Kü şehri derler ve bu şehre altı şehir tâbidir ve bu nâhiyede sarp dağlar vardır ve bu dağlarda zîbak ve laceverd, yeşil ve altın ve gümüş ma'denleri vardır ve bu dağların halkı gâyet haşin ve azgun ve 'asî ta'ifedir. Çift sürmeği sevmezler ve bunların hakkında Çinîler bir mesel ederler. Derler ki zaman ile bir kelb birinin kızı ile cima' edib ve andan evlâd hasıl olub tenasül edib üremişdir. Bu ta'ife anlardandır derler ve bu meselin asıl budur ki zaman ile bir beğ var idi kim ol beğin adına Kavusnur derler idi ve ol beğin bir mu'allim kelbi var idi ve bu kelbin adına Yün-Hun derler idi. Bu kelbin daima 'âdeti bu idi kim bir orman içine girip ol etrafı hırsuzdan hırsaset ederdi. Günlerden bir gün ol beğin vilâyetine bir celalî zuhur edib etrafı ve eknaflı yığın ve garete başlar ve bu beğ bu celalîyi istima' ettikde üzerine 'asker ta'yîn eyleyip ve ol 'asker ol celalîye mukabil oldukda bozulub ol 'askerine beğlerinin üzerine rücû' ederler. Tekrar ol beğ 'asker irsal eyledikde yine münhezim olub beğin üzerine rücû' eylededer. Ve'l-hâsıl çok sa'y olunub ol celalîye zafer olmayub her varan 'asker münhezim olur. Aher kar bu beğ 'ahd edib şart eder kim her kim bu celalînin başın kesüb bana getirirse yirmi bin kuruş virdükden ma'ada dahî kızımı ana vireyim dir. Günlerden bir gün ol celalî orman içinde gezinür. Düşmandan bu ormanı hıfz ederdi. Heman ki ol mahalde celalî gördükde sıçrayub ve boğazına yapışub ve çeküb ol celalînin başın koparub ve ol başı ağzına alıb dosdoğrı ol başı beğin huzûrına getirir. Çünkim beğ ol hâli görüb gâyet mesrûr olub 'ahdine vefa itmeğe fikre düşüb eder ben 'ahd itmiş idim kim her kim bu celalînin başın getüre kızımı ana vireyim demiş idim. Beğ bu efkârda iken na-gâh kızı alruya gelib eder ey baba ne fikir edersin çünki mukaddemâ va'd buyurub 'ahd itmiş idiğünüz söz yerin bulub heman virmek gerekdir. Zîrâ kim beğler gerek ki bir söz lisânından hurûc ide elbetde ol söz yerin bulmak gerekdir ve nice virmek gerekdir didi. Beğ çün kızından bu sözi gûş etti ol saatol kızı getirib ol kelbe virmişdir ve kelb dahî ol kız ile cima' etmiştir ve üç sene içinde ol kelbden kız altı erkek ve altı dişi evlâd tahsîl etmiştir ve bu altı erkek ve altı kızdan bu dağın ademîsi hâsıl olub tenasül

olunmuştur diyü Çin halkı ol kavim bu vecihle istihzaederler ve bu Çin halkının i'tikadları bunun üzerinedir ki kendilerden ma'ada dünyâda zeğrek ve 'akil ve kamil yoktur ve kemâl mertebe kendülere zu'mları vardır. Bütün dünyâ halkını ahmak ve hamecdır diyü ta'zîm ve tekebbür edib cemî' nası istihza ederler ve derler ki dünyâda bizim tabî'atımıza benzemeyen tabî'at sûret-i insanda hayvânlardır ve dahîderler bu semtde bir ırmak vardır kim bu ırmağın bir tarafında bir nevi' insan vardır kim onların erkekleri bir tarafında ve sûretleri kelb sûretindedir ve bir tarafında 'avretleri vardır kim anlar bayağı sâ'ir 'avretler sûreti gibidir. Ancak erkeklerinin sûreti kelbe müşâbihdir ve derler kim bu sûretleri kelbe müşâbih olan ta'ife gâyet ile şecî'lerdir ve kemâl mertebe hile-karlar ve gaddarlardır. Hattaderler ki bir def'a Tatar ile cenk eyleyip Tatarı bozmuşlardır ve bunlar Tatarları ol tarik ile bozmuşlardır ki Tatar gelmezden mukaddem gelecekleri mütehayyir olub mukaddemâ çamur içine girip yuvarlanub tamamen bedenleri çamur ile tahta misal oldukda sükdan ol çamuru bedenleri üzere dondurub badehu Tatar ile mukavemet edib esna-i cenkde bunlara ok ve kılıç te'sîr eylemeyüb bu hile ile ol Tatarları bozmuşlardır. **EL-CİBÂL:** Baş şehrinin cânib-i şimâlisinde bir dağ vardır kim ol dağın adına Tayu Dağı derler. Bu dağ gâyet ile meşhûr dağdır ve dahî bu nâhiyede bir dağ vardır kim ol dağın adına Siya Dağı derler. Bu dağda bin kitab miktarı kitabları bir mağara içinde hıfz etmişlerdir. Zîrâ

(47)

kim Siyu padişâhı ol 'asırdaki kitabları yakmış idi. Andan kaçırub bu mevzi'de saklamışlardır ve dahî Künk şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Künk Dağı derler. Bu dağda bir nevi' kuş olur. Bu kuşun sadası çıkmaz. İlla ki yağmur yağacak mahalde sadaverir. Badehu bilirlere kim yağmur yağar ve fi'l-hakîka heman ki sadaverir 'akabince yağmur ve bu dağda bir büyük göl vardır ve bunlardan ma'ada ırmakları resimde tasvir olunmuştur. **ON ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Yüng-kü şehri derler ve bu şehre altı şehir tâbidir. Bu şehir mahbûb yeşil dağların arasında vâki' olmuştur. Zaman ile bu şehri Tay Ming padişâhı tahtgâh idinmiş idi. Bu şehirde garib binalar ve 'azîm saraylar vardır. Bir hoş matbû' şehirdir. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin cânib-i garbîsinde bir dağ vardır kim ol dağın adına Künk-Yu Dağı derler. Bu dağda bir 'azîm orman vardır kim cümle kamışdır. **EL-ENHÂR:** Tav şehrinin kurbunda bir büyük su vardır ki bu sudan bir büyük 'azîmgöl cem' olur ve bu

gölün civarında lin çiçeği biter. Bu çiçeğin rengi za‘feran rengine müşâbihdir ve böyle renklü çiçek aher yerlerde bulunmaz. **ON DÖRDÜNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Yünk-Kü şehri derler ve bu şehre altı şehir tâbidir. Bu şehir mahbûb yeşil dağların arasında vâki’ olmuştur. Zaman ile bu şehri Tay Ming padişâhı tahtgâh idinmiş idi. Bu şehirde garib binalar ve ‘azîm saraylar vardır. Bir hoş matbû‘ şehirdir. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin cânib-i garbîsinde bir dağ vardır kim ol dağın adına Künk-Yu Dağı derler. Bu dağda bir ‘azîm orman vardır kim cümle kamışdır. **EL-ENHÂR:** Tav şehrinin kurbunda bir büyük su vardır ki bu sudan bir büyük ‘azîmgöl cem’ olur ve bu gölün civarında lin çiçeği biter. Bu çiçeğin rengi za‘feran rengine müşâbihdir ve böyle renklü çiçek aher yerlerde bulunmaz. **ONBEŞİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına King-Tin şehri derler ve bu şehre altı şehir tâbidir ve iki yıldıza mensûbtur. Ol yıldızların birisinin adına Mi yıldızı derler ve birisinin adına Kin yıldızı derler. Bu nâhiye gâyet ucuzlukdur ve bu nâhiyede her ne makûle şey istenürse bulunur vardır. **EL-CİBÂL:** Tenk-Yink şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Kükami Dağı derler. Bu dağ meşhûrlardandır ve bu dağın taşları ve ağaçlar umûm üzere kırmızıdır ve bu dağdan bir küçük ırmak neb’ eder. Suyı gâyet lâtifdir. **ON ALTINCI NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına King-Keng şehri derler ve bu şehre altı şehir tâbidir. Bu nâhiyeyi Han Irmağı sâkî eder ve bu nâhiyede çok kalay ma’denivardır. Çıkarub alırlar ve bu nâhiyede bir nevi‘ kök biter kim ‘aynı ile ol kökün yaprağı sarmaşık gibi biter ve çiçekleri saruya ma’il beyazdır ve sapları incedir. Her kim bunun dalından alıb etinin üzerine koyup bağlasa ol saat adamın uykusun getir derhal uyur. Bu çiçeğin adına Mun-Kü çiçeği derler. Mânâsı uyhu çiçeği demektir. **EL-CİBÂL:** Baş şehrinin cânib-i cenûbîsinde bir dağ vardır kim ol dağın adına Tayas Dağı derler. Bu dağın dibinde küçük dağlar vardır kim ‘aynı ile kale gibi bu dağı ihata etmiştir ve bu dağlarda türlü türlü‘akakirin nihayeti yoktur. Beher zaman ‘aşşaban gelib bu ‘akakiri devşürüb ilaç için isti‘mâl ederler ve etibbâya fûrûht ederler ve dahî Küşan şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Kank-Külü Dağı derler. Bu dağ ormandır ve cümle ormanı kestane ağacıdır. Bu semtin halkı bu kestaneyi düşürüb hıfz ederler ve kıtlık zamanda çıkarub satarlar ve dahî bu nâhiyede bir dağ vardır kim ol dağın adına Nuy-Kiva Dağı derler. Bu dağda bir ‘avret sûreti vardır. Ol sûretin adına İmşi derler. Ol semtin halkı bu sûrete taparlar ve derler kaçan semâ yarılıb bu ‘avret vasl etmiştir. **EL-ENHÂR:** Küşan şehrinin kurbunda bir küçük ırmak vardır kim ol ırmağın adına Künk-Yink ırmağı derler ve ırmağın suyu esvâbdan

lekeyi ihrac edib giderir. Her ne makûle leke olursa olsun ve dahî hadîd suvarmağa gâyet iyüdür ve dahî bu nâhiyede bir küçük ırmak vardır kim ismine Şenk-Tünk ırmağı derler. Bu ırmak dağdan zemîn üzere atılıb düşer ve ol düşdüğü yerde bir göl olur. Derler her kim bu gölün içine bir taş atsa der-hal gök gürleyüb ‘azîm yağmurlar yağar ve dahî bu memlekete iki nâhiye dahî mülhaktır. Evvelkisinin baş şehri Şeng-Kü didikleri şehirdir ve bu Şenk-Kü şehrine üç şehir tâbidir ve bu şehrin binası gâyet sa‘b yerde vâki’ olmuştur. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir dağ vardır kim ol dağın adına Fi dağı derler. Bu dağ gâyetle yüksek dağdır ve bu dağın tepesinde çıkmak gâyetle sa‘bdır ve tepesinde bir güzel meydan vardır. **GÖLLER:** Havay-Tünk şehrinin kurbunda bir göl vardır kim ol gölün adına Çink-Pu göli derler ve bu göl içinde şab vardır. Nitekim Süs deryasında vardır. Ol semtde bir nevi‘ adamlar vardır kim ol şab üzerinde varub ‘ibadet ederler. **İKİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Kin-Kü şehri derler ve bu şehre beş şehir tâbidir. Bu şehir iki

s.(48)

ırmak mabeynlerinde vâki’ olmuştur ve bu nâhiyenin çok dağları vardır ve halkı vafirdir ve gelir ve gider misafirin had ve hesâbı yoktur ve bu şehrin bir mükellef ve büyük köprüsi vardır ve gâyet büyük taşlar ile binaolunmuştur ve bu köprünün uzunluğu bin arşınmiktardır. **EL-CİBÂL:** Hank şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Pi-Tavo Dağı derler. Bu dağ gâyetle yüksek ve sa‘b dağdır. Bu dağda bir göl vardır ve dahî Nik-Tenk şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ol dağın adına Sin-Bu Dağı derler. Bu dağda bir göl vardır kim adına Sin göli derler. Bu gölün kış faslında suyu sıcak olur ve yaz faslında sûk olur ve bu gölde beher sene ördekler iki kere gelib bu gölde cem‘iyet ederler. Bir şimâle giderken ve bir dahî şimâlden gelirken cenûba giderken gelişde ve gidişde. Bu gölün adına Sin didiklerinin vechi budur. Zîrâ kim Yen demenin mânâsı ördek demek olur ve dahî bu memlekete bu nâhiyelerden ma‘ada birkaç kal’alar dahî tâbidir ve bu kal’alardan on bir kal’a ‘askerî kal’asıdır. Lîkin re‘aya ile karışıkdır ve dahî Şini kal’asına birkaç kal’atâbidir ve bu kal’a semtinde misk hayvânı kemâl mertebe çokk olur ve dahî Ba-Şenk kal’asında zîbak ma’deni vardır. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir dağ vardır kim ol dağın adına Şenk Dağı derler. Bu dağ bulutlardan dahî yüksektir derler ve yukarısında gâyet ile sûk vardır. Zîrâ kim havonun ikinci tabakasındadır. Yukarı çıkmışdır ve dahî bu nâhiyede bir dağ vardır kim ol dağın adına Tü-Tenk Dağı derler. Bu dağ dahî kemâl mertebe yüksek

dağdır. Daima kalesinden bulut eksik olmaz amma güzel meydanları vardır ve bu meydana pirinç olur etrafı çoktur. **FASLÜ'T-TASİ'**: Ve sekizinci memleket Kiansi memleketinin beyânındadır. Bu memleket Hugung memleketinin cânib-i şarkîsindedir ve bu memleket küçüktür ama bir senede hâsıl olan mahsûlâtı ve kendüye kifayet eder ve birkaç memlekete dahî vefaeder gâyet çok hâsıl olur ve bu memleket kurbunda bir göl adına Ponig Gölü²⁸⁷ derler. Bu göl Yung gölinin beraberindedir. **EL-HÛDÛD**: Bu memleketin hudud şarken Kiking memleketi ve gün doğusu Fukin memleketi ve cenûben Gundong ve şimâlen Nanking ve garben Huguan memleketleri ile mahdûddur. **EVSÂF-I MEMLEKET**: Bu memleketin dağları vafirdir. Dağlarının etekleri üç memleketin dağlarını muttasıldır ki birisi Kiking si ve birisi Guandong ve birisi Fukin memleketlerine. Bu memleketin dağları içinde olan ahâlîsi itaatden haric Beyan ademîsi şeklinde bir az kavimdir ki çift sürmen nedir bilmezler ama hırsuzluk ve kesicilik gayri iş görmezler. Karları cemî' ezman sirka ve kat'-ı tarik ve bu ta'ifenin kat'a zabtları kabil değildir. Gâyet yaramaz ve 'asî kavimler ve 'amîk göller ve sulî cemî' arâzîsini sâkî eder ve bu memleketde acaipve garaip ser-firaz dağlar ihata etmiştir ve bu dağlarda altın ve fidda²⁸⁸ ve kalay ve hadîd²⁸⁹ ma'denleri çoktur ve bu vilâyetde evlâd çok hasıl olur ve bu kavmin beyanlarında tenasülün kesretine binâen Çin halkı bu diyâr ahâlîsi istihza edib derler ki sizlerin cinsinde kelb cinsi vardır ki 'avretleriniz çok doğururlar. Derler ki ve bu memleket halkı ekseriya hareket üzeredir. Etraf ve eknafî gezerler ve çok sanatbilirler. Husûsan derzilik sanatında mâhirlerdir ve bunlarda bir ta'ife vardır ki daima riyazat üzere perhîz-karlardır. Asla hayvânât kısmın ekl etmezler ve hayvân kısmına ta'arruz edib zebh etmezler ve me'kûlatları mahsûs yedikleri zaman dahî az yirler ve bunların bir tasvirleri vardır ki ol sûretin adına Sum derler. Ol sûrete niyaz ve 'ibadet ederler ve bu ta'ifede nice feylesofan vardır ve bu feylesofanların kangısı a'lem ise cümleden kavîsi Çin padişâhına varub kendüyi bildirir. Haşyeti zâhir oldukda bir diyâra padişâh ederler. **ET-TAKSÎM**: Bu memleket on üç nâhiyeye taksîm olunmuştur ve bu on üç nâhiye altmış yedi şehri müştemeldir. **'ADED-İ AHÂLÎ-İ MEMLEKET**: Bu memleketde altı milyon beş yüz kırk dokuz bin ve sekiz yüz insan vardır. **AHVÂL-İ MAHSÛLÂT**: Pirinçden bir milyon altı yüz on altı bin altı yüz çuval senevî mahsûl alınır. Ham ipekden iki bin elli yedi vukiyye

²⁸⁷ Ponig Gölü ile bahsedilen Poyang Gölü'dür. Poyang Gölü, kuzeyinden Yangzi Nehri'ne bağlıdır. Çin'in en büyük Tatlısu gölü olma özelliğine sahiptir. Bkz. Ren Qiliang, *a.g.e.*, s.94.

²⁸⁸ Gümüş kastedilmektedir.

²⁸⁹ Demir

ipek alınır ve işlenmiş harîrden iki bin sekiz yüz yetmiş dokuz top harîr alınır ve bu memleketin ırmaklarında ve göllerinde gemiler yüzer ve Kan ırmağı bu memleketi iki kısım eder. Birisi şimâlî ve birisi cenûbîdir ve bu memlekte bir karye vardır. Nev'-i acaiptoprak vardır ki gayri yerlerde bu toprak bulunmaz ve bu topraktan fâhir kaseler ve fincanlar ve tabaklar yaparlar ve bu yaptıkları şeyleri sâ'ir memâlike getirirler ve satar ve bu memleketde enva'-ı mütenevvi'a üzere balık olur kim bu enva'dan mu'teber olan birkaç nevi' balıktır. Cümleden berî silmun ve kadar terdem ve acı pen sirum balıklarıdır ve bu balıklar gâyetle çok çıkarlar. Hatta musânnif-i kitâb dir ki bu balıklardan bir balık aldım ki semeni altı semen üzere kırk vukiyye gelmiştir ve bu memleketde lin çiçeği çok olur. Şöyle kim bu çiçek su içinde olub iki arşın yahud üç arşınmiktarı 'alflenüb ve yaprakları birer karış miktarı su üzere yapılır ve bir nev' dahî beyaz kırmızıya ma'ildir ve bu çiçek 'aynı ile zanbak gibidir. Lâkin tarzı laleye kâribdir ve çiçeği incedir ve yemişi külâh gibi sivri olur kim bir karış kadar uzanur. Ucunda çatallar 'aynı ile enar çatalı gibidir. Yaprakları değirmidir

s. (49)

ve yaprak arasında yemiş verir ve kabuğu yeşildir ve yumuşaktır ve ta'mı leziz ve menfa'ati tabî'ata kuvvet verir. Hatta bu yemişi hastalara yidürürler ki mizaclarına kuvvet gele ve bu diyârın halkı bu çiçeğin yaprağın alıb ve kurutup andan fâhir kâğıtlar yaparlar ve bunun Küking kalınlığı adam kolu kadar vardır ve iki arşın kadar balçık içine kök salar ve 'acîbdır kim kamaşa benzer ve bu kökün içi beyazdır ve mücevvef dikilidir ve tabî'atı müleyyindir. Yaz faslında alıb isti'mâl ederler. Tabî'atı gâyetle bariddir ve ol semtin ekâbiri bunun kökünü alırlar. Toprağı balçık gibi ederler ve içine dikerler. **AHVÂL-İ NEVAHÎ:** Bu memleketin evvelki nâhiyesinin baş şehrinin adına Nang şehri derler ve bu şehre altı şehir tâbidir. Bu şehir matbû' şehirdir ve bu şehirden çok feylesofan zuhuretmiştir. Mukaddemâ bu şehirde iki şehzade otururdu. Bu şehrin binası bu Yünk-Kulink kurbunda cânib-i cenûbunda vâki'dir. Derler üç yüz seneden mukaddem bu şehir taht idi ve bu nâhiyenin toprağı gâyet kavîdir ve arâzîsi vasi'dir ve hayvânâtları kesret üzeredir ve bu nâhiyede bir puthâne vardır. Adına Demir Direkli tabir ederler. Bu puthâne baş şehrin haricinde vâki'dir ve bu puthânete Demir Direkli tesmiye olunduğuna bâ'is budur ki mukaddemâ bu şehirde bir civan-merd var idi. Kemâl mertebe sahî ve cûd idi. Şöyle kim daima karı fukâraya in'am ve ihsan idi ve her bar zu'afaya merhâmet üzere hallerine nighban idi ve bi'l-cümle bu civan-merd

nice ‘ulûm-ı ‘arefeye dest-i res ile zatı mecmû‘a-i fûnûn-ı garibe olub hatta ‘ilm-i kimyada ve kemâl mertebe maharet ile şöhret virmiş idi. Meğer ol mahalde bir ecederha hâsıl olub ol etrafda ahâlî-i diyâr ve misafîre tüccar-ı diyârım bu ecederhanın şerbet-i kahr-ı zehr elvandan teşne-dar ve benim atşe-nak dûd-ı duhanımdan derûn-ı sîneleri pür-nar olmağla çendan bunun def‘ine çalışdılar ve can baş ile men‘i yolunda duruşdılar. Bir cariyeye mecali muhal olmağla her biri müşevveş-i hal ve mükedderü‘l-ahvâl olmuşlar idi. Badehu bu merd kemâl mertebe ‘amil olub ve her bar halka in‘am ve ihsan ve sâhibü’s-semâ bu civan-merdin tedbîrin rast getirib ve âsân eyleyip ol eceder üzere nusret virdi. Şöyle kim ol ecederi dutub bir demir direk vaz‘ eyleyip ol direğe muhkem bağlayub ve üzerine toprak basdırub bu mevzi‘de habs ettiğün bu puthânedemir direkli diyü tesmiye kılındı. **EL-CİBÂL:** Tunk-Si şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Adına Pi-King Dağı derler ve Pi-King demenin mânâsı yüz martıka demektir ve her martıka ol arşındır derler. Bunun yüksekten bir su atılır. Bu su atıldığı yerden bin arşın yükseğidir. **GÖLLER:** Baş şehrinin kurbunda bir göl vardır. Adına Tünk göli derler. Bu gölden türlü türlü balıklar çok çıkar. **İKİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Yavküy şehri derler. Bu şehre altı şehir tâbidir. Bu şehrin kü ırmağının şimâlisinde vâki‘dir ve bu şehir bir müferreh şehirdir. Kadîmü‘l-eyyamda bu şehir taht idi ve bunun nâhiyesi düzdür. Ve suları ve ırmakları çoktur. Cümle arâzîsi ırmaklar ile sâkî olunur ve bunun nâhiyesi şimâlen ve şarken dağlar ile ihâta olunmuştur ve bu nâhiyede fağfûrî kumu ekser maşrık tarafına vâki‘ olmuştur ve bu şehirde bu kavimden fâhir fağfûrî işlenür. Gayri yerde bu fağfûrî gibi işlenmez. Bu şehre mahsûstur ve bu fağfûrî kumunun gâyet iyüsü bu karyede olur ve ol karyenin ismine Füykan derler. Gerçi bu kum gayri yerde dahî olur ama burada gibi değildir. Derlergayri yerden kum getürdiler. Bu köyde işlediler. acaipevani çıkmışdır. Mâlum oldu ki bu köyün havasına ve suyına mahsûstur ve bu fağfûrînin kumu ve memleketde ve Nankingve Hoyku memleketlerine mahsûstur ve bu işledikleri tabakları ve kaseleritürlü türlüşeyleri cümle reng-amiz işlerler ve bunun işledikleri tabaklar ve kâseler gâyet ile nicedir. Güya cism-i lâtifdir. Şöyle kim sırça gibi bir tarafından taraf-ı aherinde olan şeyler görünür ve ekser virdikleri renk za‘feran ve tasvirettikleri sûreti fâhir fincanlara ve kâseler ve tabaklara ederler ve padişâhlarına gönderirler. Gayriye virdikleri kırmızı ve mavi ve sarı veyâhud beyazdır ve anlarda bir cins toprak ve bir cins haşîş vardır kim boyalarına katarlar. Eğer boyadıkları şeylere bu otdan ve bu toprakdan katsalar ol boyadıkları nesne renk olmaz tenbîh ekseriyanın i‘tikadları bu

mertebe kablarından ve çakmak taşlarından ve gayriden seksen sene hamîr olmağla ve durmağa muhtacdır. Didikleri sözleri aslı yoktur. Hatta musânnif-i kitâb dir ki ben kendi kar-hâne lerine vardım ve gözümle gördüm ki ince kumdan işlerler ne müddet lâzım ve ne gayri şey ve dahî gördüm ki tabakları ve kâseler kumlarından dökerler ama ilhak olur. Mençin şehrinin kurbunda bir köprü vardır kim ismi Haya-Olya'dır. Mânâsı ita'at köprüsü demektir. Vech-i tesmiyesi budur ki mukaddemâ bir kızın babası ve anası gâyet zenginlerdir. Bu kız bir kocaya virdiklerinde ol kız ol koca ile üç gün bile oldukda badehu ol koca ga'ib olmağın ol kız kocasız

s. (50)

kalmışdır. Çin halkı yanında bir gayri kocaya varmak gâyet kabîhdir ve hem memnû'dur. Bu hal üzere biraz zamanmürûrundan sonra ol kız bir gün babasına ve anasına dir ki ben bu dünyâda usandım. Ben neciye dek oturayım. Sabra mecalim kalmadı. Elbette bana bir çare eyleyin didikde ol kızın anası ve babası ve zikrolunan köprüyü binaederler. Vakta ki bu köprü bina olunub tamam odlunda kız dahî bu köprüye ve teferrüc için gelib bu köprünin üzerine çıkdıkda kendi kendüsün suya atub gark ve helâk olmuştur. Ana binâen bu köprüye ita'at köprüsü diyü tesmiye kılınmıştır. **EL-CİBÂL:** Bukan şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Si-Honk Dağı derler. Mânâsı taşdan kavs-i kuzah demektir. Vech-i tesmiye budur ki bu dağın kurbunda bir su akar. Şöyle kim bu suyu geçerken ol dağ 'aynı ile elegm sağmanı gibi görünür. **EL-ENHÂR:** Bu nâhiyede bir ırmak vardır kim adına Ponig Irmağı derler ve bu ırmak Bukan şehrine geçer ve anda göl olur ve ol gölün adına King-Link göli derler ve anda bir cezire vardır kim adına Bavo bu ırmağın başı dağlardan gelir ve Havay-Ki şehrine mürûreder ve bu ırmak geldiği semtde gâyet ince kum olur ve fağfûrı bu kumdan yaparlar. **ÜÇÜNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Gungsi derler ve bu şehre altı şehir tâbidir ve bu şehir yüksek dağlar içinde vâki'dir ve bu şehrin ekini dağlar eteğinde ekilür. Gölleri çoktur ve şehrin ekser dağları maşırık tarafına vâki' olmuşlardır ve bu dağlarda Salciyao ırmağının başı vardır. Andan çıkar ve bu ırmak şimâle akar ve üç memleketi ihataeder ve had eder. Evvelki memleket Kian Si ve ikinci memleket Fukin ve üçüncü memleket Ki-King memleketleridir. Derler bu dağlarda çok hırsuzlar vardır ve bu memleketler adamları bu hırsuzlardan 'acizlerdir ve bu hırsuzlardan şerlerin def için çok kal'alar yapılmışdır. Ol hırsuzlardan muhâfaza için beklerler ve bu nâhiyede gâyet ile güzel kâğıtlar yaparlar. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir büyük dağ

vardır. İsmine Link Dağı derler. Bu dağın ormanı eski ağaçlardır ve bu ağaçların arasında türlü türlü akakir vardır. Etibbâ ilaç için isti'mâl ederler ve bu dağda billur ma'deni vardır ve dahî Beking şehrinin kurbunda Bavo-Funk Dağı vardır. Bu dağın kalesinde taşdan bir ev vardır ve bunun zirvesi bulutdan yüksektir ve bu dağ içinde kudretten bir köprü vardır. Uzunluğu beş yüz arşın kadardır ve dahî Küki şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına King Dağı derler. Bu dağ bir yüksek dağdır ve yukarısı düz şeklidir. Çok tarlalar ve meydanlar ve karyeler vardır ve bu dağın kurbunda bir dağ dahî vardır kim iki tepesi vardır birisi yüksek ve birisi alçak. Yüksek tepenin adına Lünk derler. Mânâsı eceder demektir ve alçağının ismine Ho derler. Mânâsı kaplan demektir. Ba'is-i tesmiye budur ki mesâfe ba'iddir. Ol dağlara nazar edenlerin gözlerine öyle görünür ki bir eceder bir kaplanı yutmak murâd eder.

DÖRDÜNCÜ NÂHIYENİN: Baş şehrinin adına Ning derler ve bu şehre üç şehir tâbidir. Bu nâhiye gâyet güzel nâhiyedir ve ucuzlukdur. Zîrâ arâzîsi çoktur ve çok mahsûl hâsıl olur. Buğday ve pirinç ve gayri çok ekerler ve dahî ırmakları ve gölleri ve balıkları çoktur ve çok ormanlar vardır ve bu nâhiyede iki puthâne vardır kim ol puthânelerin içlerinde çok keşişler otururlar. Perhîz-karlardır. Nefislerine türlü türlü cefalar verirler ve bir cins ta'ife dahî vardır kim adam öldükden sonra bir gayri zevk yerine gider puthânelerin üç yüz altmış hücreleri vardır ve bu ta'ife Liyu dağının içinde olurlar ve derler ki bu dağ gâyetle karanlıktır. Şöyle kim bulutlar daima bu dağdan eksik olmaz ve anda bir köprü vardır kim ol köprü iki dağı üzerinde vâki'dir ve bu köprünün altında bir sahra vardır ve bu sahrada bir cins kenevir vardır kim andan fâhir evab yaparlar ve derler bu esvâbı yaz faslında giyen kimesnenin bedeni derlemez ve sıcak geçmez.

EL-CİBÂL: Baş şehrin cenûbunda bir büyük dağ vardır. İsmine Künk-Liyu derler. Bu dağ yüz istaryum kadar mümted olur.

GÖLLER: Baş şehrin gün doğusu semtinde bir göl vardır. Adına Ponig derler. 'Arzı seksek istaryumdur ve tûli altı yüz istaryum kadardır ve dahî bir bahîre vardır kim adına Lin-Şu derler. Bunu suyu gâyet güzeldir ve dahî baş garbında bir su vardır. Bu su otuz fırka olur ve ol semtde tevzî' olunur ve bunun suyu pek lâtifdir.

BEŞİNCİ NÂHIYE: Bu nâhiyenin baş şehrine Küking derler ve bu şehre üç şehir tâbidir ve bu şehir büyük şehirdir. Bazirgânlar mekânıdır. King Irmağı'nın cânib-i cenûbîsinde vâki'dir ve bunun kurbunda bir göl vardır kim Ponig Gölü derler. Bu şehre gelib giden gemilerin haddi ve hesâbı yokdur ve bu şehrin bahrden bu'dı yüz loka kadardır ve derya balıkları bu şehre gelirler. Yunus balığı gibi ve gayri balıklar gibi ve bu ırmağın mânâsı derya oğlu

demektir. Vech-i tesmiye budur ki derya furtuna ettikde bu dahî furtuna eder ve sâkin oldukda bu dahî sâkin olur mal tahsîl olunur. **EL-CİBÂL:** Taygan şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Buyi Dağı derler. Bu dağ altmış istaryum kadar mümted olur ve dahî bu nâhiyede bir dağ vardır. Adına Küben-Lon Dağı derler. Bu dağda bir düz taş kesilmişdir. Derler yüz adam kadar üzerine otursa asla birbirlerine dokunmazlar ve dahî Hoko şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim

s. (51)

adınaKünger dağı derler. Mânâsı taşlı çan demektir. Sebeb-i tesmiye budur ki kaçan rüzgâr esüb bu dağların taşlarına konsa ‘aynı ile çan gibi ol taşlar sadaverir ve dahî Nik-Çe şehrinin kurbunda Matenk Dağı vardır. Bu dağın kenarında gemiler ‘azîm zahmet çekerler. Hatta derler gemici geçerken ve gelib giderken yolundan sehlice ayrılrsa akındı ol gemiyi getirib alıb gider ve taşa çarpub helâk eder. Zîrâ kim ol semtde taş çoktur. **ALTINCI NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Kebin-kang şehri derler ve bu şehre dört şehir tâbidir. Bu şehir güzel şehirdir. Fukin memleketine kâribdir. Eğer çî bu şehir dağistan içre vâki’dir ve lâkin yine vasi’ sahralar vardır. Mezari’i vafirdir. Bu şehir zaman ile Tay Ming padişâhının tahtgâhı idi. Ana binâen bu şehirde Tay Ming padişâhının bir mahbûb sarayı ve bir mergup bağçesi vardır ve bu şehrin kurbunda iki göl vardır bu iki göl vardır. Bu iki göllerden şehrin içine müstevfi sular getirmişlerdir ve bu şehirde bir nev’ boza yaparlar kim ahâlîsi beynlerinde ve gâyet mu’teberdir. Hatta bu bozaya i’tibarlarından naşî padişâhlarına armağan getirirler ve dahî bu şehirde fâhir esvâblar nescederler ve güzel çukalar işlerler. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir meşhûr dağ vardır kim adına Mako Dağı derler. Bu dağ yüz istaryum miktarı mümted olur ve dahî Künk-Kank şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Kün-Hava Dağı derler. Bu dağ cümle tepelerdir. Eşcâr makûlesi yoktur. Ancak bu tepelerden bir tepe yeşillikdir. Ağaçları vardır. Bundan ma’adası cümle çıklakdır. **FASL YEDİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Vüker şehri derler ve bu şehre beş şehir tâbidir. Bu nâhiye Fukin ve Guandong memleketlerinin mabeyninde vâki’dir ve bu nâhiyenin mahbûb dağları ve mergup suları vardır ve mezari’i vafirdir ve suları cemî’ mezari’i sâkî eder. Ana binâen gâyet ucuzlukdur ve ganîme memleketdir. **EL-CİBÂL:** Şehrin cânib-i şarkîsinde bir dağ vardır kim ol dağın adına Yan-Kiyu Dağı derler. Bu dağda bir garib tasvir vardır kim ol tasvir adama müşâbihdir. Bu sûret hakkında ol semtin adamları öyle i’tikad edib derler ki her bar ki hava mütegayyir ola bu sûretin

dahî levni mütegayyir olur ve her bar ki hava lâtif olursa bu sûretin dahî levni güzel olur. Havonun tebdîlatın ve yağmurun yağmasın bu sûretten istidlâl ederler ve dahî Kin-Ki şehrinin kurbunda bir ‘azîm mükellef dağ vardır kim adına Bun-Kilin dağı derler. Bu dağın otuz altı tepesi vardır ki dağ bu mahalden ta Kin-King şehrine varıncaya değin mümted olur. **EL-ENHÂR:** Baş şehrin cânib-i cenûbîsinde bir küçük ırmak vardır kim adına Lin-Kan Irmağı derler. Bu ırmağın suyu ol şehrin halkının mabeyninde gâyet lâtif sudur ve bu sudan saatyaparlar. Zîrâ kim bu ırmağın suyu asla tebeddül ve tagayyür kabûl etmez ve dahî Kin-Ki şehrinin kurbunda bir göl vardır kim adına Hi göli derler ve Hi demenin mânâsı siyah demektir. Vech-i tesmiye budur ki bu ırmağın suyu gâyet siyahdır. **SEKİZİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Linkiyang şehri derler ve bu şehre üç şehir tâbidir ve bu şehir Kan ırmağı kenarında vâki’ olmuştur ve bu ırmak şehir içine mürûreder ve bu ırmakda çok gemiler vardır. Cemî‘ zaman gemiler mürûreder. İtmekle bu şehir ucuzlukdur. **EL-CİBÂL:** Sinyu şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Monk Dağı derler. Gâyet yüksek dağdır ve bu dağda çok ormanlar ve meydanlar vardır ve hayvânât-ı canverleri çoktur ve çok tarlaları vardır. **GÖLLER:** Kü şehrinin kurbunda bir göl vardır kim adına Kunk-Havank göli derler. Bu gölün hakkında derler ki her ne kadar ziyâde yağmur yağsa kat’a bu göl eksilmez. **DOKUZUNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Ki-Han şehri derler ve bu şehre sekiz şehir tâbidir ve bu şehir Kan ırmağının kenarında vâki’ olmuştur ve bu ırmak içinde çok şab betmiştir. Gemiler gelirken ve giderken on sekiz yerde ihtirâz ederler ve bu gemiler gelirken ve giderken bu şehirden kulağuz getürmeyince gitmezler ve bu on sekiz yerin gâyet sa‘b yerine Havank-Künk derler. Havank-Künk demenin mânâsı yaramaz yer demektir ve dahî bu şehrin dağlarında altın ve gümüş ma’denleri çoktur ve bu nâhiyenin arâzîsi cümle su ile sâkî olunur ve haki gâyetle münbittir. **EL-CİBÂL:** Gan-Ho şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına On-Künk Dağı derler. Bu dağ bin altı yüz istaryum kadar mümteddir. **EL-ENHÂR:** Sin şehrinin kurbunda bir nehr-i sagîr vardır kim adına Sin-Tenk ırmağı derler. Bu ırmak taşlar üzerinde üzerinde geçerken bir garîp sadaverir kim Küyani çalınır kıyas olunur ve dahî bu nâhiyede bir ırmak vardır adına Ki ırmağı derler. Küçük ırmaktır. Küşüy toprağın geçerken türlü türlü dolaşır ve dahî Gan-Ho şehrinin kurbunda bir göl vardır kim adına Sin göli derler. Bu gölden gâyet lezîr balık çıkar. **ONUNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Şuyikü şehri derler ve bu şehre iki şehir tâbidir. Bu nâhiyenin havası gâyet ile güzeldir ve arâzîsi münbittir ve her

mahsûli verir. Ondan bu cihetten ucuzluktur. Gerçi bu nâhiye üç şehirdir ama gâyetle mahsûli çoktur. Hatta derler senede üç yüz bin çuval buğdaydan ve pirinçden ‘öşr hâsil olur derler ve bu nâhiye de dağlar ile ihata olunmuştur. ‘azîm ormanları vardır ve manzarı hüsnüdür ve bu dağlarda altın ve gümüş ve bakır ve yeşil laceverd²⁹⁰ çoktur. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin cânib-i şarkisinde bir dağ vardır kim adına Kabu Dağı derler. Bu dağda müferreh ormanlar vardır ve dahî Şinkavo

s. (52)

şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Link-Konk Dağı derler ve bu dağın hakkında derler kim kaçan kim bu dağın eteğinde yağmur yağsa tepesinde ateşler görünür ve yağmur yağmadığı evkat bir şey görünmez ve ol semtin halkının i’tikadı budur ki bu ateş ol dağın canıdır. Hatta onun için bir puthâne yapılmıştır. **EL-ENHÂR:** Şank-Kavo şehrinin kurbunda bir nehir vardır kim adına Şu ırmağı derler. Bu ırmağın başı Van-Kay şehrinin kurbundan çıkar ve dahî derler bu ırmağın suyu hastalara şifâ verir ve dahî Sin-Kank şehrinin kurbunda bir göl vardır kim suyu daima billûr gibi safî durur. Asla bulanmaz. **ON BİRİNCİ NÂHIYE:** Ve bu nâhiyenin baş şehrinin adına Yevan-Kü şehri derler ve bu şehre üç şehir tâbidir. Bu nâhiye ucuzluk nâhiyedir. Bu nâhiyede şab ma’deni ve güherçile²⁹¹ ma’denileri çoktur. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin cânib-i cenûbîsinde bir dağ görünür. Bu dağın adına Nih Dağı derler. Bu dağ meşhûr olan dağlardandır ve bu dağın yolu gâyet ile sarpdır. Yukarısına kimesne çıkamaz ve bu dağ altı yüz istaryum miktarı mümted olmuştur ve bu dağın içinde bir su çıkar. Gâyet sûkdur. Yaz olsun kış olsun artar ve ne eksilür. **GÖLLER:** Baş şehrin cânib-i şarkisinde bir göl vardır. Adına Tünk göli derler. Bu gölün etraf-ı cevanibi mükellef saraylar ve köşkler ve ‘alî kasrlar mâlâmâldır. Bu şehrin mesîresidir. **ON İKİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Kankü derler ve bu şehre on bir şehir tâbidir ve bu şehir iki ırmağın kurbunda vâki’dir. Birisinin adına Kank derler ve birisinin adına Kan ırmağı derler ve şimâlîsinde bir göl vardır. Bu iki ırmaklardan cem’olub ve bu şehirde gümrük vardır ve bu şehir bazirgânlar yatağıdır ve bu şehirde bir paşa mahsûs oturub dört memleketin birisi Kiangsi memleketidir ve birisi Huguang memleketidir ve birisi Fukin memleketidir ve birisi Gungdeng memleketidir. Bu

²⁹⁰ Değerli bir süs taşıdır.

²⁹¹ Tarımda gübre, hekimlikte ilaç olarak kullanılan, barut gibi patlayıcı maddelerin yapımına yarayan bir çeşit birleşik maddedir. Bkz. Tokat, *a.g.m.*, s.335.

memleketlerden bu şehirleri ifraz edib bu paşonun taht-ı hükûmetinde kalmağa bâ'is budur ki bu şehirlerin kutta'-i tariki çoktur. Onun için ifraz edib bir paşaya vaz' etmişlerdir ki muhkem ol diyârları kutta'-ı tarikden hıfz ve hırsaset edib şöyle kim emn ve eman üzere olalar ve bu nâhiyenin bir garib ve 'acîb köprüsi vardır kim meşhûrdur. Bu köprü iki ırmağın cem' olunduğı yerden vaz' olundu. Zincirler ile gemileri birbirine bağlayıp üzerine kalın tahtalar döşeyip bu vecih üzere köprü etmişlerdir ve köprüyü tamam yüz elli gemi üzere vaz' etmişlerdir. Kaçan/geçen bir gemi gelib bu köprüyü olduğı yerden mürûretmek lâzım gelse ol gemilerden birisin çıkarıp ol gelen gemi geçirir. Bادهu gemi geçdikden sonra ol çıkardıkları köprü gemisin yine geçiripzincir ile bağlarlar. Yine köprü tamam olur ve bu suyun kenarında bir güzel ve mükellef kula yapılmışdır kim dokuz köşesi vardır ve dahî bu ırmağın kenarında güzel değirmenler ve güzel dolablar vardır ve dahî gemiler ve dolablar ve değirmenleri vardır ki murâd itdüğı mevzi'e getirirler ve ol getürdükleri yerde un öğüdürler ve bu dolaplar ile dahî murâd eyledikleri yeri sâkî ederler. Lâkin bu zikrolunan değirmenler ve dolaplar parça parça birbirine geçürme ve sokuşturmadır. Eğer çi sûreta görenler yekpare kıyas ederler ama değildir. Belki istedikleri yerde birbirinden çıkarıp bozarlar ve istedikleri yerde getirib tekrar kurarlar ve un öğüdürler ve bağ ve bostan sâkî ederler. Bu sanat gayri diyârlarda yoktur. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin cânib-i şarkisinde bir dağ vardır kim adına Tin-Hiyu Dağı derler. Bu dağda geceler ile gah şu'le gah ateş görünür ve içinde türlü türlü yeşil yılanlar ve büyük örümcekler görünür. Bu yılanların ağızlarında cevâhir taşlar vardır. Ol taşları gah kusarlar ve gah yutarlar. Onun için böyle şu'leleri görünür ve dahî Sin-Konk şehrinin kurbunda bir büyük dağ vardır. İsmine Hayenk Dağı derler. Bu dağda türlü türlü 'akakîr biter. Hastalıklara ilaç için bu 'akakirden tabibler gelib alırlar. Çok intifa' ederler. Bu dağı doksan tepesi vardır ve dahî Tenk-Yu şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ismine King-Hink Dağı derler. Bu dağda Beyan ademîsi vardır. 'Aynı ile hayvânât gibidir. **ON ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Nangan şehri derler ve bu şehre üç şehir tâbidir. Bu şehrin haricinde King ırmağı mürûreder ve bu ırmaktan çok gemi gelir ve gider. Ol ecilden bu şehirde çok bazirgânlar vardır. Hatta derler bu gemiler Künk-Tünk şehriden gelirken ve giderken elbette bu şehre uğramayınca olmazlar ve bu şehrin kurbunda bir dağ vardır ki bu dağ suyun içine girip ol ırmağı tazyîk etmekle gemilerin yolun seddetmiştir. İtmiş kaçan gemiler bu mahalle geldikde ol geminin içinde olan esvâb her ne ise taşra çıkarub taşırılar ve hayvânlara yükledüb ol şehrin öte cânibine geçip

tekrar ol esvâbların aher gemiye koyup diledikleri yere giderler. Yahud bazılar ol mevzi'den esvâbların gemiler çıkarub ve hayvânlara yükledüb Mokin Dağını geçürüb Nan-Hi-Bunk şehrine gedip anda fûrûht ederler. **FASL-I 'AŞİR DOKUZUNCI MEMLEKET:** Nanking memleketinin beyânındadır. Bu memleket kadîm memlekettir ve mukaddemâ Çin'in tahtıdır ve bu memlekette birkaç padişâh devlet sürmüşdür. Badehu Tay Ming padişâhı bu memleketten kalkub Pekin memleketin tahtgâh idinmişdir. Tatar'a yakîn olmak için ve hâlâ bu memlekette padişâhın sarayında müte'allikatı oturur ve bu Nanking memleketinde

s. (53)

Eski padişâhların saraylarında padişâhın iç oğlanları müte'allikatı anda olurlar. **EL-HÛDÛD:** Şarken ve gün doğusu Bahr-i Avo'dur ve cenûben Kikiyang ve Fukin ve Kiang-Si memleketleridir ve şimâlen Şantung memleketleridir. **EVSÂF-I MEMLEKET:** Nangnan şehrinin mükellef sarayları ve mükellef padişâh karyeleri vardır ve bu şehirde çok bazirgânlar vardır ve çok alış ve viriş ederler. Zîrâ bu memleket ırmaklarından ve göllerinden çok gemiler gelirler ve giderler ve cemî' memâlik-i Çin'e varırlar. Husûsan ki Kiyank Irmağı bu memleketin ortasından geçer ve bahr-i Çin'e büyük boğaz ile mansıb olur ve bu ırmak gâyet büyük ırmaklardandır. Hatta derler ki bu ırmak ekser Çin'in şehirlerine uğrar ve uğramayan yerlere sanat ile akıtmışlardır. Her semte gemiler gitmek gelmek için onun için bu memlekette her şey bulunur ve ucuzdur ve bu memleket cenûbunda dağları azdır ve ol semtde çok ipek ve penbe olur. Hatta derler ki penbenin çokluğundan yalnız Sanga nâhiyesinde iki yüz bin çulha vardır ve bu çulhaların ekseri üstadlardır ve ekseri çulhaların her sene padişâhlarına iki yüz elli bin kuruş virgileri vardır ve bunların işledikleri esvâblar gâyet güzel olmağla sâ'irler dahî işledikleri esvâbları ismini bunlara isnad ederler. Mesela derler Nanking esvâbıdır. **ET-TAKSİM:** Bu memleket on dört nâhiyeye münkasımdır ve bu nâhiyeler yüz on şehri müştemildir. **'ADED-İ AHÂLÎ-İ MEMLEKET:** Bu memlekette dokuz milyon ve dokuz yüz altmış yedi bin dört yüz yirmi dokuz insan vardır. **AHVÂL-İ MAHSÛLÂT:** Pirinçten beş milyon dokuz yüz doksan beş bin otuz dört çuval senevî alınır. Ham ipekten bin yedi yüz on beş vukiyye alınır. İşlenmiş ipekten yedi bin yüz on üç vukiyye alınır. Kenevirde iki bin yetmiş yedi bez alınır. Saman demedlerinden beş milyon sekiz yüz dört bin iki yüz on yedi demed alınır. Tuzdan beş yüz on bin yedi kantar alınır ve bu memlekette hesâb

olunmuş ki her sene otuz iki milyon kuruş padişâha gider ve musânnif der ki bu memleketin halkı ziyâde zekîlerdir ve ekseri okur ve yazar ve ehl-i ma‘rifetdir. Husûsan gemicilik sanatı ve her fende mâhirlerdir ve bu memleket cenûbî iklimin başıdır ve dokuz memleketin evvelkisidir ve bu dokuz memleket Tatar lisânında Mençin derler ve şimâl memleketlerin altı memleketdir. Hıta derler ve bu isim Mençin’den kaçan maşrik Tatarları Çin’in şimâlinde duhûl edib ve Çin ‘askeri bozup ve dağıtıp Çin padişâhı semt-i cenûba kaçırdıklarında bu etrafı tamamen zabt eyleyip bu ismi virmişler ve bu gün doğusu Tatarlarının isimlerine Kiyen Tatarları derler ve ol vaktin tarihi bin iki yüz sene Hazret-i ‘Îsâ ‘aleyhi’s-selâmdan sonra idi. Badehu Sincan Tatarı minitküm seferin tamam eylediklerinden sonra Çin’in cânib-i cenûbîsindeki Yunnan ve Köy-Kav memleketleridir. Hatta Sigua memleketine dahîl olub Çin memleketinin cânib-i şimâlîsinde olan ahâlîsini zebûn edib malların garet edib kendülerin helâk eyleyip ‘azîm fitne ve fesad koyurdılar. Bu esnada Çin halkı gayret edib ve cümle bir araya cem‘ olub Tatar üzere guluvvi tamam edib Tatar’ı bozub dağıtmışlardır. Ol vaktin tarihi bin iki yüz yetmiş sekiz senedir. Hazret-i ‘Îsâ ‘aleyhi’s-selâmdan sonra idi. **AHVÂL-İ NEVAHÎ:** Bu memleketin on dört nâhiyesi vardır ve bu on dört nâhiyeden baş nâhiyesinin baş şehrinin adına Kiyangning şehri derler ve bu şehre altı şehir tâbidir. Bu şehri Küy-Bos padişâhı binaetmiştir ve bu şehrin adına Kiya-Lenk şehri derler ve bu ismin mânâsı altın memleketi demektir. Badehu Tatar zabt ettikten sonra bu şehrin adına Tatar King-Tenk diyü tesmiye etmişlerdir ve bu şehir King ırmağının kenarında vâki’ olmuştur ve ol mevzi‘ kemâl mertebe bir müferreh mekândır ve havası hûbdur ve manzarı hüsndür. Şöyle kim bu ırmağın içinde kebîr ve sagîr gemiler gelib ve gemi giderler. Bu cümle ol şehirden görinüb seyr ve temaşa olunur ve bu şehirde mükellef saraylar ve metin ve müstahkem olur ve ‘azîm puthâneler ve acaipbinalar ve ‘alî kasrlar ve matbû‘ köşkler ve nice müferreh meskenler haddi ve payanı yoktur ve bu şehirde bir garib kale yapılmıştır. Şantung memleketinin kalesinden ve Lenk-Çenk şehrinin kalesinden büyüktür ve anlardan mükellefdir ve bu King-Nik şehrinde ve bî-nihaye köprüler vardır kim cümle kemerleri büyük taşdan yapılmıştır kim görenler hayrân olur ve bu şehir halkının lisânları tatludur ve bu şehirde olan padişâhın sarayı gâyet mükellefdir ve güzel taşlardan yapılmıştır ve bu sarayın büyüklüğü dört mil kadar ekser şehir evleri sarayın duvarının içerisine vâki’ olmuştur ve sarayın duvarının dimürden on iki kapısı vardır ve her iki kapının mabeynlerinde toplar vaz‘ olunmuştur. Devri yirmi mildir ve muhavvif

mevzi'leri daima muhâfaza ederler ve bu şehrin bağçeleri gâyet çoktur ve lâtif gölleri vardır. Hesâba gelmez. Şöyle kim şehrin içinde bir küçük dağ vardır kim üstünde bir rasadhâne yapılmıştır ve bu rasadhâne içinde türlü türlü rasad aletleri ve hendese aletleri vardır ve dahî üç alet vardır kim gâyetle musanna' ve büyük ve 'acîb aletlerdir ve musannif dir ki bu kadar büyük rasad aletleri Avrupa ve gayri yerlerde ki çok gördüm. Bu yerde olan aletleri bir yerde dahî görmedim. Gâyet musanna'dır. Evvelki alet-i semânın kürresidir ve bu kürre dört adam kucaklayamaz ve bu kürrenin bir kapısı vardır. Adam içine girer. İkinci alet

s. (54)

alet arzın kürresidir. Bu dahî semânın küresi kadardır. Üçüncü alet da'iretü'l-ma'den aletidir ve bu aletlerin her birisinin on iki ayakları vardır. Bu aletlerin yapıldığı zaman tarihi bizim zamanın tarihine gelince üç yüz sene kadar geçmiştir. Bu aletleri Adina padişâhı yapmıştır. Zirâ bu padişâh ziyâde feyleson ve hakîm padişâhdır ve dahî bu şehirde bir büyük ve mükellef medrese vardır. Onda hendese ve 'ilm-i nücûm ta'allüm ederler ve dahî şehrin içinde bir yüksek dağ vardır. Onda dahî rasad-hâne vardır. Bu rasad-hâne de daima yıldızlar rasad ederler ve daima otururlar rasad ederler ve sabah vakti padişâhlara haber verirler ve derler ki falan yıldız rasad ettik ve cevvdan falan 'alameti gördük ve havadan böyle mütegayyir olmuştur ve musannif dir bu rasad adamları iki yüz elli sene içinde bu ahvâli suyu zabt etmişlerdir. Mesela kar ve yağmur yağması ve rüzgâr esmesi ve tebeddülât ve tagayyürat ve gök gürlemesi ve yıldırım inmesi ve zevatü'l-evtad görünmesi ve her şey ki ahvâl-i cevve müte'allikdir zabt olunmuştur ve hâlâ ana göre 'amel ederler ve bu rasadhâne de dört alet dahî vardır kim evvelkisi bir büyük topdur ki bu küre dahî mukaddemâ zikrolunan küre kadar vardır. Lâkin bu küre sadedir. Üzere bir şey yazılmamıştır. Ancak deva'ir ve bir dahî göstermekte bir numûnedir. İkinci alet dahî küredir. Matvîsi iki kulaç kadardır. Üzerinde iki halka vardır. Her birisi üç yüz altmış kısma taksîm olunmuştur ve her kısım altmış dakîkaya taksîm olunmuştur ve bu alet kevakible tûli ve 'arzı alınmak için ve kevakibe müte'allik ahvâli bilmek içindir. Üçüncü alet bir basîtadır kim katarı iki kulaç miktarıdır ve bu alet fakat samîleri göstermek içindir ve basîtanın kenarında içi su koyacak yer etmişlerdir ki onun içine su koyup bu aletin vaz' olduğu mevzi'in düz

olduğın ol suyun meyl itmesinden biliyorlar. Dördüncü alet bir büyük usturlabdır²⁹² ve bu usturlabın katarı iki kulaçdan ziyâde dir ve bu şehrin haricinde bir orman vardır kim ol ormanın cümle eşcârı fıstık ağacıdır ve bu orman başdan başa bir duvar ile ihata olunmuştur ve bu ormanı muhît olan duvarın mesâfesi on iki mil miktardır ve bu duvarın içinde bir dağ vardır kim ol dağda padişâhlar için mahsûs bir puthâne yapılmıştır ve mükellef türbeler ve ‘acîb binalar vardır ve bu puthâne cevanib-i erba‘adan nerdübanlar vaz‘ olunmuştur ki ol nerdübanlar cümle lâtif mermerler ile yapılmıştır ve bu puthânenin etrafında beş ‘aded suffalar yapılmıştır ki ol suffaların direklerinin bazısı mermer taşdan bazısı ağaçdan ve her direğın irtifâ‘ı yirmiarşındır ve bu suffaların fevkanîlerinde birer suffa dahî bina olunmuştur bu fevkanî suffalar gâyet müzeyyen ve etraf-ı cevanibi pencerelerin tilleri ol mertebe incedir ki kuvvet-i nazarla ancak bilinür kim anda til olduğı gâyet incedir ve Çin diyârının ekser ekâbirinin pencereleri til ile mensûcdur ve bu puthânenin içresinde iki suffa dahî bina olunmuştur ki bu suffalar cevâhir ile zîb verip şöyle tezyîn etmişlerdir ki bakmasında gözler kamaşur ve her biri suffada birer mücevher iskemle vaz‘ olunmuştur ki ol iskemlenin birisinin üzerinde geldikde padişâh oturur ve birisi boş durur. Mukaddemâ fevt olan padişâhlarının canları anda otururlar derler. Bu puthânede sûret yoktur. Bâ’is budur ki padişâh olduğı yerde dahî sûret olmaz ve puthânesinin haricinde bir nev‘ kırmızı taşdan bir nice hücreler yapılmıştır ki güya onun taşları ayinedir. Ol mertebe musaykal ve mücelladır ki adamın sûreti anda bi-‘aynihî müşahede olunur ve her hücre bir şey nisbet etmişlerdir. Pes Şemse ve birin Kamere ve birin Zuhale ve birin Müşteriye ve birin Merihe ve birin ‘Utaride ve birin Zühreye ve birisin dağlara ve birisin ırmaklara ve buna göre her birin bir ‘azîmü’ş-şan şeye nisbet ettirmişlerdir ve dahî bu hücrelerin etrafına gusulhâneler yapılmıştır ki kaçan padişâh puthâneye gelse halk gelib mukaddemâ ol gusulhâne lerce gusl edib andan puthâneye gelib ‘ibadet ilerler. Mademki gusl itmeyeler ol puthâneye girmek mümkün olmaz ve bu puthâneye mahsûs fıstık ağaçları vardır kim kimse ol ağaçları kesmeğe kadir değildir. Hattaderler kim her kim ol ağacın bir dalın kat‘ eylese onun dahî başı kat‘ olunmak mukarrerdir. Musânnif-

²⁹² Usturlap, yıldızların konumunu belirtmek için kullanılan astronomi aletidir. Eski dönemlerde küresel astronomi problemlerini çözmek, gök cisimlerinin veya herhangi yerin yükseltisini ölçmek, gündüz ve gece saatlerini belirlemek, şehirlerin enlem ve boylamlarına göre kible yönünü tesbit etmek gibi amaçlar doğrultusunda kullanılan astronomi aletidir. Bkz.:Mustafa Kaçar; Atilla Bilir, “Usturlap”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.42. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul-2012, s.195.

i kitâb der ki bu şehrin kavmi gâyet çoktur. Mervîdir ki Tatar bu şehrin üzerine bî-nihaye ‘asker ile gelib bî-had ve la-yu‘ad adamlar helâk ettiğinden sonra bâkiye-i süyûf on kez yüz bin adam kalmışdır. Badehu Tatar kendi tarafından bu kavmin üzerine bir mîrza hâkim nasb eylemişdir ki hâlâ yine ol mîrza anda oturur ve dahî bu şehirde nisan ve ayar aylarında King Irmağı’ndan bir nev‘ balık çıkar kim gâyet leziz balıktır ve balığın adına Siyu balığı derler ve bu balık içinzamanı geldikde padişâh tarafından bir hadim ta’yîn olunub gelir. Bu balıktan vafır balık sayd edib badehu bir gemi su ile doldurup ol sayd olunan balıkları ol geminin içine koyup padişâhlarına gösterir ve hava sıcak olduğu zamanda ol geminin içine buz doldurup öyle getirirler ve bu şehirden Pekin memleketinin mesâfesi üç yüz mil kadardır ve gettiklerinde gece ve gündüz kürekler ile giderler ve gelirler haftada iki kere gitmek ve gelmek kabildir ve dahî bu şehirde padişâhiçin beş gemi yakındır. Bu gemileri yükledüb ipeklerden ve kumaşdan türlü türlü esvâb yükledüb getirirler. Bu gemilerin isimlerine

s. (55)

Kevin derler. Mânâsı ecder esvâbının gemileri demektir. **EL-CİBÂL:** Bu baş şehrin şimâlinde bir dağ vardır. Adına Ni Dağı derler. Bu dağda bir puthâne vardır. İçinde binden ziyâde tasvir vardır. Bir büyük tasvir vardır kim anların mabeynlerinde gâyet mu’teberdir ve dahî baş şehrin cenûbunda bir dağ vardır kim adına Mank Dağı derler. Şiyu padişâhı bu dağı bir tarafından bir tarafına varıncaya değin bâ’is budur ki bu padişâhın bir ‘adüvvisi var idi kim ol bir ‘azîmü’ş-şan kuvvet sâhibi padişâh idi ve bu zikrolunan cebel-i meskûbîyi ol padişâh uğur tutub ol dağda mübareklik ve sa‘adet ümîd etti. Si-Şiyu padişâhı itima‘ etti ki ol ‘adüvvisi olub bu dağı maymun ‘addeden padişâh kendünün üzerine ‘asker çeküb tac ve tahtın elinden alacun ol padişâh bu emri tahkîk ve vu karı tasdîk eyleyip ol düşman gelmezden mukaddem bu meymenet ve sa‘adet me’mûl olan dağın üzerine gelib ve ikdam edib bu dağı bir tarafından bir tarafına varınca sakb ederdi kim hatta ol dağın sa‘adeti nuhûsete mübeddel ola ve ol padişâhın dahî ol dağı uğur tutmağla sa‘adeti nuhûsete tebdîl olub menhûs ve menkûs ola. Fî’l-hakîka vakta ki ol dağ delindi ve ol padişâha dahî nuhûset isabet eyleyip gün be gün menhûs oldu ve Çin halkı da’imü’l-evkat minvâl-i muharrer üzere sa‘adeti ve nuhûseti dağlardan umarlar ve dahî bu dağın kurbunda bir dağ vardır kim adına San Dağı derler ve ol dağda zincirler vardır kim ol zincirlerin ol dağda asıl vaz’ı mücerred ol semte gelib yanaşan gemileri bağlamak içindir ve da’imü’l-evkat gemiler ol

zincirler ile bağlanur. Ol diyârın halkı derler kim bu dağda olan zincirlerin aslı bu şehirden kaçmasun diyü vaz' olunmuştur. **GÖLLER:** Bu nâhiyede bir göl vardır kim adına Çin-Li göli derler. Mânâsı bin istaryum demektir ve bu dağ göller resminde mastûrdur ve dahî şehrin cânib-i cenûbunda Kiyank ırmağında bir cezire vardır. Adına Payo derler ve bu cezire kurbunda bir cezire dahî vardır kim adına Kank-Künk derler. **İKİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Fung-Nig şehri derler ve bu şehre on yedi şehir tâbidir ve bir yıldıza mensûbtur. Bu şehir şehir-i 'azîmdir ve kadîm de bir 'azîmü'shan padişâhın tahtgâhı idi. Ana binâen bu şehirde 'azîmbinalar ve matbû' saraylar ve acaipkasrlar ve köşkler ve metin ve müstahkem evlerin haddi ve hesâbı yoktur ve bu şehrin hükkâmı iki fırkadır. Birisi felasifedir ve birisi dehrîlerdir ve bu nâhiyenin dağları azdır ama büyük ırmakları çoktur ve bu dağlarda Afşin otı çoktur. Bu Afşin birkaç marâza 'ilacdır ve bu nâhiyenin toprağı münbittir. Baliğan-ma-belağ mahsûl hasıl olur. **EL-CİBÂL:** Lin-Havay şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ismi Yün-Miyu Dağı derler ve bu ismin mânâsı Talk Dağı demektir. Zîrâ bu dağda talk ma'deni vafirdir. Ana binâen talk diyü tesmiye olunmuştur ve dahî Şiyu şehrinin kurbunda bir dağ vardır adına Fukin Dağı derler. Bir zaman ile bu dağda bir miktar iksîr bulub bu iksîr ile nice nice derdler devâ ile cümlesi ifakat bulub hoş oldılar ve dahî Hiyo-Nati şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Moyenk Dağı derler. Mânâsı çoban kız demek olur. Bâ'is budur ki derler bir zaman ile bu dağda bir güzel kız çobanlık itmiş. **EL-ENHÂR:** bu nâhiyede bir ırmak vardır kim adına Foy ırmağı derler. Bu ırmak büyük ırmaktır. Bu nâhiyenin ortasından geçer ve bu ırmağın başı Havan memleketinin dağlarından gelir ve Havay-Gan şehrinin kurbunda Nehr-i Za'feran ile karışır. **ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Mükü şehrinin kurbunda buna altı şehir tâbidir. Mukaddemâ bu nâhiyenin halkı gâyet ile bî-'akıl ta'ife idi. Şöyle kim cehalet ve bataletlerine nisbet çift sürmek dahî bilmezlerdi. Nihayetü'l-emr Kiyu padişâhı zamanında Çin halkından bu nâhiye bir miktar adam getirib bunlara çift ve sanayi' işlemek ve bazı mertebe kar ve kesb itmeleriyle keremiyet ve cem'iyet bulub refahiyet buldılar. Badehu müstakil hükûmet oldu ve bu nâhiye hükûmetde olduktan sonra iki kat haraç virildi. Ta Şivay zamanına değin ki Tatar diyârının üzerine kasd ve hücûm eylediklerinde Tatar'ı bozub 'askerlerin dağdıncaya değin vakta ki bu makûle yüz ağardub hizmet ettiler ol mukabelede taraf-ı saltanattan haraçlarının bir katı afv olunmuştur ve bu nâhiye gâyet ile bolluktur ve ucuzluktur ve bazirgânlarının haddi ve hesâbı yoktur ve ol semtin halkı derler ki bu

nâhiye Hazret-i Adem bağçesi gibidir ve bu nâhiyenin baş şehrinin mevzi'i göl içindedir. 'Aynı ile Venedik gibidir ama Venedik'den dahî ziyâde güzeldir ve hem bunun suyu tatlıdır ve taşdan mükellef kemerler ve köprüler haddi ve hesâbı yoktur ve bu şehrin esası fıstık ağacından yapılmıştır ve güzel tarikleri vardır. Üzerlerinden büyük gemiler geçer ve bu şehir bahrden üç konak kadar ba'iddir ve bu şehrin gölinin adına May göli derler ve bu gölden ol şehrin ırmakları içinde büyük gemiler girer ve çıkar ve bir mertebe gemiler gelir ve gider ki hesâb olunmaz ve bu şehrin duvarı seksen istaryum taşrasından ma'adadır ve bu şehirde her şey insana lâzım ise bulunur. Zîrâ Hindistan gemileri ve Beyan Ceziresi gemileri ve portakal gemileri ve Çin memleketlerinin gemileri ve ol semtin cezirelerinin gemileri türlü türlü sanat etmişler ki gemiler gelib ve gitmek için suhûletle insan hayrân olur.

s. (56)

Ve dahî Kiyank-King şehrine varmak için King ırmağı kenarında bendler yapmışlardır. 'Aynı ile bu bendler Venedik bendleri gibidir ve bu bendleri yapmışlar ki gemiler alçakdan yükseğe gitmek ve yüksekten alçağa gitmek için ve dahî o Kiyank şehrinin kurbunda bir büyük köprü vardır. Üç yüz kemer ile yapılmıştır ve kahîce bundan gemiler geçerler. Rüzgâr esmedüğü vakitte ve dahî derler bu şehrin yemekleri enva'-ı mütenevvi'dir. Husûsan südden türlü türlü ta'amlar pişirirler. Gayri yerlerde olmaz ve dahî şeker işi türlü türlü şeyler yaparlar ve şarabları bozadır. Pirinçden yaparlar ve bu şehirden birkaç gemiler mahsûs çok yüklenmek içindir ve bu şehrin meta'ı altın ve misk ve ince Hindî ipeğinden işlenmiş şeyler ve ipekden türlü türlü serâser ve kalaydan işlemiş şeylere ve bu cins esvâbdan padişâha her üç ayda dört gemi getirir ve bu şehrin halkı giymeğe ve kuşanmağa ma'illerdir ve bu şehrin Küy-Şay şehriden bu'dı beş konaktır. Bu şehirde gümrük vardır. Esvâbdan ve gayri şeyden almazlar. Lâkin gemiden alırlar. Geminin büyüklüğüne göre derler. Bu gümrükten senede bir milyon kuruş hâsıl olur ve bu şehirde hâsıl olan gümrük kadar dahî gümrük senede Kank-Tenk şehrinde dahî hâsıl olur ve dahî derler pirinçden senede iki milyon kuruş hâsıl olur. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin garbında bir dağ vardır kim adına Lik-Lin Dağı derler. Bu dağın eteğinde güzel evler ve yapılar yapılmıştır ki ol semtin mesîresidir. **EL-ENHÂR:** Bu baş şehir üç ırmak ile ihata olunmuştur ve şehrin garbında bir göl vardır kim adına İbi göli derler. büyüklüğü otuz altı mildir ve bu gölün içinde bir büyük dağ vardır cezire gibi adına Tunk-Tenk Dağı derler. **DÖRDÜNCÜ**

NÂHIYE: Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Süng-king derler. İki şehir bu şehre tâbidir. Bu şehrin güzel evleri ve sarayları vardır. Su içinde vâki'dir. Her taraftan bu şehre gemiler gelir ve gider ve bu şehirde ince iplik işlenür ve türlü türlü esvâblar nesc olunur ve bu şehrinin kurbunda bir boğaz vardır. Adına Hank Boğazı derler. Bir boğaz-ı 'azîm zahmetle yapılmışdır ve bu boğaza Beyan Ceziresi'nden çok gemi gelir ve gider. **BEŞİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehri Kang-Kü şehridir. Bu şehre dört şehir tâbidir ve boğaza kâribdir ve bundan Sükü şehrine King Irmağıyla gidilir. Bu şehrin kenarları ırmaklar taraflarından dört köşelü taşlardan yapılmışdır ve ol taşlardan kemerler türlü musanna' şeyler göstermişlerdir. İnsan bakdikca hayrân kalur ve bu nâhiyede güzel bir toprak vardır. Bu toprak gibi Hank şehrinin toprağıdır. Bu topraktan fincanlar ve kâseler ve tabaklar yapılır kim gâyet mücella billûr gibi ol bir tarafı görünür derler. Kaçan insan bu fincanlardan bir şey içse ağzına bir güzel lezzet ve rayiha gelir ve yüreğine kuvvet verir ve bu evanı semenleri gâyet bahalıdır ve dahî Vüsi şehrinin dağında mukaddemâ güzel kalay çıkarırlar idi. derler Kalan-Han padişâhı zamanında dükenüb kalmadı. **EL-CİBÂL:** Kik-İn şehrinin kurbunda bir dağ vardır. İsmine Kin Dağı derler. Bu dağın hakkında ol semtin halkının bir meselleri var. Derler kim bu dağda bir zaman ile bir geyik bir kız doğurmuşdur. **EL-ENHÂR:** Hu dağından bir küçük ırmak çıkar. Ol ırmağın adına Link derler ve bu ırmak Vusin şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim bir göle girer ve bu ırmağın başı bir meşhûr 'ayndır. İsmi Hu derler. Bunun suyu gâyet makbûl sudur. Bunun suyundan daima padişâhlarına götürürler ve derler bir gemi eğer ol araya gelse ve eglense ol geminin halkı ol suyu akçe ile satun alırlar ama eğer eğlenmeyüb geçip giderse akçe vermeyip akçesiz içip giderler. **ALTINCI NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adı King-Keng şehridir. Mânâsı padişâh ağzı demektir. Zîrâ gemiler bundan Pi-Kin memleketine giderler ve Pi memleketi padişâh olduğu yerdir. Ol cihetden padişâh ağzı diyü tabir ederler. Padişâha yakındır demek olur ve bu şehir King ırmağının kenarında vâki'dir. Bir boğazdır. Bu boğazın garbında evler ve saraylar vardır ve bu boğazın üstünde bir mükellef köprü yapılmışdır. Şehre giderler ve gelirler ve bu Kingırmağında 'azîm fırtınalar olur. 'Aynı ile derya gibi ve içinde çok gemiler gelir ve gider ve bu şehirden Pi-Kin memleketine varınca asla köprü yoktur. Ma'ada yerlerde köprüler vardır. Lâkin gemiler ol semte geçdikleri vakitte köprüleri kaldırır ve bu şehrin etrafında küçük dağlar ve içinde türlü türlü tasvirler vardır. Anda bir kale dahî vardır. Ayakları safî demirdendir ve başında külâhlı vardır. İrtifa'ı otuz arşındır ve bu kale duvarında defne

ağacı üzerinde musavver türlü türlü sûretler menkûşdur ve bu şehrin etibbâsı çoktur ve Çin ikliminde bu tabîbler gâyetle mu'teber ve meşhûrdur ve dahî bu şehrin güzel kirası olur. **EL-CİBÂL:** Ve King Irmağı'nda bu mahalde bir cezire vardır. Ol cezirede vâki' bir dağ vardır. İsmi Kin Dağı derler. Bu dağda puthâneler ve manastırlar çoktur ve bu dağın toprağı gâyet münbittir ve bu dağda bir güzel su çıkar. **YEDİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Nik-Kü derler ve bu şehre dokuz şehir tâbidir ve iki yıldıza mensûbtur. Birisinin adına Kakio derler ve birisinin adına Benod derler. Bu şehrinin kurbunda bir 'azîm bender vardır. Ol benderde çok bazirgânlar olur ve gümrük vardır. Tuzdan çok mahsûl alırlar. Zîrâ bu şehrin ortasında sular geçer ve üzerlerinde yirmi dört büyük köprüler vardır. Küçüklerden ma'ada ve bu şehirde çok fahişeler vardır ki bu fahişeleri küçükden saz ve söz ve çeng ve çağana öğredüb üstad ederler. Büyüdükde bey' edib fahişelik ettirirler ve bu şehrin gâyetle güzeldir. **EL-ENHÂR:** Kavoyu şehrinin kurbunda bir göl vardır. İsmine Pi-Şi

s. (57)

derler. Bu gölden bir ırmak akıtmışlar ki şehre gitmek gelmek için ve akıttıkları yerin mesâfesi yüz ıstarum kadardır. **SEKİZİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Haoigan şehridir. Bu şehrin mukabilinde vâki' olmuştur. Bu iki şehri bir duvar ihata etmiştir. Bu iki şehir nefis-i vahid hükmünde bir şehirdir ve bu şehre dokuz şehir tâbidir ve bir yıldıza mensûbtur. Adına Nivo derler ve bu duvarın ardında bir 'azîmvaroş vardır kim miktarı dört milden ziyâde dir ve bu varoşun iki tarafında bir ırmak geçer ve nehr-i Za'ferana karışır. Bu şehrin halkı gâyet ile çoktur ve bazirgânları dahî çoktur. Bu şehirden çok memleketlere gelirler ve giderler ve bu şehirde bir vezîr oturur. Bu vezîr yedi memlekete hükûmet eder ve bu yedi memleketlerin meta'ları ve kumaşları her ne hâsıl olursa bu şehirden gemilere yükledüb Pi-Kin memleketine gönderirler ve bu şehrin varoşunda iki büyük köprü vardır. Bu köprülerin ta'mîrine ve bendler için sarf için gümrük vardır kim ol şehirden gümrüğü alıb akçesi köprüler için sarf ederler ve bu ırmakda üç büyük bend vardır. Bu bendlerin cümleden büyük bendi şehrin şimâline ve Havay Irmağı'nın kurbunda vâki' olmuştur ve bu bendlerden sa'bdır. Zîrâ suyu yüksekden Havay Irmağı'ndan gelir ve bu su gâyetle çoktur ve bu bendlerde bu suyu sanat ile tutmuşlardır. Derler eğer bu bendler olmasaydı bu vilâyeti ol su alıb gark ederdi. İkinci bendin adına Si derler. Mânâsı göğe uçar bend demektir. Derler bu araya gemi gelirken sanatla birkaç zenberekler tekerlekle ve gayri şeylerle

gemi zabt ederler. Üçüncü bendlerinden aşağıdadır. Bu bend ikinci bend içindir. Bu nâhiyenin pirinci çoktur ve halkı ganîlerdir. Çok suları ve gölleri vardır. Cemî' arazîleri sâkî olunur. Bu nâhiyede ceyl ve sünlün kuşları gâyetle çoktur. **EL-CİBÂL:** Cay şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim ismi Bukü Dağı derler. Bu dağ derya içinde cezire gibi vâki'dir ve bu dağda bir büyük puthâne ve bir büyük tasvir vardır. Bu tasvire cemî' etrafda adam gelirler. Buna 'ibadet ederler ve bu dağda çok altın vardır. **GÖLLER:** Bu nâhiyede bir büyük göl vardır. Adına Şihu derler. Bu gölde çok balık olur ve dahî bir büyük göl vardır kim adına Havank göli derler. Bunda büyük kamışlar olur ve gâyet ile uzundur. Bu kamışları odun yerine isti'mâl ederler. Zîrâ bu nâhiyede odun yoktur ve bu gölün kurbunda olan sahrada tuz ma'deni vardır. Andan çok tuz hasıl olur. **DOKUZUNCU NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Lükü derler. Yedi şehir bu şehre tâbidir. Bu şehirler Kav-Kü-Künk etrafında vâki'lerdir ve bu gölden arazîlerin sâkî ederler. Bu nâhiyede çay yaprağı çoktur. Güzel kâğıt işlerler. **EL-CİBÂL:** Vuku-Link içinde bir dağ vardır. İsmi Kav Dağıdır. Mânâsı Göz Dağı demektir. Zîrâ kim bu dağ cezire içre yalnızdır. Lü-King şehrinin o dibinde bir dağ vardır. Adına Tay-Ko Dağı derler. Bu dağ safice ormandır. **ONUNCU NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Hanyeng derler. Beş şehir bu şehre tâbidir ve bu şehir King ırmağının cânib-i şimâlisinde vâki'dir. Bu şehir büyük şehirdir ve kal'ası metindir ve bazirgânları vafirdir ve hem memer mevzi'dir. Bunda bir vezîr çok 'askerle oturur. Bu Nik gölün ve Kiyam ırmağını muhâfaza etmek için ve bu şehirde Tungaya padişâhı demirden bir direk dikmiştir. İrtifa'ı otuz arşındır. **EL-CİBÂL:** Tungking şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim dikmiştir. İrtifa'ı otuz arşındır ve bir dağ vardır kim adına Kayo Dağı derler ve bu dağ gâyetle yüksektir. Bu dağda iki bin arşın kadar bir su gelir. Bu dağda mağaralar çoktur ve karanlıktır. **ON BİRİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Tapnig derler. İki şehir bu şehre tâbidir. Bu nâhiyenin King ırmağı ortasından geçer ve bu nâhiyenin arâzîsi cümle bu sudan sâkî olunur. Bu nâhiyenin bazı yerleri düz ve bazıyerleri dağlardır ve bu nâhiyede bir şehir vardır. İsmi Vohu'dur. Gâyetle güzel şehirdir ve halkı ganîlerdir ve King ırmağının içinde vâki'dir ki cezire içindedir ve bu şehirde gümrük vardır ve bu ırmak bunda iki bölük olur. Venk-King kurbunda yine cem' olur. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin kurbunda bir dağ vardır. Adına Yin-Moyen Dağı derler. Mânâsı gedik kapısı demektir. Zîrâ bu cezirede mağaralar çoktur ve içinde mübalağa üzere yarasalar çoktur. **GÖLLER:** Bu nâhiyede bir göl vardır kim adına Tanenk göli derler. Tûli altı yüz istaryumdur. Bu göl şehrin garbında mümted olub

Libaşı şehrinde nihayet bulur. **ON İKİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Neng-Küy şehri derler ve bu şehre beş tâbidir. Bu şehrin kurbunda maşrik tarafından bir ırmak geçer. Adına Yü Irmağı derler. Bu ırmak King Irmağı ile cem' olur ve bu ırmakta büyük gemiler gelir ve gider ve dahî bu nâhiyede küçük dağlar vardır ve şehrin içinde küçük dağlar cümlesi ormandır ve bu orman kestane ceviz ve emrud ve gayridir ve etrafı mükellef saraylar ve evlen bina olunmuştur ve bunda güzel kâğıt işlenir ve bu kâğıtları kamıştan ve kamış yaprağından yaparlar. Şöyle kim kamışı döğerler. Badehu pişirirler. Badehu kâğıt yaparlar. King şehrinin kurbunda bir büyük puthâne vardır ki mu'teberdir ve ismine Hayank-Sin derler. Mânâsı yüreğe güzel kokuverirdemektir. Vech-i tesmiye bir zaman güzel kızları hırsızlar tutub murâd ederler ki tasarruf ideler. Kızlar ka'il olmayıp dediler bizi öldürün. Ol hırsızlar kızları öldürürler.

s. (58)

Onun için bu puthâne bina edib bu vecih üzere eyle tesmiye kıldılar. **EL-CİBÂL:** Tay-Nik şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Lük-Moyen Dağı derler. Bu dağın türlü türlü mesîreleri vardır ve içinde türlü türlü laçığın 'akakirleri vardır. **ON ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Ki-Kav derler. Beş şehir bu şehre tâbidir. Bu şehir King Irmağı'nın kenar cenûbîsinde vâki'dir. Bu şehrin her tarafı dağlardır ama yine ucuzluktur. Zîrâ bir taraftan gemiler gelir gider. **EL-CİBÂL:** Tünk-Link şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Adına Honk Dağı derler. Mânâsı Erik Dağı demektir. Zîrâ bu dağda güzel erik olur ve hem çoktur ve dahî vardır ismine Ki-Avfo Dağı derler. Bunun mânâsı dokuz tepelen çiçeğe benzer demektir. **ON DÖRDÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Havai-Kü derler ve bu şehre beş şehir tâbidir. Bu şehir cenûp tarafında vâki'dir ve bu nâhiyenin dağları çoktur. Bu şehrin bazirgânları gâyetle bey'-i şira ahvâlinde mâhirlerdir. Kimesne bunları aldırılmaz ve gâyetle bahîllerdir ve bu nâhiyede güzel mürekkeb yaparlar ama bizim mürekkeb mayi' değildir. Kurudur. Parmak parmak gibi ederler ve satarlar. 'Aynı 'acem mürekkebi gibidir. Bu mürekkepten isteyen kullanmağa ol parmaktan eze çul kırar ve dahî su ile arzu isti'mâl eder ve bu nâhiyede fağfûrî kumu vardır ve dahî bu kum Kiyank-Si memleketinde olur. Bu kumu alırlar ve bundan fağfûrî evanîleri yaparlar ve bu nâhiyede çay yaprağı çoktur. Bunun ağacı çağ ağacına derler ve çok dalları vardır ve çiçeği sumak çiçeğine benzer ve bu çay iki nev'dir. Birisi yabanî ve birisi bostanidir.

Yaz faslında çiçek verir. Az çok kokusu vardır. Sonda bakla gibi yeşil olur. Badehu kara olur. Bunun yaprağı güz zamanında birer birer el ile koparırlar ve demirden tencere içine korlar ve haşlarlar. Sonra çıkarırlar ve bir hasır üzerine döşetirler. Badehu alırlar. İstimal ederler. Bu çay mideye gâyetle nef'i vardır. Mideye gâyet nâfi'dir ve tamamı hazımdır ve nikrisine iyüdür ve mesanedeki taşı çıkarır ve hummaya nâfi'dir ve uykuyu ref' eder. **EL-CİBÂL:** Nehrin şarkında bir dağ vardır kim adına Havank Dağı derler. Bir büyük dağdır ve bu dağda badî dört su neb' eder ve otuz iki tepesi vardır ve içinde on sekiz mağara vardır. Bu mağaralar gâyetle büyüktür ve karanlıktır ve dahî Hayonenk şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Adına Ki Dağı derler. Bu dağın tepesi gâyetle yüksektir ve irtifâ'ı bin arşındır. Ziyâde dir. Bu dağın tepesinden bir Hüdayî köprü vardır ve bu köprü sahraya varınca mümtedir. **EL-ENHÂR:** Baş şehrin kurbunda bir nehir vardır. Adına Sin-Gan Irmağı derler. Bu ırmak şark tarafından gelir. Şehrin kurbundan geçer ve bu ırmağa dört su karışır. Birisi şehrin dağından gelir ve birisi Hayonenk şehrinin semtinden gelir ve birisi Doyi şehrinin semtinden gelir ve birisi Şin-Ki şehrinin semtinden gelir ve bundan cümlesi Sin-Gan Irmağı'na karışırlar. Derler bu Sin-Gan ırmağı Sin-Gan şehrine ve Ki-King memleketine varınca üç yüz altmış yerden atılır. Şöyle kim cümle sarb yerlerdir ve bu suyun atıldığı üç yüz altmış sarp mevazi'den gâyetü'l-gaye sa'b olan mevzi'in adına Lüy-Kün derler. Bu mevzi' Hoy-Küy şehrinin kurbundadır ve dahî bu memleket dört nâhiyedir. Bu nâhiyelerin şehirleri küçüktür ve bu şehirlere Çin lisânında Hayin derler. Zîrâ Çin lisânında büyük şehre Fu derler ve Fu'dan küçüğe Kü derler ve Kü'den küçüğe Hayin derlerderler. Evvelki nâhiyenin baş şehri Künk-Ni şehri derler. Bu şehir güzel şehirdir ve yerleri düz ve ipeği gâyet çok olur ve iki tarafında iki yüksek dağ vardır. Birisi şehrin garbındadır. İsmine Hank Dağı derler. Gâyetle yüksek tepesi vardır ve bu tepeden bir güzel su çıkar ve ikinci dağın ismine Link dağı derler ve bu dağın tepesi otuz istartum kadar uzundur ve içinde bir büyük mağara vardır ve bu mağara içinde bir büyük tasvirvardır. **İKİNCİ NÂHIYE:** Baş şehrinin adına Huku derler. Bu şehre bir şehir tâbidir. Bu şehrin ismine Han-San derler. Bir meşhûr şehirdir. **ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin adına Kükü şehri derler. İki şehir bu şehre tâbidir. Birisi Şun-Şiya ve birisine Leygan derler. Bu nâhiyede bir göl vardır kim adına O göli derler. Bu göl Şun-Şiyavo şehriden çok Leygan şehrinde dek mümted olur. **DÖRDÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehri Siyüku şehridir. Dört şehir bu şehre tâbidir. Bu şehirden Nehr-i Za'feran kâribdir ve bu şehrin şimâl semtinde bir köprü vardır. Adına Vecan

köprüsüderler. Bu köprü otuz beş gemiden yapılmıştır ve kalın zincirle bağlanmıştır. **EL-ENHÂR:** Funk şehrinin kurbunda bir göl vardır kim adına Ta Gölüderler. Bu gölün kurbunda Liyu-Bançin validesin cin çarpmış. Badehu Hana padişâhı zamanında cinden hâlâs olmuştur ve dahî baş şehrin kurbunda bir ırmak vardır. Adına Sü Irmağı derler. İyü padişâhı bakırdan dokuz memleket tasvir itmiş idi. Ba‘de zaman Kiyu padişâh bu sûretleri bu ırmak içre bırakmıştır. Sonra gelen padişâhlar istemişler ki bu sûretleri bu ırmaktan çıkaralar. Kabil olmamıştır. El-an dahî çıkarmağa sa‘y ederler. **FASL-I HADÎ ‘AŞER:** On Birinci Kiking memleketin beyânındadır. Bu memleket kadîm de Singa padişâhın tahtgâhı idi. **EL-HÛDÛD:** Şarken derya-yı Çin bu semtde bir dar boğaz vardır. Bu boğaz Zehyan ceziresine Tenk-Bu Burnu’ndan mu‘tedil rüzgârlar ile bir günde varılır ve cenûben Fukin ve garben Kiansi memleketi ve şimâlen Nanking memleketidir. **EVSÂF-I MEMLEKET:** Bu memleketin halkı gâyetle ağniyadır ve her şeyde maharetleri vardır ve bu memleketin bazı yerlünün güzel havası

s. (59)

vardır ve sahraları güzeldir ve çok ırmakları ve gölleri vardır. Cümle arâzîsi sayk olunur. Bazı yerlerinin dağları çoktur ve bu dağlar şimâl ve garb taraflarında vâki’lerdir ve bu dağlarda ekin olur ve bu dağlar taşları gâyet makbûldür. Evleri ve sarayları ve mu‘teber ebniyeleri bu taşlar ile yaparlar ve dahî bu dağlarda iri ağaçlar vardır. İri direkler ve gemi serenler yaparlar ve ormanı gâyet çoktur ve bu memleketin ipeği gâyet çok olur. Hatta kesretinden derler ki bu memleketin ipeği cümle iklim-i Çin’e vefa eder ve bu memleketde bir ipekden nesc olunan kumaşlar yapab ceziresine ve kale penbe cezirelerine ve Hindistan vilâyetlerine ve Avrupa’ya gider ve bu ipekden olan esvâb gâyetle ucuzdur. Hatta derler bizden bir esvâb aldığımız da virdiğimiz de on esvâb ve bu memleketde tut ağaçları çoktur. Güya bizim bağımız şeklindedir ve her sene bu tut ağaçları budayub dalların büyümeğe komazlar. Derler ki her sene ağacı budamak iyüdür. Ağaç kuvvetlenür ve yaprağı lâtif olur ve bu makûle iyü yaprağın ipeği dahî güzel olur ve ol yaprağından hâsıl olan ipeğin tülleri gâyet ince olur ve sonradan hâsıl olan vücûd bulan ipek kalın ve haşîn olur. Evvelki didiğimiz yaprak yaz yaprağıdır ve sonra didiğimiz yaprak kış yaprağıdır. Zîrâ bu memleketde bir senede iki kere ipek hâsıl olur. **ET-TAKSÎM-İ:** Memleket on bir nâhiyeye münkasımdır ve bu on bir nâhiyeler altmış üç şehri müştemildir. **‘ADED-İ AHÂLÎ-İ MEMLEKET:** Bu

memleketde dört milyon beş yüz yirmi beş bin dört yüz yetmiş insan vardır. **AHVÂL-İ MAHSÛLÂT:** Senevî hâsıl olur pirinçden iki milyon beş yüz on bin iki yüz doksan dokuz çuval alınır ve ipekden doksan iki bin altı yüz on altı vukiyye hâsıl olur. İşlenmiş ipekden altı yüz kırk üç vukiyye hâsıl olur. Saman demedlerinden sekiz milyon sekiz yüz bin beş yüz yirmi üç çuval olur ve tuzdan dört yüz kırk dört bin yedi yüz altmış kantar hâsıl olur ve bu şehrin kumaşlarından ve tuhfelerinden padişâh için padişâh tarafından müte‘ayyin gemiler vardır. Ol gemilerin adına Lunk-Ku gemileri derler. Bu gemilerin senede dört kerre gelirler. Bu esvâblardan doldurup götürüb alıb giderler ve bu diyârın esvâbı sâ‘ir diyârın esvâb gibi değildir. Zîrâ kim bu esvâbda gûn a gûn nakışlar ve cins cins sûretlere nice tuyûr ve hayvânât sûretleri vardır ki insan gördükde mütehayyir olur ve bu esvâblar padişâha mahsûstur. Sâ‘ir kimesne bu makûle esvâbı isti‘male kadir değildir. Meğer kim padişâhın ‘atiyyesi ola ve bu şehirde iki gümrük vardır. Biri esvâbdan ve biri odun ve keraste makûlesinden. Bu kerasteden gemiler ve evler ve bunlara müşâbih şeyler yapıp isti‘mâl ederler ve bu gümrüklerden padişâha beher sene on beş milyon altın hasıl olur ve bu memleketin halkı gâyetle ganîlerdir ve bazirgânları çoktur ve hem zekîlerdir ve her şeyde maharetleri vardır ve bu memleketde büyük ırmaklardan sanatla su alıb etrafına akıtmışlardır ki hatta her semtden gelib bu diyârı ucuzluk ideler ve bu ırmaklar üzerlerinde büyük ve küçük gemiler vaz‘ ve binaolunmuştur ki hem gemi ile sudan giderler ve murâd eden karadan köprülerden mürûr edib giderler. **AHVÂL-İ NEVAHÎ:** Bu iklimin evvelki nâhiyesinin baş şehrinin ismi Hang-Kü ve bu isim Çin lisânında ve Tatar lisânında Kin-Savsan ‘Arabda Hafsar derler ve bu şehre yedi şehir tâbidir ve bu şehir Venedik şehri gibi su içinde vâki’dir ve bu Kin-Sa mânâsı padişâhın baş tahtı demektir ve bu şehir sebab-i tesmiyesi Kin-Sa bu şehri Tatar Kin zabt etmekle etmişler ve bu Tatar zabt eyledikde Kin-Sa tesmiye etmişlerdir ve bu ism-i Palo Venedikli bir kimesne Tatar olduğu ol şehirde olduğu vakitte ol Venedik anda olurdu ve ol şehrin evsâfını yazmışdır ve bu adıyla anmışdır ve ol vaktin tarihi bin yüz beşindedir ve derler bu Tatar yirmi beş sene zabt etmişler. Badehu Kavenk padişâhı Kin Tatarın kaçırmışdır ve bu şehri zabt etmiştir ve bu şehri taht ettirmiştir. Li-muharrere bu şehirden ötürü cümle coğrafîlerin kitablarında resimlerinde bu şehrin tûlinin tahrirettikleri ve garazda cümlesi hatadır. Sebebi budur ki bunun tûlinde yüz elli beş derece yazmışdır ve garazda elli derece yazarlar. Ya niçin hata yazarlar. Zîrâ ol semâ‘la tahrirederler ve bu sahîhinin tûli yüz kırk sekiz derecedir ve ‘arzı otuz

buçukdur. Ancak vaz'ında muvafıklardır ve bu şehrin evsâfi musannif gördüğü vech üzerine nakleder ki bu şehirde dâhilinde ve haricinde on bin köprü vardır ve bu şehir bir büyük göl tarafında vâki'dir ve bu şehrin ismine Sihü derler kim etraf cenûbunda mükellef evler ve saraylar bina olunmuştur ve gölün içinde iki cezire vardır ve dahî her cezirede mükellef evler ve saraylar yapılmıştır ve bu gölde çok gemiler ve kayıklar gezerler ve dahî derler bu gölde türlü türlü ırmaklar akıtmışlar ve ol ırmakların etrafında saraylar ve evler bina etmişler ve bu gölün etrafında büyük köprüler yapmışlardır ki altında gemiler geçer ve bu şehrin cânib-i cenûbîsinde bir dağ vardır. İsmi King-Havank Dağı derler. Üstünde bir kale bina olunmuştur. İçinde su saati vardır. Daima anda

s. (60)

bir bekçi oturub saatleri gözedir. Kaçan bir saat nişana gelse işaret ile halka kaç saat mürûr itdüğün i'lâm eder ve Kin-Sa kenarında geçen ırmağın ismi Cubu-Tenk derler. Bu ırmak 'arz dört mildir ve bu ırmak Kin-Sa cenûbundan geçer. Badehu şehri ihata eder ve derler bunun ihatası yüz mildir. Kadar ve şehrin ortasında büyük yol vardır. O yolun etrafında üç yüz mükellef saraylar ve 'azîm binalar ve mermerden ve ekser-i sükkân bin ziyâde lerdir. Paşalardan ma'adası dahî anlar hükûmet sâhibleridir ve dahî bu şehrin içinde dört büyük mükellef kaleler vardır. Bu kaleler dokuz katdır. Yapılmışdır ve bu şehirde 'azîm mükellef kemerler yapılmıştır. İnsan bakdikca hayrân kalur ve dahî bu şehirde ipek çulhaları altmış bin isnad vardır ve bu şehirde her on günde bin çuval pirinç satılır. Her çuval yüz adama yemek olur ve dahî her gün bin hınzır öldürürler ve dahî koyundan ve keçiden ve sığırdan ve köpek ve ördek ve kazdan bunlar haddi ve hesâbı yoktur. Ancak tasvire tapan kimesneler köpek yemezler ve bu şehirde balık gâyetle çoktur. Ekseri canlı satarlar ki sepetler içre soğurlar ve balığı içine korlar. Öyle satarlar. Sepetler ile gezer dururlar ve mecûsi tâ'ifesi asla et yemezler ve bu Kin şehri Siyu-Kü şehriden bu'dı beş merhale kadardır. **EL-CİBÂL:** Kin-Sa şehrinin cenûbunda bir dağ vardır. İsmine Fokn-Honk Dağı derler. İki tepesi vardır ve gâyetle yüksektir ve bu tepeler karşı vâki' olmuşlardır ve her tepenin üzerinde birer kale ve birer puthâneleri vardır ve her kaleleri dokuzar kat tabaka üzere yapılmıştır ve dahî Kin-Sa şehrinin şimâlinde bir dağ vardır. İsmine Si-Senk Dağı derler. Bu dağda dahî bir büyük mükellef kale yapılmıştır ve dahî Lin-Gan şehrinin kurbunda bir dağ vardır. İsmine Tin-Mo Dağı derler. Mânâsı gök güzeli demektir.

Vech-i tesmiyesi budur ki bu dağın iki tepesinde iki göl vâki' olmuşlar. Güya göz gibi bakarlar ve dağda çok ormanlar vardır ve eteğinde buğday tarlaları ve pirinç tarlaları vardır ve bu semtde çok mantar tekevvün eder. Bu mantarı ve bûşürürler ve kurudurlar ve yemek istediklerinde vaktinde sehl su içine korlar. Tazelenür. Badehu bîşürüb ekl ederler ve bu dağın imtidadı yüz altmış istartum kadardır ve dahî King-Fava şehrinin kurbunda bir dağ vardır. İsmine Hayin-King Dağı derler. Bu dağda bir göl vardır kim büyüklüğü bir yücede kadar büyüktür ve bu gölün içinde altın balığı vardır. Lisân-ı Çin'de Kin balığı derler ve bu balığın rengi menevşin ile zehebîbir. Şöyle kim arkasında pul pul parlayub altın gibi renk verir. Bu cihetden altın balığı diyü tesmiye olunmuştur. Bu balık gâyet makbûl balıktır. Hatta havuzlar içre iskân ederler ve kıymetlüdür. Danesini birer ikişer altına ancak verirler ve dahî bu şehrin garbında Tin-Ho dağı vardır. Bu dağın bazı yerler taş ve bazıyerleri toprak olan mevazi'i ziraat ederler ve bu dağın kalesinin ismine Falay-Fonk derler. Mânâsı uçan gelir demektir. Vech-i tesmiye budur ki bir zaman ile bu dağa bir Hindî gelib bir miktar rahatlanub yatır. Badehu kalanda Ha-Mi-Ay dağı ona ki muntazırlardır dediği gibi gâyet olmağla ismi ol Hindîden ahz olunupbu vecih üzere tesmiye kılınmıştır ve bu dağın taşları olan mevzi'lerinde bî-nihaye mağaralar vardır kim içlerinde üç bin kadar rahibler halkdan 'uzlet-i ihtiyar edib bu mağaraları ma'bed ittihaz eyleyipayîn-i batıla karar-gan-ı 'atılları icrasında şügl ile 'ömürlerin bunda telef murâd edinmişlerdir ve bunların yemekleri ip ile çekilür ve bunlara Çin halkı gelirler ve giderler ve her Pazar ziyaret ederler. Husûsan Mart ayında çok gelirler ve bunlara tasadduk için akçe verirler. **EL-ENHÂR:** Kin-Sa şehri kurbunda bir göl vardır. İsmi Luyi derler. Gâyet lâtif suyu vardır. Şehirden çok göl içinde varınca taşdan bir yol yapılmıştır ki tûli on dört istaryum kadardır ve gölün büyüklüğü seksen istaryum kadardır. Bu gölden birkaç ırmaklar akıtmışlardır ve bu göl üzere nice yollar ve köprüler yapmışlardır ve bu yollar içinde türlü türlü yemiş ağaçları dikmişlerdir. Erik gibi elma gibi ve şeftalü gibi ve bu göl gâyet 'amîkdir ve suyu lezizdir ve bu gölde tersane vardır. Padişâh için gemiler bunda yapılır. Zîrâ bunda orman bî-nihayedir. Müntehî ağaçlar vardır. Çin halkı bu Kin-Sa şehri hakkında derler yağ Fatank-Sü şehrinde â'lâ ve ravzası çoktur. Cümleden mümtaz ve müstesnadır ve bu semtten bir ırmak mürûreder kim adına Çin-Tenk ırmağı derler. Yahud Çi derler. Bu ırmağın başı Hoy-Kü şehrinin dağından çıkar ve ol setimde bir ırmak dahî vardır kim adına Sin-Kan derler. Bu ırmak bir göli vardır. Ol gün teşrîn-i evvelin on sekizinci günüdür. Ol semtde bir ırmak dahî vardır kim adına

Kan-Kü derler. Bu ırmak ol gün ‘azîm furtına eder ve bunun furtınası Çak şehrinin duvarına varır ve ol semtin halkı ile’l-an hayrândır. Bu furtına bu güne mahsûs olmasının sebebi nedir gerçi gayri vakitte dahî furtına olur. Lâkin bu mertebe olmaz ve ol gün olduğu vakitte zevelden sonra olur vakit ol semtin halkı gelirler. Seyrederler ve bahs ederler kim bu furtına bâ’is nedir cezîr-med değildir. Bazısı dir ki ol zaman ki güz vaktidir. Havalalar tebdîl olur ve bu furtına havonun tebdîl olmasından naşîdir. Derler hakikat-i hal ‘azîm furtınası olur. Şöyle kim kıyasa gelmez ve musannif dir ki bu furtınaya bizde bağ bozmak derler ve bunun misli furtına

s. (61)

yevm-i ma’hûdda iken ziyâde vâki’ bahr-i okyanus dahî olur ...yüzünde dahî günde ‘azîm furtına vâki’ olur. Kin-Sa şehrinin şimâlinde bir büyük bend vardır. Yağmur yağduğu vakitte ‘azîm ihtirâz ederler ve bendin kapısını açarlar ve suyu salıverirler ve bu bendin kurbunda ‘azîm bazar durur. Alış viriş ederler. **İKİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Kiha-Hang derler ve bu şehre beş şehir tâbidir. Güzel şehirdir ve hem ucuzlukdur. Suları ve gölleri çoktur ve cümle arâzîsi göllerinden ve ırmaklarından sâkî olunur ve bu nâhiyede ipek kurdı gâyet çoktur ve şehrin mükellef evleri ve sarayları vafîrdir ve şehrin içinde türlü türlü köprüler bina olunup yolları cümlesin kaldırım ile döşenmiştir ve şehrin cânib-i garbisinden bir ırmak mürûreder kim içinde gemiler yürür ve bu ırmak üzerinde bir mükellef köprü vardır. Şöyle kim kırk gemilerden yapılmıştır ve bu şehrin gölleri içinde bir cins değirmi meyve olur kim ol meyvenin adına Pihi derler. Cirmi kestane kadardır ve kabuğu incedir ve rengi siyaha ma’ildir ve eti beyazdır. Pişer gibi bileler çiyenür. Eğer bir adam diş çıkarmak murâd eylese bu tarikle çıkarır ama yalnız yise dişe zararı yoktur ve lâtifdir ve bu nâhiyede haziran faslında bir cins kuşlar gelirler kim adına Havank-Şiyu derler. Bu kuşları sayd ederler ve pirinç bozası içine kaynadır ve turşu yapıp saklarlar. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir küçük dağ vardır kim adına Otay Dağı derler. Bu dağ Tink göli içinde vâki’dir Bu dağda mükellef saraylar yapılmıştır ki bu semtin adamlarının mesîreleridir. **ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Hung-Kü şehri derler. Beş şehir bu şehre tâbidir ve bu şehir bazirgânlar şehridir. Mükellef evleri ve sarayları vardır ve bu nâhiyede ipekden güzel esvâblar türlü türlü çiçeklerle ve sûretlerle nescederler ve bu nâhiye ipekden güzel çay yaprağı çok olur ve bu nâhiyeye hâkimleri bey-zadelerdir ve derler bu şehirde mahsûl olur. Şöyle kim yalnız Ni-Çink şehrinin

‘işretten beş yüz bin altın cem’ olur derler. **DÖRDÜNCÜ NÂHIYENİN:** Baş şehri Nin-Kü şehridir ve bu şehre beş şehir tâbidir ve bu şehirden iki ırmak geçer ve bu nâhiyenin çok dağları vardır. Anda bakır ma’deni çok olur ve dahî Beyan sakızı ağacı çok olur ve ağaçlarından zamg cem’ ederler ve ol zamgın adına Sıma derler. Rengi siyahdır. Bu zamg yaş iken kokusu zehirlidir. İnsanın yüzünü şişirir. Bu zamgı alırlar ve gölgeli yerde kurudurlar. Badehu boyarlar. ‘Aynı ile cevâhir taşı görünür ve bu zamg kuruduktan sonra artık yaş olmaz ve bu nâhiyede fâhir kâğıt yaparlar. **EL-CİBÂL:** Şehrin şimâlinde bir dağ vardır. Adına Ölüm Dağı derler ve bu dağın kurbunda iki göli vardır. Birbirine muttasıldır. Birisinin suyu gâyet saf akar ve birisinin bulanık akar ve bu nâhiyede bir dağ vardır kim adına Fukünk dağı derler. Bu dağın kurbunda bir puthâne vardır. Adına Nin-Külin derler. Bu puthâneyi bir feylesof için yapılmıştır. Baş binası budur ki bu feylesof bunlara balık sayd etmek öğretmiş. **BEŞİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Kiyân-Ho derler. Bu şehre yedi şehir tâbidir. Bu şehrin kurbunda bir dağ vardır kim adına Kiyân-Ho derler. Bu şehre bu dağın ismiyle tesmiye kılınmıştır ve bu şehirde bir mükellef köprü vardır ve dahî Lanki şehrinin içinde bir mükellef köprü vardır kim kil yapılmıştır ve bu nâhiyede bir cins erik olur. Gâyet büyüktür ve ta’mı lezizdir ve çok pirinç hâsıl olur ve dahî bu nâhiyede bir cins ağaçdan yağ çıkar. Ol ağacın ismi Kid-Bu derler ve bu ağaç ‘ayniyle emrud ağacına benzer. Yaprığı servi yaprağına benzer. Kış faslında yaprağı kırmızı olur ve yaz eva’ilinde yere düşer ve düşdükdüden sonra gelirler ve büşürürler. Koyunlarına ve sığırlarına yedürürler ve derler bu yaprak hayvân gâyet semiz eder ve iyü eder ve bu ağacın çiçeği beyazdır. Kiras çiçeğine benzer, çiçeği döküldükdüden sonra meyvesi bakla gibi olur ama değirmi ve yumuşaktır ve üzerindeki kabı siyahdır ve içindeki eti beyazdır. Kabuğunu çıkarırlar ve su ile kaynadırlar ve yapımı alırlar. Badehu içini alırlar ve ol yağı ki kabukdan çıkarmışlardır. Onunla karışdırırlar. Fî’l-hal donar ve mum gibi olur. Badehu isti’mâl ederler ve derler bu yağ yandığı gibi güzel rayıhası çıkar ve bu mum bulaşmaz ve yapışmaz. Kahîce bu ağaçdan yap gibi yağ akar. Dahî o yağı alırlar. Mum yaparlar ve bu nâhiyenin halkı kavî şecî’ adamlardır. Birkaç kerre Tatar ile cenk etmişler ve galib olmuşlar ve dahî Kin-Ho şehrinde bir çiçek olur. Bu çiçek Hind lisânında mergors derler. Bu çiçek ağacı küçükdür ve çiçeği beyazdır. ‘Ayniyle yasemin çiçeği gibidir ama yasemin yaprağından bunun yaprağı büyüktür ve kokusu gâyetle tîzdir. Yasemin rayıhasında ziyâde dir. Hatta derler bir evde ya bir odada olsa ol evi gâyetle mu‘attar eder ve bunun ağacı kışda odalar evler içinde korlar.

Zîrâ sûğa tahammül idemez. Galiba bu çiçek fol didikleri çiçekdir. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir büyük dağ vardır. Bu dağın adına Kinhava Dağı derler. Gâyetle büyüktür. Yedi yüz yirmi istaryum kadar büyüklüğü vardır. Ol semtin halkı derler yıldızlar daima bu dağın üstünde cek ederler ve dahî baş şehrin şimâlinde bir dağ vardır. İsmi King Dağı derler. Gâyetle yüksek dağdır. Derler yukarısına ancak dokuz günde çıkulur ve bu dağın tepesinde bir saray vardır. Her kim ol sarayı görse ta'accüb eder. Bu saray bu mevzi'de nice yapıldı ve kerastesin kim getürdi derler ve dahî Yünk şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Hank-Yenin Dağı derler. Bu dağ içinde bir uzun nerdüban vardır ve nerdübanın tepesinde bir köprü yapılmıştır. **ALTINCI NÂHIYE:** Bu nâhiyenin

s. (62)

baş şehrinin adına Ki-Kü şehri derler. Dört şehir bu şehre tâbidir. Bu şehir Kan-Kiyu ırmağının kenarındadır. Şark tarafında vâki'dir ve bu nâhiye Fukin memleketine muttasıldır ama kim bu nâhiyeden Ho-Kin memleketine varınca yol gâyet sa'bdır ve mesâfesi üç menzildir. Zîrâ kim cümlesi dağlardır. **EL-CİBÂL:** King şehrinin kurbunda bir dağ vardır. İsmine Şubin Dağı derler ve bu dağ bu şehirden ibtidâ edib altı yüz istaryum kadar mümted olmuştur ve bu dağdan Fukin memleketine gidilür ve ziyâde sa'b yolu Siyan-Hava yoludur. Zîrâ ol yolda üç yüz altmış ayakdan çıkulur nerdüban gider ve bu dağın tepesinde hanlar ve odalar yapılmıştır ve anda gelen gidene daima hazır ta'am bulunur. Kay-Hava şehrinin kurbunda Kütin Dağı vardır. Bunda çok kaplan ve yılanlar olur. Kimseye zarar etmezler. Lâkin gayri yerde bulunsa zarar ederler. **YEDİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehri Kükü'dür. Dokuz şehir bu şehre tâbidir. Bu şehir Tunk ırmağının kenarında vâki'dir ve bundan gemiler Tunk ırmağıyla deryaya giderler ve bu semtde çok eski fıstık ağaçları vardır. Bunda çok keraste keserler. Gâyetle kalın olur ki sekiz adam güçle kavışur. Hatta musannif dir bazı ağaç delmişler ve oda yapmışlar ve içinde otuz sekiz adam sığmıştır ve bu nâhiyenin büyük dağları çoktur ve vasi' sahrası vafirdir ve sulı yerlerde pirinç ekerler ve çok mahsül alırlar ve gâyetle rahîsdir. Zîrâ bunların yolları sa'b olmağla aher yere götürüb satmazlar. O cihetden ucuzdur ve dahî bu nâhiyede tabaklar ve kâseler yaparlar ama fağfûrîden alçaktır. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir dağ vardır. İsmine Fukank derler. Tûli altıyüz istaryum kadardır ve irtifâ'ı on bin arşındır. Derler bu dağın tepesinde yağmur yağardan gök gürler. Bu dağ Çak-Çinyun şehrine gider ve deryaya

varınca mümtedir. Çin kamışlarının evsâfı King-Tink şehrin kurbunda bir ırmak vardır. İsmi Liyu ırmağı derler. Bu ırmağın içinde çok yeşil kamışlar biter ve ol kamışın ismine Fu derler ve lisân-ı Hindîde Yanıpu derler ve bu kamış türütürlü ve gâyetle büyük ve berkdir. Dimüre benzer ve kalındır. Üç karış güçle kavışur. Gerçi bu kamışın içi boşdur ve bu ‘askerî bazısı on beş arşın bazısı beş arşından ziyâde dir ve bu kamışların türlü türlü renkleri vardır. Bazıyeşildir ve bazısiyahdır. Yaprakları uzundur ve başları sivri ve eğridir. Bütün yıl yeşil durur ve bu yapraklardan sepetler ve zembîller ve hasırlar urub evler yaparlar ve türlü türlü şeyler yaparlar. Hatta derler bu kamışlardan altı yüz türlü şey yaparlar ve bu kamışlardan su yollarına kütük yerine korlar ve çok dayanur ve dahî derler bu kamışdan yaş iken suyun alırlar ve şerbet yaparlar ve adama içürürler. Derler bu kamışın suyu fasid kanı iyü eder ve tazelenür ve suyunu yaraya ve göze gâyetle nâfi‘dir ve bu kamışın suyunun çıkarmasının tariki budur ki yaşken ateşe yaklaşıdırırlar ve suyunu çıkarırlar ve dahî derler bu kamışın filizlerinden bir cins ta‘am pişirirler ki gâyetle lezizdir ve bu filizleri taze iken keserler ve et ile pişirirler. ‘Aynı ile şalgam kalyası gibi pişirirler. İnsan yedikce asla doymaz ve dahî bu filizlerden turşu yaparlar ve bu turşu ol semtde gâyetle makbûldür. **SEKİZİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Şuhank derler. Altı şehir bu şehir büyük şehirdir. Zîrâ mu‘teber şehirdir. Zîrâ bu şehirde çok okumuş adamlar zuhur ide gelmiştir ve bu şehir binası su içindedir. ‘Aynı ile Venedik gibidir ama bu şehir Venedik şehriden pakdır ve cemî‘ yolları beyaz taşdan yapılmışdır ve ol yollarda ırmaklar geçer ve ırmakların iki cânibinden yolları taşdan döşenmişdir ve cümle evlerin yapısı taşdandır ve şehrin içinde çok köprüler vardır ki hesâba gelmez ve şehrin haricinde büyük köprüler vardır ve bu köprülerin kemerleri ol mertebedir ki altından gemiler mürûr eder ve şark semtinde dört köşeli taşdan bir yol yapılmışdır. Mesâfesi üç günlük yoldur ve bu suları ol yola akıtmışlardır ki gemiler gedip gele. Bu yolda gemiler için bir bend-i garib yapmışlardır kim bu ırmaktan gayri ırmağa girmek içindür ve Tink-Yu şehrine küçük gemiler ile gider ama büyük gemiler ile doğru deryaya giderler. Bu ırmağa büyük gemi yürimez. Zîrâ suyu azdır ve bu şehirde çok mu‘teber padişâha layık şeyler işlenür ve dahî derler ki bu şehrin havası gâyetle sağdır ve halkı zekîlerdir ve ekser hâkimleri bu şehirde otururlar. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin kurbunda bir dağ vardır. İsmine Siyumenk Dağı derler. Mânâsı dört aydınlığı demektir. Zîrâ bu dağın dört mağarası vardır. Kapıları gerek tarafına vâki’lerdir. Öyle olmağla aydınlığı dağ derler ve bu dağın iki yüz seksen tepesi vardır ve irtifâ‘ı yirmi bin

arşındır ve tûli beş yüz istaryumdur ve bu dağ Yupavo şehrinin kurbundan mümtedir. Çak-Tenk-Pu şehrine varıncaya dek ve dahî Hank şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Tanki Dağı derler. Bunun ismi kırmızı gölünden alınmıştır. Derler ki anda bir göl vardır. suyu kırmızıdır. Onun için bu vecih üzere tesmiye kılınmıştır. Sink-Kank kurbunda bir dağ vardır. Tin-Lav derler. Bunda çok ulu binalar vardır. Hesâba gelmez. **DOKUZUNCI NÂHİYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Tenk-Pu derler. Mânâsı derya fırtınası yavaş etmek demektir. Zîrâ bu semtin kenarları daima limandır ve havası daima mülayimdir. Onunçün Tenk-Pu demişlerdir. Dört şehir bu şehre tâbidir. Bu şehrin kurbunda bir burun vardır. Eski ismi Liyan-Bu burnu derler bu buruna Hind bazirgânları büyük gemiler ile gelirler ve burun bu bazirgânların mabeyninde Liyan-Bu ismiyle anılır. Tenk-Pu ismi ile anılmaz

s. (63)

Ve dahî derler ki Liyan-Bu'dan hava safî olduğu zamanda Beyan cazîresinin dağları görünür ve nâhiyenin yerleri ol kadar münbit değildir. Zîrâ dağları çoktur. Balığı gâyetle çoktur. Husûsan istiridy ve ıstakoz ve yengeç çok çıkar ve mübalağa ile etraf-ı memâlikde satılır ve dahî bir cins balık çıkar kim ismine Havank balığı derler. Mânâsı balçık balığı demektir. Derler ki gâyet lâtif balıktır. Sudan çıkdıktan sonra bir saat ancak dayanur. Bir saatden sonra çürür ama çıkardıktan sonra buz ile ve kar ile sarılıb hıfz olunursa üç dört dayanur ve eti gâyet lezizdir ve bu şehrin halkı tuzlu yemek severler ve i'tikadları bu ki bir insan tuz yerken ölse çürümez ve bu şehrin şimâlinde bir sahra vardır. Sekiz istaryumdur ve mümted olur ol sahrada evler ve binalar yapılmıştır ve şarkında çok kemerler vardır. Üzerlerinde yazılar vardır ki falan adam falan şey itmiş buna manend nice şeyler yazmışlar ve ve bu şehrin iki yüksek kalesi vardır. Binası dokuz tabakadır ve su kenarında bir yol yapılmıştır ki tûli kırk istaryum cümlesi taşdan döşenmiştir ve bu şehrinin kurbunda iki göl vardır. Biri şemse mensûb ve biri kamere mensûbtur ve bu şehrin içinde köprüler vardır. Altında sular vardır ve içinde kayıklar gezerler ve dahî şehrin içinde taşdan bir köprü vardır. irtifâ'ı bin arşındır. **EL-CİBÂL:** Küki şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Kü Dağı derler. Bu dağda bir büyük tasvir vardır ve semtin halkı bu tasvirgelirler ve düşlerin buna tabir ederler. Şehrinin kurbunda derya içinde bir taş kesilmiştir. 'Ayniyle direk gibidir ve bu taşın yanındaki deryanın ismine Kun-Savin deryası derler. Bu direk kurbunda gemiler gelib giderken elbetde bir şey deryaya atarlar. Zîrâ i'tikadları budur ki eğer bir

şey bu direk içinden deryaya atmazsak zarar dokunur. Eğer atarsak zarar dokunmaz derler. **GÖLLER:** Funk şehrinin kurbunda bir küçük göl vardır. Adına Pabuyi göli derler. Bu gölün suyu gâyetle ‘amîkdir ve ol Tenk halkı mabeynlerinde tahrirleri vardır kim hâkim nasb olunduğı zamanda bu göle bakarlar. Eğer suyu safdır derler ol hâkim ki bu şehre nasb oldu ‘adildir. İyü adamdır ve eğer nasb olduğı vakitte bulanık bulunursa derler bu hâkim yaramazdır. İyü adam değildir. **ONUNCI NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehri Tai-Kü’dür. Buna beş şehir tâbidir. Bu nâhiye gâyetle ucuzlukdur. Dağları çoktur. Bu şehrin halkı deryadan bir cins deriler çıkarırlar ve Beyan Ceziresine ve garbîsine getirirler ve satarlar. Bu derilerden bıçak sapları ve gayri şeyler yaparlar. **EL-CİBÂL:** Havank-Yitu şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Küy derler. Bu dağın garib taşları vardır ve bu taşların büyüğü ve küçüğü dörder köşelidir ve dahî Nin-Tay garib taşları vardır ve bu taşların büyüğü ve küçüğü dörder köşelü olur. Nin-Tay şehrinin kurbunda bir dağ vardır ki King Dağı derler. Taşları safî ve kırmızıdır ve dahî Nin-Tay şehrinin kurbunda Tin Dağı vardır. Bu dağda tenasühî ve put-perest tâ’ifesi çoktur. Tin-Hay şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Adına Tin-Moyen Dağı derler. Bu dağın uzunluğu altı yüz istaryum miktarıdır ve dahî derya kenarında bir garib cezire vardır. Ol cezireyi bir dağ ihata etmiştir ve ol cezirenin içresi liman gibi olmuştur ve ol limonun ismine Havan liman derler. Mânâsı nadir daire demektir. Zîrâ gemiler her tarafta dururlar. Zîrâ cezire her bir kapı vardır. İçerüsüne girer ve her tarafı dağlar ihata etmiştir. Daima limanlıktır. Kış faslında gemiler onda kışlarlar. **ON BİRİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adına Kü şehri derler. Buna dört şehir tâbidir. Bu şehrin kurbunda ve içinde balçık vardır ve bu şehre çok gemiler gelirler. Bazirgânların yatağıdır. Bu nâhiye ekseri dağlardır. Cenûb tarafı ki Ko-Lin semtinde güzel tarlaları vardır ve bu nâhiyede fahişeler çoktur. Hâkimleri çok sa’y etmiştir. Zabtı kabil olmamıştır ve bu nâhiyenin tarlalarında çok istiridye cem’ ederler. Sebebi budur ki su geldiğizamanda çok istiridye bile getirir ve ol tarlalarda tohum dökerler. Ol tohumdan ol tarlada çok istiridye olur. **GÖLLER:** Lüşenk şehrinin kurbunda bir göl vardır kim adına Bin-Tenk derler. Mânâsı kazların hamamı demektir. Zîrâ Beyan kazları daima bu gölde ta’ayyüş ederler. Ol cihetden bu isimle müsemma olunmuştur ve dahî bu memleketde bu zikr olunan nâhiyelerden gayri birkaç kal’a dahî vardır. En başları on beş kal’adır ve bu on beş kal’a yapılmıştır. Bu kal’aları Beyan Ceziresi adamlar korsadan hafaza için bina olunmuşlardır ki muhâfizlar daima o kal’alarda oturub ol diyârı hıfz ederler ve dahî ol kenarlarda cümleden meşhûr baş kal’asının adına Kin-San

kal'ası derler. Bu zikrolunan on beş kal'a cümle derya kenarında vâki' olmuşlardır ve birkaç cezire vardır. Ol cezirelerin sükkanı balıkçılardır ve ol cezirelerin cümleden büyüğünün adına Kü-Şan ceziresi derler. Mukaddemâ bu cezire bir saltanattır ve ol vakit padişâhın ismine King-Küy derlerdi. Çinilerin bunlar ile mabeynlerinde 'adavet vâki' olub bazirgânları ve gemileri bu cezireye gelmeğe ve alış viriş itmeğe yasak etmişler. Bu cihetden bu cezire bir mertebeye varmışdır ki balıkçılardan gayri kimesne kalmamışdır. Sonra Tatar bu memleketi aldığı vakitte Çin padişâhi tevabi'i ile bu cezireye kaçmışdır ve ol cezire halkı bunları kabûl eyleyip hoş gördiler. Anda tavattun edibanen fe-anen cem'iyetleri keremiyet buldı. Çin halkından bu cezireye çok adam cem' olmağla bu cezire mamur olmuştur. Hatta derler ki hâlâ bu cezirede yetmiş kadar kasaba bina olunmuştur ve bundan sonra mamurve abadan olub gemiler

s. (64)

gelib gettikce alış viriş revac bulub bî-nihaye halk cem' olmağla bir saltanat kadar olmuştur. Şöyle kim ol semtin Tatarı bunlardan havf eder oldılar ki Tenka-Hay kal'asının kurbunda Tatar 'askerinden çok adam anda daima beklerler. **FASL-I SANÎ** 'AŞER ON İKİNCİ MEMLEKET: Fukin memleketinin beyânındadır. **EL-HÛDÛD:** Ve cenûb ve şark Avad deryasıdır. Garb ve cenûb Gungdeng memleketidir. Şimâli Kingsi memleketi ihata eder. **EVSÂF-I MEMLEKET:** Bu memleket deryaya kârib olmağla gemilerden çok suyu neb' eder ve ekinlerin sâkî ederler. Balık çok olur ve pirinç ve mahsûlât dahî ziyâde hâsıl olur. Havası hardır. Lâkin sağdır ve bunda çok neyistan vardır ve bunun meta'ı çoktur. Halkının ekseri bekcidir ve bu memleketin ekser meta'ı altın, cevâhir, misk ve zîbak ve ipek ve penbeden türlü esvâblar çoktur ve dimür dahî bî-nihayedir. Demircileri vardır ve bu memleketin halkı Beyan ve Ferhuna ve Cada ve Filiba ve Kamibaya cezirelerine ve Kamibaya ve Sinaya ve Hind memleketlerine gedip ticaret ederler ve bu aradan Asya'ya giden bazirgânlar ibtidâ Evali ceziresine varub gemileri andan salarlar ve bu memlekte mahbûb dostluk vezin dostluk 'acîb değildir. Aşikâre sevişirler. Kimesne ta'arruz eylemez ve bu memleket nâhiyelerinin lisânları başka başkadır ve halkı bahadırlardır. Ekseriya hırsuzluğa yeltenürler ve korsanlığa yeltenürler. Altın ma'denleri işletmeyüb demir ve kalay ma'denleri işledürler. **ET-TAKSÎM:** Bu memleket sekiz nâhiyeye münkasımdır ve bu nâhiyeler kırk sekiz şehri müştemildir ve bunlardan ma'ada çok kal'alar vardır. Derya tarafından limanları beklemek içindir. **'ADED-İ AHÂLÎ-İ MEMLEKET:** Bu

memleketde bir miyon sekiz yüz iki bin altı yüz yetmiş yedi insan vardır. **AHVÂL-İ MAHSÛLÂT:** İnce bez ipliğinden kırk sekiz vukiyyedir ve harîrden altı yüz topdur. **AHVÂL-İ NEVAHÎ:** Bu memleket evvelki nâhiyesinin baş şehri Fukû'dür ve bu şehre yedi şehir tâbidir. Bu şehir güzel şehirdir. Bunun binaları ve bazirgânları ve adamları sâ'ir şehirlerden çoktur ve ganîlerdir. Ekser halkı cenûb tarafına giderler. 'azîm limanları vardır ve gemilerinin haddi yoktur ve boğaz üstünde bir büyük köprüsi vardır. Tûli beş yüz arşın ve 'arzı on beş arşındır. Beyaz taşdan yüz büyük kemeri vardır ve bu köprünün iki tarafında arslanlar türlü türlü hayvânlar tasvirolunmuştur. İnsan gördükde ve hayrân olur. Musânnif-i kitâb der ki böyle köprü gayri yerde görmedim illa Hoçin şehrinin kurbundaki köprü lâkin ol bundan uzundur. Zîrâ tûli bin sekiz yüz arşındır ve bu nâhiyede şeker dahî olur ve dahî iki yemşi olur. Bu yemişin ağacı büyüktür. Yaprığı defneyaprağına müşâbihdir. Yemişi salkum gibidir ama danesi azdır ve büyüktür. Ceviz gibi ve uzunca fıstık gibidir. Üstünde lif vardır. Lifi çıkardıkda içi beyaz kalur. Ta'mı gâyetle lezizdir ve kokusu gül gibidir. Kırmızıdır ve dahî bir yemiş vardır kim adına Longyin derler. Mânâsı ecder gözi. Bu yemiş mürrdür. Büyük kiras kadar ve üstünde lif vardır ve kabuğu iplidir zarlıdır. Bu yemişi velâkin yemişi kadardır derler. Çin satarlar ama evvelki lezzeti yoktur. Şam eriği gibi eriği olur adına Moli-Hayli derler. Mânâsı güzel 'avrat eriği demektir. **EL-CİBÂL:** Ve dahî baş şehrinin cenûbunda bir küçük dağdır. Adına Kirna derler ve zikr itdüğümüz köprünün ucu bundadır ve şimâlinde bir dağ vardır. Adına Siva-Nunk derler. Bu dağ gâyetle büyük dağdır ve çok vilâyetlere çekilür. Ol vilâyetler Künyan ve Çiçenk ve Lobun vilâyetleridir ve dahî baş şehrinin cenûbunda bir dağ vardır. Adına Fenk derler. Bu dağın uzunluğu seksen istaryum kadardır ve bu dağların etrafında limon ve turunç ve ağaç kavunu çok olur ve dahî Künyan şehrinin kurbunda Ohva Dağı vardır. Ma'çiçek demektir. Zîrâ bu dağın beş depesi vardır ve her tepenin irtifâ'ı nası beş on bin arşındır ve cümlesi çiçekdir ve dahî Yunkfu şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim Fulutay Dağı derler. Bu dağ gâyetle büyük ve yüksek dağdır. İçinde eski ormanı çoktur. **EL-ENHÂR:** Baş şehrin gün doğısı tarafından bir ırmak gelir. Bu ırmağın başı Ki-King memleketinin haddinden gelir ve Yün-Çünk şehrinin kurbundan geçer. Badehu King ve Yink-Nik ve Şuy-Lunu şehrini geçer ve bu şehre uğrar ve badehu deryaya mansıb olur. Bu ırmak çok dağlardan devr ettikten sonra yavaş olur ve bu ırmakda bir cins gemiler olur. İçinde ekserleri yoktur ve geminin kışında ve başında uzun dümenleri vardır ki taşlardan ve gayriden döndermek için bu gemiler gâyetle yufkadır. Hatta ol

semtin halkı mabeyninde meselleri vardır. Şöyle kim gemi kağıtdan dikimi serd mermerden gerekdir ve dahî Pekin'den bu şehre üç günde gelinür ama gerüye gitmekte ancak beş günde varılır. **İKİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrinin adı Cüncü'dür. Bu şehre altı şehir tâbidir. Büyük şehirdir. Alış veriş çok olur ve bu şehrin halkı gâyetle ağniyadır. Güzel evleri vardır ve dahî yolları taşdan ve tuğladandır ve bu şehrin bir puthânesi vardır kim adına Kapvan derler. Bunun hânesi yedi katdır ve irtifâ'ı bin iki yüz altmış arşındır. Her iki hâne nin arası iki yüz arşındır ve etrafında çok küçük kaleler vardır ve her katında bir büyük tasvir vardır ve ol tasvirlerin adına Nu derler ve bu tasvirin bazısı tuçdan ve bazısı taşdan yapılmışdır. **AHVÂL-İ KÖPRİ:**

s. (65)

Kotun şehrinin kurbunda bir burun vardır. İki tarafı sudur ve şimâl tarafı karadadır ve şehrin ekser binası Nunk veyâhud Van-Gan köprüsi taraflarındadır ve bu köprünün ibtidâsı bundan derler ki böyle büyük köprü dünyâda yapılmamışdır ve bu köprü Nunk ırmağı ortasında yapılmışdır ve binası bu şehrin hâkimi yaptırmışdır ki ol memleketin adına Tayenk derler ve bunun tûli üç bin altı yüz arşındır ve 'arzı on beş arşındır. Bu köprü yapılmazdan evvel gemiler geçerdı ve kahîce furtınalarda 'azîm zahmet çekerlerdi ve çok gemiler helâk olurdu. Ol ecilden bu köprü yapılmışdır ve ol semtin halkı derler ki bu köprünün binasına ol hâkim mübaşeret ettikde du'a ve niyaz ile mübaşeret olunmuştur ki furtına olmaya. Zîrâ ol semtde daima furtına eksik değildir ve temele mani'dir. Derler ki bu köprüye dört milyon altın masraf olmuştur ve bunun yapısı dört köşeli taşdandır ve her kemerin altında dört direk konulmuşdur. Bu direkler dahî dörder köşelidir ve bu tarza üç yüz direk ve erek vardır. Her bir direk musavverdir ve bu köprü bin dört yüz taşdan yapılmışdır. Her taşı yirmi adımdır ve bu köprünün kenarlarında arslan tasvirleri vardır ve nice tasvirler yapılmışdır. Bundan gayri bir küçük köprü dahî vardır ki bu iki köprünün altlarından mürûreden suyun içinde kayıklar vardır ve bu şehre kârib bir liman vardır kim adına Cartır limanı derler. Fukü şehrine beş konaktır ve bu ismi bazirgânlar komuştur. Zîrâ Çin halkı lisânında ra harfi yoktur. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir dağ vardır kim adına Votay derler. Tepesinde bir kale vardır. Bu kale dokuz kat tabakadır. Bu mahalleyi gîceler uzakdan görürler ve onunla yolu istidlâl ederler. **ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Cang-Cu derler. Buna dokuz şehir tâbidir. Bu nâhiye de cenûb tarafında vâki'dir. Bu

şehrin duvarlarına Cenk Irmağı uğrayıp geçer. Taraf-ı garbisinde vâki'dir. Derya-yı Fuy bu şehrin duvarlarına urur ve bu şehrin kurbunda bir mükellef köprü vardır. Otuz altı kemeri vardır ve gâyetle 'arızdır. İki tarafında evler yapılmıştır ve köprü ortasında 'azîm bazar vardır. Çok bazirgânlar Hayansun şehrinde bu bazara gelip alış viriş ederler ve bu nâhiyenin mukaddemâ şehirleri köyler idi. Ana binâen misafirler bu semtin limonuna Çartı limanı derler ve musannif dir ki bu nâhiyede kâfirler olurdu. Zîrâ anda Hazret-i Meryem tasviri vardır ve üzerine Latin lisânı yazılmıştır. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin şarkında bir dağ vardır ki ismine Şiyu' derler. Bu dağda bir taş vardır ki tûli elli arşındır ve sümki yüz seksen arşındır. Derler ki kaçan furtına olsa bu taş hareket eder ve bu dağın kurbunda Kulink Dağı vardır. Bu dağda bir 'ayn su vardır. Billûr gibidir. **DÖRDÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehri King-Ning şehridir. Derler altı şehir bu şehre tâbidir. Bu şehre Min Irmağı kenar-ı şarkisinde vâki'dir. Bu şehir büyük şehirdir ve nâhiyesi vasi'dir ve bu şehrin ismine Venedikli Palo derler. Bir hakîm var idi. Ol hakîm buna Küy-Lin-Ku diyü tesmiye eder. Mukaddemâ bu nâhiyeyi Tatar harab etmiştir. Badehu mamur oldu ve bu baş şehrin kurbunda bir mükellef köprü vardır. Bunun ismine Küking derler. Bu köprü üstünde mükellef hanlar ve yetmiş kadar evler vardır. Zîrâ bu şehir bazirgânlar şehridir. Bunda alış viriş çok ederler. Husûsan Yu-Çink şehrinde çok gemiler gelir ve gider ve dahî karadan çok Kiyan Şiman şehrinde ve gayriden çok bazirgânlar gelirdir. Derler ki bu bazirgânlar yüksek dağlardan ve bazısahralardan geçerler ve bu mesâfenin tûli üç konaktır ve dahî Niku şehrinde cak Fu-Likin memleketine götürürler ve bu bazirgânlar karadan giderken esvâbların hancıya teslim ederler ve ol hancı dahî öbür konak hancısına teslim eder. Cak bazirgânlar istedikleri yere vasıl oluncaya dek 'adetleri böyledir ve eğer bir şey zayi' olursa hancıya tazmîn ettirirler ve bu baş şehirde on bin hammal vardır. Bazirgânların esvâbların arkalarına korlar ve böyle götürürler. Zîrâ bu yolda sarp dağlar vardır. Devvar asla işlemez. Fuçink şehrinde bir gümrük vardır. Bu gümrükden hâsıl olan mal ile yolları ve kaldırımları ve köprüleri ta'mîr ederler ve bunda bir medrese vardır. Bu medreseyi bir feylesof binaettirmiştir ki ol feylesofun ismine Künk-Veşk derler. Daima bunda felsefe okunsun diyü binaettirmiştir. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin şimâlisinde bir dağ vardır kim ismine Voyen derler. Bunda çok puthâneler vardır ve çok rahibler anda olub hürmet ederler ve bunların başların tıraş ederler ve i'tikadları budur ki tarik-i dünyâ olalar. **BEŞİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Teyk-teyk derler. Buna altı şehir tâbidir. Bu şehir Min ırmağı kenarındadır

ve garb tarafında dahî bir ırmak vardır. Bunun ismi Si Irmağı'dır. Bu ırmak bu semte gelir ve Min Irmağı ile karışır ve bu ırmağın çıktığı bir göldür. Gemiler ta ol göle dek giderler. Derler bu şehir gâyetle büyük şehirdir ve duvarları yüksektir. Çok gemiler bu şehre gelir ve gider ve bu şehir bu memleketin miftâhı şeklindedir. Gâyetle münbittir. ve bu şehirde okur ve yazar adamlar çoktur ve her kaçan fen okunur. Zîrâ Nanking memleketinden çok adam gelmiştir ve bunda tavattun etmişlerdir ve bu şehrin mükellef evleri vardır. Cümlesinden suları carîdir ve kurbunda iki kebîr köprü vardır. Her biri bir ırmak üzerine binaolunmuştur ve bu

s. (66)

nâhiyede bir şehir vardır. İsmine Şa şehri derler. Mânâsı gümüş şehri demektir. Zîrâ bu şehirde yemişler ve hubûbât çoktur. Halk katında bu ismiyle müsemmadır. Mukaddemâ bu şehir ırmağının kenar şarkında idi. Bir padişâh yıkub müceddeden bu mevzi'de binaettirmişdir. Bu diyârın ahâlîsi derler ki bu ırmağın kenar şarkîsi namübarekdir ve menhûsdur. Zîrâ anda bir oğlan babasın öldürmüştür. Eğer mevzi'-i merkûm na-mübarek olsa ölmezdi diyü i'tikad ederler ve bunun evleri ve binaları bir büyük köprü üzerindedir. **EL-CİBÂL:** Şa şehrinin kurbunda bir dağ vardır. İsmine Hoven derler. Bunda bir nev' hayvân vardır ki 'aynı insan gibidir. Lâkin tüylüdür. **ALTINCI NÂHİYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Tenkou derler. Buna yedi şehir tâbidir. Bunun dağları çoktur. Böyle iken yine levâzım-ı insan müstevfidir. Eğer çi ganîmet yerdir. Lâkin havası bed ve halkı haşîndir. Çinîlerin erkan ve ayînin bilmezler. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir dağ vardır. İsmi Çivi-Ha'dır. Güzel çiçekli dağdır ve baş şehrin kurbunda bir dağ vardır. İsmi Tenk-Hava'dır. Bu dağ ol semtin halkının mesîreleridir ve bunda bir dağ vardır. İsmine Kin derler. Bu dağda altın ma'deni vardır. Ana binâen Kin Dağı dimişlerdir ve dahî Tenk-Vink şehri kurbunda bir dağ vardır. İsmi Lin dağdır. Bunda gûn a gûn çiçekler vardır ve bunda üç küçük göller vardır. Bu göller içine ham dimüri bıraksan çelik olur ve dahî Çink-Liyu şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Gâyet yüksek dağdır. **EL-ENHÂR:** Bu nâhiyede bir ırmak vardır. İsmine Sigi derler. Bu ırmak Bik-Tik şehrine gider. Derler bu ırmaktan gemiler geçdüğü vakitte gâyet zahmet çekerler. Zîrâ bazı yerleri taşlıktır ve bu muhavvif ve muhatara olan mevazi'den cümleden sa'bdır ve bu mevzi'ler ikidir. Birisi Çink-Liyu şehrinin kurbundadır. Adına Lunk derler ve birinin adına Künk derler. Kaçan gemi ol sa'b yere gelse saman demedleri koyup gemiyi ol demedler üzerinden geçirirler ve

dahî baş şehrin şarkında bir küçük göl vardır. İsmine Çink-Çav derler. Bu gölün suyu azdır ama kenarı daima yeşildir. Etrafında ağaçlar vardır ve dahî Doyenk şehri kurbunda bir göl vardır. İsmine Lu-Şuy derler. Mânâsı yeşil su demektir. Bunun suyu yeşildir. İçine her ne bırakılsa yeşil olur. **YEDİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Çinksay derler. Buna bir şehir tâbidir kim ismine Sinyu derler. Bu bir pak şehirdir. Halkı zekî ve okumuş ademîsi çoktur. Arâzîsi münbittir. Tarlaları küçük dağlar aralarında vâki' olmuştur. Derler ki bu nâhiyede beher sene yetmiş iki bin çuval mahsûl hâsıl olur ve bu nâhiyede bir kaldırım vardır. Dört köşeli taşdan yapılmıştır. Tûli yüz yirmi istaryumdur ve arzı on arşındır ve şehrin içinde iki büyük köprü vardır. Birisi şark tarafında vâki' ve birisi cenûb tarafında vâki'dir ve bu nâhiyede çok ipek olur ve lâkin yemişi bunda vardır. Ziyâde leziz olur. **GÖLLER:** Şehrin cânib-i şimâlîsinde bir dağ vardır. Adı Çini-Ven'dir. Eteğinde bir göl vardır. İsmi Honk gölidir. Kenarında bir saray vardır. Binası on katdır. Ol semtin halkından mervîdir ki bu sarayıçinde kahîce sadalar çıkar. Yağmur yağacağı ol sadalardan bilinür. Hokonk dağının tepesinde bir kuyu vardır. Bu kuyunun suyu kaçan kim derya medd eyleye bu dahî medd eder. Kaçan derya cezr eder. Bu dahî cezreder. **SEKİZİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Saoşdi derler. Bu şehre üç şehir tâbidir. Bunun kal'ası münbittir. Kurbundan geçmek gâyet güçlükdür. Kurbunda birkaç kal'a vardır. Avrupa kal'aları gibidir. İçlerinde muhafızları çoktur ve bu şehre sanatla çok su alıb mahallatına taksîm olunmuştur ve bu semtde Ceba ırmağı akar. Yavaş geçer ve bu şehrin şimâlînde Çü Irmağı vardır. Bunun üstünde bir köprü yapılmıştır ki tûlü altı yüz istaryumdur ve bunda kenevirden esvâb yaparlar. Katlarında makbuldür. Yaz faslında terlemeğe nef'i vardır diyü giyerler. **EL-CİBÂL:** Gün doğusunda bir dağ vardır. Adına Çibatari derler ve bu gâyet büyük dağdır. Yink-Nik şehrinde nihayet bulur. Bunda bir har su vardır. Hastalara nâfi'dir. Bir dağ dahî vardır. Adına Kin-Yavo derler. İmtidadı sekiz yüz istaryumdur. İbtidâsı Nayenk'den Tenk-Havay'da müntehî olur ve nâhiyelerden ma'ada bir nâhiye dahî vardır. Baş şehrine Futenk derler. Buna iki şehir tâbidir. Bu nâhiye ekser sa'b dağlardır. Güçle geçilir ve bu şehir deryaya kârib olmağla her şey bulunur ve bunda bir dağ vardır. Anda gümüş ma'deni vardır. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyede bir dağ vardır. Adına Lonk-Şu derler. Gâyet yüksektir. Zeylinde bu şehir vâki'dir ve cenûbî tarafında bir dağ vardır kim adına Honk derler. Gâyet yüksek dağdır ve dahî baş şehrin şimâlînde bir dağ vardır kim adına Talavo derler. Otuz altı tepesi vardır. **EL-ENHÂR:** Talavo dağından bir ırmak gelir. Güz zamanında bunun suyu maî

renkdir. İçine esbâb bırakılsa maî olur ve dahî bu memleketde birkaç kal'a vardır. En meşhûrı iki kal'adır. Birine Çin-Hay birine Haya-Mon derler. Bunların evleri gâyet ziyetlüdür ve halkı bazirgândır. Çin-Hay'dan Filbi-Na cezirelerine gemileri gedip gelir ve bu kal'anın limanı vardır. Bu limanda bir ırmak vardır. Deryada furtına olduğu vakitte kumları içine alır ve bu kal'anın garb tarafında bir köprüsi vardır ki tûli iki yüz elli adımdır. Siyah taşdan yapılmıştır. Bu Çin-Hay kal'ası cezire gibi vâki'dir ama Çina-Mura kal'ası ceziredir. Bu cezireden Hindistan'a giderler ve dahî Hind gemileri bu cezireye gelirler. Mukaddemâ bunda bir korsan olurdu kim adına Ekfun derlerdi. Bu cezireyi zabt ederdi. Bu Ekfun

s. (67)

daima Portakal ve İspanyol ve Filemenk ile cenk ederdi ve cümlesine galib olurdu. Hattaderler bir kerre üç bin büyük gemileri Çiniler gemileriydi bu korsan bozmuşdur ve bakî kalan kal'alar derya kenarında vâki' on bir kal'adır. Resimde gösterilmiştir. **EVSÂF-I CEZİRE:** Fomoza bu ismi bu cezireye İspanya tabusu virdiler. Mânâsı güzel ada demektir ve Çin lisânında bu adanın adına Talyuku derler. Mânâsı büyük demektir ve Portakal lisânında Likuyu derler. Bu cezire bu memleketin şarkı ile cenûbîsinde vâki'dir ve bu cezire şimâlîsinde bir burun vardır. Bir kal'a binaolunmuştur. Adına Kilonk derler. Bu kal'ayı İspanya tâ'ifesi bina etmişlerdir ve bu cezirenin imtidadı cenûbundan şimâle üç derece kadardır emyalden yüz doksan mil kadardır ve konak pey üzere sekiz menzildir. Kadîmde bu cezire her Çin halkı olurdu. Ol cihetden hâlâ ahâlîsinin tabî'atı Çin halkına benzer ve Çin halkına taklîd ederler ve bunun arâzîsi kavîdir ama halkı çendan ekine takayyüd etmezler ve bu cezire halkının hakimleriyoktur. Herkes kendi başına gider ve daima cenkden halî değillerdir. Ancak alış virişlerin dürüst ederler ve misafire ri'âyet ederler ve 'adetleri da'imü'l-evkat âlât-ı harbile gezmekdir. Silah götürmek karlarıdır ve yaz zamanında 'üryan gezerler ve kış mahalli esvâbları giyerler ve 'avretleri kasîratü'l-kamelerdir kim bir şey işlemezler ve halkı dağları mekan idinmişlerdir ve bu cezirede sağan ve ...ve yabanî hıncır ve tavşan gâyetle çoktur ve dahî sünlün ve güğercin çoktur ve dahî yabanî sığır çoktur. Etləri gâyet lezizdir ve bu cezire her zencebîl ve ceviz-i Hindî ve hurma ve bunlara müşâbih yemişlerin haddi yoktur ve bir nev' ağaç olur kim adına Ekanola derler ve çok eski ormanları vardır. Gâyet sıklıktır ve dağlarında altın ma'deni çoktur ama çıkarmazlar ve bu dağlarda çok sular neb' edib arzların sâkî ederler ve bunun halkının sanatı daima

geyik sayd edib derilerin cem' edib ve sinirlerin kurutup Çin halkına satmaktır. Zîrâ geyik siniri Çin halkı ziyâde rağbet edib ziyâfetleri onsuz olmaz. Geyik siniri olmadan ziyâfet katlarında ma'yûbdur. İ'tikadları bu ki geyik ömrüuzun olduğu gibi kezalik sinirin yiyen ömrüuzun olur ve bu cezirede bir tasvir vardır. İ'tikad ederler ki bu sûretin canı vardır ve bu sûretin eli ayağı vardır ve yeri üzere oturur ve elleri yenlerindedir ve sakalı beyazdır ve göğsü açık ve sehlce semizdir. Buna esbâblar giydirmişlerdir ve sağ tarafında bir geyik ve solunda bir leylek güya birbirine bakışırlar. Halkı umûm üzere bu sûrete taparlar ve derler kim her kim bu tasvire taparsa tali'i sa'd olur ve bu cezire kurbunda bir cezire dahî vardır kim ismine Tay-Ven derler. Fola-Menk bu cezirede bir kal'a binaetmiştir ve bundan ma'ada bir metin murabba'ü'ş-şekl kal'a dahî bina etmiştir ve cevanib-i erba'asında birer tâ'ifesi vardır ve bunun limanı gâyet bedir. Gemiler geldikde çıkmasında sanata muhtacdır ve bu cezirenin Fomoza'ya bu'dı bir buçuk loka miktarıdır ve Fomoza Ceziresi karşusunda vâki' karye bu'dı yüz yetmiş üç mil miktarıdır. **FASL-I SÂLİS 'AŞER:** On iki memleket ki Gungtung memleketidir. Onun beyânındadır ve bu memleket Çin ikliminin cânib-i cenûbîsinin nihayet bulduğu yerdedir ve sahil-i deryada vâki'dir ve Çin'in tahtgâhındandır ve bu memleketin derya tarafında düşman çok olmağla bunda müstakil bir vezîri oturur ve Gungsi memleketi dahî buna mülhaktır. Gerçi paşası vardır ama bunun hükmündedir ve bu vezîr Kav-Künk şehrinde oturur ve derya muhâfazası içinkapıdanları tahtgâh olan Kavan-Çu memleketinde oturur. **EL-HÛDÛD:** Garben Gungsi ve Tungking ve şimâlen King-Si ve Huguan memleketleridir ve bu semt cümlesi dağıstandır ve şarken Fukin memleketidir ve bu semt dahî kühistandır ve semtin kühleri gâyet yüksektir ve bu tarafı Tenk ırmağı ihataetmiştir ve cenûben deryadır. **EVSÂF-I MEMLEKET:** Bu memleket kema-hiye-hakkıha şirin memlektdir. Mu'tedil limanları vardır. Gemileri çoktur. Alış viriş ziyâde dir. İnsana lâzımı eşya feravandır. Bu diyâr lâtif esvâb işlenür ve bunun bazı yerleri dağ ve bazısahralardır. Bunda buğday verimi çok olur. Senede iki def'a ziraat edib mahsûl yetiştirirler. Bunun havası mu'tedil olduğundan. Çin bu halkı bunun hakkında üç şey buna mahsûstur. Derler evvela semâdan bu yere kar nâzil olmaz ve eşcârı daima yerlerde ve halkı kan tüküricilerdir. Bu kan tükürmeden murâd bunun ademîsi daima bir nev' yaprak çiynerler ki adına til derler ve bu keyfiyet ile ederler ki bunu alıb rika yaprağı ile karışdurub ve bir miktar kireç katub cu cümleyi çiynerler. Ol cihetden tükürdüklerinde tükürleri kan gibidir ve dahî derler ki bu yaprak adamın dişlerine

kuvvet verir ve bu otı Hindistan kavmi dahî isti'mâl ederler ve dahî bu memleketde altın ve gümüş ve zîbak ve hadîd ve kalay ve nuhas ve güherçile gâyetle çoktur ve bunda hadîdi milayim olduğundan barut ziyâde konulup çatlasa atana zarar etmez ve bunda ziyâde ipek olduğundan gûn a gûn esvâb nesc ederler ve dahî şeyler işlerler. Çok türlü olur ve bu memleketde ekanola ağacı çoktur. Rayihası lâtif olur ve nice ağaçlar dahî vardır kim her birinin rayihası meşamm-ı canı ta'attur eder ve bunda gûn a gûn meyveler olur. Enar, üzüm, emrud ve kestane

s. (68)

ve erik ve ceviz-i Hindî ve altın elması ve ağaç kavunu ve turunç enva' çoktur ve bu enva'-ı meyve hoş-havar ve lezizdir ve bir cins limonı olur kim dile-siyan derler ve limona Çin lisânı üzere bükü derler. Bunun ağacı dikenlüdür. Limon ağacına mu'adildir ama bu dahî büyük olur ve çiçeği limon çiçeği gibidir. Suyun dahî çıkarırlar. Rayihası tizdir. Ağaç kavunu gibidir. Derler adam kellesi miktarı olur imiş. Kabuğu altın elması kabuğu gibidir ve eti kırmızıdır ve ta'mı lifan narı ta'mındadır. Bu meyvenin suyun çıkarub içerler ve bu meyveyi evlerinde asub hıfz ederler. Hatta senesine varıncaya değin bulmaz. **ET-TAKSİM:** Bu memleket on nâhiyeye münkasımdır. Bu nâhiyeler yetmiş üç şehri müştemeldir. Bu yetmiş üç şehirden bir şehrin adına Makaum derler. Bunun hâkimi başkadır. Ma'adasının hükûmeti birdir ve bu Makaum şehri bir matbû' şehirdir. Ahâlîsi bazirgândır ve şehir Portakal hükümündedir.²⁹³ **'ADEDÜ'L-AHÂLÎ:** Bu memleketde bir milyon dokuz yüz yetmiş sekiz bin yirmi iki insan vardır. **AHVÂL-İ MAHSÛLÂT:** Pirinçden bir milyon ve on yedi bin yedi yüz yetmiş iki çuval senevî mahsûl alınır. Tuzdan otuz yedi bin üç yüz seksen kantar alınır. Bunun halkı mertebe zekîlerdir ki evkatları nev-beyda şeyler îcad eyleye geçer ve sanayi' kısmından her ne görseler fi'l-hal tahsîl ederler ve bunda gûn a gûn sırça işleri işlenür ve saat kısmından ne makûle saat olsa yaparlar ve bunlar bir nev' ince zincir yaparlar kim ne keyfiyet ile işlendiğini 'akıl hayal etmez ve bu zincir ve esvâb ve miğfer nescederler. Görenler ta'accüb eder ve bunda ter minneti olur ve fıstık ağacı zamgından beyaz ve sarı ve kırmızı kehrubalar ve bunlara müşâbih eşyalar yaparlar. Hatta bu zamgından altmış türlü şey düzerler ve bu diyârda olan ördek kesreti

²⁹³ Makaum şehri ile bahsedilen yer Macao Yarımadası'dır. Macao, Pearl Nehri'nin güney tarafında yer almaktadır. 25 km² alana hâkim olan Macao, iki küçük adadan oluşmaktadır. 1550'lerde Portekizliler tarafından işgal edilen ada, 20 Aralık 1990 tarihinde Çin Halk Cumhuriyeti'ne dâhil olmuştur. Bkz.: Zheng Ping, China's Geography, Çev. Xiao Ying, Wuzhou İletişim Yayınevi, 2010, s.102.

sâ'ir yerlerde olmaz. Gemicileri bile beslerler. Gündüz deryaya salıverip gece gemilerine gelirler ve bu mertebe kesretine bâ'is kış yumurtaların fırına koyup hararetle yumurtalara ruh gelib yarıdır. Yaz faslında fişkîya gömerler. Nitekim mısırdaki piliç çıkarırlar ve bunların basdırmasını dahî ederler imiş ve yumurtaların senelerce hıfz edersanâtı budur ki bir miktar sarı toprak ile bir iri tuzı mecz edip yumurtonun üzerine yapıdırırlar. Murâd ettiklerinde güya taze yumurta gibidir. Bu memleketde bir nev' gül olur kim beher yevm iki güne mütebeddil olur. Şöyle kim bir zaman kırmızı ve bir zaman beyaz olur. Lâkin rayihasıdır ama ağacından koydukda til tebdîl olmaz. **AHVÂL-İ NEVÂHÎ:** Evvelki nâhiyenin baş şehrine Gungho derler. Buna on dört şehir tâbidir. Bunun cânib-i şarkîsin ve şimâlîsin ve garbîsin dağlar ihata eylemişdir ve bir tarafı deryadır ve bunda ca-be-ca ma' ve bi'rler vardır ve vasi' sahralar vardır. Bu baş şehir gâyet 'azîm şehirdir. Gerçi deryadan ba'iddir. Lâkin su ile gelib giderler. Şehrin kapısı cânib-i şimâlîsindedir. Bu kapıda bazirgânlar vafirdir. Alış viriş ederler ve dahî Makaum şehrinden Portakal bazirgânları bu şehri çok meta' getirib ve çok meta' götürürler. Tarafeynden nef'-i küllî tahsîl olur ve bu şehrin senede iki kere 'azîm gümrah bazirgânları durur ve etraf-ı cevanibinden tüccaran ve bazirgân 'ale'l-umûm hacet-mendan bu bazara cemî' olurlar ve bu bazara gelib giden misafire ve tüccara ve ahad-ı nasdan bir kimseye ta'arruz olunmayub men' kılınmazlar. Bu cihetden bu bazara ol kadar ecnas-ı muhtelifce cem' olur kim ta'bîri mümkün değildir ve nakolunur ki mücerred Portakal bazirgânları bu bazardan her bazarda bin üç yüz sanduk kumaş kaldırırlar ki beher sanduka yüz ellîşer kumaş olmak üzere ve bundan ma'ada iki bin beş yüz sebki altın kaldırırlar. Beher sebke seksen iki buçuk miskal olmak üzere ve miskden iki yüz vukiyye misk alırlar ve dahî bunlardan ma'ada ince ipek ile ve sırma ile işlenmiş oldukları esvâbın haddi ve hesâbı yoktur ve cevâhir makûlesi ve sâ'ir eşyadan alıb getürdükleri ma-la-nihayedir. Bu eşyayı getüren fakat Portakal bazirgânlarıdır ve bunlardan nice memâlikden gelib satu bazar eden la-yü'addir. Bunun limonunda ol kadar gemi cem'iyeti olur kim misafirden görenler neyistan kıyas ederler. Şehrin nazarı Hayank-Şan şehridir ki ol dahî buna mu'adildir. **EVSÂF-İ ŞEHR-İ MAKÂUM:** Bu şehir Hind benderlerine müşâbihdir ve bu şehir cezire şeklidir ki bir cezire burnunda vâki' olmuştur. Kemâl mertebe metin ve müstahkemdir. Her tarafın deryaihataetmiştir. Ancak bir semti dil şeklinde karadır ve derya tarafları sığdır. Fakat limanı vardır. Gemiler bir tarafında gelib giderler ve bunda top-hâne var. Bunda dökülen topları Beyan Ceziresine ve Hind memleketine götürüb

ve topları nühaştır. Çin memleketinden alıb getirirler ve bunun kurbunda iki küçük kal'a vardır. Birer küçük dağlar üzerlerinde vâki'lerdir. Limonunun adı Kavo'dur. Mahkîdir ki bu şehrin yeri kadîm den halî olmağla Portakal tâ'ifesi Çin padişâhından bu yeri talep edib beher sene Çin padişâhına hediye virmek şartla va'delerine hilaf ederler. Her etraftan hâlâ buna bazirgânlar gelib daima alış viriş ederler. **EL-CİBÂL:** Güngçü şehrinin içinde üç dağ vardır kim üzerleri cümle şehirdir. 'azîm binalar ile mala-maldır. Bu dağların birinin ismine Yuvay-Siyu ve birinin ismine Kan ve birinin ismine dahî Kü derler ve Sün-ta şehri kurbunda bir dağ vardır kim adına Lunk-Şin derler. Bundan bir lâtif su neb' eder. Ol kadar safidir kim güya billûrdur ve bu dağda bir taş vardır kim üzerinde nice sûretler tasvir olunmuştur ve kenar-ı deryada Tunk-Voy şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Ta-Hi derler. Bu dağın kurbunda otuz altı cezireler vardır ve kurbunda

s. (69)

bir dağ dahî vardır kim adına Hunu derler. Bu dağ bir cezirede vâki'dir. Bu cezireye daima gemiler gelib gitmeden halî değildir ve bu dağdan Künk-Tunk memleketi yolunu istidlâl ederler ve ol yola bu dağ nişandır ve Sahoyi şehri kurbunda bir dağ vardır. Deryaiçinde cezire şekli vâki'dir. Adına Pay-Moyen derler ve derler ki Çin memleketine malik olan padişâhlardan birisi kim Sanga padişâhıdır. Bunun neslinden cümleden sonra Çin'e padişâh olan Tatar elinde zebûn olub bu cezireye düşdükdü haber aldı kim Tatarlar ardına düşüb bu cezireye gelmek murâd eylemişler. Binaen-'aleyh bu semtin paşası ile Tatar gelmezden mukaddem bu cezirede ne miktaraltın ve gümüş ve zevî-kıymet eşya varsa cümlesin deryaya atıb ve ol paşa ile ikisi dahî birbirin kucaklayıp götürüp kendilerini deryaya attıklarında ikisi dahî gark olub helâk olmuşlardır ve dahî Çingung şehrinin kurbunda bir dağ vardır kim adına Nalo derler. Havay-Çi şehrine mümtedir. Gungsi memleketinde müntehî olur. Bunun adamı Beyan ademîsi gibidir. Asla Çin halkına ita'at nedir bilmediklerin ser-fürû etmezler. Cezireleri bu memleket gün doğusu tarafında bir cezire vardır kim Pi-Ha diyü tesmiye ederler ve dahî şark cânibinden bir ceziresi vardır kim adına Si-Ki derler. Bu cezirenin tûli yüz istaryumdur. Bu iki cezireler baş şehrin cânib-i cenûbisinde vâki' olmuşlardır ve dahî Tunk-Von şehrinin kurbunda bir cezire vardır kim adına Şan-Ho derler. Mânâsı mercan demektir. Derler kim zaman ile bir balık çıkdı. Bunda bir dal mercan bulmuşdur. Vech-i tesmiyesi bu **İKİNCİ NÂHIYE:** Baş şehrine Liyuku derler. Buna

on bir şehir tâbidir. Bunda lâtif sular vardır. Dağları çok ve müntehâ ağaçların nani yoktur. Bu nâhiyede enva‘-ı ‘akakîr ve ezhâr vardır ki her birinde bir hassa müşahede olunmuştur. ‘Aşşaban her bar gelib nebatat-ı mu‘îdeyi erişüb etibbâya fûrûht ederler ve bir nev‘ ot vardır ki Bu-Su derler. Mânâsı hiç olmaz demek olur. Bâ’is her fasılda tazedir kurumaz. Ol semtin adamı bu ota rağbet ederler ki evlerinde eküb terbiye ederler. Bu nâhiye bir şehir vardır. Adına nâmına Çiyu derler. Kûki gölünün kurbunda vâki’dir. Bundan nice feylesof zuhuretmiştir. **EL-CİBÂL:** Baş şehir cenûbunda bir bülend dağ vardır. Misyin-Tiyen derler. Anda bir saray vardır. Ahâlîsinin seyran-gahıdır ve Senk şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Şin-Tink derler. Sarp ve yüksektir. Kalesinde bir ‘azîm göl vardır. Bir nev‘ balık çıkar. Lezizdir. Etrafi çemenistan ve gülistandır. Bu derya halkının dahî seyran-gahıdır. **EL-ENHÂR:** Bu nâhiyede bir ırmak vardır. Adına Çin derler. Başı Hobaydan şehriden neb‘ eder. Bunun Senk şehrine uğrayıp badehu cenûb tarafından revân olur. Pi Irmağı’yla karışır ve şehrin garbindan Liyu Irmağı gelir. Bunun başı Nik kal’ası kurbundandır. Küy-Kü vilâyetin mürûr edib Tunku şehrine geçip badehu bu şehre gelir ve dahî Tulu Irmağı Haydan şehri garbindan gelib bu nâhiyenin cânib-i cenûbuna revân olur. Bu şehir kurbunda Kü ırmağı ile cem‘ olurlar ve bu ırmağın başı Kü-Kü vilâyetinden neb‘ eder. **ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine King-Ayon derler. Buna sekiz şehir tâbidir ve bu nâhiye büyük nâhiyedir ve etraf-ı cevanibi büyük dağlardır. Halkı haşînü’t-tab’dır. Güya sûret-i insanda hayvânlardır. Çift sürmek bilmezler ve iş tutmağı sevmezler. Bu kavim ekserî dağlarından çok ırmaklar neb‘ edib lâkin ziyâde meşhûr olan ırmakları fakat iki ırmaktır. Birine Tunk-Pi birine Kü derler. Bu nâhiyede çok altın ma’deni vardır. Çıkarmazlar ama ırmaklarından çok altın cem‘ ederler. Bu nâhiyede cevz-i tayyîb gibi yemiş vardır ve erik ve gayri meyveleri bî-nihayedir. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin cânib-i şimâlinde bir küçük dağ vardır. Bir büyük dağ dahî vardır. İsmine Tin-Moyen derler. Mânâsı gök kapısı demektir. Bâ’is bu ki iki dağı kaleleri birbirine kârib olub uzakdan görenler semâda bir kapı kıyas ederler. **EL-ENHÂR:** Baş şehrin cânib-i şimâlinde bir nehir vardır. Adına Lonk derler. Bu nâhiyeden carîdir. **DÖRDÜNCÜ NÂHIYE:** Bunun baş şehrine Bik derler. Tâbi’i yedi şehirdir. Irmağının şarkında vâki’dir. Bu ırmak yükseklerden mürûreder ve nice boğazlara uğrar ve üç yüz altmış yerden atılır. Nil-i mübarek ile Şalın ırmağı gibi ve bu nâhiyede bir küçük böcek olur. Bal mumı gibi mum yapar ama balı yoktur. Balada mezkûr olduğu gibi bunda bir yaprak olur. Adına kırmızı mosa derler. Bundan esvâb yaparlar ve bunda

ligi²⁹⁴ yemişi hasıl olur. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin cânib-i cenûbunda bir dağ vardır. Nâmına Kay derler. Liyu şehrinde değin mümted olmuştur ve şarkında bir dağ dahî vardır. Adına Yünk derler. Dokuz tepesi vardır ve garbında bir küçük dağ vardır. İsmine Mon-Bin derler. Güzel tepesinde demektir. Vech-i tesmiye tepesinde iki güzel şekilde taşlar vâki'dir. Uzakdan görenler güzel sanurlar. Fükü şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Çin derler. Mukaddemâ yıldırım nâzil olub bunda sekizmağara açılmışdır ve dahî Fu şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Küh derler. Bunda çok altın elması hâsıl olur ve Siyu-Çün şehri kurbunda bir dağ vardır. Nâmına Tü derler. Bunda kudretten nerdüban şeklinde bir şey vâki'dir. Eğer bu nerdüban olmasa bir vechle kalesinde çıkmak emr-i muhaldir. Zîrâ gâyet yüksektir. **GÖLLER:** Bu nâhiyede iki göl

s. (70)

vardır. Biri baş şehrin cânib-i şimâlinde vâki'dir. Adına Kingderler. Biri şehir kurbundadır. Yuşan göli derler. **BEŞİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Kü-Kü derler. Buna dokuz şehir tâbidir. Şehir Künk-Tunk memleketi kurbundadır. Bunun ırmakları mezbûr memleketde karışır. Bunun bazirgânı çoktur. Buna çok gemiler gelir. Bu nâhiye-i memleket Mağtahi hükmündedir. Dağlarında kırmızı boya olur ve 'azîmü'l-cüsse hayyeler olur. Rivayet olunur ki yüz arşınmiktan yılan olur ve gergedan vardır. Bir nev' ağaç vardır. Adına Gungdengderler. İçinde ot çıkar. Bu otdan et'ime-i nefise pişirirler. Bunda maymun çoktur ve Balyo şehri cenûbunda iki dağ mabeyninde bir sahra vardır. Bundan bir tarikmürûreder. Tungkingmemleketine giderler. Sa'bdır. Adına Tin-Moyen yolu derler. Cennet kapısı demektir. Sarp olduğundan. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin şimâlinde bir dağ vardır. Tayun derler. Tink şehrinde nihayet bulur. Bir dağ dahî vardır. Nan derler ve Yunk şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Kayunk derler. Cümlesinden 'azîmdir ve Tu-Kad derler. Bir dahî dağ vardır. Yirmitepesi mağarası vardır ve Bolin şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Han derler. Mânâsı sûk demek olur. Gâyet burûdet üzeredir ve bu Pi şehri kurbunda bir dağ vardır. Kuyun derler. Taşı çoktur. Her taş adam kademi gibidir ve dörer karış vardır ve Pa-Pi-Pu şehri kurbunda bir dağ vardır. Külyu derler. Büyük ve muntehî dağdır. Tepeleri çoktur. Bir dağ dahî vardır. Ho derler. Mânâsı ateş demektir. Bâ'is her gice mumlar yanar gibi otluklar

²⁹⁴ Liçi (荔枝/ litchi),meyvesi olabilir.

görünür. Çin halkı derler ki anda bir ırmak vardır. Etrafında cüssesi büyük yıldız böceği olur. Da'imü'l-evkat tayaran eder. Bu aydınlık anlardan hasıldırderler. Bu nâhiyede bir dağ dahî vardır kim kebîr ağaçlar ve Hind kamışları ve heybetlü kaplanlar vardır. **EL-ENHÂR:** Baş şehrin cenûbunda bir nehir vardır. Adına Tank ve derler buna çok ırmak kavuşub cem' olur. Küy-Ku ve Tuki ve Pu ırmakları hep buna karışır ve Yunk şehrinin kurbunda Yunk ırmağı baş neb' eder ve cenûb şimâle mürûreder. Yunk şehrine uğrar. Kü-Kü şehri kurbunda Naking ırmağına karışır ve bu Tank nehri içinde bir cezire vardır. Nâmına Hay-Lunk derler. Cânib-i şarkîsi ormanlıktır. Mûntehî ağacı yoktur ve dahî baş şehir kurbunda bir göl vardır. Gu-Ku derler. Zaman ile Bi-Namavo padişâhı mücrimler için bu gölde timsah beslerdi. Kaçan ki adam katle müstahak olsa ol adamı timsahların önlerine bırağurlardı. Eğer pahlayub yerlerse ne gözi timsahlarımızın cürmi yoktur diyü salıverirlerdi. Kanun bu idi. **ALTINCI NÂHIYE:** Baş şehrine Şinku derler. Buna üç şehir tâbidir. Kurbunda iki ırmak mürûreder. Havası güzeldir. Bunda darçın hâsıl olur. Lâkin ağacı berkdir. Bu nâhiye her bir hayvân olur. Sığıra benzer boynuzu sarı sarı kehrubaya benzer tuzı gâyet sever. Balada zikrolunduğı üzere tuzile sayd olunur. Bu nâhiyede bir nev' toprak vardır ki zehire nâfi'dir ve bir ot vardır. Adına Bü derler. Andan iplik eğirüb esvâblar nesc ederler. Lâtif olduğundan kıymeti harîrden ziyâde dir. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin cenûbunda bir dağ vardır. Adına Biş derler. Gâyet ser-efzadır. 'azîm bülenddir ve dahî Küy şehri kurbunda bir dağ vardır. İsmine Nan derlerYirmi dört tepesi vardır. Bir tepesi gâyet yüksektir ki bu dağlardan dahîyüksektir. **YEDİNCİ NÂHIYE:** Baş şehrine Tan-Tenk derler. Buna beş şehir tâbidir. Bu nâhiye bir nehir kenarında mümteddır. Bazı yerleri sahra ve bazıyerleri dağlardır ve bu şehrin kurbunda iki nehir mürûreder. Bunlar Ta-King ırmağıyla cem' olub karışır ve bu nâhiyenin cânib-i cenûbı Tunk-Meki hâkimi hükmündedir. Bu ta'ife Çin padişâhına muttali' değildir. Bunların cenkleri fil ileidir. Bu nâhiyede tûtî bî-haddır. Bu nâhiyede bir tavuk olur. Ağızlarında örümcek yuvası gibi bir iplik kusarlar. Kusduklarında elma serlerine yutarlar. Bu diyâr halkı bu kusundu esvâblar nesc ederler ve bu nâhiyede çok büyük kirpiller olur. Bir arşınmiktarı kahîce bu kirpiller okların adama isabet ettirip zahmetten helâk eder. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin cânib-i şarkîsinde bir dağ vardır. Adına Hakn derler. Bu dağ yüksek dağdır. Vasatında bir ırmak neb' eder. 'azîm sadalar ile mürûreder ve ol yerlerde neb' eden sular cümle buna karışır. Bu semtde Sinta padişâhının muhâfazası için bir kal'ası dahî vardır kim zamanında ol padişâh bina kılmışdır. Bu nâhiyede bir

dağ vardır kim adına Siyu-Lin derler. Mânâsı güzel demektir. Bunda orman bî-nihayedir ve dahî Yunk-Hank şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Sü-King derler. Bunda hadîd ma'deni vardır. **SEKİZİNCİ NÂHIYE:** Baş şehrine Taiyenk şehri derler. Buna yirmi şehir tâbidir. Bu nâhiyenin mahsûli çok olur. Mukaddemâ Çin padişâhı hükmünde idi. Hâlâ Tunk-Hank padişâh hükmündedir. Bu Tunk-Hank kavmi barid ve haşînü't-tab' kavimidir. Bu ta'ife başların tıraş itmeyüb ayaklarına bir şey giyemezler. Beynlerinde cenk ve cidâl eksik değildir. Okumaları Çinîler okumaları gibidir. Lisânları muhalifdir. Harfleri malûm lisanları na-malûmdur. Beyan Ceziresi adamlarının harfleri malûm olduğu gibi ve Çin'de bir ta'ife vardır. Anların ve Kamiyaya memleketi adamlarının harfleri okurlar. Kendi lisânları üzere. **EL-CİBÂL:** Lunk şehri kurbunda bir dağ vardır.

s. (71)

Adına Siyu-Lenk Dağı derler. Yüksek ve Kü şehri kurbunda bir bülend dağ dahî vardır. **DOKUZUNCU:** Baş şehrine Sümenk şehri derler. Buna beş şehir tâbidir ve Gatan padişâhı tahtıdır. Bu padişâhın iki vilâyeti vardır. Birisi şimâlî ve birisi cenûbîdir. **EL-CİBÂL:** Hıya şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Bi'l-umûm derler. Cümle ormanlıktır. **ONUNCU NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Kingan şehri derler. Bunun tevabi'i yoktur. Yalnız bir şehirdir. Bunun halkının tabî'atları güzel ve Çin halkı adamları gibi sâ'irlerine nisbet bî-bedeldir. Bu nâhiyede bal mumu çoktur. Cümle insana lâzımlu şey bunda vardır. Bunda Yun derler bir dağ vardır. Gâyet yüksektir. **ON BİRİNCİ NÂHIYE:** Bunun baş şehrine Tink-Kü derler. Buna dört şehir tâbidir. Bu mülkte birkaç kal'a vardır. Cümleden meşhûrî Sü-Çin kal'asıdır. Buna iki kal'a tâbidir. Mukaddemâ Çin padişâhı hükmünde idi. hâlâ Ganan padişâhı hükmündedir. Kadîmde bu derya halkı okuyub yazmak bilmezlerdi. Ba'de zaman Tay Ming padişâhı neslinden bir padişâh bu diyârı zabt edib ol zamandan berü okuyub yazmak öğrendiler. Lâkin Çin hükmünde çıkdıktan sonra yine cehaletleri galib oldu. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin kurbunda bir dağ vardır. Tosyo derler. Meşhûr dağdır. Cümle malûmudur ve bu memleketde zikrolunan nevahîden ma'ada bir nâhiye vardır. Baş şehrine Sü-King derler. Buna bir şehir tâbidir. Nâmına King derler. Bu nâhiye Ganan padişâhı hükmündedir. **EL-CİBÂL:** Fola şehrinin kurbunda bir dağ vardır. Adına Tenk-Benk derler. Gâyet yüksektir. Ya dağlar resimde mestûrlardır ve bu memleket hududunda iki kal'a vardır. Bunun ile Yunnan memleketi mabeynlerin fasl

eder. Bu semtin halkı sayındır. Basmalar nesc edib giyerler ve bu ta'ifede asar-ı merhâmet yoktur. Evlâdları öldükde taşlara bırağurlar. Echellerdir. Nikâh nedir bilmezler. **FASL-I HÂMİS 'AŞERE ON DÖRDÜNCİ MEMLEKET:** Gulgu memleketi beyânındadır. **EL-HÛDÛD:** Şimâlen Siguan memleketi ve şarken Huguan memleketi ve garben Yunnan memleketi ve cenûben Tungkingmemleketi mahdûddur. **EVSÂF-I MEMELEKET:** Bu memleket toprağı kavîdir ama halkı çendan ekin ekmek ile takayyüd etmezler ama hayvânları çoktur. Ekserî mütaba'at etmezler. Gâyet hası kavîdir. Tatar tâ'ifesi şeklinde yağmacı ve urucu gaddar tâ'ifedir. Ekseriya Çin mevâşîsin ve ekinleri garetten halî değillerdir. Bu cihetden Çin halkı bunların taraflarına metinkal'alar bünyad etmişlerdir kim Yunnan memleketin hıfz edib yolları bekleyeler ve bu kal'alarda olan adamların ekseri mücrimlerdir. Birinden bir cürm sadır olsa Çin padişâh ol mücrim bu kal'aya gönderir ve bu memleket halkı adına Tatarları cinslerindendir. Bu mezkûr cins Ganç²⁹⁵ memleketinden gelmişlerdir. Bu Ganç didüğimiz Hind memleketinin şarkîsinde vâki'dir. Bu ta'ife ibtidâSiguan memleketi semtinden gelib bu diyâra girmişlerdir. Ol semtde olan memleketler ki Tibet derler. Teban ve Tanen memleketleridir. Cümlesin zabt ettiler. Badehu Şansi memleketi tarafında Hita veyâhud Çin memleketine girdiler. Ve King Tatarlarını kurdular ve Mençin memleketine girip zabt ettiler. **ET-TAKSÎM:** Bu memleket sekiz nahiyeye münkasımdır. Bu nâhiyeler kırk altı şehri müştemillerdir. Bunlardan ma'ada dört nâhiye ve dört şehri vardır. **MİKDAR-I AHÂLÎ:** Memleket sekiz nâhiyeye münkasımdır. Bu memleketde bir milyon iki yüz otuz bir bin üç yüz altmış beş insan vardır. **AHVÂL-İ MAHSÛLÂT:** Pirinçden kırk yedi bin altı yüz elli sekiz çuval senevî mahsûl alınır ve kenevirde ve gayri otlardan nesc ettikleri esvâbdan beş bin dokuz yüz kıt'a esvâb senevî verirler. Bunda altın ve gümüş ve zîbak ma'denleri çoktur. Kendiler için bi-kadr kifaye çıkarub tuz ile ve sâ'ir kendülere lâzım eşya ile ve sâ'ir kendülere lâzım eşya ise tebdîl ederler. **EVSÂF-I NEVÂHÎ:** Bu memleket evvelki nâhiyesinin baş şehrinin adına Küiyeng şehri derler. Bu şehre dokuz şehir tâbidir. Bu şehrin arâzîsi düzdür. Halkı kesret üzeredir ve semtin halkının isimlerine Sentani derler. Mânâsı yoğun adamlar demektir. Mukaddemâ Singa padişâhı neslinden bir padişâh bu semte gelib nice kal'alar bina edib onca bî-nihaye adamlar komuşdur. Badehu Adina padişâhı neslinden bir padişâh bu semte gelib bu kal'aları ve bu semti zabt eylemişdir ve Sünyun nâmında bir hâkim nasb etmiştir. Kadîmde bunun halkı çok

²⁹⁵ Ganj Nehri'nin bulunduğu bölge kastedilmektedir.

idi. Türlü türlü ayîn ve erkânları var idi ve bu nâhiyede birkaç medrese vardır kim daima anlarda felasife tâlim ve ta'allüm olunur. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin cânib-i şarkisinde bir dağ vardır. Adına Tunkzü derler. Mânâsı nuhasdan çan demektir. Vechi budur ki kaçan yağmur yağsa bu dağdan çan sadası hâsıl olur kim işitenler çan çalınır kıyas eder ve cânib-i şarkisinde bir dağ dahî vardır kim Nanvenk Dağı derler. Gâyet ser-efrâz dağdır ve cânib-i cenûbunda bir dağ dahî vardır ki adına Vanki Dağı derler. Üç köşeli bir dağdır. **EL-ENHÂR:** Baş şehrin cenûbunda bir 'ayn neb' eder ve şehrin havzına mürûreder. Bu suyun 'amkı da'imü'l-evkat altı karıştır. Ne ziyâde ve ne noksan olur. **İKİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Sülü derler. Buna dört şehir tâbidir. Bunda zîbak ma'deni ve kırmızı boya çoktur. Halkı dağî olmağla halkları serttir. Okuyup yazmak bilmezler. Bu ta'ifeye kaçan bir bela nâzil olsa sihir kuvvetiyle def' ederler. Gâyet sahirlerdir. Şeytana taparlar. Saçların tıraş etmeyip yalın ayak gezerler.

s. (72)

EL-CİBÂL: Şehri şimâlinde bir dağ vardır. Adına Ku derler ve şehrin garbında bir dağ dahî vardır. Tintenk Dağı derler. **ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Baş şehrine Sunan derler. Buna iki şehir ve beş kal'a tâbidir. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin cenûbunda bir dağ vardır. Nâmına Vançenk derler Gâyetle sa'b dağdır. Ancak bir kapısı vardır. Andan gidilir. Gayri yoluyoktur. Bir dağ dahî vardır. Adına Lonkmoyen derler. Ol halk mabeyninde gâyet mu'teber dağdır. **DÖRDÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Çinyuen şehri derler. Buna bir şehir ve dört kal'a tâbidir. Bu nâhiyenin lâtif çiçekleri vardır. Altın elması ve enar vefret üzeredir ve beyaban tavuk çoktur. Bu nâhiye tuz yoktur. Lâkin bir nev' ot hâsıl olur. Tuz gınası verir. On isti'mali eder. Adına kiyuh derler. Bunun ahâlîsi ahmak ve nadan ta'ifedir. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin kurbunda bir dağ vardır. Nâmına Şiheng derler. Mânâsı taş duvar demektir. Bunun bir cânibi duvar gibi olduğundan görenler yapılmış sanur. İrtifa'ı bin arşındır ve baş şehrin cenûbunda bir dağ vardır ki ismine Süktin derler. Bundan bir çeşme neb' eder. Adına Vi derler. Gâyet lezizdir. **BEŞİNCİ NÂHIYE:** Baş şehrine Şitin derler. Buna üç kal'a tâbidir. Bu nâhiye Sütan ve Sükünan nâhiyeleri beynlerinde vâki'dir. Bunların hurûfî Çinilere müşâbihdir. Küll'dür. Yazılarını tahtalara kazırlar. Bunlarda hasta olsa şeytana 'ibadet edib şifâ taleb ederler ve bunda zîbak ma'deni vardır. **ALTINCI NÂHIYE:** Baş şehrine Tung-Çin derler. Buna yedi kal'a tâbidir. Bu nâhiye şimâl ile şarka mümtedir.

Havan memleketine muttasıldır. Bunda altın ma'den ve nuhas ma'deni çoktur. Husûsan Yenkal'ası toprağı safi altındır. Bunun halkı mukaddemâ gâyet vahşî idi. Şimdi şehristan adamları gibidir. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin şarkında bir dağ vardır. Gılapu derler. Duvarın şeklinde vâki' olmuştur ve cenûbunda bir dağ dahî vardır. Tunkpay derler. Gâyet ser-efrazdır ve garbında bir dağ dahî vardır. Nâmına Venpu derler. Bu dahî yüksektir ve cenûbunda bir dağ dahî vardır ki adına Çink derler. Bu bir güzel dağdır. Ormanı bî-nihayedir. **GÖLLER:** Niktenk şehri kurbunda bir su neb' eder. Nâmına Kankkingderler. Bu su delikten iki gûne çıkar. Bir cânibi safî ve cânib-i aheri bulanıktır. Bunlar bir delikten çıkıp başka başka revân olur. **YEDİNCİ NÂHIYE:** Baş şehrine Lipeng derler. Buna dört şehir ve on bir kal'a tâbidir. Bu nâhiye Künksi memleketine kâribdir ve dağlarında olan ta'ifeye Haylon tâ'ifesi derler. Dilleri başkadır ve tavuk kemiklerine ve şeytana 'ibadet ederler. Bu nâhiyede bir göl vardır kim adına Kolin derler. Bu göl Çin halkı beyenlerinde mu'tedil ve mu'teberdir ve bir nev' ot olur kim adına Kü derler. Kenevire benzer. Bundan esvâb nesc ederler. Bu nâhiyede bir garib köprü vardır. Adına Tinsa derler. Mânâsı gökden olmuş derler. Bu köprü Tenki didikleri dere üzerindedir. Yekpare bir taşdır. Tûli iki yüz arşın ve arzı yirmiarşındır. 'Acayibandır. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin cânib-i şarkisinde bir dağ var ki ismine King-Yink derler. Altın varaklı demektir. Gâyet güzel olduğundan bu vechle tesmiye kılınmıştır ve Tenki şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Kunk-kün derler. Gâyet bülemlend ve sa'bdır. Ancak bir tarafında yolu vardır. Balasında bir düzmeydan vardır. Rûh-efzadır ve baş şehrin şarkisinde bir dağ vardır kim nâmına Tay-Yenkal derler. Bunun dahî tepesinde bir meydan vardır. Ol meydana Motin derler. Bu dağda ev şeklinde bir 'azîm mağara vardır. Uzunluğu altı istaryum miktarıdır. Ortasından bir lâtif su neb' edib taşraya cereyan eder. **SEKİZİNCİ NÂHIYE:** Bunun baş şehrine Tüçü derler. Buna üç şehir ve dokuz kal'a tâbidir ve Gungsi memleketine dişleri ve dudakları gibidir. Nitekim dudak kapandıkça dişler örtülür ise bu nâhiye dağları kezalik bu memlekete böyledir ve bu şehir Ju ırmağı kurbunda vâki'dir. Bu ırmak garb tatafindan gelibGungsi memleketine mürûreder. Bu nâhiye adamlarının tabi'atları güzel ve kendüleri şecî'lerdir. **EL-CİBÂL:** Pinkling kal'ası kurbunda bir dağ vardır. Adına Kaynik derler. Gâyet yüksektir ve bu dağ dahî kurbunda bir dağ dahî vardır. Kin dağı derler. Gâyet sa'bdır. Üzerinde bir kal'a vardır. Ancak onun bir yolu vardır. Gayri yolu yoktur ve Kunkpink kal'ası kurbunda bir dağ vardır. Adına Fink-Link derler. Buna su'ûd değildir. Nerdüban şekil bir yolu vardır. Andan çıkılır ve Pinkkü kal'ası

kurbunda bir dağ vardır. Lutenk derler. Bunda bir yüksek tepe vardır ki irtifâ'ı on iki bin arşındır. Nâmına Hayanklu tepesi derler. Bu sekiz nâhiyelerden ma'ada dört nâhiye dahî vardır kim bunların evvelki nâhiyesinin baş şehrine Yoğan şehri derler. Güya ki üç memleketin miftâhıdır. Birisinin adına Küylü memleketi ve birine Yunnan memleketi ve birine Gung memleketi derler. Bu memleketlerin adamları ekin ekmeğe ma'il değillerdir. Satu-bazarda mâhirlerdir. Halkı sûret-perestlerdir ve mabeynlerinde bir nev' hulk vardır. Hulûlî mezheplerdir ve dağın kapısında bir kal'a vardır. Bu kal'ayı Adina padişâhı yaptırmışdır. Bunda zîbak ma'deni ve kırmızı boya ve muza derler bir meyve olur. Gâyet makbûldür. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin şimâlinde bir dağ vardır. Fun-King derler. Bu dağ Ganan ve Gank ve Nik kal'alarına varınca mümted olmuştur ve cenûbunda bir dağ vardır. Nâmına Tink-Pi derler. Bunda zîbak vardır.

s. (73)

İKİNCİ NÂHIYE: Baş kal'asının adına Yunktenk derler. Bu nâhiyenin her yeri çoktur ama dağistandır. Bu dağlarda beş türlü ta'ife vardır. Bunların silahları yay ve okdur ve kılıçları eşsüzdür. Bu nâhiyeye duvar işlemez. Her şey arka hammalına muhtacdır. Bunların kızlarına valideynleri karışmaz. Koca istese her kimse ma'il olur ana varırlar. Bir kimesne mani' olmaz. **EL-CİBÂL:** Bu kal'a kurbunda bir dağ vardır. Adına Honk-Pay Dağı derler. Gâyet yüksektir ve dahî bir küçük dağ vardır. Adına Lunk-Çink derler. Bunda enva' Hind kamışı olur ve dahî Tinkçink kal'ası kurbunda bir dağ vardır kim Kün-Sü derler. Mesâfesi iki yüz istaryumdur. Bu dağda bir kal'a vardır kim bu semti muhâfaza eder. **ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş kal'asına Kintenk derler. Buna iki kal'a tâbidir. Biri Kenkü ve biri Şaval kal'alarıdır. Bunun halkı nâhiyelerine gelmeden Çin halkın men' ederler. Bunda altın ve gümüş ma'denleri çoktur ama i'tibar etmezler. Ancak i'tibarları sığırlara ve hayvânlaradır. **EL-CİBÂL:** Şaval kal'ası kurbunda bir dağ vardır. Adına Ma'tan derler. Mânâsı Düdük Dağı demektir. Kaçan rüzgâr eserse ol dağdan düdük sadaları zuhurundan ötürü Ma'tan Dağı derler ve dahî baş şehrin kurbunda bir su neb' eder. Nâmına Kay-Çi suyu derler. Bunun balası sük ve zîri gâyet ıscakdır. **DÖRDÜNCÜ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Ganşun derler. Buna iki şehir tâbidir. Birine Hu ve birine Siyu derler. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin şarkîsinde bir dağ vardır. İsmine Tin-Künk derler. Gâyet ser-e frazdır. İmtidadı yirmi istaryum miktarıdır ve bu nâhiyelerden ma'ada dört mu'teberkal'a vardır. Baş kal'aya Tunk-Yink derler. Bunı Adina padişâhı binaetmiştir.

Çin vilâyeti yolu üzerindedir. Bu kal’ada muhâfızlar eksik değildir. Bunda kadîm de Lotin tâ’ifesi sâkinler idi ve bu nâhiye dağlarının şimâlinde olan kavim ekin ekmezler ve bir kar üzere değil nadan ta’ifedir. **EL-CİBÂL:** Bu baş kal’anın şimâlinde bir dağ vardır. İsmine Ki derler. Gâyet ile yüksektir. Bu çıkmak müte‘azzirdir ve cenûbunda bir har su vardır. Bu sudan buz eylerler. **İkinci Kal’a:** Bu kal’aya Sinti derler. Buna dört kal’a tâbidir. Bunların halkı insana yakînlardır. Kanûnları budur ki akrabalarından birisi ölse saçların kesüb çok zaman giryân olub yas tutarlar. **EL-CİBÂL:** Baş kal’anın cenûbunda bir dağ vardır. Ser-efrâz dağdır ve şimâlinde bir dağ dahî vardır. Nâmına Tinyav derler. Mânâsı sûretler demektir. Zîrâ bu dağa nazar olundukda gûn a gûn sûretler görünür ve bunun kurbunda bir dağ dahî vardır ki adına Kayniya derler. Bu dağda bir su atılır ve bu su ‘ayni ile atıldığı mahalde kavs-i kuzah gibi görünür ve bunun kurbunda bir lâtif su carîdir kim nâmına Fi derler. **Üçüncü Kal’a:** Bu kal’anın adına Şekiva kal’ası derler. Buna iki kal’a tâbidir. Birine Yanci ve birine Lunik derler. Bu semtde lâtif yasemin çok olur ve çay yaprağı ve altın elması vafirdir ve bu semtde kenevir olur ve libâsları andan yaparlar. **EL-CİBÂL:** Baş kal’anın cenûbunda bir dağ vardır. Adına Yabgi derler. Gâyet yüksektir ve Yanci kal’ası kurbunda bir dağ vardır. Adına Mofik derler. Gâyet zahmet ile çıkılır. Bu dağ gâyet karanlıktır. **Dördüncü kal’ası:** Buna Lunk kal’ası derler. Buna iki kal’a tâbidir. Birine Fav birine Tayenk kal’ası derler. Bu semtin tevabî’i insana kâriblerdir ve ‘adetleri da’im silah ile gezmekdir. Silahları ok ve yay ve kılıçdır. Bunlar sefer edib cenk itmeği severler. Şecî’ ve bahadır kavimdir. Bu kal’anın cenûbunda taşdan bina olunmuş bir köprü vardır. Adına Yunkkav derler. Bu bir müntehî dağdır ve Tanin kal’ası kurbunda bir dağ vardır. Adına Kuhya derler. Bu dahî büyük dağlardan ‘addolunur ve bu kal’alardan ma’ada bu memleketde türütürükal’alar vardır. Hırsuzdan ve haramîden hıfz için bina olunmuşlardır. Bu kal’alarda tüccar tâ’ifesi n birbirine salim ve emîn olunmuştur. Birbirlerine üleşdirirler. Muhâfızlar vardır. Bu kal’alarda meşhûr olan Yanci kal’asıdır. Bu kal’a cânib-i garbda bir ‘amîk vadide vâki’ olmuştur ki iki dağ mabeyninde bu iki dağ mabeynlerinde zincir ile bir köprü yapılmışdır ve zincir üzerinde tahtalar vaz’ olunmuştur ki ebna-yı sebîl üzerinden vâki’ olmuştur ki iki dağ mabeynidir. Bu iki dağ mabeynlerinde zincir ile bir köprü yapılmışdır ve zincir üzerinde tahtakar vaz’ olunmuştur ki ebna-yı sebîl üzerinden mürûrederler ve bir güzel kal’a dahî vardır kim adına Tebk kal’ası derler. Bu kal’anın meydanları ve sahra ve tarlaları vardır. Pirinç ekerler ve dahî Oma kal’ası kurbunda bir meydan ve sahra vardır. **EL-CİBÂL:** Pihî

kal'ası kurbunda şark cânibinde bir dağ vardır. Adına Mo-Hi derler. Gâyet yüksek ve sarp dağdır. Fakat bir yolu vardır. Başına çıkmak emr-i muhaldir ve Ganan kal'ası cenûbunda bir dağ vardır. Adına Vehi derler. Bundan bulut asla eksik değildir. **EL-ENHÂR:** Mohi kal'ası kurbunda bir su vardır. Adına Fu derler. Bir lâtif su vardır. Şark tarafında King-Tunk dağından cerayan eder. Sadaludur ki adam vehm eder. Geldiği mevzi'de irtifâ'ı yüz yirmiarşındır ve Çink-Yenk kal'ası içinde bir küçük göl vardır. Adına Şi-Sink derler. Bir kal'ada bundan gayri su yoktur ve Ganan kal'ası kurbunda bir nehir vardır. Adına Fun derler. Şark cânibine revân olur ve cenûb tarafında bir lâtif su vardır. Adına Bilu derler. Bunlardan ma'ada

s. (74)

Birkaç kal'a dahî vardır. Muhâfızlar otururlar ve bunların baş kal'asına Yunk-Tenk derler. Bu semtde bir dağ vardır. Adına Şitunk derler. Bunda bir büyük mağara vardır. Ol semtde müte'arifdir. **FASL-I SÂDİS-‘AŞER; ON BEŞİNCİ MEMLEKET:** Yunnan memleketi beyânındadır ki bu memleket Çin memleketleri âhiridir. **EL-HÛDÛD:** Cenûben saltanat-ı Laos ve saltanat-ı Tungking ve şarken Künk memleketi ve gün batısı Beygur ve Arkan memleketleri ve garben Mayin saltanatı ve şimâlen Saygan iklimi yahud Tibet memleketi ile mahdûddur. **EVSÂF-I MEMKELET:** Kemâl mertebe vasi' memleketdir. Bunda mevcuttur. Zîrâ semt-i cenûbîsi leb-i deryadır ve cânib-i garbîsi Hind memleketidir ve Bayko ve Baykala boğazları kurbunda bunun havası Hind havası gibi güzeldir. Cümle arâzîsini ırmaklar ile sâkî ederler ve bunda birkaç büyük ırmaklar vardır. Ekin birbirini çoktur. **ET-TAKSİM:** Bu memleket on iki nâhiyeye münkasımdır ve bu nevahî seksen dört şehri müştemildir. Bu nâhiyede muhâfızlar vardır. Bunları hıfz ederler ve bundan ma'ada birkaç kal'alar dahî vardır. Anların muhâfızları yerleri hıfz ederler. **‘ADED-İ AHÂLÎ:** Bu memleketde bir milyon dört yüz otuz üç bin yüz on insan vardır. **AHVÂL-İ MAHSÛLÂT:** Pirinçden bir milyon dört yüz bin altmış sekiz çuval senevî mahsûl alınır ve tuzdan elli altı bin dokuz yüz altmış beş kantar alınır. Bunun halkı ganîlerdir ve her şey ucuzlukdur. Bulunmaz nesne yok gâyet lâtifdir memleketdir. Bu memleketde altın ma'deni çoktur ve kumsal yerleri çok bulunur ve tartı ile alış verirler. Bir nev' kehruba olur kim kırmızıya ma'ildir. Bunda yakutun envâ'ı vardır ve firuzc ve sâ'ir cevâhir ma'denleri çoktur ve 'aselbend ağaçları halkı 'aselbend cem' edib bazirgânlara fûrûht ederler ve ziyâde harîr olur ve bunda at ve fil çoktur ve bu

mezkûr eşya Yabgu ve Laos ve Künk memleketlerinde vardır. Halkının tabî'atları Hindûlara muvafıktır. 'Avretlerinin yüzleri açıktır. Cümle hizmetlerin 'avretleri eder. Meyyitlerin ateşe yakarlar ama okumuş olanı yakmazlar. Bu adamlar cenk-averlerdir. Fillere daima cenk tâlim ederler. **EVSÂF-I NEVÂHÎ:** Evvelki nâhiyesinin baş şehrine Yunnan derler. Buna on iki şehir tâbidir. Yunnan demenin mânâsı cenûb bulutları demektir. Bu deryada bulut çok olduğundan bu nâhiye ucuzluktur. Cümle dağları sersebzdir. Etrafları tarlalar ve sahralar ve vadilerdir. Lâtif cûy-bar vardır. Arâzisini sâkî ederler. Çok bazirgânı vardır. Her biri sâhibleridir. Güzel evler ve saraylar vardır ve bu nâhiyede büyük göl vardır. Adına Tenk derler. Şehre muttasıldır ve şehir kurbunda birkaç ırmaklar vardır. Mürûr eder ve şehir içinde bir küçük dağ vardır. Bu dağda güzel evler ve bağçeler ve ormanlar vardır. Bu nâhiyenin hâkimi mukaddemâ bir şahzade idi. Hâlâ neslinden hükûmet za'il olmamışdır. Bunda ecnas-ı muhtelif adamlar çoktur ama dînleri fî dîni üzeredir. Tasvire taparlar. Fî demenin mânâsı tasvire tapıcı demektir. Bu nâhiye halkı cengi gâyet severler. Beynlerinde bir adet vardır. Kızın bekâreti izale olmadıkça kocaya vermezler. Bed-ayinlerinde bekâret halinde nikâh tecvîz görmezler. Bu semtin adamı kimi beyaz ve kimi esmerdir. Bunlar ata binmeği severler. Lâkin eğer ile binmeyüb kaliçeler düzüb atlara urub binerler. Bunda gül ağacı olur ve bunların ve atları küçükdür ama kuvvetlüdür ve bunda yeşil taşlar ve mermerler olur. Ma'denleri vardır. Kesüb götürürler. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin içinde bir dağ vardır. Adına Ohva derler. Gâyet güzel dağdır ve baş şehrin garbında bir göl vardır. Bu gölün kurbunda bir dağ vardır. Adına Kin-Ki derler. Bu bir meşhûr dağdır ve bunun kurbunda bir dağ dahî vardır. Nâmına Şank derler. Bundan bir sûk su neb' eder. Bu su ra'sa zahmetine nâfi'dir ve baş şehrin şimâlinde bir dağ vardır. Verlo derler. Bunun kurbunda bir dağ dahî vardır. Yunk derler. Ol nâhiye ahâlîsi batıl dînleri üzere 'ibadetleri bu dağda icra ederler ve Komenk şehri kurbunda bir dağ vardır. Şi-Kavo derler. Yüksekliğinden zirvesi bürûdet üzeredir. Çin-Yenk şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Kin derler. Mânâsı altın hamilesi demektir. **EL-ENHÂR:** Baş şehrin cenûbunda bir göl vardır. Adına Tien derler. Mesâfesi bin istaryumdur. Bu gölden Kinsa Irmağı çıkıp şimâle doğru mürûreder ve bu göle Yoven Irmağı dâhil olur. **İKİNCİ NÂHIYE:** Baş şehrine Talu derler. Buna altı şehir tâbidir. Binası Siyuk gölünün kenarında vâki'dir. Çin halkı bu göle derya derler. Bu gâyet muazzam şehirdir. Evleri mükellefdir. Ucuzluktur. Toprağı münbittir. Arâzisi sâkî olunur. Bunda bir saray vardır. Ahâlîsi varub anda 'işret ederler. Kimse mani' olmaz. Bu

sarayın irtifâ'ı yüz arşındır. Büyüklüğü on istaryum miktarıdır. Halkı gâyet 'asfler idi. Lâkin Hayao padişâhı Ganç memleketin zabt ettikten sonra bunu dahî zabt edib ol zamandan berü ahâlisi inkıyad üzeredir. Bunda mermer ma'deni vardır. Türlü türlü damarları vardır. Her biri bir sûret gösterir. Ağaçlar gibi ve dağlar gibi ve nehirler gibi ve ezhâr-ı mütenevvi'a gibi ve bunlara müşâbih sûretler ve nakışlar ki vardır. Mesela bir nakkaş bu sûretleri tasvir eylemiştir. Bu halk mermerlerden mergup sofralar yaparlar ve bu nâhiyede incir olur ve Çin lisânı üzere incirin adına Vukû' derler. Mânâsı çiçeksiz yemiş demektir ve bu nâhiyede enva'-ı balık çıkar. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin kurbunda bir dağ vardır. Adına Tinking derler. Mesâfesi altı yüz

s. (75)

istaryum miktarıdır. Yirmi tepesi vardır ve bu dağda bir göl vardır. Gâyet 'amîk göldür. Hatta derler kim bu gölün dibi bulunmamıştır ve dahî Kavo şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Konhi derler. Zamanile Hav padişâhının iki yüz bin ademîsi helâk oldu. Derler ki bu Çin'in Ha-Ba padişâhı vezîri ile vâki' oldu ve Tunk-Havan şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Funk derler. Bunda putperestler çoktur. Bunlar cümle fi dîni üzeredir ve bu fi dînini ibtidâ Ha-Ba padişâhı peydaetmiştir. Derler ki kaçan Ganç memleketini alıb badehu Nan-Ha padişâhı 'askerin kodı bu vilâyeti zabt ettikde bu dîni ihdas eylemiştir. Zîrâ kim bundan mukaddem Çin halkı puta tapmağı bilmezler idi. Padişâhlarına taparlar idi. Bundan sonra fi dîni şöret buldı ve Kav şehri kurbunda bir dağ dahî vardır. Adına Tenk-Si derler. Zirvesinin irtifâ'ı on bin arşındır ve zeylinde bir metinkal'a vardır. **EL-ENHÂR:** Bu nâhiyede bir göl vardır. Adına Siul derler. Bir düz mevzi'de vâki' olmuştur. Balığı çoktur. Cezire şeklinde bunda üç dağ vardır. Bu dağlardan ma'ada dört cezire dahî vardır. Bu gölün başı Tay şehrendendir. King-Yun şehrinde nihayet bulur. Bundan bir nehir çıkar. İsmi Mosali'dir. Bu nâhiye sakiden sonra Tunk-Tenk memleketine mürûreder ve buna çok nehirler karışır. Gâyet 'azîm olur. Hatta içinde büyük gemiler gezer. Tu-King-Yink memleketine giderler. **ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Baş şehrine Lingan derler. Buna on şehir tâbidir ve dokuz kal'a tâbidir. Baş kal'asına Balivo derler. Bunların binasına bâ'is Tungking saltanatı kârib olduğudur. Bu nâhiyenin bazı yerleri dağistan ve bazı yerleri sahralardır. Bu nâhiyede iki büyük göl vardır. Bunda pirinç ve buğday çok olur ve bal mumı olur ve Hind diyârında ne kadar meyve hâsıl olursa bunda dahî hâsıl olur ve baş şehrin şimâlinde bir 'acîb köprü vardır. **EL-CİBÂL:** Omi şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Ukuderler.

Üç tepesi vardır. Bu tepelerin vasatında bu şehir-i 'azîm bina olunmuştur ve Tenk-Yink şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Van-Sunk derler. İsmi büyük fıstık ağaçlarından ahz olunmuştur ve Tunk-Hay şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Sivo derler. Kurbunda bir su vardır. Her kim bu sudan yüzün yayıksa beyaz ve semiz olur ve Menk şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Moçi derler. Gâyet büyük dağdır. Yirmi tepesi vardır ve baş şehrin cenûbunda bir dağ vardır. Adına Yuven-King derler. Gâyetle yüksektir. **GÖLLER:** Tini-Mink şehri kurbunda bir göl vardır. Adına İlunk derler. Devri üç yüz istaryum miktarıdır. İçinde üç küçük ceziresi vardır ve Tunk-Kay şehri kurbunda Tunk-Hay gölü vardır. Her bir tarafı yüz altmış istaryum kadardır. İbtidâsı Hub şehri kurbundandır. **DÖRDÜNCÜ NÂHIYE:** Baş şehrine Fu-Feng derler. Buna yedi şehir tâbidir. Bu şehir memleket ortasında vâki'dir. Bu nâhiyeyi güzel dağlar ihata eylemiştir. Toprağı kavî ve otı vafirdir. Koyun çoktur. Bunda yeşil laceverd ma'deni vardır ve Nangan şehri kurbunda bir taş vardır kim altın ile kaplamışlardır. İrtifa'ı yüz arşındır. Adına Şinsiderler. Altınlı çan demektir. Halkı beher sene anda cem' edib ol taşa taparlar. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin kurbunda iki dağ vardır. Birine Mun-Funk ve birine Viki derler. Viki'den yüz ırmak neb' eder ve daima yeşildir. Bunda ekin ekilür. Tarlası çoktur. Bir dağ dahî vardır. Adına Kiyu-Yun derler. Gâyet yüksektir ve dahî Nangan şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Peya-Ulu derler. Bunda gümüş ma'deni vardır. **BEŞİNCİ NÂHIYE:** Baş şehrine Kin-King derler. Buna beş şehir tâbidir. Bunun gölleri ve ırmakları vafirdir. Bu pür-müzeyyen şehirdir kim levâzım-ı insan bunda mevcuttur. Bunda bir nev' balık vardır. Gecik marâzına nâfi'dir ve bu nâhiyede harîrden ve penbeden kaliçeler nesc ederler ve baş şehrin şimâlinde bir dağ vardır ve derler ki bunun padişâhı puta kılıç ile çalıp iki karış yarmışdır. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin cenûbunda Düsyin gölü kenarında bir dağ vardır. Adına Yukiyu derler. Bunun ormanı çok ve toprağı altına benzer. Güneş dokundukda uzakdan görenler altın kıyas ederler ve bir yüksek tepesi vardır ve bu nâhiyede bir dağ dahî vardır kim adına Künk-Loyen derler. Bundan bî-nihayedir. Irmaklar neb' eder ve bu şehrin kurbunda Fun-Koyen Dağı derler bir dağ dahî vardır. Cümle taşdır. Mağaraları bî-nihayedir ve bir büyük tasvir vardır. **EL-ENHÂR:** Baş şehrin cenûbunda bir göl vardır. Adına Tuz-Yin ve bir mesâfesi yüzünün yüz bin bucaedir? ve Tiku şehri kurbunda bir göl vardır. Adına Tenk derler. Bundan bir lezîl balık çıkar ve cenk balığı derler. Bir balık dahî çıkar kim hastalara nâfi'dir. **ALTINCI NÂHIYE:** Baş şehrine Munghaoa derler. Buna iki şehir tâbidir. Birine Monk ve birine YenK-Lonk derler. Bu nâhiyede misk hayvânı çoktur.

EL-CİBÂL: Baş şehrin cenûbunda bir dağ vardır. Adına Küy-Pavo derler. Müntehi dağdır ve maşrik tarafında bir dağ vardır kim adına Funk-Honk derler. İsmi semender kuşundan me'hûzdur. Zaman ile semender kuşu bu dağa gelib hiddet ve sada virmiş. Hâlâ kış faslı ibtidâsında cemî' kuşlar ol sada urursu ve baş şehrin şimâlinde bir dağ vardır. Adına Yinsi-Tul derler. Gök kulağı demektir. Bu dağda bir adam bir adama fisıldalar mesâfe-i ba'ide on işidülür. **YEDİNCİ NÂHIYE:** Baş şehrine Kingtung derler. Yalnız bir şehirdir. Matbû'ı yoktur. Yüksek dağlar beyinde vâki'dir.

s. (76)

Okudukları harfler Min tâ'ifesi harfleridir. Nikale ve Hind ve Çin harfleri dahî malûmlarıdır. Bunda sim²⁹⁶ma'deni vafırdır. Bu şehrin duvarı Tay Ming padişâhı yapmışdır. Devri on altı istaryum miktarıdır. Toprağı münbittir. Bunun kurbunda bir kebîr köprü vardır. Yirmi zincir ile yapılmışdır. Tûli yüz yirmiarşındır. Üzerine yürüdüklerinde salınır. Şöyle havf eder. Hazret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâmdan altmış beş sene sonradır. **EL-CİBÂL:** Şehrin şimâlinde bir dağ vardır. Adına Monklü derler. İrtifa'ı altı yüz istaryumdur. **SEKİZİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Kungnan derler. Buna bir şehir tâbidir. Adına Fu derler. Bunlar Çin padişâhı hükmünde değildir. Ancak bir tağîdir. Tungking şahı hükmündedir. Ekini çok olduğundan altın vilâyeti tabir ederler. Adamları yaramazdır. Cüz'î şey için kan eder. Mu'tadları yalın ayak gezmekdir. 'Avretleri baş açık gezerler. Bunlar yılan ve böcek ve her ne bulsa yerler. **EL-CİBÂL:** Şehrin şarkında bir dağ vardır. Adına Lin-Ho derler. Çiçek Dağı demektir. Enva'-ı ezhâr olduğundan ve dahî Fu şehri kurbunda bir dağ vardır. Nâmına Yuhyun derler. Bundan bir lâtif su neb' eder. Bir hafif sudur. **EL-ENHÂR:** Fu şehri kurbunda bir dere vardır ve dere kurbunda bir küçük ırmak vardır. Adına Nan-Mo derler. Hastalara şifâdır. **DOKUZUNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Sung-Si derler. Buna dört şehir tâbidir. Bu nâhiye Tungking padişâhı hükmündedir. **ONUNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Çin-On derler. Buna bir kal'a tâbidir. Adına Lü-Kü derler. Bu şehir Çin iklimi vasatında vâki'dir. Cânib-i şimâlinde fidda ma'deni vardır ve dağlarında Beyan tavusu ve isimlisi çoktur. **EL-CİBÂL:** Bu şehrin cânib-i garbisinde bir dağ vardır. Adına Bulunk derler. Mânâsi derya kumu demektir. Kuma müşâbihi olduğundan ve şehrin şimâlinde bir dağ vardır. Nâmına Talu derler. Bunda kaplan ve pars cinsi çok olur. **ON BİRİNCİ NÂHIYE:** Bu

²⁹⁶ Gümüş madeni kastedilmektedir. Bkz.: Ferit Dvelioğlu, a.g.e., s.1112.

nâhiyenin baş şehrine Tungneng derler. Buna beş kal'a tâbidir. Bunun şimâlinde Saygan memleketi vâki'dir. Bu nâhiyede sığır çoktur ve kuyrukları güzeldir ki tuğlar yapıp cenk günlerinde başlarına asarlar ve tüylerinden kalıçeler yaparlar. Bu tüylerden nesc olunan esvâba yağmur geçmez. **EL-CİBÂL:** Şehrin cenûbunda bir dağ vardır. Adına Kan-Mo derler. Umûm üzere taşdır ve Dulu şehri kurbunda bir dağ vardır. Loyu diyü tesmiye olunmuştur. Mu'teber dağdır. **GÖLLER:** Şehrin şarkîsinde bir göl vardır. Üç ceziresi vardır. Her birinde birer tepesi ve her tepenin irtifâ'ı bin arşındır. **ON İKİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Şunneng derler. Tâbi'i yoktur. Halkı tağîlerdir. Kemâl mertebe haşîn ve serd adamlardır. Ekin ekmezler. Yedikleri hayvânât ve haşeratdır. Esvâb dikmek bilmezler. Heman sarınurlar. Başları açık yalınayak gezerler. Oldukları yerlere varılmaz bir dar yolları vardır. Bu cihetden 'isyan üzerelerdir. **EL-CİBÂL:** Şehrin şimâlinde bir dağ vardır. Adına Kösk derler. Gâyet sarpdır. Kurbunda Monk-Yu derler bir dağ dahî vardır. Adamları yoğundur. **EL-ENHÂR:** Şehrin garbîsinde bir ırmak vardır. Adına Link-King derler. Büyüktür. Baş Saygan memleketinden neb' edib Bunk-Link memleketinden geçdikden sonra bu vilâyetin ortasına uğrar ve bu nâhiyede bir kuyu vardır. Adına Fotin kuyusu derler ve anda bir tasvir vardır ki kuyu ismi ile müsemmadır. Derler ki mukaddemâ bu nâhiyede su yok idi. Buna bir ihtiyar kimse gelib 'asası ile yeri darb eder. Fi'l-hal kuyu zâhir olmuştur. Bu nâhiyelerden ma'ada birkaç nâhiyeler dahî vardır kim balada işaret olunmuşdı ki ol nâhiyelerde muhâfızlar olub memâlik-i a'dadan ebna-yı sebîle yaramazdan hıfz ederler. Evvelki nâhiyenin baş şehrine Küyü-Ceng derler. Bu şehre altı şehir tâbidir ve birkaç küçük kal'alar dahî tâbidir. Bu nâhiyenin kal'aları ve ırmakları 'ayniyle sed gibi vâki' olmuştur. Bunun mahsûli firavandır. Lâkin halkı yaramazdır. Beynlerinde fesad eksik değildir. Ekser malları hâkimlerine tecrîme gider. Bunda bir taş vardır. Kırlangıç sûretine benzer. İrili ufaklıdır. İrisine er küçüğüne dişi derler. Gözdemek için üzerlerine asarlar. **EL-CİBÂL:** Şehrin garbında bir dağ vardır. Nâmına Fukin derler. Bundan bir su neb' eder. Ahâlîsi içen zekî olur diyü evlâdlarına işrab ederler ve dahî Kiti şehri kurbunda bir dağ vardır. Şin-Künk derler. Bunun ormanı çoktur ve Lu-King şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Si-Movil derler. Taşlar arasından fakat bir sarp yolu vardır. Tûli yirmi istaryumdur ve dahî Bi-Ku şehri dâhilinde bir dağ vardır. Andan bir su neb' eder ve ol semtde bir dağ dahî vardır. Tepesinde bir kal'a vardır. **EL-ENHÂR:** Şehrin şimâlinde bir ırmak vardır. Nâmına Pi-Şi derler yahud Ven derler. Suyı lâtifdir ve Lu-Link kal'ası kurbunda Ki-Ki-Onk

dağı zeylinde bir göl vardır. Künçin derler. **İKİNCİ NÂHIYE:** Baş şehrine Yaogan derler. Buna üç şehir tâbidir. Bu şehir memleketin şimâlinedir. Bunda misk hayvânı çoktur. Adamları şecî'dir. Cenk ta'îmînden halî değıllerdir. **EL-CİBÂL:** Şehrin kurbunda bir dağ vardır. Kin-Si derler. Bundan bir su neb' edib şehrin hendekine akar. Şehrin kurbunda bir küçük göl dahî vardır kim adına Pin derler ve bunda bir dağ dahî vardır. Adı Şunk'dur. Şarkîsinde ormanı vardır. **EL-ENHÂR:** Bu nâhiyede bir ırmak

s. (77)

vardır. Adına Kinsa derler. Saygan memleketinden gelib şehrin şarkından geçer. Lin şehrine varıp anda çok su karışır. Badehu Küy-Kü hududuna mürûredib Siguan memleketine gider ve baş şehrin şimâlinde bir kuyu vardır. Adına Bi-Bin-Hank derler. Mânâsı beyaz tuzlu kuyu demektir. Suyı acıdır. Tuz yaparlar. Bu kuyudan gayri yerde tuz ma'deni yoktur. Cümle ahâlî buna muhtacdır. Mukaddemâ bu nâhiye ahâlîsi tuz ne idüğün bilmezler idi. Lâkin koyunlar bu semte cem' olub yaladıklarından ve bu toprağa ziyâde meyllilerinden erbâb-ı ferâsetden bazıları bu koyunların bu toprağa meyilleri güzaf değıldir diyü ol mevzi'i kazdıklarından bu kuyu zâhir olub su çıkdı. Tecrübe ederek tuz yapmasın tahsîl edib münteşir. **ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Baş şehrine Siyu-King derler. Buna üç şehir tâbidir. Bu nâhiye dağlar ve sular ile ihata olunmuştur. Halkı vahşîlerdir. Daima silah ile gezerler. Bu nâhiyede misk hayvânı çoktur ve bu nâhiyede kaliçeler işlenir. **EL-CİBÂL:** Kin-Koyen şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Kin-Ho derler. Bu dağ Saygan memleketi semtinden gelir. Bu dağda altın ma'deni çoktur. Bunun bir tepesi vardır. Uzakdan altın gibi görünür ve Kin-Koyen şehri kurbunda bir dağ vardır kim adına Şi-Bao Dağı derler. Bunda taşdan bir uzun direk vardır. Üzerinde fi tasviri musavverdir ve dahî fil ve arslan ve çan tasviri olunmuştur. Bunun tasviri ve tarihi malûmdur. **EL-ENHÂR:** Bu nâhiyede Kinsa Irmağı mürûr edib cemî' arâzîsi sâkî olunur ve Kin-Koyen şehri kurbunda bir göl vardır. Nâmına Kin göli derler. Mesâfesi yirmi istaryumdur. Bu gölden üç ırmak çıkar ve baş şehrin cenûbunda bir har su vardır. Cemî' emrâz-ı muhtelifeye şifâdır. Ahâlîsi beyninde mu'teberdir. **DÖRDÜNCÜ NÂHIYE:** Baş şehrine Vuting derler. Buna dört şehir tâbidir. Bunun toprağı kavî ve mahsûli ziyâde olur. Kinsa Irmağı bu nâhiyeyi iki kat dolaşur ve bundan ma'ada birkaç nehirleri dahî vardır. Cemî' arâzîsi sâkî olunur. Bunda birkaç metinkal'aları vardır. Cemî' halde muhâfizları eksik değıldir. Memâlik-i a'dadan hıfz ederler. Zîrâ bu nâhiye Küy-Kü memleketine muttasıldır ve Küy-Kü Dağları'nda olan

ta'ife umûm üzere kutta'-ı tarik ve 'asîlerdir ve bu nâhiyede misk hayvânı çoktur ve ahâlîsinin ganemleri ve mevâşîleri vefret üzeredir. Zîrâ bu nâhiye mevâşîye gâyet iyüdür. Mer'aları vasi' ve kiyahı bî-nihayedir. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin cânib-i şarkında bir dağ vardır. Adına Omonk derler. Gâyet büyük dağdır. On iki tepesi vardır ve Tüki-Ven şehri kurbunda bir dağ vardır. Kiyu derler. Bunun rasıt mahallesine vasi' meydan vardır. Bunun fakat bir yolu vardır. Kaçan ki bu diyâra 'adüvv gelmek murâd eyleye cümle ol dağın tepesine çıkıp meydana saklanurlar ve Hu-Ku şehri kurbunda bir dağ vardır. Nâmına Fu-Ku derler. Her dem bahadır sebzevat eksik değildir ve dahî şehrin garbında bir 'amîk mağara vardır. İçinde bir adam ve bir hayvân sûreti tasvirolunmuştur. Bunlara nazar olunsa gök gürleyün yağmur yağar. **EL-ENHÂR:** Şehrin şimâlinde bir göl vardır. Adına Havay-Bena derler. Bunun mesâfesi on bir istaryumdur. Kenarında lâtif ağaçlar vardır. Kaçan kim bu ağaçların yaprağı seyre düşse içinden bir nev' siyah kuş zuhur edib uçar ve ol semtin halkı bunlara canlı ağaçlar derler ve bu nâhiyede bir lâtif su vardır. Adına Hayk derler. Bu suyun lezzeti ziyâde ve kokusu lâtifdir. **BEŞİNCİ NÂHIYE:** Baş şehrine Çin-Tin derler. Bunun mera'ı çok ve ekini firavandır. **EL-CİBÂL:** Şehrin şimâlinde bir dağ vardır. Adına İdi-Kü derler. Mesâfesi yüz istaryumdur ve garbında İn-Hu derler bir dah dahî vardır. Havası resmi sağ ve güzeldir. **GÖLLER:** Bu nâhiyede bir göl vardır. Adına Ki-Kü derler. Bu göl dağistan beyninde vâki'dir. Suyı kurbunda olan dağlardan cem' olur. **ALTINCI NÂHIYE:** Baş şehrine Lik-Nig derler. Buna beş şehir tâbidir. Halkı mukaddemâ Çin şehriden gelib bunda mütemekkin olmuşlar. Giderek tabî'atların tebdîl edib dağ ademîsi şeklinde girmişler ve bu semtin adamı daima yiyüb içip eyyamların 'işret ile geçirirler. 'İlm-i mûsikiye rağbet ederler. Ata binüb ol atmaktır maharetleri ziyâde dir. Bunun toprağı kavî ve bunda altın ma'deni bî-nihaye ve fıstık ağacı çoktur. **EL-CİBÂL:** Baş şehrin şimâlinde bir dağ vardır. Adına Siyu derler. Kar Dağı demektir. Bundan kar eksik olmaz ve bu dağ Tibet memleketinden gelir. **EL-ENHÂR:** Bu nâhiyenin ortasından bir ırmak geçer. Kin-Sar veyâhud Ti derler. Bunun üzerinde bir kârib köprü vardır. Demir zincir ile yapılmıştır. Bu zincir iki dağ arasında mu'allak durur. Uçları dağlara berkinmiştir. Bu ırmak Tungking memleketine mürûr edib ve Sali ırmağıyla karışub deryaya mansıb olur ve şehrin garbında bir ırmak vardır. Nâmına Lin-Kank derler. Bu nâhiyeleri ihata edib badehu Lan şehrine gider. Baş Tufan memleketinden çıkıpgelir ve dahî şehrin şimâlinde bir ırmak geçer. Kin-Şa derler. Gâyet 'arîzdir. Bundan bir göl cem' olur. Mesâfesi altmış istaryumdur. Gâyet

‘amîkdir. **YEDİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Bauayen-King derler. Bu nâhiye Tungking memleketine ve Laos memleketlerine kârib olmağla bunda bir metin kal’a bina olunmuştur. Liyu-Si derler. Bu nâhiyede ince penbe ve hurma ve abanos çoktur

s. (78)

vedahî nîlî yaprağı çoktur. Bu yaprağı Hind halkı penbe gibi eder ve bunda tavus kuşu çoktur. **EL-CİBÂL:** Bu nâhiyenin cânib-i şimâlisinde bir dağ vardır. Adına Yutay derler. Bu bir büyük dağdır kim yirmi beş tepesi vardır. **SEKİZİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin baş şehrine Yung-King derler. Buna dört şehir tâbidir ve üç kal’a tâbidir. Bu nâhiyeyi Lan-Kank Irmağı ihâta etmiştir. Arâzîsi sâkî ederler. Bunun halkının ‘âdetleri çoktur. Evvelâ altından... yapıb dişlerine kaplarlar. Görenler altından dişler kıyas ederler ve bu kaplamanın adına Kin-Ki derler. Altından diş demektir ve bazısı dişlerin siyahına boyar ve gûn a gûn şeyler ile dişlerin boyamak bunlarda resmdir. Yüzlerine dahî gûn a gûn nakışlar ederler. Bizim diyârimızda kollarına veya pazularına urdukları nakışları anlar yüzlerine urub tefâhur ederler. Hind halkı dahî yüzlerine nakışlar ururlar. Bunlar atlara eyer komayub kalıçe korlar. Bu nâhiyede altın ma’deni ve kehruba ve bal mumı ve penbe ve harîr çoktur. Bunun baş şehri ‘azîm şehirdir ve hâlâ Çin padişâhı hükümindedir. Bu nâhiye Nikalya’ya kârib olduğundan bunda dahî filler çoktur. Mukaddemâ dahî Tatar ile cenk ettiklerinde Tatar’a filler kuvvetiyle zafer bulmuşlardır. **EL-CİBÂL:** Şehrin şarkında bir dağ vardır. Adına Gay-Kü derler. İçinde kuyu vardır kim bunun suyundan sene her ne olacak ‘alâ’im varise istidlâl ederler. Her hâdisâta ucuzluk ve kahtlık gibi ol suya bakub hükmederler. Fasl-ı şitâda suyu az olub kaht olur. Çok olursa ucuzluk olur ve bir taş vardır. Adam yüzine müşâbihdir. İki delüği vardır. Birinden ısıcak ve birinden sûk su neb’ eder ve dahî Lavi şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Kavi derler. Bu bir büyük dağdır ve Bunk-Bink şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Yonan derler. Buna çıkmak sa’bdır. Ve Şi-Tin şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Mo-Kank derler. Gâyet yüksektir. **EL-ENHÂR:** Baş şehrin kurbunda bir ırmak vardır. Adına Lü derler. Başı Toğan memleketinden çıkar ve baş şehrin şarkında bir göl vardır. Adına Şin-Kü-Kü-Yi derler. Etrâfında Lin-Ye çiçeği çoktur ve bu memleket şehirlerinden iki mu‘azzez şehir vardır. Bu iki şehrin hâkimleri başkadır ve birinin ismi Yişink birinin ismi Sinahva’dır. Bunlarda muhâfızlar otururlar. Şöyle kim biri cânib-i şimâlde ve birisi cenûb cânibindedir. **EL-**

CİBÂL: Yişink şehri cenûbunda bir dağ vardır. Adına Halonk derler. Bu dağ bir dağa muttasıldır kim adına Ki-Künk derler. Bundan bir hâr su neb' eder. Nâfi' sudur. **EL-ENHÂR:** Yişink şehri cenûbunda bir göl vardır. Adına King derler. Rivâyet olunur ki ol bu göl bir şehir-i 'azîmimiş. Halkı kabîh olduğundan yer göçüb makarrından bu su zâhir olmuştur. Hattâ derler ki bu şehir hasen oldukda bir direk üzerinde bir oğlancık bulunub fakat ol halâs olmuştur. **EVŞÂF-I KILA':** Bu memleketde gün a gü kal'alar vardır. Baş kal'aya Kilü derler. Bundan bir kal'a dahî vardır. Onun ismine Kil derler. Civârlarında Akağla? Ağacı çoktur. Râyihası 'ûda müşâbihdir ve Lokva kal'ası semtinde gergedan çoktur ve 'asel-i Hind ve buna benzer tîbu'r-rayihanın nihâyeti yoktur. **EL-CİBÂL:** Kilu kal'ası kurbunda bir dağ vardır. Adına Mongulu derler. Bundan bir su neb' eder. zehr-nâkdır. Bu sudan zî-rûh makûlesi içse helâk olur ve dahî Mank-Şi kal'ası kurbunda bir dağ vardır. Adına Çink-Si derler. Kemâl mertebe yüksek ve taşlıdır. Mağaralarına had yoktur. **EL-ENHÂR:** Çink kal'ası kurbunda bir göl vardır. Adına Paki derler. Vasatında bir müntehî dağ vardır ve bu memleketde zikrolunan kal'alardan mâ'ada üç kal'a vardır kim başına Lank-Menk kal'ası derler. Buna bir şehir tâbi'dir. Ol şehre Lankyu şehri derler. Bu kal'ada Adina padişâhı neslinden bir hâkim vardır. Hükûmet eder. Bu semtlerde misk hayvân ve fıstık ağacı olur ve kalıca işlenir. Bunda ahu ve geyik ve sâ'ir hayvânât çoktur. Bu semt dağlarının en büyüğü Pikü Dağı'dır. İkinci kal'a adına Motenk derler. Memleket cenûbi ile Çin garbında vâki'dir. Bu semtler Yabgu ve Bikala memleketlerine kâribdir ve bu semtde kalkal çok olur ve kehruba ve kalay ma'deni çoktur. Bu diyârın atları ilk ile meşhûrdur. Bu semtin erkekleri beyaz esvâb giyerler ve esvâbların rengârenk boyalar ile boyarlar ve bunun halkı Yabgu halkı gibi sakalların yolub bıyıkların uzadırlar ve ellerine ve pazularına bilazikler takub kulaklarına küpeler ve halkalar asarlar. 'Avretlerine i'tibârları yoktur. Cârîye gibi istihdâm idinürler. Bu semtin halkı 'âkillerdir. Satu bazar ve çift sürmekte mâhirlerdir. Şöyle kim sığır sürmeksizin kolayın bilirler. İnsan severler. Bunlar daima miski sandel ile karışub bedenlerine sürerler ve bunların ekâbirleri bir iskemle üzere döşek bırakub her ne yere gitmek isteseler kendülerin hammâllara iskemle ile götürdüler veyâhud fillere binip giderler. Bunlar umûm üzere fî tasvirlerine tapub mezheb-i tenâsuhiyye ri'âyet edib âyin-i bâtıllarını icrâ ederler. Bu kal'a kurbunda bir metin kal'a dahî vardır. Adına Moyank derler. Kurbunda bir dağ vardır. İsmi Küy-Kiyu'dur. Menk-Tenk şehri kurbundadır.

Gâyet sa'bdır. Mağaraları vardır. Şeytan 'aleyhi'l-la'ne yaptırmışdır derler. Üçüncü Kal'a Bu kal'aya metin kal'aderler. Buna altı kal'a tâbi'dir. Sâbıkda bunları

s. (79)

Adina padişâhı zabt etti. Bu semtde büyük şehirler ve metîn kal'alar vardır ki binâlar ve sarâyaları bî-hesâbdır ve bu diyârın atları iyi olur. Bunların köprüleri ve tahammîleri dahî vardır. Bunların okuyub yazmaları tarz-ı âherden yazılarını yapraklara yazarlar. Bunda altın ma'deni çoktur ve halkı zenginlerdir. Halkı esmerü'l-levndir. Bunda bir taş vardır. Adına taş bağı derler. Kibrite müşâbihdir. Uyuza nâfi'dir. **FASL-I SÂBÎ** 'AŞER: İklîm-i Çin'e milhak olan iki memleketin beyânındadır ki zikr olunan evvelki memleketin adına Liyaotung derler. Bu memleket Jenk boğazı ile ma'hûd duvarın beyninde vâki' olmuştur. Kadîm memlekettir. Çok şehri ve kal'aları bî hesâbtır. Mukaddemâ bunun şâhı ve Ming neslinden bir şah idi. Serhad olmağla Niyukav ve Niyuti Tatarları bu memleketi nehb ve garetten halî olmadıklarından o şah serhad yerlere nice nice metin kal'alar yapıp içlerine şecî' dilâver muhâfızlar koyup râhat oldular. Badehu Kiya-Şinku şâhı zamânında ol Tatarlar fırsat bulub ma'hûd duvar semtinden bunu zabt ettiler. Hâlâ Tatar elindedir. **EL-HÛDÛD**: Şarken Yalu Irmağı ve derya boğazı ki onda Korya memleketi had eder ve ol mevzi'in Liyaotung Irmağı ortasından geçer ve bu ırmağın kenarında taraf-ı garbîsidir. Ma'hûd duvarın ibtidâsı bu mahalden mümted olur. Hatta Nehr-i Za'feran'a müntehîdir ve garben Beking memleketi had eder. Bu memâlikin beyninden Linhang Nehri mürur eder ve cenûben Jenk Boğazı had eder ve şimâlen ma'hûd duvardır ki arası Tatar memâlikidir. Bunun iki baş şehri vardır. Her birine birkaç kal'alar tâbidir. Ol şehrin birine Liyaotung ve birine Tengun derler. Adamları öyle bed-hûlardır. Okumak bilmezler. Tatar ile cenkden hâlî değillerdir. Kiya-Şinku şâhı zamanında yine Tatar ile el bir edib yine Çin'in cânib-i şimâlînde girip nice fitne îkaz ettiklerinden ma'ada bu semti tamam zabt edib ol zamandan beri maşrık Tatarları ile ma'iyet üzere Çin üzerlerinde cenkden halî değillerdir. Bu Tatar Çin iklîminin cânib-i şimâlîsin ve Liyaotung memleketini zabt eylediklerinden sonra Çin padişâhı dahî Liyaotung kal'asına bedel bir kal'a yaptırıp tahassun etti kim adına Ninçün kal'ası diyü tesmiye kıldılar. Bunu sâ'irlerine bâ'is kal'a etti. Ba'de zaman tekrar Tatar gulüb edib bunu dahî şâh-ı Çin'in elinden alıb zabt ettiler. **EVSÂF-I MEMLEKET**: Bu diyârda bir leziz kök olur. Bunda samur ve kakum ve...ve...hayvânı gâyet çoktur ve bunda fistic ve buğday ve arpa ve darı

fîrâvândır. Hâsıl olur. Bunda pîriñç ve lahana ve sâ'ir sebzevât olur. Elma ve emrud ve sâ'ir meyve-i mütenevvi'a vâfîrdir. Deryâyâ kâribdir ve dağları azdır. Bunun sefer gâ'ilesi olmasa akrânı yok bir memleket olurdu. Toprağı ziyâde mahsûl verir. Lâkin beyenlerinde lâ-leyyin-i kat'dır. Dînleri Çinlilere müşâbihdir. Hem saneme tapub hulûlî mezhebine rağbet ederler. Çin'den ziyâdeleri budur ki 'avretleri fisk ve fesâddan hâlî değîllerdir. Efsûn mabeynlerinde makbûldür. Birisi hasta olsa bir 'avret getirib efsûn ettirirler. Fallarında birinin tali'i menhûs olsa 'avretleri bir yere cem' olub tagannî evanlar ve gûn a gûn la'blar ederler ki ol adamdan nuhûset kalsın diye ve buna i'tikad ederler. Nuhûset ve hastalık şeytandandır diye i'tikâd ederler ve ...ile zâ'il olur diyü... irtikâb ederler ve efsûn 'ilmi Tatar kavmi beyninde meşhûr ve mâhirlerdir ki efsûn ile bazı şeyler ederler kim adam hayrân olur. **EL-CİBÂL:** Liyaotung şehri şarkında bir dağ vardır. Adına Havank derler ve Kunk-Tunk şehri kurbunda bir dağ vardır. Adına Hunglu derler. Bir dağ dahî vardır kim adına Kingpi derler. Bu dağ ma'hûd duvarın kurbundadır kim 'azîm dağdır. Tatar memleketine değin mûmted olur. İçinde bir göl vardır. Miktarı yüz altmış istaryumdur. Gâyet 'amîkdir. Bundan iki ırmak çıkar. Birine Yalu ve birine Küntüng derler. Yalu semt-i cenûba Küntüng semt-i şarka revân olur. **EL-ENHÂR:** Bu memleketde bir ırmak vardır. Adına Liyao derler. Tatar memleketinden hariç duvardan gelib bu memleketine mürûr eder. Badehu Sinvan kal'asının garbından geçip deryâyâ mansıb olur ve memleketin garbında balçığı bir mertebedir ki develeri yutar. Bu balçığı def' için Tay Kung şâhı tûli dört yüz istaryum bir köprü binâsına çok himmet etti. Müyesser olmadı ve memleket sâhil-i deryâyâ kâribdir. Birkaç cezire vardır. Cümleden biri Kay şehri kurbundadır. Adına Linion Ceziresi derler. Kurbunda bir cezire dahî vardır kim adına Pavuhu derler. Bu cezire Niçuval şehrine kâribdir. Niçuvan gemileri ekserî bu cezireye gelib gider. **FASL-I SÂMİN 'AŞER:** İkinci memleket ki Çin'e mülhaktır. Adına Korya derler. Onun beyânındadır. Bu memleket cezireye müşâbihdir ama cezire değîldir. Bir tarafı karadır. Bazı coğrafya kitablarında cezire olmak üzere mestûrdur. Hilaf-ı vâki'dir. Muharrirân coğrafiyân Funkman Ceziresi'nden galat etmişler. Buna Çin lisânı üzere Kavosin memleketi derler. İsmi Beyan Ceziresi adamlarından me'hûzdur. **EL-HUDÛD:** Şimâlen Niyu memleketi ve Yalu Irmağı ile mahdûd bakî cevânibi deryâdır. **EVSÂF-I MEMKELET:**

Halkı saçılarm tıraş edib Tatar envâ'ı giyerler. Bunlar kâh Tatar'a mutâba'at edib kâhî 'isyân ederler. Cenkden hâlî değıllerdir. Musânnif-i kitâb der ki bu memleketde fitne zâhir olduğı zaman Tatar kavmi bunlara müstevlî olmuşlar idi. Çin memleketinden çıkıp Avrupa memleketine geldim. Ol mahalde tarih Hazret-i 'Îsâ'dan 'aleyhi's-selâmdan bin altı yüz elli bir sene mürûr itmiş idi. Bu hesâb üzere bizim tarihimiz zamanına gelince hicret-i nebeviye 'aleyhi efdalü's-salâvat ve ekmelü't-tahiyâtından bin seksen altı tarihtir. Bu cümleden yirmi beş sene mürûr itmiş olur. **ET-TAKSİM:** Bu Korya memleketi sekiz nâhiyeye münkasımdır. Bu sekizin her birinin birer şehri vardır. Bu memleketin ortasında vâki' olan nâhiyeye Kingi derler. Şehrinin adına Yenknik derler. Bu şehrin memleketin tahtıdır. **İKİNCİ NÂHIYE:** Bu nâhiyenin memleketin şarkında vâki'dir. Şehrinin ismine Kingyuan şehri derler. **ÜÇÜNCÜ NÂHIYE:** Memleketin cânib-i garbında vâki'dir. Bunun ismine Haungai derler. **DÖRDÜNCÜ NÂHIYE:** Memleketin cenûbunda vâki'dir. Bu nâhiyenin adına Çünlü derler. **BEŞİNCİ NÂHIYE:** Memleketin gün doğusu tarafında vâki'dir. Adına King-Şan nâhiyesi derler. **ALTINCI NÂHIYE:** Memleketin cenûb ile gün doğusu arasında vâki'dir. Nâmına Küngşen nâhiyesi derler. **YEDİNCİ NÂHIYE:** Memleketin şimâlinde vâki'dir. Adına Hainking derler. **SEKİZİNCİ NÂHIYE:** Memleketin cânib-i şimâlinde vâki'dir. Adına Tigan derler. Bu memleketin büyük şehirleri kurâ ve hitta tahrîr olunmayıb bâlâda fakat baş şehri zikrolundu. Bunun binâları ve sarâyları Çin tarzı üzeredir. Okuyub yazarları dahî Çinîler gibidir. Felsefe mezhebine ri'âyet ve saneme 'ibâdet ve mezheb-i tenâsuhiye itâ'at ederler. Bed-âyînlerinin biri budur ki meyyitleri vâki' oldukda üç seneden sonra defnederler ve bu üç senede meyyitleri kokmamak için yağlar ve türlü türlü edviyeler sürerler. Bu meyyite sanem mukabelesin ederler ve 'avretleri Çin 'avretleri gibi mestûre değıllerdir. Kızları ere varmak murâd eyledikte valideyninden izin talep etmez. Bu memleketin toprağı kavî olduğundan pirinç ve buğday ganîmetdir. Beyan Ceziresi toprağı gibi toprağı münbittir ve envâ'-ı esmâr mevcuttur. Bunda kâğıdın envâ'ın yaparlar ve bunda nakkâşların isti'mâl itdüğı fil kılları kurundularından yaparlar ve gâyetü'l-gâye dakîk ve hayyâl nakışlar ederler. Bunda zamkdan altın misal kehruba yapıb evlerin bir zeyyen ederler. Bunda bir kök vardır. Adına Çinseng derler. Bi-kavldir ve bu memleketin bazı dağlarında altın, gümüş ma'denleri vardır. Halkının ihtilâtı Beyan Ceziresi ve Çin halkı idedir. **EL-**

CİBÂL: Kingi nâhiyesinin şimâlinde bir dağ vardır. Adına Piyu derler. Ser-efrâz dağdır ve Nik-Menk şehri kurbunda bir dağ dahî vardır kim mukaddemâ memleket hâkimleri bu dağda tahtgâh etmişler idi. Bakî dağlar sûretde tahrir olunmuştur. **EL-ENHÂR:** Kingi nâhiyesi semtinden bir ırmak gelir. Adına Li derler. Cânib-i garbdan gelib bu mahalde deryâyâya mansıb olur ve bu semtde bir ırmak vardır. Adına Bigan derler. **FASL-I TÂSİ'ÂŞER:** Bu on dokuzuncı fasıl Beyan Ceziresi ahvâli beyânındadır. Bu cezire halkı Çin ikliminden ve Tatar memleketinden gelmişlerdir. Bu semtde olan boğaz şitâ faslında burûdetden tutar. Dondukda buz üzerinden gelib gitmek âsân olduğundan gelib kalmışlar. Bunun halkı Tatar gibi başların tıraş ettirirler. Hurûflarında dal ve ra harfleri vardır. Çinîler gibi idi. Mürûr-ı eyyam ile cümlesin tebdil ettiler ve bu cezire Çin şahlarından Siyu nâm padişâh ki şeca'at ile mevsûfdur. Gelib Tatara 'azîm tabanca vurupve 'adüvvisine çok işler geçmiştir. Tatar'ın işin tamametiktikten sonra Hind diyârında geçip Hind'den çok kal'alar almıştır. Badehu bu padişâh cenkden fâriğ olub bu fikre düşdi ki 'ömrünün imtidadına bir çare bulub nice rüzgâr mu'ammer olub devlet süre. 'Asrının hakîmleri ve feylesofların bir yere cem' edib bunlara 'arz-ı mâ-fi'l-bâl eyledikde bunlar bunun bu fikrin efkâr-ı fâside anlayıp bildikleri mertebeyi söyleyip dediler ki ey şâh bu sevda hâsıl değildir. İllâ birkaç şeyin husûlüyle hâsıl olur. Evvela bir câ-yı zîbâ lâzımdır ki havası gâyet lâtif olsa saniyen ol mevzi'de eğlencik bir şey lâ-büddür ki onun sebebiyle tab'a asla gam ve gussa gelmeye. Padişâh bunların bu kelâmları gûş edicek etti. Ey kâmiller tabî'at makûlesi ile inleyün gamlanmaya pes ol dânâlar cevâb verip eytdiler ki ey şâh cihân her şey ki rûh-ı hayvânîde nüfûzı ola elbette ol müferreh olmakdan la-büddür. Mesela saz ve söz ve 'iş ve tarap ve kelimat-ı şirin ve bunlara müşâbih olan şeylerin cümlesi tabî'atı anlayıp gam ve gussa yol vermez dediler. Hemen kim bu sözi gûş etti. Ol saat Beyan Ceziresine gitmeye can atdı. Zîrâ Beyan Ceziresi'nin ab ve havası lâtif olduğu müttefikun-'aleyhdir. Bu cezireye erişip âhirü'lemr bir şehri ihtiyâr eyledi kim hakîmlerin dedikleri vech üzere idi. Badehu emr edib Çin mahbûbelerinden üç yüz kız ve üç yüz dilber-i mümtaz getürdüb gam-ı ferdâyı ferâmûş ve 'iş u nûşa cûş u hurûş edib rüzgârın zu'muna bu mahbûbatı der-ağûş ve 'işret bünyâd urub nice eyyâm bu minvâl üzere zevk-i şâdî eyledikde âher rüzgâr yüz döndürüp vücûdî marâz-ı mevtden serdar oldukda cerh sazını çaldırdı. Bir yüzden dahî

bir yüzden dahî çünkü ahvâli diger-gûn oldu. Hakîmlerin ihzâr edib etti ki katî mukaddemâ beni bu ‘îş u nûş vadîsine düşürüb hatırımı gussadan mücellâ kıldınız. Hâlâ vücûduma ‘illet-i mevt târî oldu. Çareniz var mıdır dedikde pes hakîmler eytdiler ki ey padişâh devrân elbette âdem olan varta-i mevte uğradur. Ecel canın nûş ettirir. Cem‘-i derde devâ var. Ecele yoktur dediklerinde neye uğradığın bilib kazâyâ rızâ verib canın teslîm eyledi. Bunun fevtinden sonra Tatardan bir padişâh kim Adina padişâhıdır. Çin memleketi üzerine gelib darb-ı destile tahtı kendüye teshîr ve tamâmen memleket-i Çin’i zabt ettikten sonra bu diyârın ahâlîsi bir yere cem‘ olub gördiler ki padişâhları ölüb Çin memleketini Adina padişâhı zabt edib iş tamâm oldu. Müşâvere edib kendü beynlerinde tac ve tahta layık birini padişâh edib ahire boyun eğmeyelim diyü ama mütâba‘at ettiler. Ol zamândan beri Çin’e ve Tatar’a ita‘at itmeyip kendü padişâhlarına mürâca‘at ettiler. Ânen fe-ânen kuvvet bulub kâh Çin üzere sefer edib cenk edib ve kâh Tatar memleketlerine manend sîl-i hûş edib yağmaya aheng eylemekden hâlî degîllerdîr. Bu mahalle değîn ahvâl-i memâlik-i tahrir olunub itmâm olundu. Lâkin Atlas-ı Sagîrde bu cezirenin ahvâli ve evsâf ve izrâ‘ından ve halkının etvârından ve bi’l-cümle tavsîf olunub beyân kılınđu üzere şöyle kim **EL-HÛDÛD**: Bu cezirenin Bahr-i şarkîde hadd-i garbîsi yüz elli sekiz derece tûlde Bahr-i Çin ve hadd-i şarkîsi yüz yetmiş beş buçuk derecedir ve hadd-i cenûbîsi otuz bir derece arzda ve hadd-i şimâlîsi kırk ve on dakîka ve ‘arzda vâki’ kırk derece ve on dakîkanın Mazon-İsu ceziresidir ki yeni dünyâ toprağına kâribdir ve bu cezire kurbunda bir cezire dahî vardır kim adına Pungu yâhud Kü derler. Bunun tûli elli mildir ve ‘arzi yirmi beş mildir ve bunlardan mâ‘ada Tansa derler bir cezire dahî vardır kim bunun tûli otuz mil ve ‘arzi on üç mildir ve bu üç adalardan mâ‘ada etrâfında bî-nihâye adalar vardır. Bu adaların meşhûruna Hud Adası derler. Bunun baş şehrine Hudina derler. Bunda gümüş ma‘deni vardır. İkinci cezireye Tendü-Şima derler. Üçüncü adaya Ükvi derler. Dördüncü cezireye İnküli-Şima derler. Beşinci cezireye Karndo derler. Altıncı cezireye Bavado derler. Yedinci cezireyenin şehri Gutu demekle meşhûr. Sekizinci cezirenin dahî ismi Gutu’dur. Bunda kelbe müşâbih bir hayvân vardır kim kendülerin bir hadde meyl-i tabî‘î ile deryâyâ pertâv eyleyip kılıç balığı gibi balık avlayıp ekl eder. Dokuzuncu cezirenin adına Mak-Şima derler. Onuncu cezireye Fusiki derler. On birinci cezireye Kalora derler. Bunlardan mâ‘ada nice cezireler dahî vardır. ‘Umûm üzere sehere mestûrdur. **ET-TAKSÎM**: Bu zikrolunan Beyan Ceziresi ma‘a tevâbi‘a otuz sekiz hükûmete münkasımdır. Bunun baş şehrine Sanüküy derler. **AHVÂL-İ**

SALTANAT: Bu cezirenin saltanatı üç kimseye mevkûfdur. Darü'l-mülki olan Miyako nâm şehirde otururlar. Umûr bi'l-cümle ellerindedir. Büyüklerine Zazo derler. Ahvâl-i dîne musallatdır. Kendüden aşâğısına Tuni derler. Bu Biluki sâ'ir umûr ki 'azl ve nasb olur Zazonun âyini budur ki toprakdan yapılmış evânı isti'mâl eder. Her ayda hilâlden bedre varınca oruç tutar ve ol zamanda beyazlar giyer ve 'avretine varmaz. Ba'de'l-bedr kırmızılar giyüb 'iş u 'işret eder. Şikâre dahî gider. Çıblak ayak ile toprağa basmak buna cürmdür. Bundan ötürü ma'zûl ederler. Hâsı yok ve harcı çoktur. Cümle harcı Beyan Ceziresi beyleri görür ve istediği şey verirler. Her gice vücûdî muhâfazasın bir saneme ısmarlamadıkça yatmaz ve her sene gün başına bir saneme varur. 'Ale't-tevâlî devreder. İkincisine Vado derler. Halkının menâsıb ve merâtibin diyârların görür. 'Azl ve nasb buna müfevvezdir. Beyan Ceziresi halkına istihkâklarına göre menâsıbların tayîn edib ellerine birer 'alâmet verir. Cümle beylerin elçileri bunun yanında oturur. Üçüncisine Bakoma derler. Sefer ve sulh umûrına mükellefdir. Cevânibinde olan beyler buna mutî' ve münkâdlardır. Beyan Ceziresi beyleri tamam on dört müstakil sekene sâhibi beylerdir. Bunların dahî eşhâ üç beylerdir. Tedbîr-i saltanat kaçan bir hâli kılssa umûr-ı cumhûrî bunlar görür. Bunların iç oğlanları beyzâdelerdir. Sâ'ir halk beş mertebe üzerelerdir. Mertebe-i evvel hükkâmlardır. Cümleden â'lâsına Tundes ve bundan dûra Tunsî derler. İkinci mertebe fırkası dîne müt'e'allikdir. Başların sakalların tıraş edib ruhbaniyet üzere olurlar. Bunların cümlesine Yozi derler. Baş müderrislerine Pendo nâm şehirdedir. Mervîdir ki bu portirlerin cenâzeleri rüzgâr çıkıp havaya götürürler. Asla görünmez. Üçüncü mertebe şehrin a'yanı bunlar dahî iki bölükdür. Biri 'abid ve biri a'yân-ı bilâddır. Dördüncü mertebe tüccar ve ehl-i sanayi'. Beşinci mertebe re'aya. Bu meratib ashabını 'azîm muhâfaza ederler. **AHVÂL-İ MÜCRİMİN:** Mücrimleri 'araba üzerine bindürüb tamâmen şehri gezdirdiklerinden sonra hâric-i şehirde salb ederler. Mücrim makûlesin ya nefy yâhud katl ederler. Katli ederler. Bunlar Tatar 'âdeti üzere baş şehrin haricinde muhâfizlar 'asker imkân edib şehir içre komazlar. **AHVÂL-İ DİYÂNET:** Ekserî 'abede-i esnâmdır ve iki sanemleri

s. (82)

vardır. Cümle esnâmın büyükleridir. Birine İlyu birine Zaka derler. **AHVÂL-İ 'ULÛM VE MA'ARİFİ:** Bu cezire halkı ezkiyâdandır. Cemî' sanâyi'-i edebiye ve 'örfiye kendilerde mevcûddur. Bunkum nâm şehirde ruhbanlar Portakal lisânın öğrenib bunların lisânında çok ihtilâf vardır. Bunlar beyninde bir nev' kalem ve bir cins lügat

müsta'meldir. Bir hurûf cümleye delâlet eder. Kitâbları cümle basmadır. Bunlar Hind ve Çin kaleminden taşra çıkmadıklarından dünyâ didikleri Hind ve Çin ve Beyan Ceziresin kiyâs edib sâ'iri inkâr ederler. İsti'mâl ettikleri harfler remziyyedir. Eski harfleri gibi mesela bir gûne hat çeküb feres murâd ederler. Bu harflerinden murâd olunan ma'na bî-lügaviyye değildir. Belki bi-hasbe'l-vaz' ma'nâyâ delâlet eder. Çin 'ulemâsı ve Beyan Ceziresi 'ulemâsı beynlerinde isti'mâl olan hurûf beş bin mikdârı harfdır. Her biri eşyadan bir şey delalet eder. Bu harflerden hariç şey yoktur. **AHVÂL-İ SANAT VE TİCÂRET:** Portakal tâ'ifesi ile bunların 'azîm seferi ve tereddidi vardır. Vâfir incü ve kıyem cevâhir makûlesi ile tebdîl-i mâl edib sa'y ve mebde'derler. **AHVÂL-İ HURÛF:** Bunun halkı şecî'ler ve bahâdırlardır. Şöyle ki cümle-i'l-harb ve cemî' esbâb-ı harb isti'mâl ederler. Nazarleri nâdirdir. Beynlerinde 'azîmü'l-cüsse olub dil-âver olanlara râğbet ederler. 'Askerîsi yorgundur. Altmış yaşından sonra cenkden fariğ olub teka'üd ihtiyar ederler. Bunlarda sakal kırkmak ve tıraş etmek yoktur. Ahlâk ve 'âdât bunların ekâbirleri enselerine birer mikdâr perçem korlar. Orta halleri yarı başların tıraş ederler. Oğlancıklar başlarından alınları tarafların yolarlar. Birbirinin perçemlerine el dokundurmak beynlerinde kabâhatdir ve evlerine kaba hasırlar döşedüb üzerlerine otururlar. Başları altına yasdık yerine taş koyarlar ve ağaç koyub üzerine basıp otururlar. Vücûda gelen cenînleri şiddetlerde ab-ı barid ile yıkarlar. Büyüdükde ânen fe-ânen şikâra meyl ettirip eşdirirler. Lâkin fakırdan gâyetü'l-gâye korkarlar. Ekser kartlar fakîre olub oğulları hizmet-i ekâbire varmasa katl ederler. 'Avretleri başdan ayağa değin kumaşlara gark olurlar ve buğday sapından papuç urub giyerler. Bunda ricâl tâ'ifesi gâyet zarâfet üzere hareket ederler. Şeb-i zinde varış şîrâz-ı hâb-ı gaflet mefhûmundan hissa-dâr olmak için böyle vaz' hod-bîn hısf-ı nezâfet ve zarâfet 'add edib evlerine kaz ve tavuk ve bunlara müşâbih erbâb-ı televvesini evlerine komayıp nef'ine cevâz göstermezler. Kazlar ve tavukları sahrâlardadır. Ta'âm yidiklerinde kefare tarzı iki çatal bir nesne ile alıb yerler. Elleri ta'âma urmazlar. Kenârlarda olanlar ve şehirde olub fakîr olanlar balık ve sebzevât ve pirinç makûlesi ile geçinip kanâ'at ederler. Ekâbirleri mükellef ziyâfet ederler. Ka'ideleri budur ki envâ'ı ta'âm edib birin birin meydâna getirib yerler. Lâkin her bir nev' ta'âm yendikde sofrasın dahî kaldırıp her ta'âma mücerred sofrâ ihzâr ederler ve bir adamın önüne ardıç veyâhud sanevberden birer kâse korlar ve bir ta'âmda kâseleri dahî tecdîd ederler ve ta'amlarına altın berradesi neşrederler ve ta'am kodukları tabakların üzerine bir bir serd ağaçları budakları ile tezyîn ederler ve pişmiş tuyûrun

ayaklarına ve burunlarına altın varaklar yapıştırıp zîb ve zînet ederler ve pirinçden ‘ark çıkarıb birbirinin ‘aşkına ümîde evza‘-ı garîbe gösterirler. Misâfire ri‘âyet ederler. Isıcak eşribeyi severler ve kaynatılmış su içerler. Sıba didikleri haşîş veyâhud haşîşinin gubarlarını koyub kendi elleri ile ri‘âyet kasd edib misafirlerine verip içirirler ve ol maslahât için her hânede birer küçük oda vardır. Dâ‘ima bu şerbet anda kaynar ve gelib giden misafirlere elbette bu şerbetden verirler. Mükellef âlât ve esbâbları vardır ve bunlar mum yapıb yakmak bilmezler. Cümlesi sadeyağ yakarlar. Fukârası saman sapı yakar. **AHVÂL-İ BİLÂD:** Bu cezirenin mükellef şehrin vasatında vâki‘dir. Dâru‘l-mülk olan şehre Miyako derler. Bir göl kenârında vâki‘dir. Çevresi yirmi bir mildir. Cenkten ve fitneden ekserî harâb olmuştur. Falan yeri ma‘mûr hâlâ şehirdir anda oturur. Bu şehrin ‘arzı otuz beş derecedir ve dahî Asako şehri mu‘âfdır. Halkı ganîlerdir. Hâric-i şehirde üç bin miktarı ‘asker cemî‘ zamânda şehri hıfz eder ve iskeleleri vardır ve bunda şehri ki anda medreseleri vardır. Mecma‘-ı tüccârdır. Lâkin bu şehir şimâl-i cezirede olmağla burûdeti eksik değildir. **AHVÂL-İ EBNIYE:** Bu şehirlerde kenîsalar ve manastır çoktur ve kıralar saraylarının sokakıdır. Kurşun yerine altındır ve tavanları altın kablıdır ve murassa‘dır ve hasırlarının saçakları harîr ve altın ile işlenmiştir. Her hasrın tûli sekiz şibrdir²⁹⁷ ve evlerinin keresteleri zî-kıymet ağaçlardandır ve sarayları önlerinde la‘b için birer meydanları vardır ve temâşâ-gâh yeri vardır. Lâkin ...zelzele eksik olmamağla ağaçdan yapılmıştır. **EL-ENHÂR VE‘L-CİBAL:** Bu cezire her bazı yerlerde nâfi‘ alıcalar vardır. Emrâz-ı muhtelifeye nâfi‘dir. Miyako kurbunda bir ‘azîm balıklı göl vardır ve yer yer mürtefi‘ dağları çoktur. Meşhûr cibâli ikidir ki birinin kalesinden ateş çıkar. Anda şeytan ‘aleyhi‘l-la‘ne

s. (83)

bir münevver buluta içine girib ‘abede-i esnâma görünür. Varıb önünde tazarru‘ ve niyâz ederler ve birine Kiçnu-Yaka derler. Bu dağ birkaç fersah²⁹⁸ bulutlardan yüksektir. Âb ve havâ ve nebâtât ve hayvânât bu cezirenin havası hûb ve bedri şedîddir ama arâzîsi münbit değildir. Bunda pirinç biçilir ekâbir bir bir arpa ve pirinç onların meluhi? itmek yenüb ekl ederler. Bunda enva‘-ı ma‘âdin çoktur. Altın ve gümüş

²⁹⁷ Kariş anlamına gelmektedir. Bkz.: Ferit Develioğlu, a.g.e., s.1163.

²⁹⁸ Fersah,3 mile eşit olup yaklaşık 6 km‘dir. Bkz. Hinz, a.g.e., s.76.

ma'deni bî-nihâyedir. Eşcâr meyvesi sâ'ir derya gibidir. Bunda ardıç ağacı müntehî olur. Bunda koyun ve hınzır ve kurt ve sâ'ir hayvânât süri süri gezerler ve enva-ı tuyûr dahî çoktur. Meselâ güğercin husûsan dirâc la-yü'addir.

Tahrîr fî 18 Rebî'ü'l-evvel sene 1136.

SONUÇ

Dünya'nın en eski uygarlığına sahip olan Çin, kadim tarihi, birarada yaşayan farklı etnik grupların etkileşimi sonucunda oluşan çeşitli kültürü ve gelişen ekonomisi her zaman merak uyandırmıştır. Özellikle son yıllarda Çin'e olan ilginin artmasıyla bu alanda yapılan çalışmalar da önem kazanmıştır. Hem bölgeye hem coğrafyaya olan ilgimiz bizi bu çalışmaya yönlendirmiştir.

18.yy da kaleme alınan “Tarih-i Çin Maçın” isimli eser ile Çin coğrafyası geniş ölçüde tanıtılmıştır. Çin'in şehirleri, ırmakları, denizleri, dağları, tarım ürünleri ve madenleri tanıtılmakla kalmamış, Çin'in tarihi, divan çeşitleri, padişâhları, Çin'de hüküm süren Tatar saltanatları, kültürleri, gelenek ve görenekleri, dini inançları ele alınmış ve Çin'in sembolü haline gelen ejderha, Çin Duvarı ve Çin Tıbbı gibi birçok alanda zengin bilgiler aktarılmıştır.

Eser, on dokuz bölüm başlığından oluşturulmuştur. Metnin giriş bölümünde belirtilen bilgiye dayanarak, Çin üzerine bir takım çalışmalarda bulunan İtalyan Cizvit Misyoneri, haritacı ve tarihçi olan Martino Martini'nin eserinden bahsedilmiştir. Bu eser Hollandalı haritacı J.Blaeu tarafından on bir cilt halinde hazırlanan Atlas Mior'un onuncu cildi Asya Kıtası'nı ele almaktadır. Bu cild M. Martini tarafından oluşturulmuş ve “Novus Atlas Sinensis” adıyla yer almıştır. Çin coğrafyası geniş bir şekilde anlatılmıştır. Müellif, Martini'nin eserinden faydalanarak geniş içerikli bir eser oluşturmuştur.

Eserin birinci bölümü tüm Çin bölgesini ilgilendiren konular üzerinde durmuştur. Hatta yukarıda saydığımız başlıkların tümü birinci bölümde anlatılmıştır. İkinci bölümden itibaren Çin'in memleketleri anlatılmıştır. Çin'in memleketleri belli bir sistem içerisinde ele alınmıştır. Yani ilk önce memleketin sınırları belirtilmiştir. Ardından kaç nâhiyeye bölüdüğü, bölünen bu nâhiyelere kaç şehir bağlandığı ve bölgenin nüfusu şeklinde açıklanmıştır. Daha sonra nahiyeleri anlatmıştır. Müellif, burada memleketler kelimesi ile Çin'in eyaletlerini nahiyeler kelimesi ile Çin'in şehirlerini belirtmiştir.

Çin'in memleketlerden bahsetmişken müellifin, üzerinde durduğu Hita ve Mençin olarak adlandırdığı bölgelerden bahsedelim. Çin'in kuzeyinde yer alan altı

memleketin bulunduğu bölgeye “**Hıta**”, güneyinde yeralan dokuz memleketin bulunduğu bölgeye de “**Mençin**” denildiğini ifade etmiştir. İlk önce Hıta memleketlerini ardından Mençin memleketlerini anlatmıştır.

Çin’in on beş memleketi içerisinde en meşhuru olan Beking, kuzey memleketlerinin yani Hıta bölgesinin ilk memleketi olarak kabul edilmiş ve anlatıma Beking memleketinden başlamıştır. Beking memleketinden sonra Çin’in on beş memleketi ele alınmıştır. Ardından Korya ve Beyan adlarında iki adadan bahsedilmiştir. Bahsedilen bu iki ada Kore ve Japonya’dır.

Çin padişahına, her memlekette senelik olarak vergi karşılığında bölgede yetişen mahsüllerden gönderilmiştir. Bu mahsulleri incelediğimizde Çin’in kuzeyinde yer alan memleketlerin genelinde buğday, darı, arpa yer alırken, güney memleketlere doğru bakliyatların yerini pirinç ve ipek almıştır. Bunların içerisinde Gulgu memleketinden diğer yerlerden farklı olarak çeşitli otlardan elde edilen giysiden 5.900 parça gönderilmiştir.

Ming Hanedanı döneminde Çin’in eyaletlerine veya belli bölgelerinde kıtlık ve ya savaş gibi durumlarda zorluk çekilmemesi için hububat, altın, gümüş ve kumaş gibi şeylerin muhafaza edilmesi için depolar, ambarlar yaptırılmıştır. Mesela eserimizde Hugung memleketi anlatılırken ambar şehri olduğu belirtilmiştir.

Çin’in iki büyük ırmağı olan “**Yangü ve Za’feran**” Irmaklarıdır. Günümüzde Yangü Irmağı, “Gök ırmak” anlamına da gelen “Yangtze Nehri”dir. Za’feran Irmağı ise “Sarı Irmak” olarak bilinen “Huangho Nehri” dir.

“**Çin Duvarı**” olarak ele alınan yapı Çin Seddi’dir. Liaoteng, Beking, Şansi ve Şinsi memleketlerinden geçen duvarın yapımı yıllarca sürdüğü ve milyonlarca insanında hayatına mâl olduğu anlatılmıştır. Fakat on sekiz milyon gibi bir rakamın verilmesi dikkatimizi çekmiştir.

KAYNAKÇA

TETKİK ESERLER

a.Kitaplar

- AKÇURA, Y. (2015) *Siyaset ve İktisat*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ATALAY, B. (1998) *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi*, C.1, Ankara: TDK Yayınları.
- BLUNDEN C. ; ELVİN M. (1989) *Çin, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi*, (Çev. Selçuk Esenbel; Levent Köker) , C.7, İstanbul: İletişim Yayınları.
- EBERHARD, W. (1995) *Çin Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları.
- HINZ, W. (1990) *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, Çev. A. Sevim, İstanbul: Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- LIN Yih-Min, (1967), *Ali Ekber'in Hitayname Adlı Eserinin Çin Kaynakları ile Mukayese ve Tenkidi*, Tai-Pei: Doktora Tezi.
- ZHENG Ping, (2010), *China's Geography*, Çev. Xiao Ying, Wuzhou İletişim Yayınevi.
- REN Qiliang, (2014) *Ana Hatlarıyla Çin Coğrafyası Çince-Türkçe*, Hanban, Sinolingua Yayınevi.

b-Makaleler

- ALTINTAŞ, H. (1999) “Dehriyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.107-109.
- BAYTOP, T., BOZKURT, N. (2005) “Misk”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.181-182.
- ÇANDARLIOĞLU, G. (1993) “Çin-Tarih”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.321-323.
- DURMUŞ, İ. (1997) “Harf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.16, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 158-163.

- Ebû Said el- Arabî el-Hindî (2017) “Hayât-ı Akvâm-ı İslâmiyye, Hind Cezâiz-i Şarkiyyesi Müslümanları”, M. Ertuğrul Düzdağ (Ed.), *Sebilürreşad Mecmuacı Dergisi*, 261-286 (11).
- ERDEM, S. (1988) “Abanoz”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.9-10.
- Ferid, (2014) “Japonya’nın 1909’daki Kûvası”, M.Ertuğrul Düzdağ (Ed.), *Sırâtümüstakim Mecmuası*, C.3, S. 53-78 (3), Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, s.
- HAS, K. (2004) “Mezdekiyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.29, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, s.523-524.
- HITCHINS, K. (2002) “Kâşgar”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, s.7-9.
- İNAYET, A. Divanü Lûgat-it Türk’te Geçen “Çin” ve “Maçin” Adı Üzerine, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 Fall 2007, s:1177-1178
- KAÇAR M., BİLİR A. (2012) “Usturlap”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.42. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.195-198.
- KALLEK, C. (2012), “Ukiyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.42, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.67-70.
- LİN, K.C. (2012) “Tibet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.123-125.
- TAŞAĞIL, A. (1997) “Hanbalık” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.15, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.524-525.
- TOKAT, F. (2014) “Tıp Yazmalarında Yer Alan Madencilik ve Minarel Terimleri”, *Türklük Bilimi Araştırmalar Dergisi*, (36), s. 321-368.
- TÜMER, G. (1993) “Cizvitler”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.40-42.
- OKYAY, B. (1993) “Çin Seddi’nin Yapılış Nedeni Hakkında Değişik Bir Görüş”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, (36) 1-2.

ÖZDÜLGER, A. (2014), “Talkın Öyküsü”, (Ed) Öner Dikensoy, Göksel Altınışık, *Plevra Bülteni Dergisi*; 1(8)1, TTD, İstanbul, s.1-4.

YİTİK, A. İ. (2011) “Tenasüh” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, s. 446-447.

c-İnternet

<http://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/talk> (Erişim tarihi 29.08.2019);

<https://www.raremaps.com/gallery/detail/47168/china-atlas-novus-atlas-sinensis-a-martino-martinio-so-i-blaeu-martini> (Erişim tarihi 24.08.2019)

<https://www.martinomartinicenter.org/martino-martini.html> (Erişim tarihi 24.08.2019)

<https://maps.nls.uk/atlas/blaeu-maior/vol/10> (Erişim tarihi 24.08.2019)

<https://www.erfgoedleiden.nl/schatkamer/bladeren-door-blaeu/bekijk-de-atlas-blaeu/?page=1&filterAction&mode=gallery&view=horizontal>
(Erişim Tarihi:10.09.2019)

<https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/blaeu1655bd6/0209/thumbs>
(Erişim Tarihi: 10.09.2019)

d-Sözlük

DEVELİOĞLU, F, (2012) *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

EBERHARD, W. (2000) *Çin Simgeleri Sözlüğü*, (Çev. Aykut Kazancıgil; Ayşe Bereket), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

TABLULAR LİSTESİ

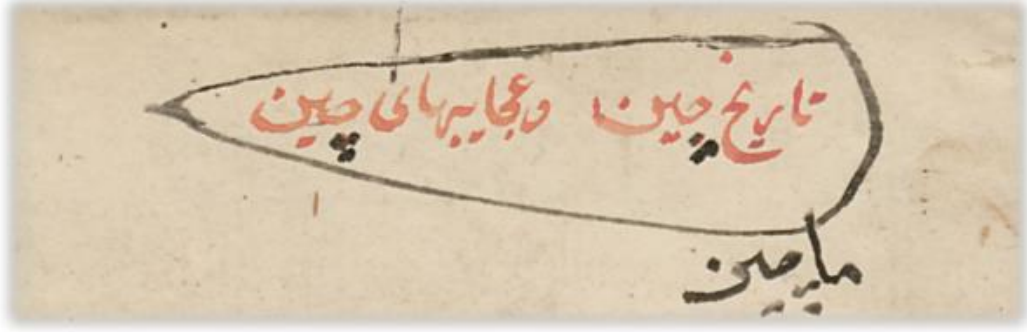
Tablo 1: Çin'in Divan Çeşitleri.....	26
Tablo 2: Beking Memleketi Halkından Alınan Mahsüller	31
Tablo 3: Şansi Memleketi Halkından Alınan Mahsüller	32
Tablo 4: Şinsi Memleketi Halkından Alınan Mahsüller	33
Tablo 5: Şantung Memleketi Halkından Alınan Mahsüller	35
Tablo 6: Hunan Memleketi Halkından Alınan Mahsüller	36
Tablo 7: Siguan Memleketi Halkından Alınan Mahsüller	38
Tablo 8: Hugung Memleketi Halkından Alınan Mahsüller	39
Tablo 9: Kiansi Memleketi Halkından Alınan Mahsüller.....	41
Tablo 10: Nanking Memleketi Halkından Alınan Mahsüller	42
Tablo 11: Ki-King Memleketi Halkından Alınan Mahsüller.....	44
Tablo 12: Fukin Memleketi Halkından Alınan Mahsüller.....	45
Tablo 13: Gungtung Memleketi Halkından Alınan Mahsüller.....	47
Tablo 14: Gulgu Memleketi Halkından Alınan Mahsüller	48
Tablo 15: Yunnan Memleketi Halkından Alınan Mahsüller	49

EKLER

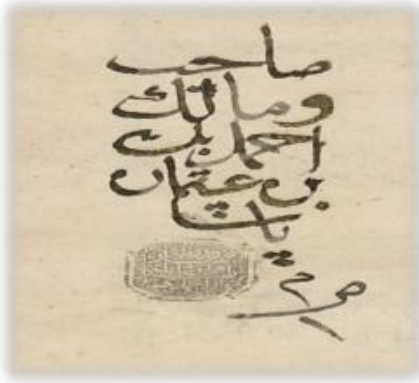
Ek 1.Tarih-i Çin Maçin adlı eserin bölümleri ve bu bölümlerde anlatılan memleketler

Tarih-i Çin Maçin adlı eserin bölümleri ve bu bölümlerde anlatılan memleketler				
1.	Der-beyân-ı İklim-i Çin	Birinci Bölüm	Çin hakkında genel bilgi	
2.	Der-beyân-ı Faslüs Sâni-i Çin	İkinci Bölüm	Beking	
3.	Faslü's-Sâlis	Üçüncü Bölüm	Şansi	
4.	El-Faslü'r Râbi'	Dördüncü Bölüm	Şinsi	
5.	Fasl-ı Hâmis	Beşinci Bölüm	Şantung	
6.	Faslü's Sâdis	Altıncı Bölüm	Hunan	
7.	Fasl-ı S3abi	Yedinci Bölüm	Siguan	
8.	El- Faslü's Samin	Sekizinci Bölüm	Hugung HATALI	
9.	El- Faslü't- Tasi	Dokuzuncu Bölüm	Hugung	
9.	El-Faslü't-Tasi	Dokuzuncu Bölüm	Kiansi/Kiyansi	
10.	Fasl-ı Aşir	Onuncu Bölüm	Nanking	
11.	Fasl-ı Hadi Aşer	On Birinci Bölüm	Kiking	
12.	Fasl-ı Sâni Aşer	On İkinci Bölüm	Fukin	
13.	Fasl-ı Sâlis Aşer	On Üçüncü Bölüm	Gungtung	
14.	Fasl-ı Hâmis Aşer	On Beşinci Bölüm	Gulgu	
15.	Fasl-ı Sâdis Aşer	On Altıncı Bölüm	Yunnan	
16.	Fasl-ı Sâbi Aşer	On Yedinci Bölüm	Liyaotung	
17.	Fasl-ı Sâmin Aşer	On Sekizinci Bölüm	Korya	
18.	Fasl-ı Tasi Aşer	On Dokuzuncu Bölüm	Beyan Ceziresi	

Ek 2. Tarih-i Çin-i Maçin adlı eserin giriş sayfalarında yer alan el yazması notlar

Tarih-i Çin ve acayibha-yı Çin
Maçin

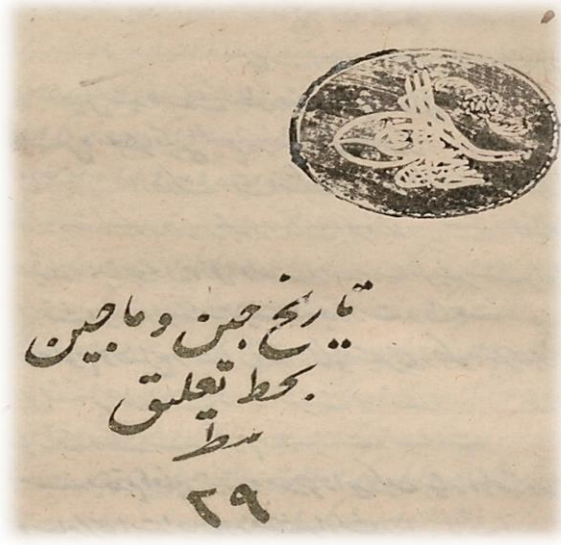

Sahib ve Malik
Ahmed Bey bin Osman Paşa

Kadriyle
Mümtaz-ı
akrân eyle
Ya Râb Ahmedi

Topkapı Sarayı Tahrir Komisyonu

Tarih-i Çin ve mâ Çin bi Hatt-ı Talik

Ek 3. J. Blaeu'nun "Atlas Mior" adlı eserinin, Martini Martino tarafından oluşturulan "Novus Atlas Sinensis" adlı bölümünden Peking/Pekin'i gösteren harita

Kaynak: <https://www.erfgoedleiden.nl/schatkamer/bladeren-door-blaeu/bekijk-de-atlas-blaeu/?page=1&filterAction&mode=gallery&view=horizontal>
(Erişim Tarihi:10.09.2019)

Ek 4. Tarih-i Çin Maçin adlı eserde ve M.Martinos'un Novus Atlas Sinensis adlı eserinde yer alan nahiyeler/şehirler

Tarih-i Çin Maçin adlı eserde ve M.Martinos'un Novus Atlas Sinensis adlı eserinde yer alan nahiyeler/şehirler		
	BEKİNG	PEKİNG
Birinci Nahiye	Şutin	Xuntien
İkinci Nahiye	Paoteng	Paoting
Üçüncü Nahiye	Hokien	Hokien
Dördüncü Nahiye	Kinteng	Chinting
Beşinci Nahiye	Sente	Sunte
Altıncı Nahiye	Gungbing	Qvangping
Yedinci Nahiye	Taming	Taming
Sekizinci Nahiye	Bungnig	lvngping
	ŞANSİ	XANSİ
Birinci Nahiye	Taivan	Taiyven
İkinci Nahiye	Pingyang	Pingyang
Üçüncü Nahiye	Taitung	Tungchang
Dördüncü Nahiye	Lugan	Lugan
Beşinci Nahiye	Fuvangbu	Fvencheu
Birinci Nahiye	Sin	Sin
İkinci Nahiye	Liyao	Liyäo
Üçüncü Nahiye	Sa	Çe
	ŞİNSİ	XENSİ
Birinci Nahiye	Sigan	Sigan
İkinci Nahiye	Fong-Şing	Fvngciang
Üçüncü Nahiye	Küng	Hanchung
Dördüncü Nahiye	Pingling	Pingleang
Beşinci Nahiye	Küng-king	Cvngch'ang
Altıncı Nahiye	Lin-Yavu	Linyao
Yedinci Nahiye	Kingyang	Kingyang
Sekizinci Nahiye	Yangan	lengang
	ŞANTUNG	XANTVNG
Birinci Nahiye	Şinan	Cinan
İkinci Nahiye	Yenkü	Yencheu
Üçüncü Nahiye	Tungking	Tungchang
Dördüncü Nahiye	Çink-kü	Cıncheu
Beşinci Nahiye	Teng-ki	Tengcheu
Altıncı Nahiye	Lay-kü	Laicheu
	HUNAN	HONAN
Birinci Nahiye	Kaitung	Caifung
İkinci Nahiye	Kübta	Qveite
Üçüncü Nahiye	Kang	Changte
Dördüncü Nahiye	Küihu	Gveihaei
Altıncı Nahiye	Hunan	Honan
Yedinci Nahiye	Nanyeng	Nanyang
Sekizinci Nahiye	Yuneng	lvning
Dokuzuncu Nahiye	Yu	lv

Tarih-i Çin Maçin adlı eserde ve M.Martinos'un Novus Atlas Sinensis adlı eserinde yer alan nahiyeler/şehirler		
	SIGUAN	SUCHUEN
Birinci Nahiye	Ging-gu	Ghingtu
İkinci Nahiye	Paoneng	Paoning
Üçüncü Nahiye	Şungking	Xvning
Dördüncü Nahiye	Siyuku	Slucheu
Beşinci Nahiye	Küngning	Chungking
Altıncı Nahiye	Kuyku	Qveicheu
Yedinci Nahiye	Kunggan	Lvnggang
Sekizinci Nahiye	Mahu	Mahu
Altı Küçük Nahiye		
Birinci Nahiye	Tong-kuyen	Tongchuen
İkinci Nahiye	Mumi-kav	Mvicheu
Üçüncü Nahiye	Kiya-teng	K lating
Dördüncü Nahiye	Kunig	K lung
Beşinci Nahiye	Liyuku	Llucheu
Altıncı Nahiye	Yakü	Yacheu
	HUGUNG	HVQVANG
Birinci Nahiye	Vuking	Vuch'ang
İkinci Nahiye	Haning	Hanyang
Üçüncü Nahiye	Siging	Sıangyang
Dördüncü Nahiye	Tigan	Tegan
Beşinci Nahiye	Havan-köy	Hoangcheu
Altıncı Nahiye	Kin-kav	Kingcheu
Yedinci Nahiye	Yükü	Yocheu
Sekizinci Nahiye	Kang-Şa	Changxa
Dokuzuncu Nahiye	Pavoking	Paoking
Onuncu Nahiye	Heng-kü	Hengcheu
On birinci Nahiye	Kingki	Changte
On ikinci Nahiye	Şin-kü	Xincheu
On üçüncü Nahiye	Yüng-kü	lungcheu
On Dördüncü Nahiye	Yüng-kü	lungcheu
On Beşinci Nahiye	King-tin	Chingtien
On Altıncı Nahiye	King-Keng	Chingyang
Diğer İki Nahiye		
Birinci Nahiye	Şeng-Kü	Cingcheu
İkinci Nahiye	Kin-kü	Chincheu

Tarih-i Çin Maçın adlı eserde ve M.Martinos'un Novus Atlas Sinensis adlı eserinde yer alan nahiyeler/şehirler		
	KİANSİ	KIANGSI
Birinci Nahiye	Nang	Nanchang
İkinci Nahiye	Yavküy	laocheu
Üçüncü Nahiye	Gungsi	Quang lin
Dördüncü Nahiye	Ning	Nankang
Beşinci Nahiye	Küking	Kieukiang
Altıncı Nahiye	Kebin-kang	Kienchang
Yedinci Nahiye	Vüker	Vucheu
Sekizinci Nahiye	Linkiyang	Linkiang
Dokuzuncu Nahiye	Ki-han	Kiegan
Onuncu Nahiye	Şuyikü	Xvicheu
On Birinci Nahiye	Yevan-kü	lvencheu
On İkinci Nahiye	Kankü	Cancheu
On üçüncü Nahiye	Nangan	Nangan
	NANKİNG	NANKING
Birinci Nahiye	Kiyangning	Kiangning
İkinci Nahiye	Fung-nig	Fvngyang
Üçüncü Nahiye	Mükü	Svcheu
Dördüncü Nahiye	Süng-king	Svngkiang
Beşinci Nahiye	Kang-Kü	Changcheu
Altıncı Nahiye	King-Keng	Chinkiang
Yedinci Nahiye	Nig-kü	Yangchen
Sekizinci Nahiye	Haoigan	Haoigan
Dokuzuncu Nahiye	Lükü	Lvcheu
Onuncu Nahiye	Hanyeng	Ganking
On Birinci Nahiye	Tapnig	Taping
On İkinci Nahiye	Neng-Küy	Ningque
On üçüncü Nahiye	Ki-kav	Chicheu
On dördüncü Nahiye	Havai-Kü	Hoeicheu

Tarih-i Çin Maçın adlı eserde ve M.Martinos'un Novus Atlas Sinensis adlı eserinde yer alan nahiyeler/şehirler		
	KİKİNG	CHEKIANG
Birinci Nahiye	Hang-Kü	Hangcheu
İkinci Nahiye	Kiha-Hang	Kıahing
Üçüncü Nahiye	Hung-Kü	Hucheu
Dördüncü Nahiye	Nin-Kü	Niencheu
Beşinci Nahiye	Kıyan-Ho	Kinhoa
Altıncı Nahiye	Ki-Kü	Kıucheu
Yedinci Nahiye	Kükü	Chucheu
Sekizinci Nahiye	Şuhang	Xaohing
Dokuzuncu Nahiye	Neng-Pu	Ningpo
Onuncu Nahiye	Tai-Kü	Taicheu
On Birinci Nahiye	Kü	Vencheu
	FUKİN	FOKIEN
Birinci Nahiye	Fükü	Focheu
İkinci Nahiye	Cüncü	Civenchen
Üçüncü Nahiye	Cang-Cu	Changchen
Dördüncü Nahiye	King-Ning	Kienning
Beşinci Nahiye	Teyk-teyk	Ienping
Altıncı Nahiye	Teng-Cuv	Tingcheu
Yedinci Nahiye	Çing-Say	Hinghoa
Sekizinci Nahiye	Saoaşdi	Xaoúú
	GULGU	QVEICHEV
Birinci Nahiye	Küiyeng	Queiyang
İkinci Nahiye	Sülü	Sucheu
Üçüncü Nahiye	Sunan	Sunan
Dördüncü Nahiye	Çinyueng	Çinyueng
Beşinci Nahiye	Şitin	Xecien
Altıncı Nahiye	Tung-Çin	Tvnggin
Yedinci Nahiye	Lipeng	Liping
Sekizinci Nahiye	Tü-çü	Tvcho

Tarih-i Çin Maçin adlı eserde ve M.Martinos'un Novus Atlas Sinensis adlı eserinde yer alan nahiyeler/şehirler		
	YUNNAN	IUNNAN
Birinci Nahiye	Yunnan	Iunnan
İkinci Nahiye	Talu	Tali
Üçüncü Nahiye	Lin-Gan	Lingan
Dördüncü Nahiye	Fu-Feng	Çuhiung
Beşinci Nahiye	Kin-King	Chingkiang
Altıncı Nahiye	Munghaoa	Munghoa
Yedinci Nahiye	Kingtung	Kingtung
Sekizinci Nahiye	Kungnan	Quangnan
Dokuzuncu Nahiye	Sung-si	QvangSi
Onuncu Nahiye	Çin-On	Chinyuen
On birinci Nahiye	Tungneng	Ivngning
On ikinci Nahiye	Şunneng	Xunning
Diğer Sekiz Nahiye		
Birinci Nahiye	Küyü-Ceng	Kiocing
İkinci Nahiye	Yaogan	Yaogan
Üçüncü Nahiye	Siyu-King	Cloking
Dördüncü Nahiye	Vuting	Vvting
Beşinci Nahiye	Çin-Tin	Cintien
Altıncı nahiye	Lik-Nig	Likiang
Yedinci Nahiye	Bauayen-King	Iuenkiang
Sekizinci Nahiye	Yung-King	Ivngchang
	KORYA	KORE
Birinci Nahiye	Kingi	Kingki
İkinci Nahiye	Kingyuan	Kiangyuen
Üçüncü Nahiye	Haungai	Hanghaı
Dördüncü Nahiye	Çünlü	Ciuenb
Beşinci Nahiye	King-Şan	Kiangxang
Altıncı Nahiye	Küngşen	Chungcing
Yedinci Nahiye	Hainking	Haienking
Sekizinci Nahiye	Tigan	Pinggan

Kaynak: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/blaeu1655bd6/0209/thumbs>
(Erişim Tarihi: 10.09.2019)

ÖZGEÇMİŞ

Derya ZEYLAN, 27 Mart 1991 tarihinde Erzincan/Merkez de doğdu. İlkokul, ortaokul ve lise eğitimini Erzincan'da tamamladı. 2009 yılında Erzincan Sabahat Hanım Lisesi'nden mezun oldu. 2010 yılında Karabük Üniversitesi Tarih Bölümünde eğitimine devam etti. Bu süreçte Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesinde Sosyal Hizmetler Ön Lisans Programına kayıt oldu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nda (SYDV/Erzincan) staj eğitimini tamamlayarak mezun oldu. 2015 yılında Karabük Üniversitesinde Pedagojik Formasyon eğitimini tamamladı ve Tarih bölümünden mezun oldu. 19.08.2014 tarihinde Sosyal Hizmetler Ön Lisans programından mezun olduktan sonra 2015 yılında aynı üniversitenin Sosyoloji Lisans programına başladı. 2016 yılının şubat ayında Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD'da Yüksek Lisans eğitimine başladı. 2017 yılının şubat ayında Çanakkale 18 Mart Üniversitesi'nde Yabancı Öğrencilere Türkçe Öğretimi Merkezi'nde (TÖMER) eğitim aldı. 24.07.2017 tarihinde Sosyoloji bölümünden mezun oldu. Aynı yıl içerisinde 10-17 Eylül 2017 tarihinde Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı (AKMB) tarafından düzenlenen "*İpek Yolunda Türk Kervansarayları Kültür Gezisi*" projesine katıldı. 2017 yılının kasım ayında Erzincan Ticaret ve Sanayi Odası ev sahipliğinde Boğaziçi Üniversitesi Yaşam Boyu Eğitim Merkezi (BÜYEM) iş birliği ile yapılan "*Kız Kardeşim*" projesine katıldı. 01.02.2019 tarihinde Karabük Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nde "*Şehit Yakınları ve Gaziler*" biriminde çalışmaya başladı.

SÖZLÜK

Akdem: İlk, önceki	Kavî: Güçlü, kuvvetli
Aksam: Kısım, bölüm	Keşide: Yazılmış
Ale't-tafsil: Ayrıntılı olarak	Mukaddemâ: Önceden
Arz: Genişlik, yeryüzü	Muttasıl: Bitişik
Ba'id: Uzak	Mutedil: Ilıman
Barid: Soğuk	Musanna: Sanatla yapılan
Cenûb: Güney	Müştemil: İçine alan, kapsayan
Cibâl: Dağlar	Nebatât: Bitki
Ekâbir: Devlet ricâli	Nesc: Dokuma
Enhâr: Nehirler, ırmaklar	Nevahi: Nahiyeler
Esvâb: Giysi	Nûhas: Bakır
Eşcâr: Ağaç	Penbe: Pamuk
Eşher: meşhur, tanınmış	Seretân: Yengeç
Etval-ı nehâr: Fecrin doğuşundan batışına kadar olan aydınlık	Sûret: Put
Evân: Vakit, zaman	Şark: Doğu
Evsâf: Vasıflar, özellikler	Şerh: Açıklama
Fıdda: Gümüş madeni	Şimâl: Kuzey
Garb: Batı	Tahtgâh: Başkent, taht yeri
Gûn a gûn: Renkrenk, türlü türlü	Tavil: Uzun
Gazal: Ceylan	Tağyir: Değiştirme
Har: Sıcak	Tûl: Uzunluk
Harir: İpek	Vafir: Çok
İbtidâ: Başlangıç	Vücûh-ı muhtelif: Çeşitli yönler
İrtifa: Yükseklik	Zincifre: Civa